

PEME XI. Ph.D. - Konferencia

2015. október 30.

BUDAPEST

A

XI. Ph.D. - Konferencia előadásai
(Budapest, 2015. október 30.)

Szerkesztette:

Dr. Koncz István – Szova Ilona

Elektronikus könyv

2015

ISBN: 978-963- 89915-6-0

Kiadja a Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület

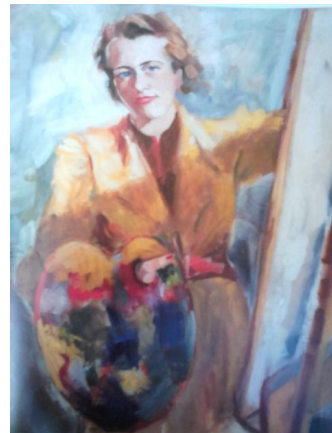
Tartalom

BALUJA PETRA: NŐI UTAK ÉS FÉRFI UTAK A MŰVÉSZVILÁGBAN - DE-BTK HUMÁN TUD, D. I., SZOCIOLÓGIA.....	5
BÉRES ZSUZSA: A POSZTADOLESZCENCIA HATÁSA A PÁRVÁLASZTÁSI SZOKÁSOKRA - DE-BTK SZOCIOLÓGIA.....	17
BICSKEI HEDWIG: AZ ÁLLAMI SZEREP ALAKULÁSA A ROMÁNIAI FOGDAKÖRÜLMÉNYEK BIZTOSÍTÁSÁBAN - DE MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA	23
DALLOS ANDREA ÉS KOVÁCS JUDIT: A MUNKAHELYI NEMI SZEREP ATTITÚD SKÁLA KIFEJLESZTÉSE - DE BTK PSZICHOLÓGIA PHD HALLGATÓ; -DE- BTK PSZICHOLÓGIAI INTÉZET, SZOCIÁL- ÉS MUNKAPSZICHOLÓGIAI TANSZÉK.....	31
DODIK SETIAWAN NUR HERIYANTO, S.H., M.H., L.LM.: PUBLIC CONTRACT IN INDONESIA: IS IT MERELY CONTRACTUAL OBLIGATION? - DE - ÁJK MARTON GÉZA D.I.	41
DR. BELINSZKY ADRIENN: AZ ORVOSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK SZABÁLYOZÁSÁNAK BÜNTETŐJOGI ALAPJAI - DE - ÁJK MARTON GÉZA D.I.....	50
DR. GÓCZA ÁGNES: GONDOLATOK AZ 1978. ÉVI IV. TÖRVÉNYBEN SZABÁLYOZOTT BÜNTETÉSEK ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HALÁLBÜNTETÉSRE DE - ÁJK MARTON GÉZA D.I.	59
DR. HUANG GUI: ON THE JUDICATORY CONTROL OF DEATH PENALTY IN CHINA - UNIVERSITY OF DEBRECEN, DEPARTMENT OF CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY.....	64
DR- LIPTAI NOÉMI: A MAGYAR HALÁSZAT JELENE ÉS JÖVŐJE - DE-ÁJK, AGRÁRJOGI, KÖRNYEZETJOGI ÉS MUNKAJOGI TANSZÉK	71
DR. SZEKERES BERNADETT: A MUNKAVÉGZÉSI VISZONYOK VÁLTOZÁSAI - ME - ÁJK DEÁK FERENC D.I.	78
DR. TÓTH DÁVID: A PÉNZHAMISÍTÁS ELLENI KÜZDELEM NEMZETKÖZI IRÁNYAI - PTE ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA.....	86
DR. CSAHOLCZI ERIKA: AZ EGYSZEMÉLYES TÁRSASÁG (SOCIETAS UNIUS PERSONAE, SUP) BEMUTATÁSA – DE- MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA	99
FÖLDESI KRISZTINA: A BIOMETRIA ELFOGADTATÁSÁNAK LÉPÉSEI - ÓBUDAI EGYETEM BIZTONSÁGTUDOMÁNYI DI.....	104
GÁL ZSÓKA – NÓTIN ÁGNES - HARMATINÉ DR. OLAJOS TÍMEA: AZ ÉSZLELT ISKOLAI ÉNHATÉKONYSÁG ÉS A PERFEKCIONIZMUS KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS VIZSGÁLATA A SERDÜLŐK ÖNÉRTÉKELÉSÉNEK FÜGGVÉNYÉBEN. . -DE- HUMÁN TUDOMÁNYOK D. I., PSZICHOLÓGIA	114
GALÁN ANITA: INTERNETEZÉSI SZOKÁSOK ÉS INTERNETFÜGGŐSÉG A GENERÁCIÓS VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN – DE- HUMÁN TUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA, SZOCIOLÓGIA ÉS TÁRSADALOMPOLITIKA DOKTORI PROGRAM	122
GRÓZA MÁRTON: LITERATURE REVIEW ON THE TOPIC: FATIGUE LIFE PREDICTION OF NODULAR IRON COMPONENTS, INFLUENCE OF SMALL CAST DEFECTS, BMG M.SC.	132
HERCEG ATTILA: A MENTÁLIS GYAKORLÁS SZEREPE A ZENEI KÉPESSÉGFEJLESZTÉSBN –DE- HUMÁN TUDOMÁNYOK D. I.	141
LADNAI ATTILÁNÉ: ÁLMODJUK MEG A POZITÍV PEDAGÓGIÁT! – PTE-NEV. TUD. D.I.	150

NÁDASDI ESZTER: A TUDOMÁNYKOMMUNIKÁCIÓ ALTERNATÍV FELÜLETEI: A KÓRHÁZSOROZATOK SZEREPE AZ ORVOSI TECHNOLÓGIÁKKAL KAPCSOLATOS ISMERETTERJESZTÉSBEN - BME-GTK TUD. FILOZÓFIA ÉS TÖRT. D.I.	157
NAGYNÉ HEGEDŰS ERIKA: ENYHE FOKÚ INTELLEKTUÁLIS KÉPESSÉGZAVART MUTATÓ TANULÓK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁKBAN - ELTE -PPK PSZICHOLÓGIAI DOKTORI ISKOLA.....	167
NYÁRI TAMÁS: EGY SIKERES ÉS EGY SIKERTELEN KULTÚROTTHON AZ ÖTVENES ÉVEKBEN, PÉCSETT - CISZTERCI REND NAGY LAJOS GIMNÁZIUMA ÉS KOLLÉGIUMA/PTE -BTK INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA.....	174
PAP ANNA: SZAKKÉPZÉS A TANULÁSI ZAVARRAL KÜZDŐ FELNŐTTEK SZOLGÁLATÁBAN - ELTE -PPK NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA - ANDRAGÓGIA PROGRAM	187
POZSAGAI ANDREA - NYME KÖRNYEZETTANULMÁNYI D.I.	198
SÁRKÖZI FERENC: „AZ EMBERI TERMÉSZET JÓ. ÉN EBBEN HISZEK.”AZ EURÓPAI NEMZETÁLLAMOK ELŐTT ÁLLÓ ÚJ KIHÍVÁS: A MIGRÁCIÓ - ELTE-TÁTK, NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK	198
SZIKI ZSUZSANNA - SZILÁGYI GABRIELLA - SZŐCISOVÁ BRIGITA: A MUNKAHELYI TANULÁS MOTIVÁCIÓI - ELTE-PPK MA	202
TURÓCI JOLÁN. DR. SPENIK SÁNDOR: A VILÁG ALAPVETŐ ÉPÍTŐKÖVEI, AVAGY AZ ATOMOKTÓL A KVARKOKIG - UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM, HUMÁN- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR, FIZIKA ÉS MATEMATIKA TANSZÉK	217
VARGA BENCE: PÉNZINTÉZETI BUKÁSOK A XX. SZÁZADFORDULÓ IDŐSZAKÁBAN MAGYARORSZÁGON - SZTE-GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR, KÖZGAZDASÁGTANI D.I.	227
VARGA SZAMANTA JUDIT: A ROMÁK ÉS A TÖBBSÉGI MAGYAR TÁRSADALOM A KEZDETEKTŐL A NAPJAINKIG – ZSKF- KOMMUNIKÁCIÓ.....	235

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Jelen tanulmány középpontjában, a művészettel foglalkozó (elsősorban) nők és férfiak életútjának, karrierépítési vonalának megfigyelése áll. A téma indokoltságát adja, a korábbi tanulmányok során megszerzett ismeretanyagok összessége, melyek elsődlegesen a mai modern nő szerepkonfliktusait (kettős kötődésű karrierminta), vállalkozóvá válását és karrierépítésének jellegzetességeit, adott esetben hátrányait vizsgálta meg. A témában való továbbhaladásban, a történelmi idők során illetve napjainkban is speciálisnak, különlegesnek tartott célcsoportra esett a választás: ők, a *művészek*.

Sárkány Jolán: Önarckép (forrás: Hölgyek palettával, 2008)

A művészettel foglalkozó személyek, társadalomtudományos szemszögből történő megközelítése és vizsgálata nem gyakori, holott a társadalom működésének teljes megismeréséhez és a felmerülő problémák megoldásához, a kielégítetlen emberi szükségletek feltárásához, elengedhetetlen annak minden szegmensét górcső alá venni. A vizsgálat ebben a speciális célcsoportban, elsősorban a művészettel foglalkozó nők helyzetének, karrierépítési vonalának megismerésére koncentrál, de a legtöbb következtetés hiányos lenne a férfiak helyzetének feltárása nélkül. Az adott téma mélyebb megismeréséhez is fontos a *holisztikus nézőpont*, mely egészben és egésznek kívánja látni az elemzés alá vont jelenségeket. A művészettel foglalkozó nők és férfiak eltérő helyzetének, különböző gondolkodásmódjának megismerésével, több eredmény csatolható hozzá az egészhez, s főleg az egész jelenség megértéséhez. Az egész, mint kifejezés, önmagában foglalva jelenti az egyensúlyt, mely sem a férfi, sem pedig a női hangsúlyok eltolódását nem támogatja (patriarchális kontra matriarchális társadalmi berendezkedés; a nők háztartásba való visszazorítása kontra eltúlzott női emancipáció, radikális feminizmus). Habár a történelmi tények és következtetések, a hangsúlyok eltolódásának folyamatos fennállását mutatják (ezek megismerése pedig elengedhetetlen a jelenségek megértéséhez), végső célként mégis, ezen hangsúlyok balanszírozására szükséges törekedni.

A tanulmány egy kutatás kezdeti, tájékozódó és megismerő fázisának egy szeletét mutatja meg. Ekkor tisztázódnak a jelenséghez kapcsolódó fontos alapdefiníciók, ekkor jelölődnek ki a továbbhaladási irányok, ekkor tolódnak a hangsúlyok egyik vagy másik érdeklődés felé. *Vajon szükséges-e differenciáltan „női” vagy „férfi” művészetről beszélni? Az alkotók nemek szerinti különválasztása utalhat-e eltérő társadalmi helyzetükre, megbecsültségükre, előrejutási lehetőségeikre? A hazai és nemzetközi helyzet e tekintetben is más haladási dinamizmussal bírt-e? Vajon a keleti és nyugati társadalomkritika egyaránt „kisművészetnek” tekintette a nők által alkotott műveket?* A tanulmány ezekre a felvetett kérdésekre is keresi a választ, a kutatás kezdeti fázisában.

A következőkben kerül sor, a művészettel foglalkozó nők és férfiak (festészet, irodalom, szobrászat) helyzetének történelmi kontextusának megismerésére, hazai és nemzetközi értelemben egyaránt. Kronológiailag a XVIII-XIX. századtól kezdve, haladva a világháborúkon át, a kommunizmus és szocializmus alkotta korlátokon, eljutva a rendszerváltás ambivalens

időszakához. Ezt követően napjaink művészvilágához kapcsolódó adalék, majd kutatási irányok és kérdések megfogalmazása történik.

VALAHOL EURÓPÁBAN ÉS ITTHON

A soron következő fejezet a női művészet felbukkanásával és a férfi művészet Európában jellemző térnyerésével foglalkozik. A női művészet, a XVI-XVII. században már felfedezhető Olaszországban és Németországban. Azonban ezekre az alkotó hölgyekre általánosan jellemző, hogy tevékenységük legtöbbször a családból volt eredeztethető és kisebb műhelyekben, nagyobb társadalmi és közéleti visszhang nélküli folyamatot takart (Czibula, 2011).

Kevés olyan kiemelkedő alakot lehet felmutatni az történelemből, mint *Sofonisba Anguissola*, aki édesapja támogatásával (ez a szellemi és anyagi támogatás adta a legnagyobb előnyt pályafutásának) kora híres festőművésznőjévé válhatott. Maga, Michelangelo tanítványa volt a XVI. században. Bár a legendák szerint, fogadtatása nem volt felhőtlen képzése kezdetén. Nevető kislányokat ábrázoló festményére, a mester azt mondta: „*Jobb lenne, ha síró kisfiúkat készítené!*” (Barcza, 2015). A XVIII. századi, angolszász írónők között is akadt olyan, aki korának megkötöttségeit meghazudtolva, nevét megörökítette az utókor számára. Ő volt *Jane Austen*, aki a kritikai realizmus egyik fontos úttörőjének számított. (Makai, 2005).

Az időszakon továbbhaladva, de földrajzi értelemben Nyugat-Európánál maradva, a XIX. század közepén a nő művészet helyzete hasonló volt az előző történelmi korok jellegzetességeihez. A művészettel foglalkozni kívánó nő, az otthon keretei közé szorított, amatőr lény volt. Ezen nők számára az otthon és a család jelentette művészetük origóját, ugyanis némi előnyt élvezett az, aki arisztokrata művészcsaládból származott vagy egy kortárs művészhez ment feleségül (Casavecchia, 2013). Utóbbi hátrányos is lehetett azonban, mivel sok nő élt kiváló kvalitásokkal, átlagos tehetségű férje árnyékában (Gálig, 2000). A festőnők között akadtak olyanok, akik hajlandóak voltak feláldozni nőiességüket az alkotómunka érdekében, így többen jártak férfiruhában és férfinevet viselve jegyezték alkotásaikat. Tehát a teljes kibontakozást és önálló, kreatív alkotómunkát még mindig erős korlátok közé kellett szorítaniuk. A művészcsaládok lányai és művészek feleségei, viszonylag jó színvonalú képzések mellett, kizárólag fivéreik és férjeik munkáját másolhatták le. Egy polgári családba született hajadon nőtől elvárták a kultúra iránti fogékonyságot, érdeklődést és alapvető tájékozottságot, ugyanakkor ez kizárólag a házassági esélyeik növelésére és személyes bájaik hangsúlyozására irányult. Azt elképzelhetetlennek tartották, hogy egy nő, valódi művészeti tevékenységből éljen meg. Hűen tükrözi ezt az általános vélekedést, a következő gondolatsor:

„Ha, mint az az alsóbb osztályokból származó nőekkel megesett, az alkotás megfizetett munkaformáját öltötte, többé nem volt hölgyhöz illő foglalatosság, és bizonyára nem állt semmilyen kapcsolatban a művészettel sem. A női kreativitás a polgárság és arisztokrácia előjoga, de mindig csak amatőr szinten, sohasem hivatásos keretek között” (Casavecchia, 2013).

Az ipari forradalom változások sorozatát hozta el Nyugaton, hatásait érzékelték a művészeti élet adta lehetőségekben is. Egyre nagyobb szükség volt a női munkaerőre, így az oktatásba való bekapcsolódásukra is. Az alsóbb osztályból származó nők számára is lehetőség nyílt a művészet (elsősorban kézművesség, hímzés, szövés) tanulására. Párizsban 1803-ban megnyitotta kapuit az Ingyenes Iparrajziskola Leányoknak, Londonban 1843-tól kezdte meg működését a Képző- és Iparművészeti Iskola Nőhallgatók számára. Európában az 1870-es években, sorozatosan emelkedett a hasonló jellegű intézmények száma. Azonban fontos megjegyezni, hogy ez a fellendülés nem hozta el a nők művészi szabadságát, elsősorban a munkaerő-piacra történő

bekapcsolódást sürgette. Az alsóbb osztályból származó nők kézművességet és rajztechnikákat tanultak, így tudtak kerámiákat, porcelánokat, tapétákat megfesteni, majd nyomtatásokat, metszeteket, miniatűrök kézi színezését elkészíteni. Az arisztokrata családok lányainak, ez a művészeti tanulás a neveltetésük kiegészítője maradt csupán, a nevezett korszakban.

Azon néhányan, akiknek sikerült sikeresebbnek lenniük egy-egy művészeti ágazatban (például színészet), állandó egzisztenciális bizonytalansággal küzdöttek, idős korukra nyomorúságos életkörülmények között teltek mindennapjaik, mindenféle ellátás, juttatás nélkül.

Az esetek döntő többségében, az első világháború előtti időszakig lehetetlen volt az egyenlő feltételek elérése (Casavecchia, 2013).

A XX. század első felében a fejlettebb, nyugati országokban megjelentek a feminizmus szervezettebb keretei és jelentősebb mozgalmak. Ekkor beszélhetünk a feminizmus első hullámáról, melynek elsődleges célja a női szavazat elnyerése és a nők érdekképviselése volt. A második hullámot, az 1950-60-as évekre tehetjük, mely a korábban elért részeredmények további szélesítését célozta meg. A harmadik hullám az 1990-es években következett be, mely még mindig a meglévő, részlegesen ledolgozott hátrányok ellen harcolt (például üvegplafon jelenség a munkaerő-piacon). Összességében az mondható el, hogy a feminizmus három hullámának Európaszerte történő megjelenésével nyilvánosan deklarálttá vált a „nőkérdés” problémája, mely óriási előrelépést jelentett a korábbi korszakokhoz képest. A művészettel foglalkozó nők fokozatosan, lassan előtérbe kerültek, viszont a kezdeti nőjogi mozgalmak elsődlegesen a nők alapvető érdekképviselésére irányultak, nem speciálisan művészettel foglalkozni kívánó nők segítésére. A nőművészet és női érdekképviselés elemei, keverten és árnyaltan jelentek meg ezekben a mozgalmakban. A XVIII-XIX. századtól kezdve látható volt, hogy a fejlettebbnek számító, nyugat-európai társadalmakban is csak lassan, fokozatosan indult meg a nőmozgalom, ezzel párhuzamosan az a szemléletváltás, mely megkérdőjelezte az addigi konzervatív nemi szerepfelfogást a nők hétköznapi életében és társadalmi szerepvállalásukban egyaránt (Kádár, 2014).

A nemzetközi, európai történéseket követően a tanulmány a *hazai vizekre evez. Vajon a nyugati országokhoz képest, milyen dinamikával haladt a hazai nőművészet fejlődése?* Az első válaszadáskor az mondható el, hogy jóval lassabban. Stagnáló és intenzív fejlődési szakaszok követték egymást. A XIX. században jelentős hazai nőművészeti felemelkedésről nem beszélhetünk, habár bizonyos nyugati eszmék haloványan hozzánk is begyűrűztek. A korai feminizmus előfutárai közé sorolható, az írással és műfordítással foglalkozó (habár művei nehezen fellelhetőek) Szendrei Júlia, aki a kor elvárásaihoz képest, szabadszellemeű felfogásával a „nem illendően viselkedő” nő kategóriájába sorolódott a korszakban. Az iparosodás, az urbanizáció fuvallatai hazánkba is elérkeztek, melyek a kultúrához és feudális hatalmi rendszerhez kapcsolódó nézeteket, némiképp megváltoztatták. A kiegyezést követően Magyarország kapitalizálódni kezdett, a női munkaerőre hazánkban is egyre nagyobb szükség volt. A középfokú oktatásra szolgáló polgári iskolákat 1873-ban, a gimnáziumokat 1892-ben nyitották meg a lányok előtt. A lányok egyetemre való bejutását Ferenc József, 1895-ben tette lehetővé azzal a kikötéssel, hogy ez csakis a bölcsészettudományi, orvosi és gyógyszerészeti karra érvényes. A megnyíló oktatási lehetőségek mellett azonban, a korszak nőtörténetével foglalkozó Schadt Györgyné (idézi Kádár, 2014) megjegyezte, hogy a katolikus népiskolák még mindig nagy hangsúlyt fektettek a korabeli nőideál sulykolására. A következő idézet, ezt a megjegyzést tükrözi:

„A katolikus nevelés a nő számára a hitvesi és édesanyjai hivatást tartja természetes életsorsnak és erre akar elsősorban nevelni” (Kádár, 2014:13).

A XX. század elején hazánkban kezdtek előtérbe kerülni a nő művészettel kapcsolatos diskurzusok. Egyre több nő kapcsolódhatott be iparművészeti és képzőművészeti képzésekbe. Az 1901-ben Gödöllőn megalakult híres művésztelep nőket is befogadott, működésük lényegét a következőképpen lehetett összegezni:

„Alternativitásuk lényege szerint nem ellentétes pólusokban (anyag és szellem, egyén és társadalom, férfi és nő) gondolkodtak, hanem közöttük találtak rá egy új, organikus formációra” (Keserü, 2000:7).

A gödöllői művésztelep az angol eredetű *Arts and Crafts* mozgalmat követte, amely az iparművészeti tervezést és szövést állította fókuszba. Ezen mozgalmak célja, a női hímzés és szövés felkarolása volt. Ezen a művésztelepen a nők és férfiak egymás szellemi, lelki partnerei lehettek az alkotásban, lehetőségük adódott arra, hogy csoportbeli férfitársaikhoz hasonlóan, kisebb társadalmi és kulturális programokba bekapcsolódhassanak (hangversenyek, közös kirándulások). Ennek ellenére mégis kevés nő vállalt a művésztelep életében önállóságot, nem volt ez igaz *Undi Mariskára* és *Kriesch Laurára*. Mindketten elsőként végeztek el a Mintarajziskolát. Korabeli források szerint Undi Mariska bátran vette fel a versenyt férfi társaival szemben, ha falképek festéséről, üvegfestmények készítéséről, játékok tervezéséről esett szó. Korabeli nőmozgalmakban is tevékenykedett, cikket írt a reform-ruhaviselet mellett, mely a fűző használatának kiiktatását célozta meg annak érdekében, hogy a nőknek kényelmesebbé válhasson a munka és a sportolási tevékenység. Kriesch Laura férjével, Nagy Sándor művésszel közösen alkotott, munkáikat közösen szignálták. Egy idő elteltével azonban a nő háttérbe szorult és a továbbiakban, férje munkáihoz készített szecessziós kertdíszeket. A két nő esete a korábban leírt előnyökhöz és hátrányokhoz is visszacsatolt (feleségül menni egy művész férfihez). A gödöllői művésztelep, viszonylagos sikerein felbuzdulva, erősebb szerveződésnek indult a hazai művészetet, létrehozták például 1908-ban a Magyar Képzőművésznők Egyesületét, ezt követő évben pedig, a Nemzeti Szalonban kiállítással vettek részt az Egyesületben alkotó nők. A női művészek előtérbe kerülése azonban mindennek dacára, nem volt felhőtlen. A közéletből számos, erős kritikai megjegyzést kaptak, melyek nem érdemeik és tehetségük mellett szóltak. *Szinyei Merse Pál*, 1913-as nyilatkozatában megjegyezte:

„Elismerem, hogy ügyesek a nők, megvan az érzékük sokféle finomsághoz, de hiányzik a hím őss karaktere: az alkotó, teremtő, nagy teljes erő, amivel egyedül lehet csak abszolútbecsű művet alkotni” (Gellér, 2007).

A kritikai nyilatkozatokon túl festészeti és grafikai alkotásokkal, pontosabban gúnyrajzokkal tiltakoztak a férfi művészek egyes csoportjai, az új női karakter ellen. Általában férfias ruhákba öltözve, könyvekkel és cigarettával ábrázolták őket, mintegy torzított tükröt tartva a társadalom felé (Gellér, 2007). A közélet kritikus hozzáállása mellett, akadt olyan híressé vált művészettel foglalkozó nő, akinek alkotótehetségét a magánéletében sem megbecsültség övezte. Ő volt *Vészi Margit*, aki sokoldalú tehetség volt, nem mellesleg Molnár Ferenc író, felesége (habár igazán rövid ideig tartó házasság volt az övék). Énekléssel, festéssel, haditudósítással egyaránt foglalkozott. Fontos megjegyezni, hogy tehetsége ellenére, önálló művésznőként sohasem boldogult. Forrásokból kiderül, hogy az író féltékeny volt felesége tehetségére. Egy alkalommal lyukakat vágott saját nadrágja térdén, hogy ezzel jelezhesse a világnak: felesége, Margit mennyire nem törődött vele, mennyire nem látta el házastársi kötelezettségeit (Ujvári, 2015).

A '20-as, '30-as években létrehozott művészeti egyesületek megjelenését (például Országos Magyar Képzőművészeti Társulat) szociológiai szempontból modern jelenségként lehet érzékelni, minőségi vonatkozása azonban nem volt. A férfi művészek kiállításai, egyesületi munkásságai még mindig hangsúlyozták a saját fölényüket és jelentőségüket, a női kiállítások és szervezetek ezzel szemben, mindent befogadtak önmagukba, kezdve a dilettantizmustól, a magas fokú művészetig. Tehát a nők, nem elsősorban esztétikai elvek alapján, hanem a hátrányok behozására, érdekvédelmi térnyerést is megcéloltak ezzel. Bizonyos személyek, akkor is nélkülözhetetlenek voltak ezekben a szervezetekben (például közéleti személyként vagy vezetőként), ha művészi tehetséget, nagy teljesítményt nem tudtak nyújtani. Az akkori fiatal képzőművésznők közül, *Szuly Angéla* 1933-ban írt naplójából egy fontos részlet, mely tükrözi az aktuális viszonyokat:

„Mennyi fájdalmas és keserű mellőzés ért minket, hogy annyi év alatt eközül a sok tehetséges nő közül egyetlen egy sem kapott külföldi ösztöndíjat, míg a férfiak közül sokszor egészen gyöngye alakok mentek ki a külföldi kollégiumokba... hány díjat, megrendelést és kitüntetést juttattak, egészen közepes alakoknak is” (Gálig, 2000:34).

A fájdalmas emlékek szemezgetése között felmerül a kérdés: *vajon minden korabeli művészettel foglalkozó nő támogatta a független női alkotás lehetőségét?* A válasz az, hogy nem, nem volt így. Konkrét példája ennek *Prinner Anna*, festőművésznő. Az ő munkásságából kiderült, a női szerepekkel szembeni teljes elutasítás és egyértelmű tagadás. Nem tartotta sokra a női művészetet, nem hitt a női alkotás önállóságában. Ő maga is a maszkulin vonalat kívánta erősíteni, szakítani akart a „gyengébbik nemmel” (Turai, 2000). *Véski Margit, Molnár Ferenc első felesége*

(forrás: <http://wmn.hu>)

A női hang megjelenésének a XIX. század vége volt az első, haloványan érzékelhető szakasza a hazai művészetben. A második szakaszát egyes szakirodalmak a két világháború közötti időszakra tették, hiszen néhány híres szobrásznő (Kalmár Elza, Forgács Hann Erzsébet, Schaár Erzsébet), ekkor tűnt ki társai közül. Habár többségüknél, alkotásaik megbecsültségét és személyes sorsát tekintve, sikeresebb és rendkívül méltatlan korszakok váltakozása volt megfigyelhető (Keserü, 2000).

„A két világháború közötti időszakkal foglalkozó művészettörténet, a legutóbbi időkig külön kategóriaként nem tartotta számon a női művészetet, nem kereste, nem vizsgálta a nőiség kérdését a kifejezőmódban. Emiatt számos jelentős művész – kiknek valódi erényeit, értékeit ebből a szempontból közelítve találjuk meg – tűnt el a művészeti köztudatból. Műveik nem képviseltek piaci értéket, egyéni, családi sorsuktól függött, hogy fennmaradtak-e alkotásaik” (Gálig, 2000:37).

A méltatlan korszakok az írónőket is érintették, a hazai nő művészet másodikként jegyzet szakaszában. Az 1940-es években a nők által írt művekről hallgattak, de még a könyvtárakból is kiselejtezték őket. *Várnai Zseni* és *Lányi Sarolta* műveit is, egy irodalmi szubkultúrához sorolva, a „szórakoztató” vagy „álirodalomhoz” csatolták, mely művek az irodalomtörténeti vizsgálódás köreiben sem kaphattak helyet. A XX. század első felében nehézkesen kialakult női irodalmi folyamat 1945 után, a hatalom önkényes beavatkozása következtében egy szakadás követte (Kádár, 2014).

„A kultúrában az ideológiák szintjén folyik a harc a hatalomért: az uralkodó osztály küzd a hegemoniáért, vagyis a morális, intellektuális, és ezek következtében a társadalom egésze feletti vezető szerepért” (Kádár, 2014:8).

Az fenti idézet gondolatmenetén továbbhaladva, fontos következtetésként mondható el az, hogy a további történelmi idők, nevezetesen az 1950-es és 1960-as évek „uralkodói” is küzdöttek a hegemoniáért a kultúra területén (is). Míg Nyugaton a feminizmus mozgalmi keltettek élénk változásokat, addig hazánkban nem volt ennek látványos eredménye. A szocialista kultúrpolitika receptje volt, hogy a művészi kifejezést saját propagandájának erősítésére használta fel. A szocialista párt ideológiájához híven, megkövetelt mindennemű „egyenlőséget”, így az átlagtól eltérő (jelen esetben a női művészeti próbálkozások) művészeti alkotást, felfogást az aktuálisan téves beidegződéseknek rendelt alá vagy törölte el. A korabeli művészetnek, az adott társadalmi bajoknak való elkötelezettségről, közérthetőségről és realizmusról illet szólnia (András, 2009).

Összességében tehát, hazánkban sokkal lassabban és akadályozottabban következtek be a forradalmi változások (Keserü, 2000). Kelet-Európa művészettörténeti sorsa jóval hányatottabb, drámaibb, mint Nyugat-Európáé. Fejlődési görbéjüket összevetve, a keletit rövidebb intenzív, majd hosszabb stagnáló időszakok jellemezték, míg a nyugati művészeti fejlődés ehhez képest egymásra épülő, egyenletesebb szakaszt ír le. Ez az „általános” művészettörténeti fejlődés jelzi, hogy alapvetően a férfiak művészeti korszakai voltak ezek az idők. A *rendszer váltás körüli* években, „pillanatnyi vákuum” keletkezett a hazai női művészet számára, ekkor nagy számmal jelentek meg a színen. Azonban, még mindig ambivalenciák kísérték ezt az újszerű jelenséget. A *feminizmus* és a *gender* definíciója, a komplex *filozófiai* és *pszichológiai* elméletek addigi ismeretlensége, a hiányzó korszerű *művészetelméleti* oktatás (mely természetesen a szocializmus számlájára írható), mind-mind idegenként értelmeződött a közfelfogásban. Ezeket a fogalmakat félelem, félreértelmezések és sztereotípiák övezték. Sok régi beidegződés megmaradt a magyar társadalomban, a szocializmus korlátozó korszakából. Itt fontos megemlíteni a kelet-európai *szexizmust* (nemi alapú diszkriminációt), mely szintén a szocialista rendszerben gyökerezett. Ez lehetővé tette, hogy a rendszer váltást követően is újraéledjenek a tradicionális, nemi szerepmegosztásról szóló érvelések, amik nyilvánvalóan ismét csak nem kedveztek a nők előtérbe kerülésének, pláne művészeti kvalitásaiknak és lehetőségeiknek. Némiképpen megtörte a félelem és bizalmatlanság csendjét, az *1995-ös Vízpróba* elnevezésű kiállítás, mely az óbudai galériában kapott helyett. Az első kiállítás, aminek célja volt a nemi kérdésekkel, genderrel foglalkozni illetve a nemzetközi és hazai művészet közötti – politikai rendszerek és ideológiák által teremtett – óriási, tátongó szakadékot áthidalni. Ez a kiállítás a társadalmi párbeszéd mellett tette le a voksát és a hatásait tekintve, nem eredménytelenül. A társadalmi nemek reprezentációja hazánkban is legitimé vált, melynek fontos mérföldköve volt az Ernst Múzeum nyitó kiállítása is. A kiállítás címe volt „*A második nem. Nőművészettörténet 1960-2000*”. Tájékoztatójában a következő mondat állt:

„Egyrészt művészettörténeti kutatások alapján szervezett kiállításokkal új szempontok szerint kívánja bemutatni a magyar művészet gazdagságát. Másrészt a magyar művészetnek elsősorban közép-európai összefüggéseit szeretné feltárni” (András, 2009).

*Eperjesi Ágnes: Önarckép-szeletek, 2004*¹

(forrás: András Edit: Kulturális átöltözés, 2009)

¹ A kép angol nyelvű feliratának jelentése: „Végre felfedeztem a saját korlátaimat”

A tájékoztatóból idézett mondattal, talán túl sokat vállalt magára (András, 2009). Nehéz és problematikus történelmi fájópontokat akart megkeresni, egy olyan politikai rendszerváltó helyzetben, amikor a szocialista rendszer hűvös szele javában érződött még az emberek zsigereiben. Félbeszakadt dolgaival, elhazudott ígéreteivel, bizalmatlanságával, nagy káoszával. Mindenesetre nagy előrelépést jelentett, az ilyen irányú tematikával rendelkező gondolatok kinyilvánításának szabadsága.

A tanulmány jelen fejezetének összegzésekor elmondható, hogy nemzetközileg, a művészettel foglalkozó nők megjelenése a XVIII-XIX. századra tehető, habár fontos megjegyezni, hogy az aktuális politikai ideológiák és ezzel szorosan egybefonódva, az egyházi dogmák, tradicionális nemi szerepképek súlyos megkötéseket jelentettek, még az arisztokrata hölgyek és művészfeleségek számára is. Tehát megjelenésükkel, nem járt kéz a kézben művészeti térnyerésük. Csupán néhány kiemelkedő alakja volt ekkor, a festészetnek és az irodalomnak. Az *iparosodás* és *urbanizáció* megjelenésével, a nők munkába és oktatásba való bevonásának kényszere érződött, ami egy lassú, ám fokozatos fejlődési vonallal rajzolódott ki. Később ehhez kapcsolódtak, a feminizmus különböző eredményeket produkáló hullámai. Ezekről az eseményektől kezdve, a fokozatos fejlődés lassan továbbhaladt. A nőkérdés problémája, ha halkan is, de deklarálttá válhatott.

Hazánkban, a XVIII-XIX. századi női művészetet tekintve, a Nyugathoz képest még lassabban fejlődő, zaklatottabb helyzet vázolható. Az alkotni kívánó nők, nyúlfarknyi sikeres időszakokat és hosszabb méltatlan időszakokat éltek meg. A két világháború közötti második fejlődési szakaszban, nem foglalkoztak nőtörténettel, műveik olykor megsemmisítésre kerültek, nevüket hallgatásba burkolták. Különböző iskolák, szervezetek jelentek meg, melyekben erőteljesen keveredtek a művészeti és női egyenjogúsági valamint érdekképviseleti törekvések. Továbbhaladva a történelem kerekén, Nyugat-Európában és Kelet-Európában az '50-80-as évek művészettörténeti fejlődései, erős kontrasztban jelentek meg. Míg Nyugaton a fokozatos női „felszabadulás” volt érvényben, hazánk egy hermetikusan lezárt rendszert alkot, ahova sem újszerű, humánus gondolatszikrák, sem pedig új tudományok jelentős eredményei (a társadalmi nemek tárgyalása, filozófiai, pszichológiai vonatkozások), nem tudtak gyökeret verni. Pontosabban, nem engedték meg nekik, hogy gyökeret verjenek. A művészet az aktuális politikai rendszer propagandájának újabb eszköze volt. Hazánkban tehát minden óriási fáziskéséssel érkezett meg, mely jelenségnek elszenvedői a társadalomban élő emberek, beleértve a női művészeket is. A rendszerváltás a kelet-európai rendszerek számára látszólagos felszabadulást és időszakos fellélegzést adott, a konzervatív értékszemlélet megerősödésével párhuzamosan (tradicionális nemi szerepelméletek újraéledése). A múlt eseményeinek bizalmatlansága, félelme, kibeszéletlen problémái kísértettek ilyenkor. Néhány művészeti kiállítás, a társadalmi nemekről való diskurzusok beemelésével, végre utat nyitott a történelem vagy nem történelem újragondoláshoz. Ezek több-kevesebb eredménnyel és sikerrel kecsegtettek, mindenesetre nem hiábavaló munkásságok voltak ezek. Megteremtették a téma hazai legitimitását. Kelet és Nyugat művészetének közeledése ezeken a fontos pontokon elkezdődött.

A tanulmány kezdetén feltett kérdések tehát nem voltak alaptalanok. Az áttekintésből jól látható, hogy a művészetben alkotók nemek szerinti elkülönítése igazolást nyert, mely az művészettel foglalkozó nők eltérő lehetőségeikre, a hátrányaikra és az alacsony megbecsültségükre vonatkozott. Létezik a szétválasztott női és férfi művészet fogalma. Hosszú időközön át a női művészet csak „kisművészet”, „szórakoztató irodalom” volt, vagyis egy sajátos szubkultúrához lett besorolva, ezzel a valódi értékének járó megbecsültséget nélkülözve. Nyugaton ez a

tendencia, korábban kezdett el megváltozni, hazánkban sokkal lassabban olvadt meg a jég. *Adja magát a kérdés, hogy vajon a férfi művészeknek mindig egyenes vonalú haladási pályájuk volt a történelemben? A nőkhöz képest voltak-e nehézségeik?*

A FÉRFI UTAKRÓL

Ez az alfejezet a férfiak művészeti törekvéseinek kezdeteihez kapcsolódik. *Vajon nekik mindig könnyebben ment a művészé válás folyamata? Rájuk kevésbé volt érvényes az aktuális politikai és ideológiai meghatározottság? Elég-e csupán azt feltételezni, hogy a patriarchális társadalmi berendezkedés, minden egyes folyamatot predesztinált az életükben?*

A kérdések megválaszolása előtt érdemes leszögezni, hogy általánosságban a férfiak művészeti alkotásai és művészi képességei, felülreprezentáltak voltak a női érdemekhez képest (ez konkrét számokkal is alátámasztást nyer, a soron következő fejezetben, a kortárs festmények eladási árkülönbségeinél). A művészettel foglalkozó férfiak szociológiai szempontú megfigyelésének egy-egy eleme, Pierre Bourdieu nevéhez kapcsolódik. Egy teljes művet szánt, a művészet szabályainak, összefüggéseink feltárására. Mindezt a nyugat-európai, francia szemszögből tette meg. Megfigyelésében, visszautazott a kezdetekhez, vagyis a XIX. század második feléhez. Jó oka volt erre, hiszen fontos változásokat éltek meg, a *korabeli művészférfiak* is. A korszakban megindult ipari fejlődéssel gyártulajdonosok és nagykereskedők veszik kézhez a legnagyobb vagyont és vele együtt a hatalmat. Ezekre a családokra jellemző volt, hogy semminemű kulturális háttérrel, ismeretekkel nem rendelkeztek, sőt mélységes ellenszenv élt bennük a művészettel kapcsolatosan. A következő gondolat, amely *André Motte*, egyik északi nagyvállalkozó nevéhez kötődik, tükrözi a fent leírt állapotot:

„Minden nap elmondom a gyerekeimnek, hogy az érettségitől soha nem jutnak egyetlen falat kenyérhez sem; hogy azért íratam őket iskolába, hogy megízlelhessék a gondolkodás örömeit; hogy megvédjem őket minden káros tanítástól, legyen az irodalmi, filozófiai, történelmi. De mindig hozzáteszem, hogy nagy veszélyt jelentene számukra, ha túlságosan a szellemi örömöknek szentelnék életüket” (Bourdieu, 2013:70).

A XVIII. századra jellemző kultúratermelők és uralkodói réteg közötti viszony, a XIX. századra teljesen átalakult. *Strukturális alárendelődés* ment végbe, amely az adott mezőn belül, két közvetítő csatornán keresztül terhelte az alkotót. Az egyik csatorna volt a piac, amelyek által hozott szabályok, szankciók, kényszernyomások, erőteljesen hatottak az irodalomra, például az eladott példányszámokon keresztül. A másik csatorna a kapcsolati tőkéből eredt, amely azonos értékrendszeren és életstíluson keresztül hatott. Nyilvánvalóvá vált, hogy a politika és a császári család direkt, közvetlen befolyást gyakoroltak a művészeti életre és a benne alkotók pályájának alakulására. Konkrét értelemben befolyásolták az *anyagi és szimbolikus javak* szétosztást, például járadékok odaítélésével, lehetőség biztosításával, mely a művészek darabjainak előadási alkalmait szabályozták, koncerttermek, kiállítási termek igénybevételét, a megfelelő társadalmi és művészeti előmenetelt biztosító posztokat, akadémiai kitüntetések. Ezekon túl, nyomást jelentettek a hatalomra kerülő gyáros családok képviselői, akik például a tárcreagényket részesítették előnyben. Ezzel szemben a költészetet, sajátos romantikája és pártfogatlansága következtében, mély ellenszenv övezte. Ezt igazolja, néhány költő ellen indított peres eljárás (Baudelaire), műveik kiadójának üldöztetése. A gazdasági, politikai viszonyok megváltozása tehát, az irodalmi és művészi élet változásait is elhozta. Az átalakulás megértésére, elég analógiaként arra gondolni, amikor a családhoz kötődő munkából egy szabad munkás válhatott (Weber-féle mezőgazdasági munkás egyik esete). Egyrészt ez a munkás megszabadult a korábbi függőségi viszonyoktól, amik eddig korlátozták őt, másrészt viszont szembekerült a piac

kényszereivel és kiszámíthatatlanságaival. Jól látható, hogy a művészférfiak társadalmi megítélésük, sem esett mindig a kedvező szint alá. Úgy tartották, hogy életmódjukkal az összes társadalmi osztálytól furcsán elkülönülnek, így kvázi egy társadalmat hoztak létre a nagy társadalmon belül. Balzac szerint például, a társadalmat a „*létezők három osztályára*” lehetett osztani: a dolgozó emberek, a gondolkodó emberek és a „tétlen emberek”, akik az „elegáns életnek” szentelték magukat, ők a művészek csoportjai voltak. A művészférfi társadalomban elfoglalt helyét, a következőképpen jellemezték:

„A bohém egy kettős lény, ezért még a legádázabb védelmezőiből is ambivalens érzelmeket vált ki. Először is azért, mert nehéz besorolni valamelyik osztályba. Közel áll a néphez, amelynek gyakran részesül szenvedéseiben, de elkülönül tőle társadalmi helyzetét meghatározó életmódja révén, mely – még ha élesen is szembe szegül a polgári konvencióknak és illemszabályoknak – inkább az arisztokráciához vagy a nagypolgársághoz közelíti, mint a tisztességes kispolgári létehez” (Bourdieu, 2013:78).

Jól látható, hogy a fentebb idézett gondolat, pejoratív kifejezésekkel határozza meg, az akkori művészettel foglalkozó férfiak csoportját. Ebben az időszakban kezdtek szerveződni a különböző művészeti csoportok Franciaországban, melyek ilyen állandó ambivalenciákat és feszültségeket szültek, az aktuális hatalmi elit szemében. Előrejutásukat és boldogulásukat nem könnyítették meg azon alkotók számára, akik nem az aktuális politikai, hatalmi elit ízlését szolgálták. Baudelaire azt mondta:

„A császárság ízlése az ideált részesítette előnyben, és utálta, ha úgy kellett látni a dolgokat, ahogy azok vannak” (Bourdieu, 2013:80).

Összességében a francia férfi művészet kezdeti, alakuló szakaszának lényegi ismertetését követően jól látható, hogy a férfiaknak sem volt mindig egyformán könnyű az, ha tehetségükkel, alkotásaikkal, saját szemléletük érvényesítésével és társadalmi igazságok éles meglátásával akarták kifejezni magukat művészetükben. A kor aktuális politikai és hatalmi viszonyai, ideológiai közvetlenül hatottak érvényesülésükre és előrejutási lehetőségeikre (habár mindezek ellenére, nagy általánosságban, jóval kedvezőbb helyzeteket örökölt meg a női művészekhez képest). A fent idézett gondolatok is azokat a tényeket sugallják, mely szerint a gazdasági, politikai viszonyok valóban direkt módon határozzák meg, konkrét korszakok művészeti működését. Sajátos előítéleteivel, elfojtásaival, félelmeivel, kényszerképzeleteivel emberek életének menetét alakítják, strukturálják vagy sok esetben destrukturálják.

„Feminin – maszkulin” (forrás: <http://www.modemart.hu/>)

KORTÁRS TEMATIKÁK ÉS KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A korábbi fejezetek elsődleges célja a női művészek helyzetével kapcsolatos lényegi összefüggések áttekintése volt. A korábbi nehézségek és akadályozottságok dacára, mára női és férfi művészek egyaránt gazdagítják a kultúrát és a társadalmat.

Számos kiállítás nyílik a társadalmi nemek témájával, sőt kiemelten a női alkotók témájával kapcsolatban, melyek mindig új gondolkodási vonalat indítanak el a látogatók fejében. Ékes példája volt ennek a 2015. február 9-én, Budapesten nyílt kiállítás, melynek címe „*Az alkotó nő*”

tematizálása” volt. A kiállítás nem titkolt célja volt, a mindmáig fennmaradt fontos gondolatok körbejárása: az női alkotó szerepek és hagyományos szerepek egyeztetése, a férfi alkotóval szemben érzett frusztráció kérdésköre (Az alkotó nő tematizálása, 2015)). A következő ilyen csoportos kiállítást korábban, 2013. októberében, nyitották meg a Modemben, a debreceni közönség előtt, mely a „*Feminin – maszkulin*” elnevezést kapta (Feminin-maszkulin, 2013). Úgy tűnik, hogy erről a témáról, nem lehet eleget beszélni. Létjogosultsága van napjainkban is.

A kutatás alapvető kérdései (melyek a téma mélyebb megismerésével valószínűleg részletesebb és sokkal árnyaltabb formát öltenek majd a jövőben), éppen a kortárs női művészek társadalmi helyzetét kívánják megismerni. A kutatásban előzetes tervek alapján, elsősorban kortárs művészettel foglalkozó nőket kérdezek, de elengedhetetlen, hogy -a teljesebb kép és a hangsúlyok eltolódásának kikerülése érdekében- művészettel foglalkozó férfiakat is bevonjak, kontrollcsoportként. A kérdések, melyek kiindulási alapot jelentenek:

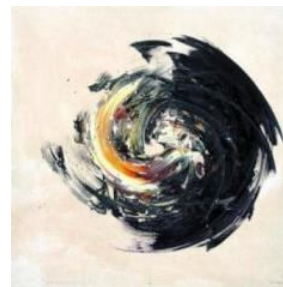
- *Vajon az eddigi áttekintésből nyert ismeretek és összefüggések, milyen módon jelennek ma meg a női művészetre vonatkoztatva?*
  - o *Van-e létjogosultságuk napjainkban is?*
- *A férfi és nő közötti művészeti egyenlősítés, valóban egyenlő esélyeket és lehetőségeket is jelent?*
- *Egy tehetséges művészettel foglalkozó nő, képes-e anyagilag fenntartani önmagát kizárólag a művészeti munkásságából?*
- *Érvényesülnek-e korábbi nemi sztereotípiák vele kapcsolatban?*
- *Milyen művészeti csoportok tagjaivá válhatnak?*
  - o *Milyen mértékben befogadók az említett művészeti csoportok velük szemben?*
- *Milyen mértékben mondható lineárisnak, a művészeti pályájuk építési vonala?*
- *Elégedett-e a jelenlegi helyzetével és boldogságot talál-e benne?*
- *A művészettel foglalkozó férfiak hogyan látják a női művészek és ehhez képest saját maguk helyzetét?*
- *A férfi és női művészek közötti szakmai kapcsolatot, milyen jellemzőkkel lehetséges leírni?*

A fentebb leírt alapkérdéseket néhány érdekes megfigyelés követi. Az egyik *műtárgykereséssel* foglalkozó online felület, egy évvel korábbi cikke alapját képezheti az elindulásnak, vagy legalábbis a gondolkodás irányának. Leírja, hogy a képzőművészetben, ma már valóban egyenlő mértékben elfogadottak a női művészek a pályán, ám ha alkotásaiknak eladási áraitra vetődik néhány kósza pillantás, érdekes összefüggésekre lehet bukkanni. Különböző szakemberek például művészettörténészek, kritikusok, piaci elemzők figyelték meg azt a jelenséget, hogy a női és férfi festészeti alkotások eladási árai között, általában hatalmas szakadék, eltérés tátong. A mérleg nyelve nem a női alkotások javára billen. A legdrágább alkotások árkülönbségeit figyelték meg. A legdrágább női festmények maximum a 10 millió dolláros küszöböt érték el, ezzel szemben a férfi alkotásokért olykor több 100 millió dollárt fizettek. Konkrét példa, hogy Nathalie Goncharova „Les Fleurs” című munkáját 9,6 millió dollárért adták el, míg Edvard Munch „Sikolya” 107 millió dollárt ért. Itt természetesen az elemzők megjegyezték, hogy ezek a példák még nem támasztanak alá nemekkel szembeni sztereotípiákat, mivel más korszakokban élő és más stílusban alkotó művészekről esett szó. Ezt követően két impresszionista alkotót figyeltek meg. Bertre Morisot alkotását 9,7 millió dollárért adták el, míg Claude Monet művei akár 70 millió dolláros értéket is elérhettek. Tehát jól látható, hogy a képek szerinti árrés döbbenetesen nagy volt. A kortárs művészeti piacot megfigyelve megállapították, hogy mindössze 16 női művész van, akik az 1 millió dolláros küszöb átlépésének élményével rendelkeznek, a férfiak között 195 művész van, akik átlépték a megjelölt értéket. Hasonló a helyzet hazánkban is. A két „csúcsértéket” Hantai Simon és Reigl Judit alkotásai mutatják be. Hantai Simon egyik munkájáért („Mariale”) 740 millió forintot fizettek, míg Reigl Judit alkotása („Kitörés”) 47,4 millió forintot

ért, tehát az árak közötti különbség több mint tizenötszörös volt. Összességében a cikk alapján az a feltételezés vonható le, hogy bizony, napjainkban sem tűnt el a művészeti életből a korábban tapasztalható férfidominancia (Mit ér a festő, ha nő, 2014).

Vajon, más szegmensek vizsgálatában is erre az eredményre lehet majd jutni? A jövőbeli kutatás, többek között erre is keresi majd a választ.

Reigl Judit: „*Űr és extázis*” (forrás:<http://www.rovart.com/>)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- András Edit (2009): Kulturális átöltözés. Művészet a szocializmus romjain, Argumentum Kiadó, Budapest
- Barbara Casavecchia (2013): Név nélkül - a nőművész felemelkedése. In (Antonello Negri szerk.): Festők társasága, Holnap Kiadó, Budapest
- Czibula Katalin (2011): Művészlét? Értelmiségi lét? – egzisztenciateremtési lehetőségek nőknek a 18-19. században. In (János-Szatmári Szabolcs szerk.): Mesél(het)ő női történetek? Női narratívák irodalomban, tudományokban és művészetekben, Partium Kiadó-Protea Kulturális Egyesület, Nagyvárad-Budapest
- Gálig Zoltán (2000): A húszas-harmincas évek női művészete. In (Keserü Katalin szerk.): Modern magyar nőművészettörténet, Kijarat Kiadó, Budapest
- Kádár Judit (2014): Engedelmes Lázadók - Magyar írók és nőideál-konstrukciók a 20. század első felében, Jelenkor Kiadó, Pécs
- Pierre Bourdieu (2013): A művészet szabályai. Az irodalmi mező genezise és struktúrája, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, Budapest
- Saphier Dezső Gyűjteménye a Magyar Nemzeti Múzeumban (2008): Hölgyek palettával –Magyar nőfestészet 1895-1950, Budapest
- Turai Hedvig (2000): Hiányzó történetek – Vajda Júlia, Anna Margit, Vaszkó Erzsébet. In (Keserü Katalin szerk.): Modern magyar nőművészettörténet, Kijarat Kiadó, Budapest
- Barcza Réka (2015): Az első világhírű festőművésznő, aki Michelangelo tanítvány volt: <http://librarius.hu/2015/10/18/az-elso-vilaghiru-festomuveszno/> (utolsó letöltés dátuma: 2015.10.21.)
- Makai Péter Kristóf (2005): Jane Austen életrajza: <http://ekultura.hu/olvasnivalo/eletrajz/cikk/2005-06-08+00%3A00%3A00/jane-austen-eletrajz> (utolsó letöltés dátuma: 2015.10.21.)
- Mit ér a festő, ha nő? (2014): http://www.mutargy.com/Hirek/37/mit_r_a_fest_ha_n/2283/mit_r_a_fest_ha_n.html (utolsó letöltés dátuma: 2015.10.21.)
- Gellér Katalin (2007): Nőkérdés a művészetben, festőnők a gödöllői művésztelepen)
- http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/nokerdes_a_muveszetben_festonok_a_godolloi_muvesztelepen/ (utolsó letöltés dátuma: 2015.10.21.)
- Ujvári Bea (2015): Nemek harca a falakon:
- <http://wmn.hu/2015/03/29/nemek-harca-a-falakon/> (utolsó letöltés dátuma: 2015.10.21.)
- Az alkotó nő tematizálása (2015): <http://www.hatter.hu/program/az-alkoto-no-tematizalasa/2015-02-09> (utolsó letöltés dátuma: 2015.10.21.)
- Feminin-maszkulin (2013):

- <http://www.modemart.hu/?component=kiallitasok&id=1986391978> (utolsó letöltés dátuma: 2015.10.21.)
- Reigl Judit (é.n.): Úr és extázis: <http://www.rovart.com/> (utolsó letöltés dátuma: 2015.10.21.)

Bevezetés

Tanulmányomban a fiatalok¹ párválasztásával foglalkozom, ezen belül is az egyetemi hallgatók párválasztási attitűdjeit vizsgálom. Egyre erőteljesebben megfigyelhető jelenség az, hogy a fiatalok körében egyre inkább háttérbe szorul a házasságkötés, és -első tartós együttélési formaként- ez a korosztály egyre inkább az élettársi kapcsolatokat preferálja. Ennek egyik oka, hogy a családszerkezet az elmúlt évszázadban jelentős változásokon ment keresztül. A megváltozott családszerkezet egyik következménye a posztadoleszcens fiatalok megjelenése. Ennek az új életszakasznak az értelmezése és vizsgálata megkerülhetetlen ahhoz, hogy megértsük, miért és hogyan változtak a párválasztási, családalapítási attitűdök.

Az elmúlt néhány évtized alatt a magyar társadalom rengeteg változáson ment keresztül, ennek következményeképpen pedig a társadalmi normák nemcsak megváltoztak, de meg is lazultak. Az oktatási expanzió egy nagyon gyors ütemben növekvő jelenség. A gimnázium után egyre több fiatal tanul tovább felsőoktatási intézményekben, ez pedig egyértelműen hatással van mind a párkapcsolatokra, mind a munkakezdésre és mindenképpen a családalapításra is. A családalapításhoz szükséges biztos anyagi háttér megszerzése egyre későbbi időpontra tolódik ki az előző generációkhoz képest.

Az említettek értelmében azt mondhatjuk, hogy egy olyan új életszakasz jelenik meg a hagyományos életszakaszok rendjében, amihez – a párválasztást és együttélési formákat tekintve – csak az élettársi kapcsolat képes alkalmazkodni a maga rugalmasságával. A kérdés az, hogy az együttélésnek ez az alternatívája mennyire tartós a fiatalok körében, s milyen eséllyel változik később házassági kapcsolattá.

Újfajta jelenség még az úgynevezett kapunyitási pánik, amely azt jelenti, hogy a fiatalok bizalmatlanok az egyetem utáni évekkel kapcsolatban, félnek attól, hogy mi vár rájuk a diploma megszerzése után. Ehhez a bizonytalansághoz is erőteljesen kötődik az élettársi kapcsolat, hiszen a kapunyitási pánikban szenvedő fiatalok éppen a felelősségtől félnek a leginkább, az élettársi kapcsolat pedig jogi procedúra hiányában sokkal kevésbé felelősségteljes, mint egy jogi alapokon nyugvó házasság.

Fontos azonban megemlíteni azt is, hogy a nyugat-európai és skandináv országokhoz képest Magyarországon sokkal nagyobb arányban végződnek házassággal az élettársi kapcsolatok. Ez azt jelenti, hogy társadalmunkban a fiatalok a házasság egy előlépcsőjeként tekintenek az élettársi kapcsolatokra.

Változások a családszerkezetben

Ahhoz, hogy megérthessük a családszerkezetben végbement változásokat, először fontos a család fogalmának tisztázása

Talcott Parsons társadalmi rendszerként értelmezi a családot. Minden családtagnak van egy bizonyos helye a családi struktúrán belül. Ez különböző várakozásokkal jár, s ezen várakozások mentén alakul ki a család mint rendszer. A családot azonban tudnunk kell elhelyezni és értelmezni is a társadalom rendszerében. Ha a társadalmat egy rendszerként értelmezzük, akkor

---

¹ Tanulmányomban a fiatalok kifejezés a posztadoleszcens fiatalokra vonatkozik, tehát a 20-30 év közötti korosztályt foglalja magában.

a család ennek a rendszernek az alrendszereként fogható fel, amely természetesen kapcsolatban áll a többi alrendszerrel egyaránt. Parsons három szerepet tulajdonít a családnak a társadalom rendszerén belül: a reprodukciós, szocializációs és feszültségoldó szerepeket. William Goode azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy ezek a szerepeket más alrendszerek is képesek betölteni, nem csupán a család privilégiuma. Azért válik mégis fontossá a család, mert azok a szerepmagatartások, amelyeket a családon belül sajátítunk el, modellezik a családon kívüli szerepeket és később segítenek azok betöltésében. Ennek következtében válik a többi társadalmi intézmény alapjává a család. (Cseh- Szombathy 2006)

Az úgynevezett első demográfiai átmenet a 18. században kezdődött el és egészen a 20. század közepéig elhúzódott. Ez a folyamat olyan változásokat generált, amelyek a családok szerkezetére is hatással voltak. A változások elsősorban Nyugat-Európában kezdődtek. A magas halandóságot és termékenységet felváltotta az alacsony halandóság és termékenység. Az első házasságkötés életkora mind a nők, mind a férfiak körében későbbre tolódott; a folyamat következtében előfordult olyan is, hogy a fiatalok nem kötöttek házasságot, vagy a házasságkötés után az ifjú házaspár egy saját, a szülőtől teljesen különálló háztartást alakított ki.

Kelet-Európába ezek a változások csak a 20. században szivárogtak be. A társadalmi modernizáció következményeként nemcsak a családok szerkezete alakult át, hanem az előző generációkhoz képest megváltoztak a fiatalok párválasztási szokásai is. A társadalmi modernizáció következményeként a magánélet polgárosodott, és gazdasági szempontok helyett egyre inkább az önzetlen szerelem vált a párkapcsolatok kialakítása során az elsődleges szemponttá. (Somlai 2013)

Családról beszélve fontos figyelembe venni azt is, hogy a család egy olyan közösséget alkot, amelyben különböző nézetek, normák és magatartásformák jelennek meg. Éppen ezért előfordulhat, hogy a család mint közösség kapcsán valakiben a kényszer érzése merül fel, ilyenkor az adott személy valamilyen alternatív megoldást keres. A fiatalokra jellemző, hogy ezen érzés felmerülésekor új házas- vagy élettársat választanak maguk mellé. A legtöbb válás az északi, skandináv országokat jellemzi, és éppen ennek következtében ezekben az országokban a legmagasabb a házasságon kívül együtt élők aránya, valamint a házasságon kívül gyermeket vállalók aránya. Mindezek ellenére mégis az figyelhető meg, hogy a legtöbb gyermek ezekben az országokban születik. De miért is van ez így? Ezek a változások és tendenciák mind a második demográfiai átmenet következményei. (Somlai 2013)

Míg a házasságkötések száma fokozatosan csökken, addig az első házasságkötés életkora pedig fokozatosan nő. (Bukodi 2002b) Ez a folyamat a kitolódó tanulmányokkal magyarázható. Ha valaki egyetemi képzésben vesz részt, később nagyobb valószínűséggel dönt a házasság mellett. (Bukodi 2004) Azonban a kitolódó tanulmányok következménye, hogy ha valaki a házasságkötés mellett dönt, leginkább csak a tanulmányai után vág bele ebbe a tartós, együttélő párkapcsolati formába. Ezzel is magyarázható a házasságkötések életkorának eltolódása.

A házasságkötésben bekövetkezett változások

A családszerkezet változása egyértelműen hozta magával a házasságkötésekben végbement változásokat is.

Az 1960-as évek óta vizsgálják a családokat és a különböző együttélési formákat, az úgynevezett családrekonstrukciós módszerrel. A módszer alapja, hogy az anyakönyvi kivonatok adatait vizsgálják a kutatók. Az első kutatások eredményeként fény derült arra, hogy a kétgenerációs háztartások és a nukleáris családmodell már az ipari társadalmakat megelőzően is léteztek.

Tehát láthatjuk, hogy a családszervezet mindig is sokrétű volt, ez nem az ipari forradalom eredménye. (Somlai 2006)

A házassági tendenciákban bekövetkezett változások a magyar társadalomban az 1980-as évek óta figyelhetők meg. (Bukodi 2002a) Az első házasságkötés időpontját leginkább befolyásoló tényező az iskolai végzettség. Mint már említést tettem róla, megfigyelhető, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők később kötnek házasságot. S bár jellemzően a férfiak a nőkhöz képest későbbi életkorban kötnek házasságot, ez a különbség egyre inkább csökkenni látszik, s a nők első házasságkötése is egyre inkább kitolódik. (Bukodi 2004)

A magyar társadalomban egészen az 1990-es évekig az egyetlen elfogadott együttélési forma a házasság volt; a nem házas együttélést a társadalom deviáns viselkedésformaként tartotta számon és elítélte. A skandináv és nyugat-európai országokban ez a megítélés teljesen más volt, aminek egy társadalmi-kulturális oka van. Magyarországon a nem házas együttélések teljesen más célt szolgáltak, mint a már említett országokban. Nálunk a már egyszer házasságban élt, de már elváltak, valamint az özvegyek választották az együttélésnek ezt a formáját, nem pedig a nőtlenek és hajadonok. (Bukodi 2002a)

Az élettársi kapcsolat

Sok szó esett már a nem házas együttéléstről, az élettársi kapcsolatokról. De pontosan mit is jelent az élettársi kapcsolat? Honnan indult? Mi a célja? Hová tart?

A nők és férfiak együttélést befolyásoló változások a skandináv országokból indultak el. Ez az életforma azonban nem maradt meg a Skandináv-félsziget keretei között, fokozatosan továbbterjedt Nyugat-, Közép- majd Kelet- Közép Európa felé is. A változás következményeként már nem csak az elváltakra és özvegyekre volt jellemző az élettársi együttélés, hanem főként a fiatalokra. Az élettársi kapcsolat megjelenése és térhódítása fokozatosan magával hozta ennek a párkapcsolati formának a társadalmi elfogadottságát, a társadalmi elfogadottság eredményeként pedig fontos vált ennek az együttélési formának a jogi szabályozása. Bejegyzett élettársi kapcsolatként az együtt élők egyre több olyan jogra tehetnek szert, amelyek eddig csak a házastársak kiváltságai voltak. Meg kell említeni azonban, hogy ez a jogi szabályozás országonként más és más. Magyarországon a hatályos családjogi törvény csak a házassági együttélést fogadja el a család alapjaként. (Somlai 2013)

Az élettársi kapcsolat terjedésének tendenciái

Az élettársi kapcsolat ütemesen gyorsuló megjelenése magával vonja, hogy megvizsgáljuk azt, milyen a megítélése ennek a párkapcsolati formának, hogyan változott az elmúlt évek során az ehhez a fajta kapcsolathoz való hozzáállás. Foglalkozni kell azzal is, hogyan kezdett el terjedni a különböző kultúrájú társadalmakban, illetve melyik az a korosztály, ahol láthatóan magasabb az élettársi kapcsolatok aránya.

A különböző társadalmakban más és már volt az élettársi kapcsolatok fogadtatása. (Bukodi 2002b) Az élettársi kapcsolatok terjedése kezdetén még leginkább a férfiakra volt jellemző, hogy ezt az új együttélési formát fel tudták és fel merték vállalni. Ennek oka azzal magyarázható, hogy a társadalom sokkal inkább megengedő volt – erkölcsi szempontokat nézve – a férfiakkal, mint a nőkkel. (Utasi 1989)

Az élettársi kapcsolat társadalmi szintű elfogadása sokáig nem volt jellemző a magyar társadalomra. Napjainkra azonban ez a hozzáállás megváltozott. Egyes vélemények szerint a fiatalok számára ez egy megfelelő együtt élési forma, hiszen itt a jogi háttér hiánya miatt

egyértelművé válik, hogy a kapcsolatot az érzelmek tartják össze. Mások azonban úgy gondolják, ez a párkapcsolati forma felelőtlenségre neveli a fiatalokat, hiszen a jogi háttér hiánya miatt nincsenek kötelezettségek, a kapcsolat bármikor felbontható következmények nélkül. (S. Molnár 2002)

Általános szemlélet a magyar társadalomban, hogy az élettársi kapcsolat nem egy végleges családforma, csupán a házasságnak egy előtere, tehát sokkal inkább tekintenek rá próbaházasságként, mint a házasság egy alternatívájaként. Ezen felfogás következményeként felmerül tehát az a kérdés, hogy az élettársi kapcsolatok milyen arányban végződnek házassággal. Ez leginkább az idő függvénye. Minél tovább tart egy élettársi kapcsolat, annál kevesebb az esély rá, hogy házasság lesz a vége. Egy év elteltével az élettársi kapcsolatok 70,8%-a végződik házassággal, míg öt év eltelte után már csak az esetek 22,6%-ban végződik házassággal az élettársi kapcsolat. Érdekes megfigyelni azt is, hogy a házasság előtti együttélés nem garantál egy biztosabb házasságot. Megfigyelhető, hogy azon párok között, akik nem éltek együtt a házasságkötés előtt, kevesebb a válások aránya. (Spéder 2005)

A posztadoleszcencia következményei és hatása a párkapcsolatokra

Mielőtt megvizsgálánk, milyen hatással van a párkapcsolatokra a posztadoleszcencia jelensége, néhány gondolat erejéig kitérnék arra, pontosan mit is takar az a kifejezés, hogy posztadoleszcencia.

Ez a kifejezés a kamaszkor kitolódását jelöli, magyarul akár utóserdülőkorként is emlegethetnénk. A posztadoleszcens fiatalok azok, akik nagyon sokáig támaszkodnak a szüleikre, az életszakaszokhoz képest hosszú időn keresztül szorulnak szülői segítségre. Ez a jelenség egy hosszú folyamat, mely folyamat vége, hogy az ipari társadalmak posztindusztriális társadalmakká váltak. (Somlai 2007) Bár a biológiai értelemben vett serdülőkor egyre korábbi időben éri el a fiatalokat, a kamaszkor mégis tovább tart, mint az előző generációknál. Nemcsak a tanulmányok kitolódása jellemzi ezt a generációt, hanem az is, hogy kitolódik a családalapítás, később válnak le a szülőkről és később hagyják el a családi házat, sőt a fejlett országokban az is előfordul, hogy egy esetleges válás után a gyermek visszaköltözik a szüleihez. (Somlai 2006)

Néhány évtizeddel ezelőtt még csak a tehetősebb családok fiúgyermekei engedhették meg magunknak a posztadoleszcens fiatalokra jellemző életvitelt. Ők rendelkeztek azzal az anyagi háttérrel, amit ez az életvitel megkívánt; hogy Európa nagyvárosaiban tanulhassanak, utazhassanak. Napjainkra ez a jelenség tömegessé vált, és nemcsak a férfiak, hanem a nők körében is. (Manuel du Bois-Reymond 2006)

Az 1960-as évekbe indult meg Európában az folyamat, amit ma már második demográfiai átmenetként emlegetünk, s amelynek igen erős hatása volt a családszerkezetek megváltozásában. E folyamat következményeként csökkent a termékenység, a házasságkötések száma, kitolódott az első házasságkötés életkora, egyre nőtt a válások száma, a házasságon kívül született gyermeke aránya, kitolódott az első gyermekvállalás átlagos életkora is, illetve sokakra jellemző, hogy nem vállalnak gyermeket. A fiatalok életpályájának, életszakaszainak megváltozás ennek az átmenetnek is köszönhető. (Somlai 2007)

Az a változás, amely a posztadoleszcens fiatalokra jellemző egy úgynevezett destandardizálódás folyamata, ez pedig a fiatalok párválasztásán is egyértelműen nyomom követhető. (Bognár 2007) Hatással van a párválasztás menetére, a párkapcsolatok formálódására, illetve időbeni

lefutásukra egyaránt. Tóth Olga ezzel kapcsolatban azt írta, hogy a fiatalok kitolódása nem csupán a párválasztásra van befolyással, de a házasságkötésekre is. (Tóth 2007)

Az iskolarendszer expanziójának egyik eredménye, hogy a tanulmányok kitolódnak. Az oktatási expanzióval a felsőoktatás már nem feltétlenül a tanulmányok csúcsát és az oktatás kiteljesedését jelenti, hanem csupán egy helyet jelent nagyon sok fiatal számára, ahol még lehet várni, nem kell elköteleződni, tovább nyújtható a felnőtté válás, egy hely, ahol még viszonylag kevés a kötelezettség, és ahol még a tanulás miatt a szülőkről nem kell leválni. Ez a halogatás, amely a posztadoleszcens fiatalokat jellemzi, egyértelműen hatással van a párkapcsolatokra. A fiatalok igyekeznek tartós kapcsolatok kialakítására, de egyre kevesebben jutnak el a házasságig, mint néhány évtizeddel ezelőtt. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nem fontos nekik a család, csupán, ahogy láthattuk az oktatás átalakulása mellett a munka világa és a magánélet is átalakult, amely a párkapcsolatok formáját is átalakította. Éppen ez az az állapot, amelyhez tökéletesen igazodni képes az élettársi kapcsolat, hiszen a jogi háttér hiányában nem vár olyan erőteljes elköteleződést a fiataloktól, mint a házasság, ennek ellenére mégis képes a család funkcióit² biztosítani. (Somlai 2007)

Az elhúzódó fiatalok nemcsak a párkapcsolatokra van hatással, hanem a családalapításra is. A házasságok száma csökkenni kezdett és megnőtt a nőtlenség és hajadonok aránya is. Mindezek mellett egy társadalmi léptékű probléma forrása a posztadoleszcencia jelensége, mégpedig abban, hogy erősen visszaesett a születések száma. (Tóth 2007)

A posztadoleszcencia jelenségével párhuzamosan jelent meg egy – a pszichológiából ismert – jelenség és fogalom, a kapunyitási pánik, amely azt a félelmet foglalja magában, amelyet a fiatalok az egyetemről kikerülve, a felnőtt korba lépve, pályakezdésük során élnek át. Hirtelen válnak függetlenné, és olyan elvárásokkal szembesítik őket, amelyekkel eddig a tanulmányok alatt nem találkoztak. Ez a bizonytalanság már az egyetemi évek alatt, főleg a diplomaszerezéshez közeledve is megjelenik a hallgatók között. (Horváth 2007) Sok esetben ez a kapunyitási pánikból származó bizonytalanság is oka lehet annak, hogy a fiatalok az élettársi kapcsolatokat preferálják.

Összegzés

Zárásként az mondható el, hogy a családszervezetek jelentős változásokon mentek keresztül, amely változások kihatottak a párkapcsolati formákra is. Ennek egyik következménye, hogy az elmúlt néhány évtizedben jelentősen csökkent a házasságkötések száma, ezzel szemben pedig a válások és az élettársi kapcsolatok száma megnövekedett. A házasságkötések számának csökkenése mellett érdemes látni, hogy az első házasságkötés átlagos életkora is kitolódott. Ezek a változások hazánkban leginkább az 1990-es évek óta vannak jelen. A rendszerváltást követően a tradíciók kezdtek lazulni, a társadalom szerkezete megváltozott, az élettársi kapcsolatok megítélése egyre pozitívabbá vált. Az élettársi kapcsolatok megjelenésével kapcsolatba hozható jelenség a posztadoleszcencia. A fiatalok nagyon sok bizonytalan élethelyzettel találják szembe magukat, amelyhez igazodniuk kell; ehhez a bizonytalan élethelyzethez pedig nagyon alkalmazkodnak az élettársi kapcsolatok.

A kérdés csak az, hogy vannak –e, illetve lesznek –e következményei ezeknek a megváltozott élet- és családhelyzeteknek? Járható út –e az élettársi kapcsolatok előtérbe állítása? És ezek a

---

² A család funkciói: biológiai reprodukció, társadalmi (családi státusok) reprodukciója, érzelmi szükségleteket kielégítő funkció, gazdasági funkció, öreggondozás. (Utasi 1989:19)

tényezők milyen mértékben befolyásolják majd a családok életét, hoznak –e még változásokat a családszerkezetekbe?

Felhasznált irodalom

- Bognár Virág (2007): Elszakadás a szülői háztól: a felnőtté válás kezdetei? in.: Somlai Péter: Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest
- Bukodi Erzsébet (2002a): Házasság- élettársi kapcsolat-válás: társadalmi meghatározottságok. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Bukodi Erzsébet (2004): Ki, mikor, kivel (nem) házasodik? Párvalasztás Magyarországon. Századvég Kiadó, Budapest
- Bukodi Erzsébet (2002b): Párkapcsolati formálódás az ezredfordulón. in. : Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László (szerk.) : Ifjúság 2000. Tanulmányok I., Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest
- Cseh- Szombathy László (2006): A család meghatározása. in.: Cibere Ibolya (szerk.): Családszociológia, Szöveggyűjtemény. Debrecen
- Horváth Tünde (2007): Pályakezdés előtt, A kapunyitási pánik jelenségének vizsgálata a felsőoktatásban. in.: Puskás- Vajda Zsuzsa (szerk.) : Felsőoktatásban tanuló fiatalok problémái, útkeresése, pályafejlődése a 21. század kezdetén Magyarországon. Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület, Budapest
- Manuela du Bois- Reymond (2006): „Nem akarom még elkötelezni magam”. in.: Gábor Kálmán- Jancsák Csaba (szerk.) : Ifjúságszociológia. Belvedere Meridionale, Szeged
- S. Molnár Edit (2002): Élettársi együttélések- tények és vélemények. in.: Nagy Ildikó- Pongrácz Tiborné- Tóth István György (szerk.) : Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, 2001. 2002. TÁRKI Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest
- Somlai Péter (2007): A posztadoleszcensek kora. in.: Somlai Péter (szerk.) :Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest
- Somlai Péter (2006): A sokféleség zavara: a családi életformák pluralizációja Magyarországon. in.: Cibere Ibolya (szerk.): Családszociológia, Szöveggyűjtemény. Debrecen
- Somlai Péter (2013): Család 2.0: együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig. Napvilág, Budapest
- Spéder Zsolt (2005): Az élettársi kapcsolat térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. in.: Demográfia, 2005. 48. évfolyam, 3-4. szám, 187-217. oldal
- Tóth Olga (2007): Fiatalok párkapcsolatai történelmi háttérrel. in.: Somlai Péter (szerk.) :Új ifjúság. Napvilág Kiadó, Budapest
- Utasi Ágnes (1989): Családok és életstílusok. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Budapest

BICSKEI HEDWIG: AZ ÁLLAMI SZEREP ALAKULÁSA A ROMÁNIAI FOGDAKÖRÜLMÉNYEK BIZTOSÍTÁSÁBAN - DE MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA (Lektorálta: Dr. Kondorosi Ferenc)

Témavezető: Dr. Szabó Krisztián egyetemi adjunktus

Az utóbbi időben lezajlott román hírességek és politikusok letartóztatása élénkebb tárgyalásokat indított azokról a feltételekről és költségekről, amelyek a romániai fegyházakat illetik. A volt szociáldemokrata miniszterelnök, Adrian Năstase és a híres futballklub tulajdonos, Gigi Becali letartóztatása és elzárása megnyitotta a tárgyalások sorozatát, mert a média kimondottan ezekről a VIP cellákról mutatott be képeket és felvételeket: arról, hogy mennyire jó körülmények között lehet odabent megélni, és az állami költségvetés milyen pénzösszegekkel támogatja ezeket a börtönöket. Természetesen szóba került a közösségi munka is, pontosabban ennek teljes hiánya. A romániai fogdakörülményeket, a „VIP” cellákon kívül, a következőféleképpen lehetne leírni: túlszűfolt, a foglyok kettésével alszanak egy ágyban poloskák között, alig napi 3 étkezésben részesülnek, annak ellenére, hogy folyton mindenki azt hangsúlyozza, hogy a költségvetésből óriási pénzösszegeket szánnak ennek a rendszernek. Továbbá, fontos megemlíteni, hogy a foglyok nagy része semmit sem dolgozik, nemcsak azért mert nem akar, hanem azért is, mert az állam nem tud kompetens munkát adni nekik.

E dolgozatban be szeretném mutatni az állami költségvetés felosztottságát és ennek magyarázatát arra a mechanizmusra nézve, mely a foglyok munkavégzése útjában áll. A 2012. évben, Romániában 200 millió eurót költöttek a börtönökre. Jelenleg, több mint 33.000 fogvatartott személy van 27.000 helyre. Az utóbbi két évben létszámuk megnövekedett, mivel a külföldön elkövetett bűncselekmények után az elítélteket az országok hazaküldték. Ha a nemzetközi standardok szerint kéne számolni, akkor szükség lenne kb. 4 nm-re per fogvatartott (az Emberi Jogok Európai Bírósága előírásai szerint), így a fogdáknak nem lenne csak maximálisan 19.000 fogvatartott.

Csak 2012-ben az összes fogvatartott, az ország 43 börtönében, több mint 200 millió euróba került, amiből csak 10% volt az önrész, a többi pénz pedig az állami kasszából származott. 2013-ban szükség volt kiegészíteni az összeget a kormány sürgősségi alapjából, mivel a legtöbb börtön már az év első 5 hónapja után élelmiszer és karbantartási pénz nélkül maradt.

Ha ez az összeg soknak tűnik, jó tudni, hogy Románia nagyon sok pert veszített el az Emberi Jogok Európai Bíróságán, mert sok volt fogvatartott pert indított Románia ellen, a nem megfelelő fogvatartás körülményei és az emberi jogok és méltóság megsértése miatt, így Romániát több mint 600.000 eurós kártérítés sújtotta. És újabb perek következnek.

A Börtönök Nemzeti Közigazgatása (ANP) számításai szerint, egyetlen fogvatartottért kiadott havi költség 2.397 lej (kb. 550 euró), amiből 1.619 lej (365 euró) személyzeti költség és 422 lej (90 euró) áruk és szolgáltatások. Tehát, több mint a költség kétharmada a fogvatartás rendszer karbantartását szolgálja. A legnagyobb költségeket a személyzet okozza, mivel a romániai fogdáknak nincsenek modern biztonsági rendszerek, a felügyeletet pedig alkalmazottak végzik, sőt, ott ahol kevés az alkalmazott, besegítenek a könnyebb bűncselekményekért elítélt fogvatartottak is.

A 293/2004. Törvény alapján a fogdák alkalmazottjai különleges státúttal rendelkeznek, ezért a fizetés mellett étkezési juttatást is kapnak (22 lej – 4 euró/személy/nap), ingyenes orvosi ellátásban, albérlet támogatásban és utazási költségek térítésében részesülnek. Ezek az összegek képezik a költségek legnagyobb részét, és az ANP képviselői szerint szükségesek is, mert „másképp senki sem jönne egy börtönbe dolgozni”.

Miért nincs többé „átnevelő munka”?

A közvélemény mindig felháborodik, hogy a fogvatartottak miért nincsenek dolgoztatva, s téves felfogás alapján, azt hiszi, hogy, csak azért mert börtönben vannak, nem rendelkeznek többé semmilyen joggal. Túltéve magunkat ezen az előítéleten, igazság szerint, ha minden fogvatartott dolgozna, akkor fedezné az eltartási költségeket és átvállalná a költségvetési kiadásokat. Mégis, elfelejtjük mennyire nehéz szabad emberként is munkát találni, és a fogdarendszer igazgatóságai is ugyanolyan tehetetlenek az új munkahelyek megteremtésében, mint akármilyen cég vagy vezetőség.

A 275/2006. Törvény (254/2013. Törvény által módosítva) megfogalmazza, hogy a fogvatartott milyen módon teljesítheti a büntetését, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ha szeretne, akkor dolgozhat. Ellentétben a kommunista rendszerrel, amikor a fogvatartottakat kényszermunkával „nevelték át”, a demokratikus rendszer törölte ezt a kötelezettséget. Összehasonlítva a két forrást láthatjuk a különbséget: „5. Cikkely a 23/1969. Törvényből: a fogvatartottak átnevelése munkán keresztül történik. A fogvatartottak kötelesek felkészültségüknek és szakmájuknak megfelelően munkát végrehajtani. Ugyanakkor a fogvatartottak átnevelése képzésen vagy átképzésen keresztül lehetséges, így egy szakmát tanulhatnak, kulturális-oktató tevékenységeken vehetnek részt. A fogvatartottakat a rendszer ösztönzi és jutalmazza, főképp azokat, akik kitartóan dolgoznak és meggyőzően bizonyítják a korrekciót. 8. Cikkely: a munkanap időtartama nem haladhatja meg a 12 órát és a gyártási folyamat szükségességének függvényében lesz megszabva.”

A 275/2006. Törvény 57. Cikkelye szerint „a fogvatartottak által szolgáltatott munkát a rendszer jövedelmezi, kivéve a háztartási jellegű és a katasztrófa esetekben végrehajtott munkát. A munkaképes, fogvatartott személyek saját beleegyezésükkel szakmájuk szerint dolgozhatnak vagy épp képzetlen munkát végezhetnek. 59. Cikkely: a munkanap időtartama 8 óra és a heti ledolgozott órák száma nem haladhatja meg a 40 órát.”

A múlt évi statisztikai adatok szerint 8.000 fogvatartott dolgozik a több mint 30.000 személyből, ebből 2.900 személy kap fizetést is a végrehajtott munkáért, a többi pedig önkéntesen végez háztartási munkálatokat az intézeten belül.

A törvény előírásai szerint minden egyes munkát végző fogvatartottnak szerződéses jogviszonyban kell állnia a munkáltató börtönrel és a minimálbérnek megfelelő fizetéshez jogosult. Ebből az összegből 40% megmarad a fogvatartottnak, a többi pedig az intézet számlájára kerül különböző költségek kifizetésére.

A román munkáltató számára a fogvatartottak leszerződtetése nem annyira vonzó, amint az ország börtöni intézet adatai mutatják. Egyetlen német cipőgyár használja ki a fogvatartottak munkáját, mert ennek elmondása szerint: „fegyelmezettek, felügyelet alatt vannak, bezárt körben dolgoznak, és nem kell utánuk adókat és más költségeket fizetni”.

A rendszerből származó források szerint a román munkáltatók inkább kedvelik a feketemunkát vagy a minimálbér alatti béreket, főképp mert a fogvatartottak által szolgáltatott tevékenység képzetlen. Ezen a helyzeten súlyosbít az az előítélet is, miszerint nehéz

rehabilitálni valakit, aki börtönben töltötte le éveit. Ez az előítélet nemcsak a letöltendő évek során érinti az embereket – mert ők szeretnének dolgozni, mivel pénz mellett a büntetést is lecsökkenthetik nekik – hanem a szabadulás után is, mikor esetleg állást keresnének maguknak.

A pénzügyi válság is befolyásolta a fogvatartottak munkáját, 2009 óta mostanáig csökkent, aztán normalizálódott, átlagban 20 – 25 millió lej értékű munkát végeztek el.

Ami egy igazi problémát jelent a rendszerben az az összegyűjtött pénzeszegek célját érinti: a pénz nem azokban a börtönökben marad, ahol ezt a fogvatartottak megteremtették, hanem centralizálva a fővárosi főintézethez kerül, ahonnan egyáltalán nem transzparens kritériumok szerint újraosztják. Több börtönigazgató írásban is kifejezte a nemtetszését és hangsúlyozta, hogy így a fogvatartottak sem lesznek motiválva továbbdolgozni, ha a munkájuknak nem láthatják az eredményét. Az országos börtönadminisztráció ígérte, hogy javítani fog a helyzeten, népszerűsíteni fogja a rabok munkáját, de a valóság változatlan helyzetet mutat. A fogvatartottak száma napról napra növekszik és a költségvetésből több pénz származik felügyeletre és eltartásra. A gazdasági válság, a megélhetési feltételek csökkenése, a sok év amnesztia és közkegyelem hirdetés nélkül, a külföldi bűncselekményeket elkövető személyek hazaküldése zsúfolja a rendszert, a költségvetés alig elég a mindennapi költségekre, beruházások szóba sem kerülhetnek.

Az országos börtönadminisztráció igazgatója belátja, hogy évről évre kissé nőtt a költségvetés, ami a személyzetre szánt kiadásokat illeti, viszont konstans módon csökkent a javak és szolgáltatások terén. Ilyen feltételek között nem lehet szó új börtönök építéséről, mi több a felügyelő rendszerek is nagyon drágák és utóbbi két évben 53%-ra csökkent az állami támogatás.

Mennyit fordít más ország a rabjaira: 3-tól 750 euróig

A „Space 2011” nemzetközi tanulmány, melyet rendszeresen a Lausanne-i Kriminológiai Intézet az Európa Tanács felkérésére végez, bemutatja (2013-ban), hogy az európai börtönök nagy része már tele van, sőt több mint fele túlszűfolt. Ami különbözik viszont az az állami támogatás, amiben ezek részesülnek. Íme, néhány adat, ami ebből a tanulmányból származik:

- Az európai átlag 154 fogvatartott 100.000 lakoshoz, emelkedőben a múlt évekhez, Románia is ehhez az átlaghoz tartozik, 141 fő 100.000 lakoshoz.
- Minden börtön teljes kapacitással működik (99,5%) és több mint fele túlszűfolt.
- A fogvatartottak átlag életkora 33 év
- A fogvatartottak 21% külföldi, többségük Nyugat-Európában koncentrálódik, Kelet-Európában a külföldiek aránya csak 2%
- A büntetések 26% 1 éves börtönítéletre szól, más 26% 1 és 3 évesre, 48% 3 év fölöttire, és 14% 10 év fölötti börtönítéletre szól.
- A napi átlag elköltött összeg 93 euró (3 euró Bulgáriában, 750 euró San Marinóban).
- A 33 börtön, amely ezeket az adatokat nyújtotta, 2010-2013 között évente 17 millió eurót költött.
- Átlagosan Európában 3 fogvatartottnak 1 felügyelő jut.

Románia és az Európai Bizottság tagállamai közötti hasonlóságok

Az egyik legdurvább büntetőjoggal rendelkező európai ország Románia, ezért a kisebb és közepes bűncselekmények elkövetéséért is börtönítélet jár. Több mint fele a fogvatartottaknak lopásért tölti le börtönéveit, amiért a törvény 2-15 évig tartó szabadságvesztést ír elő (az elkövetés feltételeitől függően). A 2005-2010 évek között majdnem 50.000 ezer fogvatartott közül 48-56% lopásért vagy rablásért lett elítélve.

A fent említett számok új értelmet kapnak, ha más ország statisztikáival hasonlítjuk össze. Egy 2008-ban megjelent Európa Tanácsa által kiadott jelentés alapján a 47 tagállamból Románia a 7. helyen áll, ami a fogvatartottak százalékát illeti a lakosság számához viszonyítva, 229,5% a 100.000 lakoshoz. A statisztikai adatokban az első hat helyet is a volt kommunista blokkból származó országok töltik be, elsőként Oroszország 638%, Ukrajna 405%. Az erős demokratikus országok közül legsúlyosabb Egyesült Királyság helyzete, 137%, Portugália 132%, Spanyolország 126%. Románia szomszédos országai az adatok a következőket mutatják: 177% Magyarország és 121% Bulgária. Utolsó helyeken található Lichtenstein, ahol az arány 17 fogvatartott 33.500 lakoshoz és San Marino, ahol 1 fogvatartott 28.200 lakoshoz.

Túl minden statisztikán, fel kell tennünk a kérdést, hogy Romániában miért ilyen magas a fogvatartottak száma? Egy reális válasz lenne a közgazdasági helyzet, ami megmagyarázná a tulajdonjog ellen elkövetett bűncselekményeket. De hogyan magyarázhatjuk akkor az Azerbajdzsán (225%) vagy Albánia (meglepően csak 52,5%) helyzetét, mivel nekik sem volt könnyebb az átmenet.

A választ inkább a büntetőjog előírásaiban találjuk meg, mivel a romániai előírások jóval le vannak maradva az európai előírásoktól, még így, két Büntető Törvénykönyv módosítása után is. 2010-ben végzett statisztikai adatok szerint, Görögországban kb. 8000 fogvatartott van 10,5 millió lakoshoz, Romániának hatszor több kb. 21 millióhoz, míg Franciaország, Spanyolország dupla lakossággal, ugyanannyi fogvatartottal rendelkezik, mint Románia.

Ami a személyzetet illeti, Románia újból a „toplistában” van 7,9 fogvatartott 1 felügyelőre, Lettország 8,8, Ukrajna 8,7. A másik oldalon, San Marinóban 0,2 fogvatartott jut 1 felügyelőre, Észak Írországban 0,8. Az államok nagy részében az arány 1 és 5 között mozog, csak Lengyelországban (6,3) és Magyarországon (5,6) haladja meg az 5 létszámú felügyeletet.

Esettanulmány: A nők fogvatartása a Târgșor-i börtönben

A nők a fogvatartottak 6-7% képviselik. Statisztikai adatok szerint 1999-2003 évek között a rekord szám 2122 volt, amiből 1060 lopásért, 300 pedig rablásért töltötte börtönéveit.

Annak ellenére, hogy Târgșor az ország egyetlen exkluzív női börtöne, utóbbi időben a fogvatartottak száma csökkent. A fent említett statisztikák szerint 2003-ra már alig egyharmada maradt ebben a börtönbe, 2004-ben pedig az 1800-ból 585-en voltak jelen. Ugyanúgy, mint a kiskorú börtönökben, minden börtönnek van női szekciója is. Általában ide azok a nők kerülnek, akiknek még folyik a per, aztán majd végleges döntés után áthelyezik őket Târgșor-ra. Ugyanez a helyzet a kiskorú lányokkal is, ha nem kerülnek a nevelő intézetbe, akkor Târgșor lesz a befogadó börtönük.

Néhány információ a Târgșor-i börtönről.

A börtön kb. 20 km-re található Ploiesti (dél Románia) várostól, nehezen megközelíthető, buszjáratok nagyon ritkák, naponta egy vonatjárat van. A városból könnyebben lehet taxival

vagy saját autóval megtenni az utat, de mivel minden fogvatartott szegény családból származik, nincs megadva ez a lehetőség. A börtön egy volt kolostor helyén áll, 1948-ban politikai börtönné alakították át, aztán 1952 óta kizárólag női börtönként szolgál. Azóta, 2000-ig karbantartási munkálatokon kívül semmilyen modernizálási munkákat nem végeztek. Ekkor egy új textil gyárat nyitottak a börtön udvarán, s lassan 2004-ben nekiláttak az átépítéshez, modernizáláshoz.

2000-ben 1013 fogvatartott volt 1150 ágyra bejegyezve, de a normális kapacitás 790 ágy volt. A könyvtárat is átalakították szobának. Mivel egyetlen női börtön, itt minden bűncselekményt a lopástól a gyilkossáig meg lehetett találni.

Ami az orvosi ellátást illeti, a következőket lehetett megjegyezni: az orvosi személyzet egy általános orvosból, egy fogorvosból és két asszisztensből állt. Az 59 heti óra programban (7 óra/nap, 5 nap/hét, 24 óra felügyelet), 6 óra le volt foglalva a személyzet és családjának a kezelésével/vizsgálatával. Ha ezt levonjuk, akkor az általános orvos hetente 1013 nőt vizsgált 53 óra alatt. Lehetetlen így munkát végezni, főképp figyelmes munkát. Egy második nagyon fontos probléma, hogy a börtönben nem volt nőgyógyász, ami egy több mint 1000 fős közösségben létfontosságú lett volna. Harmadikként pedig megemlíteném a nagyon kérdőjeles magyarázást, amit a börtön vezetősége mutatott be, ami a nők HIV tesztelését illeti.

A tisztálkodási lehetőségek nagyon gyengék voltak. A nők 70% mezőgazdaságban, vagy épp a börtön udvarán található textilgyárban dolgozott, együttesen egy fürdő csarnokot használhattak, 31 tussolóval. A börtöncellákban minimális épületgépészeti rendszer működött, 1-2 WC, 2-4 csapos mosdók, többségük elromolva.

A „normális” látogatási szekció rosszul volt berendezve, az elválasztófal annyira magas volt (és 2 méter széles), hogy a nők csak lábon állva a fal mellett beszélgethettek a látogatókkal. A csomagokat pedig egy olyan helyen vették át, ahol a címzett nő nem láthatta, hogy az örök mi és hogyan csomagolnak ki, nem követhették a kibontás és a vizsgálás eljárását.

Ami a kulturális – oktatási tevékenységet illeti, ez teljes mértékben hiányzott, szegény könyvtár (kb. 400 kötet, nem vonzó szerzők), a klubban havonta egyszer vetítettek filmet, az egész börtönben összesen 15 tv működött, gyakorlatilag nem volt mit csinálni a szabadidőben.

A helyzet még súlyosabb volt annak a 300 nőnek, aki nem dolgozott, egyesek, mert munkaképtelenek voltak, mások pedig azért, mert nem volt hol, vagy, mert nem akartak dolgozni. Ennek a kategóriának egyetlen tevékenysége a mindennapi 30 perces séta volt.

Egyik legnagyobb probléma a családdal való kapcsolattartás volt. Az út a börtönig, a látogatási szekció alkalmatlan berendezése gátolta a családdal való kapcsolattartást, főképp a gyerekekkel. A börtön vezetősége elmondta, hogy a gyerekek látogatása egy asztalokkal és székekkel ellátott teremben történik.

Miután 2006-ben véglegesítették a felújítási munkálatokat, több mint 200 nő dolgozott a textilgyárban, az épületeket modernizálták, új részeket is építettek, csatlakoztak a gázvezetékhez (addig könnyű üzemanyagot használtak, ami sokkal költségesebb). A textilgyár képzést nyújtott a varrói szakmában, így akármelyik írni-olvasni tudó fogvatartott nő dolgozhatott a gyárban. Viszont, látható és hangsúlyozott különbség volt a gyárban és a mezőgazdaságban dolgozók között. A gyárban dolgozók rendezettek, tiszta ruhákban jártak, a többiek pedig piszkos egyenruha típusú öltözetben (régii katonai ruhákban), nagy részük roma kisebbségű.

Az teljes létszámból, 585 fogvatartott nő közül 185 hosszú ítéletre (30 nagyon súlyos gyilkosságért lett elítélve), kettő pedig életfogytiglanra lett elítélve. 132 drogkereskedelem és drogfogyasztásért lett elítélve (42 előzetesben, 30 elsőfokú bírósági döntés alapján, 60 végleges döntés alapján). Dicséretre méltó a tény, hogy mindenki egy eljárás szerint töltötte le börtönéveit, nem volt különbség a börtöni rendszer között. Ami elkülönítette őket az kimondottan a munka volt, egy részük a gyárban dolgozott, más részük mezőgazdaságban, állattenyésztésben és börtöni szolgáltatásokban. A munkaképtelenek (több mint 100) nagy része meghaladta a 55 éves korhatárt, ezekből 20 egy hobby programban vettek részt. Ezt egy civil szervezet által működtetett műhely képezte, amiben a nők párnákat, paplanokat és más ruhanemű cikket készítettek textil hulladékból. A termékeket nem eladásra készítették, hanem átadták a szervezetnek, és innen a kiskorúak nevelő intézetébe kerültek. Természetesen maradtak termékek a női börtönben is, de mivel az előállítás kiszáraz volt, nem jutott mindenkinek belőle. Ez a tény kissé felzavarta a pszichikailag labilisabb nőket, akik meg voltak győződve arról, hogy létezik egy „ruha áruház”, ahova nekik nincs hozzáférhetőségük.

Ami a látogatás illeti, a asztaloknál 36 férőhely lett kialakítva, egy másik szobát pedig átalakítottak az anya-gyerekek találkozásokra, ahol a nők itt 2 órát tölthettek a gyerekeikkel. Ugyanitt zajlanak le az ügyvédekkel történő megbeszélések is. Így felújítás után sem lehetett tisztán tudni, hogy mi lenne az eljárás abban az esetben, ha több anyuka egyszerre fogadná a gyerekeit, mivel egyetlen egy ilyen szoba van csak. Ami az azelőtti helyzettel kimondottan különbözött, az a kisbuszjárat bevezetését illeti. A börtön ajándékba fogadott két kisbuszt, amivel a gyerekeket látogatás után haza lehetett szállítani.

Ugyanabban a szobában, ahol a csomagokat szelektálták és vizsgálták található két telefon is, amelyet a fogvatartott nők használhattak. Amit fontos aláhúzni, az hogy nem létezett a telefoni beszélgetés titkosítása. A fogvatartott nők intimitását sértő módon kezelték azáltal, hogy a két telefont közhelyre helyezték el. A látogató civil szervezetek hangsúlyozták ezek áthelyezését, mivel mindenki egyenrangúan jogos a telefonbeszélgetések és levelezés intimitására, a börtön alkalmazottai olyan távolságra kell tartózkodjanak, hogy ezek ne hallják/ne hallgassák a nők beszélgetéseit.

Ami különleges a Târgșor-i börtönben, hogy a láncok és a bilincsek nincsenek alkalmazva. Még a legveszélyesebb bűnözőket sem bilincselték le, ha bármilyen áthelyezésről is lett volna szó. A civil szervezetek támogatják ezt a viselkedést, és javasolják, enne a módszernek az alkalmazását a többi börtönben is. Fontos aláhúzni, hogy a fogvatartott nők egyharmada gyilkosság miatt, amiből 30 nagyon súlyos gyilkosságért, 2 életfogytiglanra lett elítélve. Tehát a cselekmények ugyanolyan súlyosak és ugyanannyira veszélyesek, mint bármilyen más börtönben.

A Târgșor-i börtönben nincs elkülönítési büntetés (csak egészségügyi okokból), bármilyen incidens elkövetése után a büntetést figyelmeztetés, megrovás vagy csomaghoz való hozzáférhetőség felfüggesztése volt.

Az orvosi ellátás is javult, három általános orvos, egy fogorvos, 10 asszisztens és egy nőgyógyász dolgozott a börtönben. Az igazgató szerint a személyzet és családjaik csak sürgősségi esetekben fordultak ezekhez az orvosokhoz, meghosszabbították a látogatási programot, így több fogvatartottnak állt lehetőségében, hogy megvizsgáltsa magát.

A kulturális – oktatási tevékenységek terén is fejlődtek a dolgok, elindultak olvasást-írást tanító kurzusok, ezeken 14-en vettek részt, múzeumokat látogattak, gyerekei előadásait nézhették, kézimunkáikból kiállítást szerveztek. Több civil szervezet segítségével

zöldségtermesztési kurzusokon vettek részt, első sorozatban 27 végzős, második sorozatban végzős végezte el a teljes folyamatot. A könyvtári könyvek száma is nőtt és a tv program is változott, a fogvatartottak elfogadható órarend szerint (naponta 16-22,30 között, hétvégén hosszabított program szerint) nézhették a tévét.

Konklúziók

A fogdák általános körülményei még mindig nagyon messze állnak az európai standardok előírásaitól. 1995-2004 között újításokat és modernizálást láthattunk, de ezek ritmusa túl lassú volt és a fogvatartottakra tekintve a hatás túl kicsi, aligha észlelhető. A legfőbb okok ezért: Románia túlkésőn módosította az 1969-es törvényt, melynek előírásai ellentmondanak az Alkotmánynak, az Európai Bizottság és az Egyesült Nemzetek Szövetségének előírásainak. Az újabb törvényeket alig 2004-2005-ben iktatták be, ezek pedig 2006-ban léptek hatályba. A börtön alkalmazottak, személyzet mentalitása is régimódi: a megvetés, a közöny és a kényelem a leggyakoribb megnyilvánulási formái. Az állami költségvetésből származó összegek nem elegendőek fedezni az összes költséget, ez pedig más súlyos problémához vezet.

A túlszűfolttság, a táplálkozási és higiéniai körülmények maradtak a legnagyobb és legfájdalmasabb fejezetek, annak ellenére, hogy idővel csökkent a fogvatartottak száma, de még így sem lehet betartani a 6 m³ levegőt/fő, még kevésbe a 4 m² területet, amit az uniós előírásokat követelnek. Minden más feszültség mellett, a helyzet betegségeket is generál (gyakori légúti, TBC).

Legtöbb börtönben a minimális higiéniai körülményeket sem lehet megteremteni (meleg víz egyszer egy héten és rövid ideig, régi és elavult, szétronválódott matracok és ágyak, elromlott WC-k és mosdók, stb.) ami magyarázza a gyakori bőrbetegségek megjelenését is.

Az étel gyenge minősége gyakran panaszokat vált ki, ez is az oka a sok emésztési betegségnek. Nagyon ritkán gyenge minőségű húst és pár zöldséget lehet enni, de azon kívül gyakori a nagyon felhígítva felfőzött levesféle.

Az orvosi ellátás, mint már említettem, nagyon rosszul teljesít, nagy része általános orvosból áll, és nem ajánlhat semmilyen szakosodott kezelést vagy vizsgálatot, hanem inkább tüneteket kezel. Továbbá az orvos a személyzet családi orvosa is, tehát 35 órát hetente ezek kezelésével - vizsgálásával foglalkozik.

A kulturális – oktatási tevékenységek is inkább formálisak és hatástalanok. A szakképzett személyzet hiányzik, a programok merevek és érdektelenek. A fogvatartottak szakmai képzettsége elégtelen, sőt hiányzik teljesen. A szakmákat lecsökkentették és nem felelnek meg a piac kérelmeinek. Ilyen körülmények között szabadrahelyezés után mindenkinek nagyon nehéz lesz elhelyezkedni, eltekintve attól, hogy a munkáltató nem is figyel fel egy bűncselekményre utaló erkölcsi bizonyítványt felmutató munkavállalóra.

A lakosság tájékoztatása ezekről a megbélyegzett csoportokról nagyon fontos, azért, hogy a sztereotípiákat javítsák. Természetesen, ha valamit nem ismerünk, akkor ez félelmet és bizonytalanságot generálhat, ami csökkenhet akkor, ha megismerjük a csoportot közelebbről. De, sajnos ez nem segít bármelyik helyzetben.

A bűnözés folyamatosan erősödik, és a szabadságtól való megfosztás hosszú évekig tartó bebörtönözést von maga után. Egyes börtönök igazi lakhellyé, vagy visszatérő lakhellyé alakulnak át a visszaesők esetében. Így, ez a büntudat eróziójához vezet és átalakítja a büntető eljárást egy törvényszék által végzett rutin tevékenységgé.

BIBLIOGRÁFIA

- *APADOR-CH – A Romániai Helsinki Bizottság emberjogi szervezetének 1995, 1998, 2004, 2006-os rendszeres beszámolóí.*
- *Chis, Ioan – A végrehajtójog humanizmusa, Hamangiu Kiadó, Bukarest, 2007.*
- *Ortansa Brezeanu – A börtöni rendszerek krízisei, Jogi Krónika (Revista de Drept Penal), XIV év, 3. Szám, 2007.*
- *Rodica Mihaela Stanoiu, Ortansa Brezeanu, Andrei Constantin, Emilian Stanisor – A romániai börtönök helyzete. Eredmények, nehézségek, perspektívák. Jogi Krónika (Revista de Drept Penal), XII év, 3. Szám, 2005.*

**DALLOS ANDREA ÉS KOVÁCS JUDIT: A MUNKAHELYI NEMI SZEREP
ATTITÚD SKÁLA KIFEJLESZTÉSE - DE BTK PSZICHOLÓGIA PHD
HALLGATÓ; DE BTK PSZICHOLÓGIAI INTÉZET, SZOCIÁL- ÉS
MUNKAPSZICHOLÓGIAI TANSZÉK (Lektorálta: Dr. Mező Ferenc)**

BEVEZETÉS

A nők munkaerő piaci helyzete egyre javuló tendenciát mutat: egyre több nő tölt be magas presztízsű valamint vezetői pozíciókat. A biztató jelek, valamint annak ellenére, hogy egyre több, a nemek egyenjogúságát biztosító intézkedés lép életbe, a nőkkel szembeni diszkrimináció nem tűnt el teljesen a munkahelyekről: továbbra is jellemző a nők alacsonyabb fizetése, alulreprezentáltsága a felsővezetői pozíciókban (pl.: Nguyen, 2005; Rudman és Glick, 2008; Rudman és Phelan, 2010; Heyman, Svaleryd és Vlachos, 2013). Ennek egy lehetséges oka az lehet, hogy a nemi diszkrimináció hátterében sok esetben a nemekkel kapcsolatos sztereotípiáink, a nemek szerepeire vonatkozó, sokszor nem is tudatos elvárásaink állnak. Mivel a nemek viselkedésével és jellemzőivel kapcsolatos elvárásaink a nemi diszkrimináció alapját képezhetik, és ez a jelenség különösen jelentős lehet a munkahelyi kontextusban, így fontosnak és hasznosnak tartottuk egy, az emberek nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos attitűdjeit vizsgáló skálának a kifejlesztését. Az ebben a tanulmányban bemutatott vizsgálat egy olyan skála kifejlesztésére irányult, mely adekvát mérőeszközként szolgálhat a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos nézeteket vizsgáló kutatásokban.

Nemi szerepek

A nemi szerepek azzal kapcsolatos hiedelmek, konszenzusos egyezmények, hogy milyenek a férfiak és a nők. Tartalmazzák, hogy jellemzően milyen tulajdonságokkal rendelkeznek a nemek és azt is, hogy általában hogyan viselkednek. A nemi szerepek ugyanakkor sok esetben többek pusztán hiedelmeknél, hiszen normatív előírásokat is megfogalmaznak arra vonatkozóan, hogy a nőknek és férfiaknak milyen tulajdonságokkal kell rendelkezniük és hogyan kell viselkedniük. Tehát a nemi szerepek nem pusztán leírást adnak arról, hogy milyenek a nemek, hanem előírásokat is megfogalmaznak arra vonatkozóan, hogy milyenek kellene lenniük a nemeknek. Vagyis előíró és leíró komponensei is vannak a nemi szerepeknek, amelyek ugyanakkor a tartalmuk közötti átfedés miatt sok esetben nehezen különíthetőek el/határolhatóak el egymástól (Eagly és Karau, 2002; Heilman, 2001).

A társas szerep elmélet feltételezése szerint a nemi szerepek, nemi sztereotípiák a hagyományos munkamegosztásból és az azokban mutatott viselkedések megfigyeléséből erednek (Eagly, Wood és Diekmann, 2000; idézi: Rudman és Glick, 2008). Mivel a nők tradicionálisan a gondozó, a férfiak pedig a családfenntartó szerepet töltötték be, így azt várjuk, hogy a nőkre nagyobb mértékű kommunalitás jellemző. Vagyis arra számítunk, hogy a nőkre inkább jellemzőek az olyan tulajdonságok, mint az együttérzés, a mások jólléte iránti aggodalom, a segítőkészség, a kedvesség, az interperszonális érzékenység és a gondoskodás. Ezzel szemben a férfiakhoz inkább olyan aktív/agens jellemzőket társítunk, mint az aszertivitás, a magabiztosság, a függetlenség, az agresszivitás, a dominancia és az ambíciózusság (Heilman, 2001).

Mivel a nem az egyik talán legalapvetőbb kategória, amely mentén csoportosítjuk az embereket, így a nemekkel kapcsolatos sztereotípiáink, elvárásaink nagyon könnyen és rendkívül gyorsan aktiválódhatnak (Eagly és Karau, 2002). Ebből kifolyólag a nemi szerepek számos olyan területen befolyásolják viselkedésünket és ítéleteinket, ahol talán nem is

lennének annyira relevánsak. A nemi szerepek emiatt az átható jellegük miatt az élet minden területére, így a munka világába is beszivárogtak. Vannak azzal kapcsolatos elvárásaink, hogy a nemek általában milyen szakmákat választanak, milyen pozíciókat töltenek be. A nők esetében arra számítunk, hogy általában olyan alacsonyabb státuszú foglalkozásokat választanak, amelyekben valamilyen formában megjelenik a másokról való gondoskodás (pl.: ápoló vagy tanító), míg a férfiakhoz általában magasabb presztízsű (vezetői) vagy nagy fizikai igénybevétellel járó foglalkozásokat társítunk. Mindezek mellett, azzal kapcsolatban is vannak elképzeléseink és elvárásaink, hogy a nők és a férfiak hogyan viselkednek a munkahelyükön (pl.: elvárjuk, hogy a nők a munkahelyükön is segítőkészek és gondoskodóak, a férfiak pedig határozottak és irányítóak legyenek) (Prentice és Carranza, 2002). Ezt a jelenséget nevezik nemi szerep transzfernek (Gutek, 1985; idézi: Rudman és Glick, 2008).

A nemi szerepek (sztereotípiák és elvárások) munkahelyen való megjelenése azért lehet problematikus, mivel a nemi diszkrimináció egy alapját jelentheti. Például ha egy pozícióról (vezető) úgy véljük, hogy annak sikeres betöltéséhez férfias tulajdonságokra van szükség, akkor egy női jelentkezőt, pusztán a pozíció által megkövetelt jellemzők és az egyén adottságai közötti illeszkedés észlelt hiánya miatt is elutasíthatunk (lack of fit model, Lyness és Heilman, 2006), holott lehet, hogy ő lenne a tökéletes jelölt arra az állásra. Egyes kutatások (Heilman és Chen, 2005; Dallos és Kovács, 2015) arra is felhívták a figyelmet, hogy a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos eltérő elvárások szintén nemi diszkriminációhoz vezethetnek: Heilman és Chen (2005) kutatásukban például azt találták, hogy azoknak a nőknek a teljesítményét negatívabban értékelték, akikről az az információ állt rendelkezésre, hogy kevésbé segítőkészek.

Nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök

A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök az azzal kapcsolatos hiedelmeket jelentik, hogy milyen viselkedések, tevékenységek és felelősségek megfelelőek a nők és férfiak számára (Eagly, 1987; Williams és Best, 1990; idézi: Corrigan és Konrad, 2007). Az emberek között nagy egyéni különbségek vannak annak tekintetében, hogy milyen szerepeket ítélnek meg helyesnek a nők és a férfiak számára a munkahelyi és otthoni kontextusban egyaránt. Vannak olyan, tradicionálisabb nézeteket valló egyének, akik úgy vélik, hogy a nők helye elsősorban otthon van, ahol elláthatják a gyermeknevelési és házkörűli feladatokat. A férfiak feladata, sőt kötelessége pedig az, hogy a család fennmaradásához szükséges anyagi javakat megteremtsék. Ezzel szemben vannak olyan, ehhez képest modern, egyenlőségelvű nézeteket vallók is, akik felfogása szerint a nőknek ugyanúgy ki kell venniük a részüket az anyagi háttér biztosításából, mint a férfiaknak, és ugyanígy a férfiaknak is szerepet kell vállalniuk az otthoni (gyereknevelési, házkörűli) feladatok ellátásában (Corrigan és Konrad, 2007).

A társas szerep elmélet feltételezése szerint a nemek foglalkoztatási szerepeinek a megváltozásával együtt jár a nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök megváltozása. Mivel napjainkban a nemek foglalkoztatásban betöltött szerepei egyre hasonlóbba válnak, így a nemi szerepekkel kapcsolatos nézetekben is hasonló változásoknak kellene megjeleníteniük. Egyes kutatások valóban arra utalnak, hogy a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos nézetek az utóbbi években egyre liberálisabbá váltak (Brewster és Padavic, 2000), ugyanakkor a családi (házastársi/otthoni) szerepekkel kapcsolatos attitűdök esetében a kutatások nem jeleztek hasonló jellegű változásokat (Anderson és Johnson, 2003).

Azt, hogy ki mennyire vall egyenlőségelvű vagy éppen tradicionális nézeteket a nemek szerepeivel kapcsolatban számos konstruktum befolyásolhatja, de talán az egyik legfontosabb

és legkézenfekvőbb ilyen jellemző a szexizmus. A szexizmus a nemekkel kapcsolatos attitűdöket jelenti, és kezdetben a szexizmusra, mint a nőkkel szembeni egyhangú ellenségességre, ellenszenvre tekintettek. Ugyanakkor mára egyre inkább a szexizmus ambivalens természetét hirdető nézetek kerültek előtérbe. Glick és Fiske (2006) ambivalens szexizmusról szóló elméletükben rámutattak, hogy a nőkkel (és általában a nemekkel) kapcsolatos attitűdök nem egyöntetűen negatívak, hanem az ellenséges nézetek mellett alapvetően pozitív (jóindulatú) attitűdöket is magukban foglalnak. A jóindulatú szexizmus pozitív irányultsága ellenére ugyanazt a célt szolgálja, mint az ellenséges szexizmus: mindkettő legitimizáló funkciót tölt be, vagyis a nemek közötti státuszbeli különbségek fennmaradásához járul hozzá. Mind az ellenséges, mind pedig a jóindulatú szexista attitűdökben megjelenik az a feltételezés, hogy a nők gyengébb képességekkel rendelkeznek, mint a férfiak, és így kevésbé alkalmasak bizonyos (jellemzően a magasabb státusszal járó) feladatok ellátására. Kutatások azt jelzik, hogy - ezeknek a nézeteknek a szellemiségével összhangban - a jóindulatú és ellenséges szexista nézetek nagyobb mértékű elfogadása tradicionálisabb nemi szerep-attitűdökkel jár együtt (Glick és Fiske, 1997).

VIZSGÁLAT

Kérdésselvetés

Az előzőekben megemlített, valamint a saját korábbi (Dallos és Kovács, 2015) kutatásunk eredményeinek a hatására felmerült bennünk az **igény** egy olyan **mérőeszköznek** a **kifejlesztésére**, mely célzottan az embereknek a nők és férfiak munkahelyi szerepeivel kapcsolatos attitűdjeit vizsgálja.

A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdökkel foglalkozó szakirodalmat áttekintve azt tapasztalhatjuk, hogy számos, a nemek szerepeivel kapcsolatos nézeteket vizsgáló/mérő eszköz áll a rendelkezésünkre. Ilyen például a Spence és Helmreich (1972; idézi: Spence és Hahn, 1997) által kifejlesztett Nőkkel Kapcsolatos Attitűdök Skála (Attitudes Toward Women Scale), az Osmond és Martin (1975) nevéhez fűződő Nemi Szerep Attitűd Skála (Sex-Role Attitude Scale), valamint ezek közül a talán a legszélesebb körben ismert King, Beere, King, Beere (1981) által kidolgozott Nemi Szerep Egalitarizmus Skála (Sex Role Egalitarianism Scale). Ezeknek a mérőeszközöknek a többsége angol nyelvű, és magyar nyelvre nem lettek adaptálva. A magyar nyelvű adaptációk hiánya mellett az általános jellegük (az élet minden területén vizsgálják a nemi szerepeket) és a nők szerepeire helyezett fókuszuk miatt indokoltnak és fontosnak tartottuk egy, a nemi szerepekkel kapcsolatos nézeteket specifikusan a munkahelyi kontextusban vizsgáló, magyar nyelvű skála kifejlesztését.

Így a jelen kutatás részben egy megbízható, a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos attitűdöket vizsgáló skála kifejlesztésére irányult. További célként megjelent a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos nézetek demográfiai változókkal (úgy mint nem, életkor, iskolai végzettség, foglalkoztatottsági státusz, munkahelyi tapasztalatok) valamint a szexizmussal mutatott lehetséges összefüggéseinek a feltárása.

Hipotézisek

H1: A demográfiai változók hatással vannak a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdökre: a fiatalabb válaszadók, a nők és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők egalitáriusabb nézeteket vallanak.

H2: A foglalkoztatottsági helyzet (rendelkezik-e az egyén pillanatnyilag állással, vagy nem) és a munkahelyi tapasztalatok hatással vannak a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos

nézetekre: a jelenleg állással (különösen a nők esetében), a munkahelyi, valamint a női vezetővel kapcsolatos tapasztalattal rendelkezők szintén az egyenlőségelvűbb nézeteket támogatják.

H3: A szexista nézetek támogatása hatással van a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos nézetekre: mind a jóindulatú, mind az ellenséges szexizmus nagyobb mértékű elfogadása negatív hatással van a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos egalitárius nézetekre.

Alanyok és eljárás

Kérdőíves vizsgálatunkhoz az adatgyűjtés részben papír alapon, részben pedig egy online felületen keresztül zajlott. Az adatgyűjtést követően 171 személy (133 nő és 38 férfi) válaszait vetettük analízis alá, akiknek az átlagos életkora 30,26 (szórás: 10,48) volt. Vizsgálati személyeink jellemzően középiskolai és BA/Bsc végzettséggel rendelkeztek, és jelentős részük beszámolt valamilyen munkatapasztalatról, sőt többségük jelenleg is rendelkezik állással.

Vizsgálati személyeink először demográfiai jellegű kérdésekre válaszoltak (nem, életkor, iskolai végzettség, foglalkoztatási státusz, munkatapasztalatok megléte, hossza, női vezetővel kapcsolatos tapasztalatok), majd a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos nézeteket vizsgáló skálánk állításaihoz való egyetértésüket jelezték. Végül pedig a Glick és Fiske (1996) által kifejlesztett Ambivalens Szexizmus Skálát töltötték ki.

Eszközök

A Munkahelyi Nemi Szerep Attitűd Skála

A nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos nézetek vizsgálatára egy általunk összeállított skálát alkalmaztunk. Ezt a skálát egyrészt a szakirodalomban meglévő nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdöket vizsgáló kérdőívek kapcsolódó állításai valamint a saját ötleteink alapján dolgoztuk ki. Az így létrejött 36 itemet adtuk oda válaszadóinknak megítélésre, akik az egyes állításokkal való egyetértésüket egy 1-től 7-ig terjedő skálán jelezhetik.

Ambivalens Szexizmus Skála (Glick és Fiske, 1996)

A szexizmus vizsgálatára a Glick és Fiske (1996; magyar verzió: Glick és Fiske, 2006) által kifejlesztett 22 itemű skálát alkalmaztuk. Ez a mérőeszköz egyidejűleg vizsgálja a nőkkel kapcsolatos jóindulatú és ellenséges nézeteket. A skála 11-11 nőikkel kapcsolatos jóindulatú és ellenséges állítást tartalmaz, és a válaszadónak egy 0-tól 5-ig terjedő skálán kell jeleznie az ezekkel való egyetértésének mértékét. A vizsgálatok alapján ez a mérőeszköz jó belső megbízhatósággal rendelkezik (0,82 és 0,92 közötti Cronbach- α -k; Glick és Fiske, 1996).

Eredmények

Az adataink vizsgálatát a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdöket vizsgáló skálánk főkomponens analízisével kezdtük. A főkomponens analízis három, 5% feletti magyarázott varianciával rendelkező faktort azonosított. Az itemeink egyes faktorokra adott töltései, valamint az itemek teljes skálával való korrelációja alapján skálánk itemeinek a számát (a faktorstruktúrába nem illeszkedő, illetve az alacsony item-skála korrelációval rendelkező állítások törlésével) 15-re csökkentettük. Az ezen a 15 itemen elvégzett ismételt főkomponens analízis skálánk 2 fő dimenzióját azonosította: az egyes faktort a hozzá tartozó itemek tartalma alapján „Egalizálásnak”, a második faktort pedig „Nemtől független munkamegosztásnak” neveztük el. Ezek mellett jelentkezett még egy harmadik faktor is, melyet „Karriernek” neveztünk el, ugyanakkor az ehhez tartozó állítások alacsony száma miatt (2) az ezzel kapcsolatos eredményekről csak tájékoztató jelleggel számolunk be. A skálánk, illetve az

alskálák belső megbízhatóságát is megvizsgáltuk: az Egalizálás alskála esetében a Cronbach- α = 0,86 lett, ami jónak mondható. A Nemtől független munkamegosztás alskála esetében a belső megbízhatóság 0,654 lett, ami nem túl erős, de elfogadható mértékű. A Karrier esetében az itemek alacsony száma miatt nem tudtunk belső megbízhatóságot számolni. A teljes skála belső megbízhatósága 0,762 lett, amely elfogadhatónak mondható.

Adataink vizsgálatát a változóink közötti korrelációk analízisével folytattuk, melynek eredményeit az 1. számú táblázat tartalmazza.

1. táblázat: A vizsgált változók korrelációs táblázata

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Életkor	1						
2. Ellenséges Szexizmus	0,024	1					
3. Jóindulatú Szexizmus	0,109	0,510**	1				
4. Egalizálás	-0,05	-0,378**	-0,102	1			
5. Nemtől független munkamegosztás	-0,078	-0,451**	-0,443**	0,260**	1		
6. Karrier	0,012	-0,051	0,017	0,369**	0,171*	1	
7. Munkahelyi Nemi Szerep Attitúd	-0,05	-0,475**	-0,287**	0,737**	0,725**	0,538**	1

**Korreláció 0,01-es szinten szignifikáns

*Korreláció 0,05-ös szinten szignifikáns.

Megjegyzés: az életkor, az Egalizálás és a Karrier esetében feltüntetett paraméterek Spearman-féle rho-k.

A korrelációanalízis eredménye alapján szignifikáns negatív összefüggés van az Egalizálás alskála és az Ellenséges Szexizmus között, és hasonlóképp negatív korreláció jelentkezett a Nemtől független munkamegosztás és az Ellenséges Szexizmus között, illetve ez az alskála a Jóindulatú Szexizmussal is szignifikáns negatív kapcsolatban áll. Mindez összhangban van a Jóindulatú és Ellenséges Szexizmus szellemiségével, valamint a hipotézisünkben megfogalmazott elvárásainkkal. A munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdöket vizsgáló skálánk alskálái (Egalizálás, Nemtől független munkamegosztás, Karrier) között nem túl erős, de pozitív korreláció jelentkezett. Ez arra utal, hogy az egyes alskálák a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos nézetek eltérő, ugyanakkor egymással kapcsolatban lévő aspektusait vizsgálják.

Az adataink elemzését az alkalmazott skálák leíró statisztikájával folytattuk, melynek eredményei a következő, 2. számú táblázatban találhatóak meg.

2. táblázat: Az alkalmazott skálák leíró statisztikái

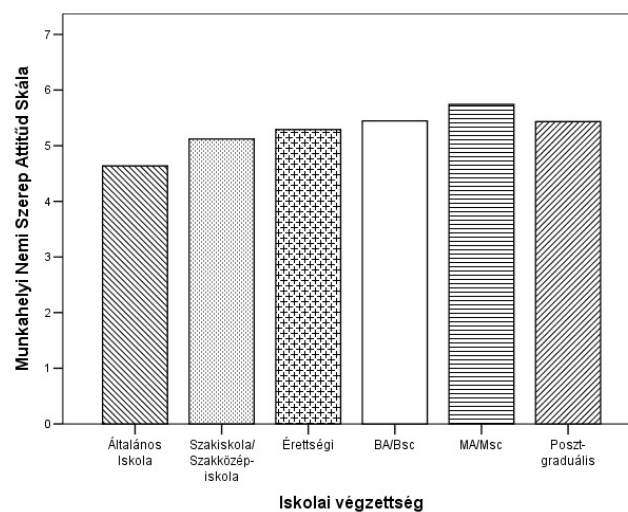
	Medián	Átlag	Szórás
Ellenséges Szexizmus	2,0909	2,0708	0,9668
Jóindulatú Szexizmus	3,0909	2,9392	1,0001
Ambivalens Szexizmus	2,5455	2,5054	0,8549
Egalizálás	6,7500	6,4018	0,8107
Nemtől független munkamegosztás	3,6000	3,6282	1,2631
Karrier	5,5000	5,3971	1,3898
Munkahelyi Nemi Szerep Attitúd	5,4000	5,3422	0,7355

Megjegyzés: A számítások alapjai 1-től 7-ig terjedő skálák, a Jóindulatú és Ellenséges Szexizmus, valamint az Ambivalens Szexizmus skálák kivételével, ahol 0-tól 5-ig terjedő skálát alkalmaztunk.

A skálák átlagait vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy a Munkahelyi Nemi Szerep Attitűd Skálán válaszadóink átlaga viszonylag magas (5,34) volt, ugyanakkor ehhez nem túl nagy szórás (0,7355) társult. Ez a mintázat arra utalhat, hogy vizsgálati személyeink általában nagymértékben egyenlőségelvű nézeteket vallanak a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatban. Ugyanakkor, ha megvizsgáljuk az átlagokat az egyes alskálák esetében is, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy míg az Egalizálás alskála esetében meglehetősen magas (6,4018) volt a mintánk átlaga, addig a Nemtől független munkamegosztás esetében az átlag már jelentősen alacsonyabb (3,6282) volt, és ehhez viszonylag magas (1,2631) szórás társult. Ez az alskálák között megfigyelhető különbség arra utal, hogy míg a válaszadók nagymértékben elfogadják a nemek egyenlő képességeit, és az egyenlő bánásmód fontosságát hirdető itemeket, ugyanakkor a szerepek/feladatok nemtől független megosztását már nem támogatják ennyire egyhangúan.

A további analízisek során megvizsgáltuk a demográfiai változók munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdökre kifejtett hatásait. Az életkor egyedül a teljes skálán (Munkahelyi Nemi Szerep Attitűd Skála) elért átlagra fejtett ki egy tendencia szintű hatást ($r = -0,148$, $p = 0,06$), a hipotézisünkben megfogalmazott feltételezésnek megfelelően a fiatalabb válaszadók egalitáriusabb nézeteket vallottak. A nem munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdökre gyakorolt hatásával kapcsolatos várakozásunk is teljesült, ugyanis a nemek között szignifikáns különbség jelentkezett a teljes skála, valamint az egyes alskálák esetében is. Mindegyik esetben a nőkre az egyenlőségelvű nézetek nagyobb mértékű támogatása volt jellemző (Munkahelyi Nemi Szerep Attitűd Skála esetén: $t = 4,317$; $df = 164$; $p = 0,000$; Egalizálás esetén: $U = 1789$; $p = 0,008$; Nemtől független munkamegosztás esetén: $t = 2,101$; $df = 168$, $p = 0,037$; Karrier esetén: $U = 1941$, $p = 0,032$).

Az iskolai végzettség szintén szignifikáns hatással van a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos nézetekre ($F_{\text{VÉGZETTSÉG}} [5, 160] = 4,386$; $p = 0,001$), illetve a Nemtől független munkamegosztás alskálára ($F_{\text{VÉGZETTSÉG}} [5, 164] = 5,310$; $p = 0,000$) is. Mindkét esetben az figyelhető meg, hogy minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik az egyén, annál valószínűbb, hogy az egyenlőségelvű nézeteket támogatja, vagyis az iskolai végzettség várakozásainknak megfelelő hatással volt a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos nézetekre. Ezt az összefüggést szemlélteti az 1. számú ábra is.

1. ábra: A Munkahelyi Nemi Attitűd Skálán elért átlag és az iskolai végzettség kapcsolata

Ugyanakkor a foglalkoztatási státusz (jelenleg rendelkezik-e állással vagy nem), a munkatapasztalatok (megléte és hossza) valamint a női vezetővel kapcsolatos tapasztalatok hatásaira vonatkozó hipotézisünk nem teljesült: egyik tényező sem befolyásolja a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos nézeteket.

MEGVITATÁS

Kutatásunk eredményeként sikerült egy a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatos attitűdök vizsgálatára alkalmas, elfogadható megbízhatósággal rendelkező, két fő dimenzióval jellemezhető (Egalizálás és Nemtől független munkamegosztás) skálát kialakítani. A hipotéziseinkben megfogalmazott várakozásaink ugyanakkor csak részben teljesültek. A demográfiai változók közül az életkor, a nem és az iskolai végzettség valóban hatással voltak a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos nézetekre: a nők, a fiatalabb korcsoport tagjai, valamint a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők egyenlőségelvűbb nézeteket vallottak a nemek munkahelyi szerepeivel kapcsolatban. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a munka világában szerzett tapasztalatok nincsenek ilyen hatással a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdökre: sem a foglalkoztatási státusz, sem a munkatapasztalatok megléte illetve hossza, sem pedig a női vezetővel kapcsolatos tapasztalatok befolyásoló hatása nem jelentkezett.

Eredményeink egyik érdekességét jelentette a Munkahelyi Nemi Szerep Attitűd Skála, és annak alszállái (Egalizálás és Nemtől független munkamegosztás) esetében megfigyelhető átlagbeli különbségek. A mintánk Munkahelyi Nemi Szerep Attitűd Skálán elért magas átlaga arra utal, hogy válaszadóink általában nagymértékben egyenlőségelvű nézeteket vallanak a nemek munkahelyi szerepeit illetően. Ugyanakkor az Egalizálás alszállán megfigyelhető magas és a Nemtől független munkamegosztás alszállán megfigyelhető viszonylag alacsony átlag arra utal, hogy a kép nem ennyire egységes. Ez alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy az emberek nem általánosan nagyon egalitárius nézeteket vallanak a munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatban, hanem vannak olyan aspektusai (Egalizálás), amelyek esetében a többség egyenlőségelvű nézeteket képvisel, és vannak olyan aspektusai (Nemtől független munkamegosztás), ahol a vélemények közelebb állnak a tradicionális nemi szerep felfogásokhoz. Ennek a kettősségnek a hátterében talán az állhat, hogy ma már alapvető elvárássá, sőt követelménnyé vált a nemekkel való egyenlőbánságmód, így az ennek a fontosságát hirdető itemekkel mindenki nagymértékben egyetért. Egyes kutatások azt jelzik, hogy a nemek szerepeivel kapcsolatos nézetek is egyfajta liberalizálódáson mennek keresztül (Blau, 1999; Costa, 2000; Benin és Agostinelli, 1988; Bittman és Matheson, 1996; idézi: Alvarez és Miles, 2007), ugyanakkor a Magyarországon végzett vizsgálatok (pl.: Blaskó, 2006) alapján a magyarok továbbra is konzervatívabb nézeteket vallanak, és jobban ragaszkodnak a nemi szerepek hagyományos felosztásához. A magyar kultúra egy további sajátossága az is, hogy a jóindulatú szexizmust kevésbé észleljük elítélhetőnek: Nguyen (2008) kutatásaiban azt találta, hogy a magyarok más nemzetekhez képest eltérően értelmezik a nemekkel kapcsolatos jóindulatú attitűdöket, és azokat nem kapcsolják olyan szorosan a szexizmus fogalmához. Mindezek következtében (konzervatívabb nézetek, jóindulatú szexizmus eltérő értelmezése) a magyarok a munkahelyi szerepek hagyományos, nemeknek megfelelő felosztását nem észlelik az egyenlő bánságmód elvének megsértéseként, nem tekintik azt a nemi diszkrimináció egy formájának.

Fontos megemlíteni, hogy ennek a kutatásnak is vannak korlátai/hiányosságai. A vizsgálatunkban az egyik alapvető problémát a férfi válaszadók alacsony száma jelentette. Kutatásunk további hiányosságaként említhető meg az is, hogy a mintánk nem kiegyenlített a vizsgálati személyek iskolai végzettségének tekintetében: többségében középiskolai és BA/Bsc

végzettséggel rendelkezők töltötték ki a kérdőívünket, és a posztgraduális képzettséggel rendelkezők nagyon kis számban vannak jelen a mintánkban, ami jelentősen megnehezítette adataink értelmezését és a megbízható következtetések levonását.

Mindezek a korlátok, hiányosságok ellenére úgy véljük, hogy ennek a vizsgálatnak a keretében kifejlesztett skála gyakorlati és elméleti szempontból is hasznosnak bizonyulhat. A munkahelyi nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök vizsgálata révén pontosabban megérthetjük a munkahelyi nemi diszkrimináció háttérében álló tényezőket. Ezeknek a faktoroknak az ismeretében egyrészt fokozhatjuk az emberek tudatosságát a munkahelyi nemi diszkrimináció, és annak rejtettebb formáival kapcsolatban. Másrészt segíthetjük azoknak a vezetőknél és HR szakembereknek a munkáját, akik a nemek munkahelyi egyenlőségéért és a nemi diszkrimináció csökkentéséért szeretnének tenni.

Irodalomjegyzék:

- Alvarez, B., Miles, D. (2003). Gender Effect on Housework Allocation: Evidence from Spanish Two-Earner Couples. *Journal of Population Economics*, 16(2), 227-242.
- Anderson, S.J., Johnson, J.T. (2003). The Who and When of "Gender-Blind" Attitudes: Predictors of Gender-Role Egalitarianism in Two Different Domains. *Sex Roles*, 49(9/10).
- Benin, M.H., Agostinelli, J. (1988). Husbands' and Wives' Satisfaction with the Division of Labor. *Journal of Marriage and Family*, 50(2), 349-361.
- Bittman, M., Matheson, G. (1996). All Else Confusion: What Time Use Surveys Show About Changes in Gender Equity. Social Policy Research Center, Discussion Paper, No. 72.
- Blaskó, Zs. (2006). Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. A „család” tematikájú ISSP 2002-es adatfelvétel elemzése. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézetének Kutatási Jelentései 82.
- Blau, F.D. (1999). Trends in the Well-Being of American Women, 1970-1995. *Journal of Economic Literature*, 36, 112-165.
- Brewster, K.L., Padavic, I. (2000). Change in Gender-Idiology, 1977-1996: The Contributions of Intracohort Change and Population Turnover. *Journal of Marriage and Family*, 62(2), 477-487.
- Corrigan, E.A., Konrad, A.M. (2007). Gender Role Attitudes and Careers: A Longitudinal Study. *Sex Roles*, 56, 847-855.
- Costa, D.L. (2000). From Mill Town to Board Room: The Rise of Women's Paid Labor. *The Journal of Economic Perspectives*, 14(4), 101-122.
- Dallos, A., Kovács, J. (2015). A nemi szerepeket konzerváló vezetői magatartás észlelt igazságossága a szervezeti kultúra és az észlelő szexista hozzáállásának a függvényében. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 70(1/15), 249-264.
- Eagly, A.H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Eagly, A.H., Karau, S.J. (2002). Role Congruity Theory of Prejudice Toward Female Leaders. *Psychological Review*, 109(3), 573-598.
- Eagly, A.H., Wood, W., Diekmann, A. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. In T. Eckes, H.M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp. 123-174). Mahwah NJ: Erlbaum.
- Glick, P., Fiske, S.T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.
- Glick, P., Fiske, S.T. (1997). Hostile and Benevolent Sexism: Measuring Ambivalent Sexist Attitudes Toward Women. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 119-135.
- Glick, P., Fiske, S.T. (2006). Ambivalens szövetség: Az ellenséges és a jóindulatú szexizmus mint a nemi egyenlőtlenség egymást kiegészítő igazolásai. In D.L. Hamilton, S.T. Fiske, J.A. Bargh (szerk.), *A társak és a társadalom megismerése* (pp. 389-413). Budapest: Osiris Kiadó.

- Gutek, B.A. (1985). *Sex and the workplace: Impact of sexual behavior and harassment on women, men, and organizations*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Heilman, M.E. (2001). Description and Prescription: How Gender Stereotypes Prevent Women's Ascent Up the Organizational Ladder. *Journal of Social Issues*, 57(4), 657-674.
- Heilman, M.E., Chen, J.J. (2005). Same Behavior, Different Consequences: Reactions to Men's and Women's Altruistic Citizenship Behavior. *Journal of Applied Psychology*, 90(3), 431-441.
- Heyman, F., Svaleryd, H., Vlachos, J. (2013). Competition, Take Overs, and Gender Discrimination. *ILR Review*, 66(2).
- King, L.A., Beere, D.B., King, D.W., Beere, C.A. (1981). A New Measure of Sex-Role Attitudes. Paper Presented At The Annual Meeting of The Midwestern Psychological Association, Detroit.
- Lyness, K.S., Heilman, M.E. (2006). When Fit is Fundamental: Performance Evaluations and Promotions of Upper-Level Female and Male Managers. *Journal of Applied Psychology*, 91(4), 777-785.
- Nguyen, L.L.A. (2005). Férfiak és nők a munka világában. Nemi szerepek a munkahelyen. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 60(1), 111-134.
- Nguyen, L.L.A. (2008). Ambivalens szexizmus – értékek és kulturális jelentések. In Kende A. (szerk.), *Pszichológia és feminizmus* (pp. 204-223). Budapest: L'Harmattan.
- Osmond, M.W., Martin, P.Y. (1975). Sex and Sexism: A Comparison of Male and Female Sex-Role Attitudes. *Journal of Marriage and Family*, 37(4), 744-758.
- Prentice, D.A., Carranza, E. (2002). What Women and Men Should Be, Shouldn't Be, Are Allowed To Be, and Don't Have To Be: The Contents of Prescriptive Gender Stereotypes. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 269-281.
- Rudman, L.A., Glick, P. (2008). *The Social Psychology of Gender. How Power and Intimacy Shape Gender Relations*. New York: The Guilford Press.
- Rudman, L.A., Phelan, J.E. (2010). The Effect of Priming Gender Roles on Women's Implicit Gender Beliefs and Career Aspirations. *Social Psychology*, 41(3), 192-202.
- Spence, J.T., Hahn, E.D. (1997). The Attitudes Toward Women Scale and Attitude Change in College Students. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 17-34.
- Spence, J.T., Helmreich, R.L. (1972). The Attitudes Toward Women Scale: An objective instrument to measure the attitudes toward the rights and roles of of women in contemporary society. *JSAS: Catalog of Selected Documents in Psychology*, 2, 66-67.
- Williams, J.E., Best, D.L. (1990). *Sex and psyche: Gender and self viewed cross-culturally*. Thousand Oaks, CA: Sage.

The Development of the Workplace Gender-Role Attitude Scale

(Summary)

The present study was aimed to develop a reliable measurement of workplace gender-role attitudes. Beside the development of the Workplace Gender-Role Attitude Scale our main goal was to investigate the impact of certain variables such as age, gender, schooling, current employment status, length of workplace experiences and experiences with female leaders on workplace gender-role attitudes. Beside the effects of these demographic variables we were also interested in exploring the nature of the relationship between ambivalent sexism and people's attitudes toward the workplace roles of the two gender groups.

In order to answer these questions we developed a 15-item-scale. Our questionnaire was filled in by 171 (133 female and 38 male) respondents. The principal component analysis identified two

main dimensions of our scale: Equalizing and the Gender Independent Division of Workplace Roles. According to our results our scale is reliable (Cronbach- α = 0,762). People's attitudes toward the workplace roles of men and women are primarily influenced by the participants' gender, level of schooling and by the degree of hostile and benevolent sexism. However the workplace experiences (such as current employment status, experiences with female leaders) did not influence the respondents' attitudes toward the workplace gender-roles. A further intriguing result of our study was the participants' general tendency to accept the idea of equal workplace treatment of men and women (Equalizing) however the same was not true in the case of Gender-Independent Division of Workplace Roles: people were more likely to support the traditional gender based division of roles. This dichotomy may be explained by the characteristics of the Hungarian culture: according to different studies (Blaskó, 2006; Nguyen, 2008) Hungarians are more conservative in the division of gender roles and are less likely to perceive the contents of Benevolent Sexism as discriminatory.

DODIK SETIAWAN NUR HERIYANTO, S.H., M.H., L.L.M.1: PUBLIC CONTRACT IN INDONESIA: IS IT MERELY CONTRACTUAL OBLIGATION? - DE - ÁJK MARTON GÉZA D.I. (Lektorálta: Dr. Borbély Attila és Dr. Bittó Renáta)

Abstract: It is generally accepted that state shall provide services for all citizens on its territories. In order to maintain quality services, state shall take all appropriate steps including cooperate with private sector in providing certain services permitted under the law. Such cooperation is usually commonly known as public contract. Every country has different laws and conditions on public contract. For instance in Indonesia, public contract is regulated under the law but in practice it remains insecure that lead by bribery cases. This unfortunate condition is the main focus of this study by highlighting the issue of contractual obligation of public contract. This study then divided into three parts: the first part is categorizing the type of the public contracts in Indonesia. The second part will be about current theory and practice of public contract. The third part will analyze the main research problem that whether such public contracts are only contractual obligation or not. Affirming the third part, this study will briefly explain the influence of public law in maintaining justice for contractual performance between the government and private sector. By normative legal method, this study will propose the idea to eliminate unethical behaviour that usually happened during negotiation or enforcement public contract in Indonesia.

Keywords: *public contract, pacta sunt servanda, contractual obligation, and anti-corruption law.*

A. Introduction

One of the main roles of the state is to guarantee the high quality and propagation of public service to its citizen. Indonesian Constitution (in its Preamble) indemnifies the role of the country with briefly explained "... shall protect all the people of Indonesia and all the independence and the land that has been struggled for, and to improve public welfare, to educate the life of the people and to participate toward the establishment of a world order based on freedom, perpetual peace and social justice...".² Influenced by this constitutional spirit, Indonesian government brings off serious efforts for the contentment and prosperity of its citizens.

In real condition, state must steps in the complexities to exercise its official functions in every pieces circumstance from economic, politic, social, cultural, and so forth locally, regionally, and even internationally. To raised effective governance, a range strategy has been employed and one of the strategies is now becoming our focus study: enforcement of public contract between the government with the private sector.³ The issue still remains warm for our discussion nowadays considering that

---

¹ University lecturer at Faculty of Law, Islamic University of Indonesia and PhD student at Géza Marton Doctoral School of Legal Sciences, Faculty of Law, University of Debrecen. The author would like to thank Dr. Fézér Tamás, PhD as PhD supervisor for his time and tremendous contributions to support this writing process. Also, the author would like to thank to Dr. Tamás M. Horváth for the suggestions and ideas related with public law approach on this study.

² Preamble of the 1945 Constitution (Pembukaan Undang-Undang Dasar 1945).

³ Mc Donald and Ruiters defined public contract as 'public-private partnership' or PPP's (as also same defined as Indonesian legal system) and they categorized these institutional arrangements are nevertheless a form of privatization. There is a clear transfer of crucial decision making responsibilities from the public to the private sector and an effective transfer of power over assets to a private company, with qualitatively and quantitatively different rules and regulations guiding the decision that are made and how citizens are able to access information. David A. McDonald and Greg Ruiters, 'Rethinking Privatization: Towards a Critical Theoretical Perspective' (Public Services Yearbook, 2005/2006) <

private participation in government always stand out in contributing to the high level of corruption in Indonesia.⁴ As consequences of democracy development in Indonesia, the high costs of election campaigns have also encouraged to seek financial support from the private sector or misuse of public funds and resources.⁵ These problem increased high attention from public to monitor government performance in detail and daily basis.⁶

This study will focus on the existence of public contracts made by Indonesian government. This study then divided into three parts: the first part is categorizing the type of the public contracts in Indonesia. The second part will be about current theory and practice of public contract. The third part will analyze the main research problem that whether such public contracts are only contractual obligation or not. Affirming the third part, this study will briefly explain the influence of public law in maintaining justice for contractual performance between the government and private sector. By normative legal methodology of research, this study will propose the idea to eliminate unethical behaviour that usually happened during negotiation or enforcement public contract in Indonesia.

B. Various Public Contracts in Indonesia

The complexity of the Indonesian government duty is influenced by many factors. These factors include: huge store of natural resources but lack of human resources, high poverty rates⁷, manifold social and cultural conditions of the society, and most importantly the economic instability. This led to many government programs organized to tackle the country problems and strengthen its capacity to face with onward challenges.

Public contract made by the government not only to respond the complexity issue of government duty but also take into account of its effectiveness. In the United Kingdom, many functions, ranging from prisoner escort services to street cleaning, are now provided by means of contract through private companies which are entirely independent of central government or local authorities.⁸ As well as in Indonesia, public contract also appertains from cleaning services to most oftently building infrastructure construction such as street, harbor, airport, bridge, and drinking water pipeline^{9,10}

By entering a contract with the private entity, government performance in certain matter allowed by the law will distracted to the private sector that commonly has optimum management reputation. Public contract is embodiment of generally accepted new public management principles such as: (a) delivering more public services through contracts with non governmental entities; (b) greater reliance on quasi-governmental arrangements; and (c) more discretions in the hand of managers, and

---

<http://www.municipalservicesproject.org/sites/default/files/Rethinking%20Privatization%20Towards%20a%20Critical%20Theoretical%20Perspective.pdf>> accessed 5 April 2015.

⁴ Based on Transparency International report, Indonesian corruption index ranked in 34 from 100, which means still in the level of highly corrupt government. Transparency International, 'Corruption by Country: Indonesia' (2014) < <http://www.transparency.org/country#IDN>> accessed 4 April 2015.

⁵ Maria Martini, 'Causes of Corruption in Indonesia' (*U4 Expert Answer*, 2012) < <http://www.u4.no/publications/causes-of-corruption-in-indonesia/downloadasset/2890>> accessed 4 April 2015.

⁶ Guaranteed by the Constitution, public participation is needed to force the good government governance. Under the Constitution, public has the right to access information by employing all available types of channels for the purpose of the social development. 1945 Constitution, art.28F.

⁷ In 2010, the Government established Presidential Regulation No. 15 Year 2010 about Acceleration for Poverty Reduction to affirm government policy in reducing number of poverty 8-10% in 2014. However, the number of poverty decreases slowly. World Bank, 'Penurunan Kemiskinan di Indonesia Melambat, Ketimpangan Meningkatkan: World Bank' (2014) < <http://www.worldbank.org/in/news/press-release/2014/09/23/poverty-reduction-slows-inequality-increases-world-bank-reports>> accessed 5 April 2015.

⁸ Peter Leyland and Gordon Anthony, *Textbook on Administrative Law* (Seventh Edition, Oxford University Press, 2012), p.83.

⁹ Komisi Pengawas Persaingan Usaha, 'Kerjasama Pemerintah dan Swasta pada Sektor Infrastruktur' (2010) < <http://www.kppu.go.id/id/blog/2010/07/kerjasama-pemerintah-dan-swasta-pada-sektor-infrastruktur/>> accessed 5 April 2015.

¹⁰ Hari Sanjoyo and Riant N. Dwijowijoto, *Reinventing BUMD* (Elex Media Komputindo, 2006), pp.25-35.

correspondingly less legislative meddling in their affairs.¹¹ Most importantly, public contract is done in order to gain economic benefit from its efficiency outcome, improve fiscal positioning, develop foreign capital, and expand the involvement of private sector.¹²

In Indonesia, there are 5 (five) types of public contract such as: public contract on service, public contract on operational management, lease contract, Build-Operate-Transfer (BOT) contract, and concession contract. All of these types of contract would be describe as bellow:

1. Public contract on service

Public contract on service is similar everywhere where the private party is responsible for the direct service to the customer. In Indonesia, clean water service could be the best practice. Private entity in this contract usually accountable for building the water infrastructure in the customer's house standardized by BPP SPAM¹³ as government institution who's responsible for the water supply and development. BPP SPAM made the guideline for PDAM¹⁴, the local government owned company who monopolized the clean water operation, to make sure that they are conducting the partnership with the private entity in preparing and constructing the water infrastructure (pipes, watermeter, and related tools) to the new customer.¹⁵ The period of contract is in between 3-6 months long.

2. Public contract on operational management

These type of contract is commonly practiced in public hospital, rehabilitation house, orchid home care, and even in water treatment plant.¹⁶ In the contract, government transfers all over operational management and sometimes including the maintenance to the private entity in term 3-8 years long. Under the contract, the government has the right to scrutinize their performance in accordance with the agreed contract.

3. Lease contract

Lease contract means as an agreement where the private entity pays the rent fee for the use of public utility including its operation, management, and maintenance i.e. entertainment centre, airport, and public transportation. The private entity takes commercial benefit from the lease contract by charging the fix fees from the users of the facility. The period of the contract is in between 5-15 years.

4. BOT contract

BOT contract has similar terminology with Build and Transfer (BT), Develop-Operate-Transfer (DOT), and Build-Lease-Transfer (BLT). In this contract, private entity is responsible for the design, financing, construction, operation and maintenance of government asset and at the end of the contract they have to transfer the asset back to the government. Such of contract contributes investment benefit for the government but the period of the contract usually takes long time between 10-30 years. The real example could be shown in the operation of Senayan Square in Jakarta. In the contract, as the private party Senayan Trikaya Sempana accountable to build Plaza Senayan in 1996, Senayan Central Office in 1997, A&B Apartment in 1998, and some

---

¹¹ Anthoni M. Bertelli and Craig R. Smith, 'Relational Contracting and Managing Networks: New Public Management and the Search for Gains from Repeated Interaction' [2005] *Paper Biannual Meeting of the Public Management Research Association*, p.1.

¹² Colin Kirkpatrick, 'Privatization' in Colin Kirkpatrick, R. Clark, C. Polidano (eds), *Handbook on Development Policy and Management* (Edward Elgar Publishing, 2002), pp.121-141.

¹³ BPP SPAM stands for *Badan Pendukung Pengembangan Sistem Penyediaan Air Minum* (Supporting Institution for the Development of Mineral Water System).

¹⁴ PDAM stands for *Perusahaan Daerah Air Minum* (Local Government Owned Company for Mineral Water).

¹⁵ *Bisnis Indonesia*, 'Pemerintah Susun Standardisasi Kontrak PDAM' (2014) <https://www.pu.go.id/guntingan/view_old/3552> accessed 5 April 2015.

¹⁶ Riant N. Dwijowijoto and Randy R. Wrihatnolo, *Manajemen Privatisasi BUMN* (Elex Media Computindo, 2008), pp.159-161.

other buildings.¹⁷ After all of those building finished, they will operate the management in the agreed period of time and at the end of the contract (2036) they have to transfer back all of the property and its operation to the government.¹⁸

5. Concession Contract

In the concession contract, the private party has exclusive right to operate, maintain, and build the infrastructure even to develop it in order to gain business growth. Otherwise it is agreed, in the concession contract the private entity has obligation to pay royalty to the government as cost sharing profit. Generally, the valid period of the contract is in between 20 to 35 years. Commonly concession contract entered for airport, seaport, and etc.

C. Current Public Contract's Theory and Practice

As literally called as public contract, it means that there is a private relationship between two parties involving public interest. The two parties are always the government and private party. The nature of such contract is actually guided by private law such as: parties' capability, the conditions of the contract, and validity of contract. The conception of public contract that governed by merely private law had used by English law as supported by Dicey's opinion on separation of public-private law¹⁹: private law of contracts applies to all contracts, even to those which are negotiated with a public authority.²⁰ Basically it is really true in the side of private law where it upholds the principle of freedom of contract. However, Davies argued that the separate law of public contracts would have to face 'significant objection' of 'the difficulty of determining its scope of application'.²¹ Dicey might be forgot about the state power and effective legal control of state machine.²²

Recently, the United Kingdom's perspective on public contract has been changed and Dicey's conception was becoming a traditional theory. This change influenced by two factors: internal factor (where accountability and transparency are necessary in government contracting for public interests) and external factor (the European Union governance system)²³. Understanding that public contracts are also substantial part of internal market policy, the European Union adopted its directives on public contracts to create efficiency, fewer problems in the European Union procurement policy, and most importantly to open the national public procurement markets of the member states to bidders from the other member states²⁴ as stated in the Preamble of the Directive 2004/18/EC:²⁵

"The award of contracts concluded in the Member States on behalf of the State, regional or local authorities, and other bodies governed by public law entities, is subject to the respect of the principles of the Treaty and in particular to the principle of freedom of movement of goods, the principle of freedom of establishment, and the principle of freedom to provide services and to the principles deriving there from, such as the principle of equal treatment, the principle of non-discrimination, the principle of mutual recognition, the principle of proportionality, and the principle of transparency."

---

¹⁷ 'Fairmont Jakarta Tutup Perjalanan Panjang Mega Proyek Senayan Square' (2013) <
<http://swa.co.id/business-strategy/fairmont-jakarta-tutup-perjalanan-panjang-mega-proyek-senayan-square>>
accessed 6 April 2015.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Dicey argued that 'In England we know nothing of administrative law; and we wish to know nothing.' Peter Leyland and Gordon Anthony, *Supra* note 7, p.1.

²⁰ Matthias Ruffert, *The Public-Private Law Divide: Potential for Transformation?* (BIICL, 2009), p.222.

²¹ M. Taggart, *The Province of Administrative Law Determined* (Hart Publishing, 1997). Cited from Carol Harlow, Richard Rawlings, *Law and Administration* (Cambridge University Press, 2009), p.344.

²² *Ibid.*

²³ Some European member states such as the United Kingdom, Sweden, and Denmark did not have public contracts legislation prior the directives. Roberto Caranta and Martin Trybus (Eds.), *The Law of Green and Social Procurement in Europe* (Djof Publishing, Copenhagen, 2010), pp.20-53.

²⁴ Roberto Caranta, Gunilla Edelstam, and Martin Trybus (Eds.), *EU Public Contract Law: Public Procurement and Beyond* (Groupe Larquier, 2013), pp.1-21.

²⁵ Directive 2004/18/EC of the European Parliament and of the Council of 31 March 2004 on the coordination of procedures for the award of public works contracts, public supply contracts and public service contracts.

For instance in the United Kingdom, the Directives were implemented by the United Kingdom Public Contracts Regulations 2006 (10) and the United Kingdom Utilities Contracts Regulations 2006 (11) for England, Wales, and Northern Island and by the Public Contracts (Scotland) Regulations 2006 (12) and the Utilities Contracts (Scotland) Regulations 2006 for Scotland.²⁶ Noguellou and Stelkens strongly argued that the treshold method used by the European Union directives gives an impact to separate application in United Kingdom but their legislations still in live with the union law.

"... the European Union Public Sector Procurement Directive 2004/18/EC and the Utilities Procurement Directive 2004/17/EC apply only above certain treshold values and if they are not subject to certain exclusions. This means that the Member States do not have to introduce detailed legislation when implementing these Directives for contracts outside their field of application, although they are free to do so if they wish. In the United Kingdom the Directives were implemented by the United Kingdom Public Contracts Regulations 2006 (1) and the United Kingdom Utilities Contracts Regulations 2006 (11) for England, Wales, and Northern Ireland and by the Public Contracts (Scotland) Regulations 2006 (12) and the Utilities Contracts (Scotland) Regulations 2006 (13) for Scotland. Hence Scotland opted for a separate implementation. With the further progress of devolution, separate instruments for the devolved assemblies in Wales and Northern Ireland are possible. The Regulations apply only to public and utilities contracts within the field of application of the Directives, most importantly to contracts above the value of tresholds of these instruments."²⁷

In conclusion, public law takes a significant influence in public contract. Moreover, public contracts also become the subject of international rules such as European Union law. Since freedom of contract gives the parties freedom to governs their mutual interest, but in another side public law also governs the contractual life (including the procurement process) between public and private partnership or even public and public partnership. Most importantly, in the private law aspect, making a contract requires not to contradict with the public policy both in literally provisions within and/or in the implementation of such contract. Thus, public law or international rules involvement to guide, control, and evaluate public contracts is still relevant even in the globalization market nowadays.

D. Indonesian Public Contract is not only Contractual Obligation

A question then presented about the public contract practices in Indonesia: does the private party only bind toward the contractual obligation? To answer this question, we shall rely on theoretical basis on the extent of public contract.

In line with Dicey's opinion, English law's traditional approach to government contracts has been to regard them as ordinary private law arrangements.²⁸ But in Indonesia, public contract not only regards with the private law but also in some extent involves public law. Issue on the law of public contracts could be drawn from Mark Freedland and Jean-Bernard Auby argument:²⁹

---

²⁶ Rozen Noguellou and Ulrich Stelkens, *Supra* note 30, p.344.

²⁷ *Ibid.* See S. Arrowsmith, 'Implementation of the New EC Procurement Directives and the Alcatel Ruling in England and Wales and Northern Ireland: a Review of the New Legislation and Guidance' [2006] 15 *Public Procurement Law Review* 86.

²⁸ A. C. L. Davies, *The Public Law of Government Contracts* (Oxford University Press, 2008), pp.4-24.

²⁹ A. C. L. Davies, 'English Law's Treatment of Government Contracts: The Problem of Wider Public Interests' in Mark Freedland and Jean-Bernard Auby (eds), *The Public Law/Private Law Divide: Une entente assez cordiale?* (Bloomsbury Publishing, 2006), p.113.

“Government contracting is thus an area in which the public/private divide ought to be drawn more sharply. This would not necessarily entail a ‘public law of contract’ entirely separate from the private law of contract. Instead, it would involve the development of a ‘law of public contracts’: a set of public law which would supplement or modify the ordinary law of contract where the government was one of the contracting parties.”

The law governing agreement between the government and private partner is private law. This means that contract law governs the contract itself including its substance and possible disputes are settled under the ordinary court chosen by both of the parties.³⁰ As simply to be the ‘law of public contracts’ as regulated under the President Regulation No.13 Year 2010, public contracts between government and private sector must contain provisions at least:³¹

1. scope of performance;
2. period of contract;
3. guarantee of performance;
4. tariff and its adjustment mechanisms;
5. rights and obligations, including risks allocation;
6. minimum standard of services;
7. prohibition to transfer the partnership contract or shares participation to private entity who signed the partnership contract before providing the infrastructure to be operated commercially;
8. sanction for parties who breach the contract;
9. termination of contract;
10. financial report of the private party examined annually by independent auditor and published by national mass media;
11. dispute settlement mechanism;
12. mechanism to monitor the performance of private party;
13. the use and the ownership of the assets;
14. returning mechanism of infrastructure/assets and/or its operation to Minister/Head of Government Body/the Head of Local Government;
15. Force Majeure;
16. declaration of both the parties that the contract shall be binding for the parties and in accordance with the law;
17. the use of Indonesian language in the contract but if the contract was made in two or more languages thus only the Indonesian language contract that enforceable;
18. Applicable law (Indonesian law).

The President Regulation also regulates the pre-contractual steps of tendering for contracts by public authorities.³² In this procurement procedure, it strictly follows the public law such as the Law about Procurement³³, the Law on Finance³⁴, and related laws. Public authority also

---

³⁰ Rozen Noguellou and Ulrich Stelkens, *Comparative Law on Public Contracts* (Groupe de Boeck, 2010), pp.657-658.

³¹ President Regulation No. 13 Year 2010 about the First Amandment of President Regulation No. 67 Year 2005 on Partnership Contract between the Government and Private Sector in Providing Infrastructure, art. I par. 11.

³² President Regulation No. 67 Year 2005 on Partnership Contract between the Government and Private Sector in Providing Infrastructure, art.18.

³³ President Regulation No. 54 Year 2010 about Procurement of Goods/Services in the Government. This law has been amended four times with the last amendment was President Regulation No. 72 Year 2015.

³⁴ Law No. 17 Year 2003 about State Finance.

must ensure that public contract performs in just, open, transparent, competitive, accountable, profitable, mutualism, and supportive.³⁵

In addition, there are two factors that limit the contractual obligation between government and private entity: *first*, the existence of specific law that empower the government to process such competency and the enactment of administrative supervision body both preventively and/or repressively; and *second*, the existence of public interest that unilaterally could preclude the validity of public contracts.³⁶ In this context, the public law has the position as regulatory relationship where:

"Regulatory relationships are based on strict conformity with the law. Ordinarily, this results in unilaterality of the relationships since the administrative decision is made in compliance with the law and by applying legal regulations. As a consequence, administrative law relationships are considered to be non-consensual and indispositive; the rights and duties are non-transferable and outside the scope of contractual obligations. Binding and enforceable contracts relating to rights and obligations based on or pertaining to administrative law can thus be entered into only to a quite limited extent."³⁷

On the other hand, public contracts also provide benefits for private parties. Public law could reach the government's behavior that indicated abuse of power if it proves such misconduct occurred during the implementation of the contract. It happens quite often that public contracts used by the certain government authority to insist the private party in their personal enrichment.³⁸ Law on Corruption³⁹ as part of public law could ensure the government behavior that typically considered as superior party in the public contracts. By this law, private partner assured their confident performance in public contract without any pressure to bribe or other non-contractual support for the government partner. Once they get negative pressure from the government and its agent, they could simply report such offences to police or Corruption Eradication Commission (*Komisi Pemberantasan Korupsi*) – the independent and special government institution to eradicate corruption offences in Indonesia.

E. Conclusion

There is no doubt that public contracts are needed to support the government function to give optimum services for its citizens. Public contracts in public-private partnerships or public-public partnerships will improve the quality and effectiveness of government activities since private entity involves in the partnership.

Current development in Indonesia shows that the existing public contracts are not merely contractual obligation based on private law but public law also has important role to ensure the partnership is working with just, open, transparent, competitive, accountable, profitable, mutualism, and supportive. Indonesian public law has important role to give guideline focusly in drafting comprehensive public contracts and also to ensure the balance position between parties in public contracts. This practice is still relevant if we compare to the

---

³⁵ President Regulation No. 67 Year 2005, art.6.

³⁶ Utrecht, *Pengantar Hukum Administrasi Indonesia* (Bina Ilmu, 1988), p.64.

³⁷ Rozen Noguellou and Ulrich Stelkens, *Supra* note 30, p.658.

³⁸ Robert Klitgaard, *Membasmi Korupsi* (Yayasan Obor Indonesia, 1998), p.5.

³⁹ Law No. 20 Year 2011 about the First Amendment of Law No. 31 Year 1999 on Elimination on Corruption.

other state practices such as in the United Kingdom where legislations governing public contracts influenced by the Community directives and still it requires public law involvement.

REFERENCE

- A. Books
- Caranta, Roberto and Trybus, Martin (Eds.), *The Law of Green and Social Procurement in Europe* (Djof Publishing, Copenhagen, 2010).
  - Caranta, Roberto; Edelstam, Gunilla; and Trybus, Martin (Eds.), *EU Public Contract Law: Public Procurement and Beyond* (Groupe Larcier, 2013).
  - Davies, A. C. L., *The Public Law of Government Contracts* (Oxford University Press, 2008).
  - Dwijowijoto, Riant N. and Wrihatnolo, Randy R., *Manajemen Privatisasi BUMN* (Elex Media Computindo, 2008).
  - Freedland, Mark and Auby, Jean-Bernard (eds), *The Public Law/Private Law Divide: Une entente assez cordiale?* (Bloomsburry Publishing, 2006).
  - Harlow, Carol, Richard Rawlings, *Law and Administration* (Cambridge University Press, 2009).
  - Krikpatrick, Colin, Clark, R., Polidano, C. (eds), *Handbook on Development Policy and Management* (Edward Elgar Publishing, 2002).
  - Klitgaard, Robert, *Membasmi Korupsi* (Yayasan Obor Indonesia, 1998).
  - Leyland, Peter and Anthony, Gordon, *Textbook on Administrative Law* (Seventh Edition, Oxford University Press, 2012).
  - Noguellou, Rozen and Stelkens, Ulrich, *Comparative Law on Public Contracts* (Groupe de Boeck, 2010).
  - Ruffert, Matthias, *The Public-Private Law Divide: Potential for Transformation?* (BIICL, 2009).
  - Sanjoyo, Hari and Dwijowijoto, Riant N., *Reinventing BUMD* (Elex Media Komputindo, 2006).
  - Taggart, M., *The Province of Administrative Law Determined* (Hart Publishing, 1997).
  - Utrecht, *Pengantar Hukum Administrasi Indonesia* (Bina Ilmu, 1988).
- B. Periodicals
- Bertelli, Anthoni M. and Smith, Craig R., 'Relational Contracting and Managing Networks: New Public Management and the Search for Gains from Repeated Interaction' [2005] *Paper* Biannual Meeting of the Public Management Research Association.
  - Arrowsmith, S., 'Implementation of the New EC Procurement Directives and the Alcatel Ruling in England and Wales and Northern Ireland: a Review of the New Legislation and Guidance' [2006] 15 *Public Procurement Law Review* 86.
- C. Miscellaneous
- Bisnis Indonesia, 'Pemerintah Susun Standardisasi Kontrak PDAM' (2014) < https://www.pu.go.id/guntingan/view_old/3552> accessed 5 April 2015.
  - Komisi Pengawas Persaingan Usaha, 'Kerjasama Pemerintah dan Swasta pada Sektor Infrastruktur' (2010) < <http://www.kppu.go.id/id/blog/2010/07/kerjasama-pemerintah-dan-swasta-pada-sektor-infrastruktur/>> accessed 5 April 2015.
  - 'Fairmont Jakarta Tutup Perjalanan Panjang Mega Proyek Senayan Square' (2013) < <http://swa.co.id/business-strategy/fairmont-jakarta-tutup-perjalanan-panjang-mega-proyek-senayan-square>> accessed 6 April 2015.
  - Martini, Maria, 'Causes of Corruption in Indonesia' (*U4 Expert Answer*, 2012) < <http://www.u4.no/publications/causes-of-corruption-in-indonesia/downloadasset/2890>> accessed 4 April 2015.
  - McDonald, David A. and Ruiters, Greg, 'Rethinking Privatization: Towards a Critical Theoretical Perspective' (Public Services Yearbook, 2005/2006) < <http://www.municipalservicesproject.org/sites/default/files/Rethinking%20Privatization%20Towards%20a%20Critical%20Theoretical%20Perspective.pdf>> accessed 5 April 2015.

- Transparency International, 'Corruption by Country: Indonesia' (2014) < <http://www.transparency.org/country#IDN>> accessed 4 April 2015.
- World Bank, 'Penurunan Kemiskinan di Indonesia Melambat, Ketimpangan Meningkat: World Bank' (2014) < <http://www.worldbank.org/in/news/press-release/2014/09/23/poverty-reduction-slows-inequality-increases-world-bank-reports>> accessed 5 April 2015.

**DR. BELINSZKY ADRIENN: AZ ORVOSTUDOMÁNYI KUTATÁSOK
SZABÁLYOZÁSÁNAK BÜNTETŐJOGI ALAPJAI - DE - ÁJK MARTON GÉZA
D.I. (Lektorálta: Dr. Kondorosi Ferenc)**

Tekintettel kell lenni a büntetőjog és az orvostudomány egymásra ható determináló kapcsolatára. Az orvostudomány rohamosan fejlődik, bővül az ismeretanyag, ezzel a jogalkotónak is lépést kell tartania. A humángenetika és az embrionális technika modern korunk terméke, amelyre válaszolni kell akár büntetőjogi kodifikációval is. Az orvosi tevékenység számos és kivédhetetlen kockázattal és veszéllyel jár, de meg kell találni a határt ameddig még nem, de amitől már büntetőjogi felelősségre vonásról beszélünk.

1. Az embrió törvényi védelme

Magyarország Alaptörvénye rögzíti az alapvető jogokat, társadalmi értékeket, amelyeket az állam büntetőhatalmával is védeni kell, de csak a legvégső esetben (ultima ratio) szolgálhat eszközül a büntetőjog,¹ emellett a büntetésnek, szükségesnek, arányosnak is kell lennie a kriminalizáció során. A hatályos Alkotmány deklarálja az állam életvédelmi kötelezettségét, de a magzatot nem tekinti embernek, „minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz” (54.§). Az 1992. évi LXXIX. törvény szerint is a magzati élet törvényi védelem alatt áll, de a magzatot nem illeti meg az élethez való jog.

A Btk. XVI. Fejezetének az egészségügyi beavatkozás, az orvostudomány kutatási rendje elleni bűncselekményekkel, amit az 1998. évi XXII.² törvény tagolt be a korábbi Btk. Rendszerébe. A miniszteri indokolás kifejti, hogy azért van szükség büntetőjogi szabályozásra, mert olyan, eddig ismeretlen távlatok nyíltak meg az orvostudomány előtt, amelyek nem csak segítik a gyógyítást, kutatást, hanem számos veszéllyel és visszaélési lehetőséggel is járnak.³ Továbbá ezek a tényállások szoros kapcsolatban vannak a hagyományos személy elleni bűncselekményekkel. A személy elleni bűncselekmények címet hordozó fejezetbe illesztették be az egészségügyi beavatkozás, az orvostudomány kutatási rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekményeket, bár ezen bűncselekmények jogi tárgya jóval tágabb, hiszen a magzatot és az embriót is érinti, amelyek büntetőjogilag nem minősülnek embernek.⁴ A jogi tárgyak köre csak látszólag mutat heterogenitást, valójában minden tényállásnak homogén jogi tárgya van, ami nem más, mint maga az emberi lény.⁵ A büntetendő tényállások szerkesztésénél figyelemmel voltak az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényre, azon belül is a VIII., IX., és a XI. fejezetre, hiszen a Btk. Rendelkezései keretdiszpozíciók, amit az Eü. Törvény tölt ki tartalommal.⁶ Büntethetőséget kizáró ok, ha az elkövető a tényállásban meghatározott beavatkozást, az Eütv. keretei között hajtja végre.

Az Alaptörvény általánosan nem tartalmazza a büntetőhatalom gyakorlásának köteleességét, de rendelkezéseivel utal a büntetőjog által védendő értékekre: Tilos emberen

---

¹ SZABADSÁG ÉS FELELŐSSÉG: I. cikk: (1) AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.

² 1998. július 1-én lépett hatályba

³ Fehér L.-Horváth T.-Lévay M.: Magyar Büntetőjog Különös Rész 1. kötet, Complex kiadó, 2008. 124. o.

⁴ Fehér L.-Horváth T.-Lévay M.: i.m. 125. o.

⁵ Dr. Kovács Gábor: A bioetika és büntetőjogi kodifikáció, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2008, 23.o.

⁶ 1997. évi CLIV törvény VIII. fejezete Az emberen végzett orvostudományi kutatások, IX. fejezet Az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások, az embriókkal és ivarsejtekkel végzett kutatások, a művi meddővé tétel, valamint a XI. fejezet a szerv és szövetátültetésekről.

tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni. Valamint tilos az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek hasznoszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás. A büntetőjogi legalitás alkotmányos elv részeként említhetjük, a nullum crimen sine lege valamint a nulla poena sine lege elvet, melyek megköveteli azt, hogy a büntetendő cselekményeket csak törvény határozhatja meg, a bűncselekménnyé nyilvánítást és a büntetéssel fenyegetésnek alkotmányos indokon kell nyugodnia, úgymint az arányosság, szükségesség, ultima ratio. „Alapvető jogok” azok emberi jogok az alkotmányban, azon jogok gyűjtőfogalma, amelyeket az Emberi Jogok Európai Egyezménye „emberi jogoknak és szabadságjogoknak nevez”. A büntetőjogi szankció szükségszerűen valamilyen alapjog korlátozását jelenti.

2. Nemzetközi szabályozás

Az Európai Unió normáira is tekintettel kellett lenni a törvényhely szerkesztésénél, hogy megfeleljenek a tényállások a jogharmonizációs követelményeknek és egyéb nemzetközi dokumentumoknak is nagy jelentősége van a terület védelmében. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Egyezményt fogadott el az emberi jogokról és a biomedicináról,⁷ melynek 2. cikke így szól: Az emberi lény elsőbbsége: Az emberi lény érdeke és jóléte a társadalom vagy a tudomány pusztá érdekével szemben mindenkor elsőbbséget élvez. Tehát ez az első olyan kötelező érvényű nemzetközi dokumentum, amelynek célja az emberi lény védelme az új orvos-biológiai eljárások nem megfelelő alkalmazásával szemben. Magyarország ezzel vállalta, hogy folyamatosan figyelemmel kíséri a bioetika, az orvos-biológiai kutatások szabályozási körét, illetve a tárgykörben jogszabályokat alkot. Tiltottá vált minden olyan beavatkozás, amelynek célja egy másik élő vagy holt emberi lényvel genetikailag azonos emberi lény létrehozása (1. Cikk). Az emberi génállomány kutatásával, és az azon történő beavatkozással külön fejezet foglalkozik az Egyezményben. Tiltott a genetikai állományon alapuló hátrányos megkülönböztetés (11. Cikk), keretjelleggel szabályozottak a genetikai előrejelző vizsgálatokkal kapcsolatos kérdések. Ilyen jellegű előrejelző vizsgálatokat csak orvosi vagy orvosi kutatási célból, megfelelő genetikai tanácsadás biztosításával lehet végezni (12. Cikk). Olyan beavatkozás, amelynek tárgya az emberi génállomány megváltoztatása, csak megelőzési, kórismézési vagy gyógyítási indokból hajtható végre, és csak akkor, ha nem célja a leszármazottak genetikai állományának megváltoztatása (13. Cikk). Ugyancsak tiltott a nem orvosi segítséggel történő megválasztása, kivételt téve olyan esetre, amikor a cél egy nemhez kötötten öröklődő súlyos betegség elkerülése (14. Cikk).

Itt kell megemlítenünk még a Nürnbergi Kódexet (1947), ami egészen napjainkig az ENSZ által 1948-ban kiadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával együtt az embereken végzett orvos-biológiai kísérletekre érvényes jogszabályok alapjául szolgál. E tárgykörben született dokumentum, az 1964 júniusában elfogadott Helsinkai Nyilatkozat is, amely elmélyíti a Nürnbergi Kódexben foglaltakat, ugyanakkor a bioetikai mozgalmak hatására új elvek is megjelennek benne, így különös hangsúlyt kap a kísérleti alany jogainak védelme, az embereken végzett orvos-biológiai kutatásoknál a kísérleti alany jóléte mindig előbbre való, mint a tudomány és a társadalom érdeke. Valójában a Helsinkai Nyilatkozatot egyben a Nürnbergi Kódex kritikai továbbfejlesztésének is tekinthetjük, mivel rendelkezései korlátozó

---

⁷ Az Európa Tanácsnak az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4.-én kelt egyezménye (2002. évi VI. tv.) valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12.-én kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről

jellegűnek és a gyakorlatban alkalmazhatatlannak tartották. A Helsinki Nyilatkozat célja egy lazább orvosi-etikai modell biztosítása. A dokumentumok között említhetjük UNESCO közgyűlése által elfogadott Emberi Génállomány és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,⁸ mely nem bír kötelező erővel, de tartalma szerint csak az emberi jogok és az emberi méltóság tiszteletben tartásával szabad kutatásokat végezni. UNESCO bioetikai tárgyú egyéb nyilatkozatai: A bioetika és az emberi jogok egyetemes nyilatkozata,⁹ Nemzetközi nyilatkozat a humángenetikai adatokról.¹⁰ 1990-ben nagyszabású program indult az emberi génállomány teljes felmérésére, ez a Human Genom Project.¹¹ Elkészült az ember genetikai állományának, bázissorrendjének gyakorlatilag teljes feltérképezése, amely új lehetőségeket tár fel előttünk, hiszen lehetővé teszi számos betegség korai felismerését, megelőzését, gyógyítását, a mesterséges megtermékenyítést, a szervátültetést. 1985-ben alakult meg az ESHRE (European Society of Human Reproduction and Embryology) azzal a céllal, hogy elősegítse a reprodukív biológia és orvostudomány megértését Európában azáltal, hogy a kutatásokat elősegíti, eredményeket tesz közzé, ezzel is javítva a klinikai gyakorlati módszerek biztonságát.¹² A bioetika területén, hazai és nemzetközi tekintetben is, kiemelkedő tevékenységet végez Dr. Sándor Judit. Aki szerepet vállalt az Európa Tanács mellett ideiglenes létrehozott Humán Genetikai Fórum ötfős tanácsadó testületében, az Európa Tanács Bioetikai Bizottságának, Biotechnológiai Munkacsoportjának valamint az Európai Unió úgy nevezett „Magas szintű egészségügyi szakértői csoportjának” is tagja. Magyarországon az Egészségügyi Tudományos Tanácsnak készít jogi és etikai véleményeket illetve a Tudományos és Kutatásügyi Bizottságban valamint a Humán Reprodukciós Bizottságban is tevékenykedik.

3. Biológiai szempontok

Az emberi szervezetnek a petesejt megtermékenyítése utáni korai alakját, a 14. napig pre-embrióknak nevezik a szakirodalomban, a 12. héttől már magzatról beszélünk. Az embrió is már emberi szövetekkel rendelkezik, a normális fejlődése során viszonylag rövid időn belül kialakulnak a magzatban az emberre jellemző szervek. Ez a fejlődési folyamat az anyaméhben belül zajlik le, tehát valamilyen szinten a magzat élete függőségi viszonyban van az anya életével, ennek ellenére a magzat önálló élőlénynek is tekinthető. A keringési rendszere, a szív működése más, mint az anyáé, de anyagcsere-viszony áll fenn az anya és a magzat között. Az anyagcsere biztosítja a magzat fejlődését, növekedését, önálló létezését. Anatómiai tekintetben az ember és a magzat között lényeges különbségek nem állnak fenn. A magzat ugyanolyan szervekkel rendelkezik, mint az ember; ugyanolyan biológiai létfunkciói vannak, mint az embernek. Mégis a különbség abban jelölhető meg, hogy az ember tudattal rendelkező, gondolatait beszéddel kifejezni tudó társadalmi lény, míg a magzat helyhez kötött és

---

⁸1997. november 11.

⁹1. cikk – A Nyilatkozat hatálya

1.A jelen Nyilatkozat az emberen alkalmazott orvoslás, az élettudományok és az ezekhez kapcsolódó technológiákkal kapcsolatos etikai kérdésekkel foglalkozik, figyelembe véve, ezen kérdések társadalmi, jogi, és környezeti aspektusait

¹⁰1. cikk – Célok és hatáskör

(a) A jelen Nyilatkozat célja, hogy összhangban az egyenlőség, igazságosság és szolidaritás követelményeivel és kellő figyelemmel a gondolat és szólásszabadságra, beleértve a kutatásszabadságot is, biztosítsa az emberi méltóság tiszteletben tartását, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelmét a humángenetikai adatok, a humán proteomikus adatok és az ezek forrásául szolgáló biológiai minták, a továbbiakban, „biológiai minták”, gyűjtése, feldolgozása, használata és tárolása során; 2003

¹¹<http://www.genome.gov/10001772>(letöltve: 2015-10-21)

mozgásszervei fejletlenek, a társadalmi folyamatoknak még nem résztvevője. Tudata és szellemisége is kialakulóban van, ezen képességek megszerzése a magzat számára csak az anya testétől történő elválás után lehetséges, amikor mint individuum belép a társadalmi közösségbe.

4. Erkölcsi státusz

Témám szempontjából az embrió/magzat erkölcsi státuszának problémája is fontos kérdés. Az álláspontokat csoportosíthatjuk konzervatív (vallásos gondolkodók is idesorolhatók), liberális és mérsékelt irányzatúaknak.¹³ Bár biológiai szempontból nézve a zigóta nem több egyetlen sejtnél, a konzervatív álláspont legfőbb érve, az emberré fejlődés lehetőségében rejlik: „nem azért kell védeni, ami az most, hanem azért, ami lesz”. Tehát „a megtermékenyített petesejt (zigóta) morálisan már éppen olyan ember, mint bármelyikünk, ezért elpusztítása éppen akkora bűn, mint egy felnőtt ember megölése”. A liberális álláspont szerint az embrió, illetve a terhesség 12. hetétől magzatnak nevezett lény, csak biológiai értelemben tekinthető embernek, jogilag és erkölcsileg még nem. Sőt a magzat élveszületéskor, vagy legfeljebb életképessé válásakor tesz szert emberi jogokra. Kovács József szerint a két szélsőséges álláspont közös hibája, hogy „egyetért abban, hogy a fejlődő magzat morális státusa a fejlődés egész ideje alatt változatlan”. A mérsékelt álláspont viszont, az embrió, illetve a magzat egyes fejlődési fázisait szem előtt tartva húz meg egy határt, amin túl az embriót vagy magzatot már morális, személyiséggel bíró embernek tekinti, előtte azonban még nem, de a határvonal kérdéses, hogy hol húzódik. E téren a következő álláspontok fogalmazódnak meg: agyműködés megjelenése (általában a terhesség 8. hete), a szervek kialakulása (10. hét), az embrió magzattá fejlődése (12. hét), érzékökéesség kialakulása (14. hét).¹⁴

Az embrió/magzat erkölcsi státuszának megfejtése nem e dolgozat feladata, tehát a mérsékelt álláspontot követem (ami a magyar szabályozás szerint is elfogadott), mely szerint abortusz a terhesség 12. hetéig végezhető, ezt követően a magzat élethez való jogai jelentősen megerősödnek, jóllehet csak a születés után érik el azt a mértéket, amely általában az emberi személyt megilleti. A terhesség 12. hetéig a nő önrendelkezéséből fakadó emberi jogai erősebbek, mint az embrió élethez fűződő emberi jogai.

De le kell szögeznünk azt is, hogy a büntetőjogi értelemben azonban se az embriót, se a magzatot nem tekintjük személynek, a védelem a szülési folyamat kezdetétől számít.

5. A Btk XVI. Fejezetében a következő tényállások szerepelnek:

- Beavatkozás az emberi génállományba
- Emberi ivarsejt tiltott felhasználása
- Születendő gyermek nemének megválasztása
- Emberen végezhető kutatás szabályainak megszegése
- Embrióval vagy ivarsejttel végezhető kutatás szabályainak megszegése
- Genetikailag megegyező emberi egyedek létrehozása
- Emberi test tiltott felhasználása

---

¹³ Dr. Kovács József: A modern orvosi etika alapjai: bevezetés a bioetikába. Budapest: Medicina.1999

¹⁴ Vidács Anett–Tóth I. János: A nem megválasztásának etikai vonatkozásai, Világosság,2008. 9-10. szám,110.o.

Jogi tárgya a bűncselekményeknek belefoglalja az örökítőanyag, embrió, magzat védelmét is, de homogén jogi tárgyról beszélhetünk, – ahogy Dr. Kovács Gábor is kifejti: A bioetika és büntetőjogi kodifikáció c. könyvében – hiszen itt a védelem (összefoglalóan) az emberi lény érdekében szól. A géntechnológia lehetőséget ad a természetbe és az ember életébe való beavatkozásra, és az élet biológiai lényegének (DNS) megváltoztatásával beláthatatlan pozitív és negatív következmények előidézésére. A Btk. a génállomány védelmét szétbontja az egyedfejlődés stádiumaira, amely felesleges, hiszen az emberi génállomány megfelel a büntetőjogilag védett jogi tárgynak, illetve az emberi génállományba, a magzati és embrionális DNS állomány is beletartozik. Büntetőjogi értelemben azonban a magzatot és az embriót nem tekintjük személynek és a jogalkotó nem itt akarta megoldani az ember jogalannyá válása körüli dilemmákat. Itt azonban fontos megemlíteni a kodifikált fogalmakat, a törvény¹⁵ szerint a megtermékenyítés befejeződése után, a terhesség 12. hetéig embrióról beszélünk, a terhesség 12. hetétől pedig, a magzat a méhen belül fejlődő emberi lény. Tehát az embrió és a magzat ugyanazon emberi élet méhen belüli fejlődésének időfüggvényében elkülöníthető két része.¹⁶ Az Eütv. 162. §¹⁷ együttesen szabályozza a génállomány megváltoztatását eredményező kutatást és magát a beavatkozást is. A fent említett Oviedói Egyezmény¹⁸ 13. cikke szerint az emberi génállományba történő beavatkozás, olyan beavatkozás, amelynek tárgya az emberi génállomány megváltoztatása, csak megelőzési, kórismézési vagy gyógyítási indokból hajtható végre és csak akkor, ha nem célja a leszármazottak genetikai állományának megváltoztatása, amelyet a magyar törvény is rögzít.

A hazai szabályozás az embriókkal és ivarsejtekkel végezhető kutatásokat a Humán Reprodukciós Bizottság engedélyéhez, valamint jóváhagyott kutatási tervhez köti, amely csak a törvényben rögzített kutatási célok érdekében történhet. A törvény megtiltja az embriókutatási célból történő létrehozásukat, a kutatáshoz csak a reprodukciós eljárások során létrejött embrió felhasználását engedélyezi az arra jogosultak rendelkezése alapján vagy az embrió károsodása esetén.¹⁹ A reprodukciós eljárások során legfeljebb három illetve négy embrió ültethető be egyidejűleg. A nemző szülők a „többletembriókról” írásbeli nyilatkozattal rendelkezhetnek, hogy kérik-e az embriók megsemmisítését, vagy hozzájárulnak az embrióadományozáshoz, illetve az embriók tudományos kísérlet céljából történő felhasználáshoz. Az Alaptörvény tartalmazza, hogy tilos az emberen a hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni, a kutatások általános feltételeit pedig az Eütv. határozza meg.²⁰ Az Eütv. 180. § (5) szerint reprodukciós eljárás vagy más egészségügyi szolgáltatás, illetve orvostudományi kutatás során embriót több embrió vagy – a 182. § (1)-(2) bekezdéseiben foglalt kivétellel – a fogamzással kialakult tulajdonságoktól eltérő vagy további sajátossággal rendelkező egyed létrehozatalára felhasználni nem lehet, egymással genetikailag

---

¹⁵Eütv.: 165.§

¹⁶Dr. Kovács G.- Dr. Németh I.- Dr. Gellér B.: i.m. 15. o.

¹⁷Eütv.: 162. §Az emberi génállomány megváltoztatására irányuló vagy azt eredményező kutatás, beavatkozás kizárólag megelőzési, kórismézési vagy gyógykezelési indokból és - a 182. § (1)-(2) bekezdéseiben foglalt kivételekkel - csak akkor végezhető, ha a kutatásnak, beavatkozásnak nem a leszármazottak genetikai állományának megváltoztatása, illetve új egyed létrehozása a célja.

¹⁸2002. évi VI. törvény: 1. § Az Országgyűlés és az Európa Tanács az emberi lény emberi jogainak és méltóságának a biológia és az orvostudomány alkalmazására tekintettel történő védelméről szóló, Oviedóban, 1997. április 4.-én kelt Egyezménye: Az emberi jogokról és a biomedicináról szóló Egyezményt, valamint az Egyezménynek az emberi lény klónozásának tilalmáról szóló, Párizsban, 1998. január 12.-én kelt Jegyzőkönyvét e törvénnyel hirdeti ki.

¹⁹Eütv.: 180. §

²⁰Eütv.: 180- 182. §

megegyező egyedek nem hozhatók létre.²¹ A hazai szabályozás célja az egymással genetikailag egyező emberi egyedek létrehozásának tilalma, közismerten a klónozás tilalma.

A kutatások alapvető szabályait az Egészségügyi Törvény határozza meg. Emberen csak olyan kutatás végezhető, amelynek fontossága arányos az elkerülhetetlen kockázattal, az Eütv. VIII. fejezete pontosan rögzíti a kutatások szabályait, úgymint a célját, körülményeket, engedélyeket és a résztvevő körét. Alapelv, hogy az ember érdeke mindig előbbre való a tudomány hasznánál.²² A Btk. szerint az emberen végezhető kutatás az egészségügyről szóló törvényben meghatározott engedélyre utal, ami lehetővé teszi a beavatkozásokat, ennek elmaradása büntetőjogi következményeket vonhat maga után.²³ A kutatás alanyának a kutatásba önkéntesen bele kell egyeznie, amit bármikor visszavonhat, ez szigorú alaki és tartalmi feltételekhez kötött, továbbá tájékoztatni kell a kísérlet minden velejárójáról.

6. Egészségügyi önrendelkezési jog megsértése 218. § (Btk. XXI. Fejezet)

Büntetőjogilag releváns az orvosnak az önrendelkezési jog megsértése miatt felvetődő felelőssége három esetben: a sértett beleegyezése, jogszabály engedélye, hivatásbeli jog gyakorlása.²⁴ A sértett beleegyezése büntethetőséget kizáró ok, tehát egyes esetekben a jogalkotó megengedi, hogy a sértett saját jogainak megsértésébe beleegyezzen, ilyen az orvosi tevékenység is, abban az esetben, ha ez nem sérti a beteg élethez való jogát²⁵ illetve társadalmilag elismert cél érdekében adta beavatkozását, ilyen a beteg egészségének, testi épségének védelme.²⁶ Tehát annak beleegyezése nélkül az orvos cselekménye bűncselekmény. Jogszabály engedélye arra utal, hogy az Eütv. - amely részletesen szabályozza az egészségügyi önrendelkezési jogot – megsértése történik. A hivatásbeli jog gyakorlása, illetve kötelezettség teljesítése akkor történik jogszerűen, ha az orvos a rá vonatkozó írott és íratlan szabályokat betartja.²⁷

7. Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés 165. § (Btk. XV. Fejezet)

Hivatásuk gyakorlása közben az orvos által elkövetett hibák, amelyek a gondjaira bízott beteg egészségének megkárosítását okozza, vagy éppen halálát idézi elő, műhibának szokták nevezni.²⁸ Ez a fogalom egyáltalán nem jelenik meg a hazai jogalkotásban, hiszen nincs olyan jogszabály, amely nevesítve tartalmazná az „orvosi műhiba” kifejezést. Az orvosi műhiba minden jogágban tulajdonképpen az orvos felelősségének határait fogalmazza meg.

Az orvosi tevékenység megítélése büntetőjogi szempontból az egyik legspeciálisabb terület, ahol nehéz határvonalat húzni a jogszerű és a törvénybe ütköző magatartás között. Ez a bűncselekmény a szabályok megszegésével valósul meg, azonban az orvosi tevékenység szabályait nem tudjuk pontosan meghatározni. Az orvos köteles olyan gyógymódot vagy

---

²¹Btk. 173/F-G. §

²² Magyar Orvosi Kamara Etikai Kódexe

²³ Eütv. VIII. fejezet

²⁴ Dr. Kovács Gábor: A bioetika és büntetőjogi kodifikáció, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2008, 136. o. 25 22/2003 ABh. – aktív eutanázia

²⁶ Békés Imre (szerk.): Büntetőjog általános rész, HVG Orac Kiadó, Budapest, 2002, 154-156

²⁷ Nagy-Tokaji: A Magyar Büntetőjog Általános Része, Korona Kiadó, Budapest, 1998, 192. o.

²⁸ Magyar Jogi Lexikon V. kötet: Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1904. szerkeszti dr. Márkus Dezső kir. ítéltáblai bíró, V. kötet 731-733. oldal

gyógyító eszközt alkalmazni,²⁹ amely megfelel az orvostudományi egyetemi szakkönyvek, tankönyvek, folyóiratok, gyógyszergyáraknak a gyógyszerekhez mellékelt utasításainak, valamint amit az egyes szakcsoportok írásban megjelent kezelési állásfoglalásai rögzítenek.³⁰ Figyelemmel kell lenni az orvosi műhiba külső és belső jegyeire, tehát az orvos részéről tudásának megfelelő cselekvési akarat és végrehajtási mód, a beteg részéről az egészségügyi panasz észlelése utáni elhatározás az orvoshoz fordulásról, és az elhatározás és a cselekvés között eltelt idő.³¹

Akinek nincs orvosi szakképesítése, nem szegheti meg az orvosi hivatás szabályait, ahogy az orvostanhallgatók sem, értük a felügyelő orvos felel, az egészségügyi dolgozók, viszont saját maguk felelnek cselekményeikért. Jogi tárgy alatt e bűncselekménynél más vagy mások életét, testi épségét, egészségét értjük. Passzív alany: más vagy mások, az önveszélyeztetés nem bűncselekmény. Az elkövetési magtartás a foglalkozás szabályainak megszegése, olyan elkövető, esetünkben az orvos által, aki a foglalkozási szabályok hatálya alatt áll.³² Az orvosi-egészségügyi tevékenység foglalkozási szabályai rendkívül szerteágazóak, pontos körülhatárolásuk nem lehetséges. Az alapvető szabályokat az Eütv. határozza meg, további szabályokat tartalmaznak az Eütv. felhatalmazása alapján kiadott alacsonyabb szintű jogszabályok, ilyenek a szakmai protokollok, irányelvek, orvosi egyetemi tankönyvek, elfogadott szakmai publikációk, de a szakma íratlan szabályai is. Fenti bűncselekmény vonatkozásában azonban kizárólag az élet, a testi épség és az egészség védelmére irányuló foglalkozási szabályoknak van büntetőjogi jelentőségük, az orvosi tevékenységgel kapcsolatos egyéb foglalkozási szabályok megszegése más jogágak szabályaiba ütközhet, és az orvos nem büntetőjogi, hanem egyéb, úgymint polgári jogi vagy fegyelmi felelősségét alapozhatja meg. Tehát, aki nem azt a magatartást tanúsítja, amit a munkaköri leírása, jogszabály, szakmai előírás vagy az adott szakma íratlan biztonsági szabálya, az élet, testi épség, egészség védelmében kötelezően előír, vagyis az elkövető nem tartja be a „ne veszélyeztess parancsát”. Mivel itt a veszélyhelyzet a szabályszegő magatartás következménye, nem eredmény, már ez elég a felelősségre vonáshoz (alap esetben), feltéve, ha az okozati összefüggés fennáll az elkövetési magatartás és a más/mások élete közvetlen veszélybe kerülésével vagy akár testi sérülésükkel. A 77/2006 BH. szerint absztrakt veszélyeztetés nem elegendő a foglalkoztatási szabály megszegésével végrehajtott beavatkozásnak közvetlenül kell veszélyeztetnie az egészséget, testi épséget. A 182/1996 BH. szerint a formális szabályszegés nem jelent közvetlen veszélyeztetést, továbbá diagnosztikai tévedés³³ és a tájékoztatás büntetőjogi értékeléséről is szól. A legtipikusabb orvosi műhibáknak számítanak: az idegen test, diagnosztikai tévedés (kiemelten szülészet-nőgyógyászat), műtét-technikai hibák, tájékoztatási hiba, veszélyes üzem, kórházi eredetű fertőzések, gyógymódválasztási szabadság. Mivel nincs kétségmentes megállapíthatóság az orvostudományban a bírói gyakorlat szerint sem, ezért a

---

²⁹144/2004 BH: „Az orvos maga választja meg a tudományosan elfogadott vizsgálati eljárásokat, gyógymódokat és gyógyító-eszközöket, de felelős a megtett intézkedésért, vagy a szükséges intézkedés elmulasztásáért”

³⁰Erdősy E.-Földvári J.-Tóth M.: Magyar büntetőjog különös rész, Osiris Kiadó, Budapest, 2007

³¹Dr. Tarr György: Élet és egészség, orvos és beteg, jog és erkölcs, az emberi méltóság fogalom szférájában, Püski Kiadó, Budapest, 1989, 438.o.

³²Blaskó-Miklós-Pallagi-Schubauer-Zentai: Büntetőjog különös rész I., Rejtjel Kiadó, 2004

³³Büntetőjogi szempontból különbséget kell tenni a különböző diagnosztikai tévedések között, büntetőjogi felelősséget kizárólag olyan diagnosztikus tévedés alapozhatja meg, amely egyben foglalkozási szabályszegés is 182/1996

jogi bizonyítottság is ezen az alacsonyabb szinten értendő, tehát az ok-okozati összefüggés vizsgálatánál elegendő a valószínűsíthető okok szerepének tisztázása.

8. Orvosi jog és etika

A büntetőjogi normarendszer alapjainak meghatározásához a bioetika, mint tudományág³⁴ elemzése szükséges. Vannak a büntetőjognak bizonyos területei, ahol kizárólag a társadalom általános etikai nézeteire nem lehet a büntetőpolitikai szemléletet építeni, ezért van szükség számos esetben megvizsgálni a bioetika szakmai érvrendszerét.³⁵ A bioetika alapkérdései között említhető, az emberi élet kezdete, a mesterséges megtermékenyítés, az emberi genetikai állományba való beavatkozás, a humánklónozás, az abortusz, az emberen végzett orvostudományi kutatás.

Az orvosi jog önálló jogágnak számít, mivel olyan jogszabályoknak a csoportja, amelyek a jogi koherencia értelmében, jogdogmatikailag elkülönülnek más tartalmú jogi előírások csoportjától.³⁶ Az orvosi jog olyan komplex jogág, amely a közjog és magánjog ismérveit is magán hordozza, éppen ezért az orvosi jogásznak polgári, büntető, illetve közigazgatási jogász ismeretekkel is rendelkeznie kell, az orvos és a beteg között sajátos bizalmi jellegű jogviszony jön létre. A szűkebb értelemben vett orvosi jog az engedéllyel rendelkező orvosok diagnosztikára, beavatkozásra és kezelésre vonatkozó szerződéses jogviszonyaira irányadó rendelkezések összessége. Ettől meg kell különböztetni az emberen végzett orvostudományi kutatásokat, az orvos-biológiai kutatások beleértve a génkutatás kérdései, az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárások, valamint az embriókkal és ivarsejtekkel való kutatások, illetve a gyógyszerek és azok klinikai vizsgálata szigorúbb szabályozást igényel, amelyre elkülönült szabályanyag vonatkozik.³⁷ A 23/2002 EÜM³⁸ rendelete az emberen végzett orvostudományi kutatásról és a 24/2002 EÜM rendelet³⁹ az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálatáról és helyes klinikai gyakorlat alkalmazásáról, az 1998. évi XXV. törvény⁴⁰ az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerekről, valamint a 235/2009. (X.20.) kormányrendelet az emberen végzett orvostudományi kutatások, az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálata, valamint az emberen történő alkalmazásra szolgáló, klinikai vizsgálatra szánt orvostechikai eszközök klinikai vizsgálata engedélyezési eljárásának szabályairól az egészségügyi törvénnyel szigorú szabályokat fektet le ezen a területen és ezek a rendelkezések még csak egy kis darabját adják a szabályanyagnak. Az orvosi jog tágabb értelemben nem kettő vagy több fél közötti jogviszony rendezésére szolgál, hanem az egészségügy terén felmerülő összes rendelkezést magában foglalja, ebben az esetben az orvos megnevezés az egészségügyi szolgáltatókat és szolgáltatásokat is jelölheti. Tehát leszögezhetjük, hogy az orvosi jog alatt nem műhibákat vagy orvosi tevékenységre vonatkozó joganyagot vagy betegjogok gyűjteményét értjük, hanem a jogág komplexitásából

³⁴Charles S.:Bioetika, Dialóg Campus, Pécs-Budapest, 1999, 17.o.

³⁵Dr. Kovács Gábor: i.m. 11.o.

³⁶Ifj. Lomnici Z.: Az orvosi jog elméleti előkérdései, Magyar Jog, 2003. 4. szám 223.o.

³⁷Ifj. Lomnici Z.: i.m. 224.o.

³⁸1. §(1) E rendelet előírásait kell alkalmazni minden emberen végzett orvostudományi kutatásra (Eütv. 157. §, a továbbiakban: kutatás). Vizsgálati készítmény klinikai vizsgálata esetén külön jogszabály rendelkezései az irányadóak.

³⁹(1) E rendelet alkalmazásában a) klinikai vizsgálat (clinicaltrial): olyan emberen végzett orvostudományi kutatás, amely egy vagy több vizsgálati, meghatározza a b) vizsgálati készítmény fogalmát is

⁴⁰Az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény

fakadóan a büntető jogon kívül más jogágak is hatást gyakorolnak rá (munkajog, közigazgatási jog, polgári jog stb.)⁴¹ Az orvosi etika hagyományokra épít, általában kódexekben megfogalmazott, a szakma tagjainak konszenzusát tükröző tiltások illetve előírások gyűjteménye. A bioetika a 60-as években alakult ki, a biológia és az orvostudományi fejlődés hatására. Az orvosi etika szempontjából legfontosabb előírás,⁴² az emberi élet tisztelete és védelme, a beteg egészségének védelme megkülönböztetés nélkül. Az orvosi jog forrásainak tekintjük, az Alkotmány állampolgári alapjogokat deklaráló részét, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (1966), amely deklarálja az élethez való jogot és az érintett hozzájárulása nélküli tudományos vagy orvosi kísérletet, a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) tartalmazza az egyén legmagasabb szintű testi, lelki egészséghez való jogát.

---

⁴¹ Ifj. Lomnici Z.: i.m. 223. o.

⁴²Hippokrateszi eskü: Tehetségemhez és tudásomhoz mértén fogom megszabni a betegek életmódját az ő javukra, és mindent elhárítok, ami ártana nekik. A Magyar Orvosi Kamara által megfogalmazott eskü: Legfőbb törvénynek tekintem a betegek testi és lelki gyógyítását, a betegségek megelőzését. Az emberi életet minden megkülönböztetés nélkül tisztetem.

**DR. GÓCZA ÁGNES¹: GONDOLATOK AZ 1978. ÉVI IV. TÖRVÉNYBEN
SZABÁLYOZOTT BÜNTETÉSEK ELŐKÉSZÍTÉSÉRŐL – KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL A HALÁLBÜNTETÉSRE DE - ÁJK MARTON GÉZA D.I.
(Lektorálta: Dr. Kondorosi Ferenc)**

Az 1961. évi büntető törvénykönyvhöz kapcsolódó 1971. évi novella hatálybalépését követően nem sokkal megindultak a büntetőjog átfogó kodifikálásának előkészületei. 1974-ben az Igazságügyi Minisztériumban megkezdődtek az elméleti és gyakorló büntetőjogászokkal, valamint az érintkező tudományterületek képviselőivel kiegészült bizottsági munkálatok.

A kodifikáció célkitűzései között és a bizottsági munka során kiemelkedő helyet foglaltak el a jogkövetkezmények rendszerére vonatkozó javaslatok, illetve a büntetési rendszer továbbfejlesztése.² Ezen belül különösen fontosnak tekintették az indokolatlan szabadságvesztés csökkentését és a szabadságvesztéssel nem járó jogkövetkezmények arányának növelését, a reális büntetési tételek meghatározását, és a visszaesőkkel szemben alkalmazható eszközök hatékonyabbá tételét. A célkitűzések hangsúlyozták, hogy a kodifikáció során figyelembe kell venni a jogalkalmazási gyakorlat indokolt kritikáját, továbbá a büntetőjog, a kriminológia, illetve általában a társadalomtudományok, valamint az orvostudomány és más természettudományok eredményeit. Az előkészítés során kibontakozó vita résztvevői egyetértettek a célkitűzésekben megjelenő elképzelésekkel, amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a célkitűzések megfelelően mutatták a jogfejlődésünk által napirendre tűzött kérdések megoldási irányait.³

A minisztérium folyamatosan közzétette a kodifikációs főbizottság által elfogadott koncepciókat, biztosítva ezzel a szakmai közvélemény tájékoztatását, s egyben kérte a magyar jogásztársadalom véleményét és javaslatait.⁴ Az egyes jogintézmények újragondolására, új jogintézmények kialakítására több lehetséges változatot vetettek fel. Ezek az állásfoglalások táplálkoztak a hazai törvényhozási és jogalkalmazási tapasztalatokból, valamint a jogirodalomban javasolt megoldási lehetőségekből, és emellett nem hagyták figyelmen kívül a külföldi jogalkotási, jogalkalmazási és jogirodalmi eredményeket sem. A nemzetközi kitekintés elsősorban a hazánkkal azonos társadalmi-gazdasági viszonyok közt élő szocialista országok felé irányult.⁵ Fonyó Antalnak – aki a Büntetőjogi Koordinációs Bizottság tagjaként vett részt a kodifikációban – az előkészületi munkához fűzött véleménye alapján a büntetési rendszerünk továbbfejlesztésének két indoka lehet: a hatékonyság fokozása és a humánus elmélyítése.⁶ Ezen kívül úgy véli, hogy a büntetési rendszerünk nem tartott lépést a társadalmi változásokkal, jogunk nem aknázza ki eléggé a változások nyújtotta lehetőségeket. Büntetőjogunknak elsősorban az elnyomó-kényszerítő oldala erősödött, és nem fejlődött ki a szervező-nevelő oldala.⁷ A szankciórendszer azon elemeinek a bővítése szükséges, amelyek a represszív jellegű jogelvonás helyett a személyiség fejlesztését, korrigálását szolgálják, továbbá

---

¹ Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, I. évfolyam

Témavezető: Dr. Madai Sándor tanszékvezető, egyetemi docens

² Markója Imre: Az új Büntető Törvénykönyv elvi kérdéseinek vitája elé, Magyar Jog, 1976. 9. szám 743-744. o.

³ Györgyi Kálmán: Büntetések és Intézkedések, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 111-113. o.

⁴ Markója: i.m.: 745. o.

⁵ Györgyi: i.m.: 114. o.

⁶ Dr. Fonyó Antal: Vélemény büntetési rendszerünk továbbfejlesztésének kérdéseiről. In: Dr. László Jenő (Szerk.): Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése III. kötet, Igazságügyi Minisztérium, 1985. 8. o.

⁷ Fonyó: i.m.: 14. o.

elegendő motivációs tényezőt tartalmaz a visszatartás tekintetében.⁸ A bizottsági állásfoglalások alapján már látni lehetett az új kódex büntetési rendszerének a körvonalait,⁹ amely koncepciók törvényszövegszerű eredményit az 1978-ban tartott szakmai és társadalmi vitára közzétett tervezetben lehetett megismerni. A tervezetből kitűnt, hogy a szankciórendszer szabályozásának 1961-ben kialakított felépítése nem változott sokat.

Büntetési rendszerünkben hosszú ideig a szabadságvesztés büntetés állt a központi helyen. Szabadságelvonással nem járó szankcióként az először intézkedésként, később pedig büntetésként szabályozott javító-nevelő munka és a pénzbüntetés volt alkalmazható. Sok esetben azonban ténylegesen szabadságelvonással nem járó büntetésként érvényesült a felfüggesztett szabadságvesztés is. Idővel azonban fokozatosan nőtt a szabadságelvonás nélküli büntetések aránya, és ezen tendencia továbbfejlesztése helyet kapott a kodifikáció célkitűzéseiben is. Az új kódex nemcsak a javító-nevelő munka és a pénzbüntetés széles körű alkalmazására ad lehetőséget, hanem arra is hangsúlyt fektet, hogy a két büntetés nagyobb mértékben legyen alkalmas a szabadságvesztés helyettesítésére. A szabadságvesztés büntetés végrehajtásának felfüggesztését illetően a kizáró okok szűkítését lehet kiemelni. Jelentős változás a korábbi szabályozáshoz képest a foglalkozástól eltiltás, a járművezetéstől eltiltás, a kitiltás, a kiutasítás és a vagyonekobzás önállóan, főbüntetés kiszabása nélkül történő alkalmazása.¹⁰

A meghatározott büntetési nemek között továbbra is szerepelt a főbüntetések sorában a halálbüntetés. A tervezetben szereplő szankciók közül a halálbüntetés az, amely önmagában véve antihumánus. A halálbüntetéssel kapcsolatos problematika történelmi, politikai, erkölcsi és kulturális kérdések sokaságával függ össze, sőt vannak olyan nézetek is, amelyek egyenesen büntetőjogon kívülinek tekintik a kérdés eldöntését.¹¹ A megállapítást, miszerint a halálbüntetés elsősorban társadalmi, politikai, etikai dilemma és csak ezt követően jogi kérdés, az igazságszolgáltatás történetével és tapasztalataival is alátámasztottnak látják.¹² A halálbüntetésről szóló vita nem új keletű, hiszen már a korábbi korokban az említett büntetés tömeges alkalmazása és annak vallási, politikai elfogadottsága esetén is jelentkeztek olyan nézetek, amelyek megkérdőjelezték ezen büntetés létjogosultságát.¹³

A hetvenes években már jelentkezik az a jogpolitikai igény, amely a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét szűkebb körben kívánja megadni. Az 1961. évi büntető törvénykönyv 1971-es módosítása már számos bűncselekmény¹⁴ vonatkozásában hatályon kívül helyezte a halálbüntetést. A Novella miniszteri indokolásában akként nyilatkozik a jogalkotó, hogy a jogfejlődés kétségkívül abba az irányba halad, hogy a halálbüntetés alkalmazási köre szűküljön, végső soron pedig annak végleges eltörlése a cél. Ezen a ponton a magyar büntetőjog visszatért ahhoz a XIX. században képviselt állásponthoz, hogy a halálbüntetést vagyon elleni bűncselekmények körében nem indokolt alkalmazni. Ekkor a

---

⁸ Fonyó: i.m.: 24. o.

⁹ Ficsor Mihály – László Jenő: Elgondolások a büntetési rendszer továbbfejlesztéséről, Magyar Jog, 1976. 9. szám 745-755. és 10. szám 833-851. o.

¹⁰ Györgyi: i.m.: 131., 135-136. o.

¹¹ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve I. kötet, 5. kiadás, Steiner lith., Budapest, 1931. 81. o. és Györgyi: i.m.: 201. o.

¹² Horváth Tibor: Halálbüntetés Magyarországon, In: Sebes Ágnes (Szerk.): A halálbüntetésről, Medvetánc Füzetek, 1990. 221. o.

¹³ Horváth (1990): i.m.: 244. o.

¹⁴ Lopás, csalás, sikkasztás, hűtlen kezelés minősített esetei, közveszély okozása minősített esetei.

jogirodalomban megfogalmazásra került egy általános felfogás, mégpedig a halálbüntetés kivételes jellege, melyet alátámaszt az, hogy aránylag kevés bűncselekmény elkövetésekor helyezi kilátásba a törvényhozó, emellett fontos tényező, hogy ezekben az esetekben is a szabadságvesztéssel vagylagosan. Ide sorolandó továbbá az az általános részi rendelkezés, mely alapján csak akkor kell kiszabni a halálbüntetést, ha a büntetés célja más büntetéssel nem érhető el.¹⁵

Horváth Tibor 1971-ben vetette fel a köztörvényi bűncselekmények kapcsán, hogy a halálbüntetés összeegyeztethető-e a szocialista igazságosság eszméjével és a büntetési rendszerünk célkitűzéseivel, majd később kategorikusan azt nyilatkozta, hogy a halálbüntetés békeidőben, kiegyensúlyozott társadalmi viszonyok között kriminálpolitikai szempontból célszerűtlen eszköz. Háború idején azonban sajátos, csak erre a helyzetre irányadó büntetőjogi szabályozás érvényesülhet.¹⁶ Székely János a terrorizmus fejleményeire tekintettel azon az állásponton volt, hogy a rendszer magát fegyverezné le, ha lemondana arról az eszköztől, ami az ezen eszközt jogtalanul alkalmazó ellenségei irányában egyedül hatásos.¹⁷

Györgyi Kálmán úgy vélekedik ebben az időben, hogy a halálbüntetésnek az akkori gyakorlatnak megfelelően jelen kell lennie a szankció rendszerben, tehát a kivételes alkalmazhatóság szükséges, azonban a jövőt a tényleges abolícióban látja, ha megvannak annak a feltételei.¹⁸ Az új büntető törvénykönyv előkészítése során Fonyó akként nyilatkozott a halálbüntetés kapcsán, hogy ez a büntetés alkalmas eszköz a társadalomellenes jelenségek megfékezésére, a társadalomra hátrányos hatások megelőzésére, ellensúlyozására, ugyanakkor a társadalmi érvényesülése során nemkívánatos hatásokat is kiválthat. A halálbüntetést büntetési rendszerünk Achilles-sarkának nevezi, amelynek hatékonyságát alátámasztó tényekkel nem rendelkezünk, viszont ismerjük a hozzá kapcsolódó ellentmondásokat.¹⁹ Negatívumként jelöli meg mind célszerűségi, mind humánus szempontjából is, hogy a halálbüntetést ismerő állami gyakorlat tovább táplálja a vérbosszúnak azt a tudati hagyományát, amely konfliktushelyzetben, vagy akár anélkül is sok esetben vezet ölési cselekményhez. Összességében arra az álláspontra helyezkedik, hogy a kívánatos perspektíva a társadalom védelme érdekében nem a legsúlyosabb bűnöket elkövetők fizikai megsemmisítése, hanem inkább minden érdekelt tudományszak megfelelő erejű ösztönzése arra, hogy fejlessze ki az ártalmatlanná tételének humánus és egyben célszerű módszerét.²⁰

---

¹⁵ Horváth (1990): i.m.:241-242. o.

¹⁶ Horváth Tibor: Gondolatok büntetéstani problémáinkhoz, Magyar Jog, 1971. 5. szám 262. o. és Horváth Tibor: A halálbüntetés a szocialista országok büntetőjogában, Állam- és Jogtudomány, 1975. 4. szám 539. o.

¹⁷ Györgyi: i.m.: 211. o.

¹⁸ Györgyi: i.m.: 212. o.

¹⁹ Sehol sem sikerült kimutatni, hogy a halálbüntetés alkalmazása csökkenti-e a bűncselekmények számát, vagy visszaszorítaná a politikai erőszakot. Vitathatatlan, hogy a halálbüntetés, azáltal, hogy a bűncselekmény elkövetőjét megfosztja az életétől, megakadályozza, hogy az elítélt személy újabb bűncselekményt kövessen el. Ugyanakkor arról megbizonyosodni, hogy ha az elítélt életben maradt volna, megismételte volna-e a bűncselekményt teljességgel lehetetlen. Azt sem lehet kimutatni, hogy a halálbüntetéssel való fenyegetés megakadályozza-e a politikailag motivált bűncselekményeket vagy terrorcselekményeket. Sőt, a politikai mártíromság lehetőségét kínálja a halálbüntetés, amely egyeseket arra ösztönözhet, hogy ezzel a büntetéssel fenyegetett bűncselekményeket kövessenek el. (*When the State kills... The death penalty v. human rights* In.: Sebes Ágnes (Szerk.): A halálbüntetésről, Medvetánc Füzetek, 1990. 97., 104-106. o.)

²⁰ Fonyó: i.m.: 131-133. o.

Az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete arról ír előterjesztésében, hogy az új törvény előkészítése során igényként merül fel, hogy a jogalkotó a halálbüntetés szükségességéről kialakított korábbi álláspontját összevesse az újabb jogpolitikai szakasz feladataival. Eldöntendő kérdésként fogalmazza meg, hogy a magyar társadalom akkori viszonyai között, különösen a politikai rendszer stabilitására, illetve a bűnözés struktúrájának és dinamikájának az adottságaira tekintettel, hogy nem ért-e meg a helyzet a halálbüntetés teljes megszüntetésére. A javaslat szerint a halálbüntetés fenntartásának szükségessége és célszerűsége az adott bűncselekmények tekintetében egyedileg vizsgálandó. A szükségesség megítélésénél döntő jelentőségűek a védendő jogtárgyhoz fűződő társadalmi érdekek, illetve a bűnözés elleni küzdelem eddigi tapasztalatai. A vizsgált bűncselekmények elemzéséből arra a következtetésre jutott az Intézet, hogy a halálbüntetés célja mindig elsősorban az általános visszatartás, alkalmazása esetén azonban óhatatlanul érvényesül egyrészt a megtorlás, másrészt a fizikai megsemmisítés formájában megjelenő egyéni prevenció. Problematikusnak ítéli meg a javaslat, hogy az általános visszatartás, mint elsődleges cél eredményességét felmérni szinte lehetetlen, vagy legalábbis kétséges, és a bűnözési statisztika adatai még kiindulópontot sem adnak a megfelelő következtetések levonásához. Végül arra az elméleti és kriminálpolitikai megfontolások, valamint a gyakorlati tapasztalatokkal alátámasztott álláspontra helyezkedik, hogy a halálbüntetés békeidőben szükségtelen és célszerűtlen. A társadalom biztonságát és a bűnözéstől való általános visszatartást megfelelően szolgálja a hosszantartó, esetleg életfogytig tartó szabadságvesztés. Az előterjesztés javaslatokat fogalmaz meg arra az esetre is, ha a halálbüntetés fenntartását célzó büntetőpolitikai döntés születne. Kiemeli, hogy felülvizsgálat szükségességét és a kivételesség megfelelő eljárási szabályokkal történő biztosítását.²¹

A *Büntetőjogi Kodifikációs osztály* véleménye szerint a halálbüntetés fenntartása szükséges, a kérdés újratárgyalását tekintetben tartották fontosnak a Különös Rész megbeszélését követően, hogy az új törvény a halálbüntetést szűkebb, vagy szélesebb körben alkalmazza-e, mint az akkor hatályos. A vita során azonban felmerült a büntetés általános célja és a halálbüntetés célja összeegyeztethetőségének problémája.²² A Kodifikációs Bizottság az előterjesztésében arról nyilatkozik, hogy a halálbüntetést vagylagos büntetésként szükséges megtartani, és az ezzel a büntetéssel fenyegetett bűncselekmények körén csak akkor indokolt változtatni, ha valamely érintett bűncselekmény tényállása módosulna, vagy újabb bűncselekmény alkotása ezt szükségessé tenné. Az iránymutatás azt az álláspontot tükrözi, hogy bár a jogfejlődés a halálbüntetés fokozatos háttérbeszorítása és végső soron a megszüntetése felé halad, jelenleg nem indokolt az eltörlése. A vita során azonban felmerült a büntetés általános és a halálbüntetés célja összeegyeztetésének problémája, illetve olyan javaslat is, amely szerint jelentős lépéseket kellene tenni a halálbüntetés visszaszorítása és végleges eltörlése irányába. Ezen javaslat szerint ez a büntetés békeidőben, kiegyensúlyozott társadalmi viszonyok között szükségtelen és célszerűtlen eszköz. A társadalom biztonságát, a bűnözéstől való általános visszatartást a hosszantartó, esetleg életfogytig tartó szabadságvesztés kielégítően szolgálja. Háború, illetve veszély idején pedig sajátos, csak erre a helyzetre irányadó büntetőjogi szabályozás érvényesülhetne. Így a halálbüntetésre vonatkozó

---

²¹ Dr. László Jenő (Szerk.): Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése III. kötet, Igazságügyi Minisztérium, 1985. 133-137. o.

²² László: i.m.: 200-201. o.

rendeletek mellőzhetőek lennének a Btk-ból és elegendő lenne erről a háború idején érvényesülő külön jogszabályban szólni.²³

A közzétett tervezet számos szakmai, társadalmi és tudományos fórumon megvitatták, és a vitákon elhangzott javaslatokat is figyelembe véve elkészült a törvényjavaslat, amelyet az országgyűlés az első magyar büntető centenáriumban, 1978. december 21-én 1978. évi IV. törvényként fogadott el.²⁴

Az új büntető törvénykönyv a halálbüntetésre vonatkozó szabályozást nagymértékben alakította át. Az új kódex hatályba lépésekor huszonhat bűncselekmény esetén írta elő alternatív szankcióként a halálbüntetést. Ezek közül kilenc állam elleni, négy emberiség elleni, tíz katonai és három köztörvényes büntetés.²⁵ Az indoklás valamennyire már elismerte azt, hogy a bűnözés teljes kiirtása megvalósíthatatlan, így legfeljebb csak annak csökkentésére lehet törekedni. Az Általános indoklás III. részében azt olvashatjuk, hogy a „szocialista jogfejlődés a halálbüntetés fokozatos háttérbe szorítása és – végső célként – annak megszüntetése felé tart, azonban jelenleg nem időszerű e büntetés eltörlése.” A részletes indoklásban a következőképpen fogalmaz a kommentár: „A halálbüntetés fenntartása vagy eltörlése a büntetőjog legvitatottabb kérdései közé tartozik. (...) A fenntartásának indokoltsága elsősorban annak alapján ítélni meg, hogy az egyéni és az általános megelőzés szempontjából mellőzhetetlen-e. A legsúlyosabb élet elleni, állam és katonai bűncselekmények, a nemzetközi méretekben szaporodó terrorcselekmények esetén a társadalom védelme jelenleg nem nélkülözheti a halálbüntetést.” Külön kihangsúlyozta a miniszteri indoklás a halálbüntetés kivételes jellegét, mégpedig ugyanazon érvekkel,²⁶ amelyekkel az 1961. évi V. törvény indokolása is tette.²⁷

---

²³ László: i.m.: 205. o.

²⁴ Györgyi: i.m.: 114-115. o.

²⁵ 1978. évi IV. törvény

²⁶ A legfontosabb, hogy a 84. § szerint „halálbüntetést kivételesen és csak akkor lehet kiszabni, ha – a bűncselekmény és az elkövető kiemelkedő társadalomra veszélyességére, a bűnösség különlegesen magas fokára figyelemmel – a társadalom védelme csak e büntetés alkalmazásával biztosítható”. További érv a kivételesség mellett, a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények szűk köre, hogy e büntetési nem mindig vagylagos büntetésként szerepel az enyhébb szabadságvesztés mellett, illetve, hogy a halálbüntetés csak a cselekmény elkövetésekor huszadik életévét betöltött elkövetővel szemben szabható ki, valamint az, hogy minden esetben lehetőség van kegyelem gyakorlására.

²⁷ Tóth J. Zoltán: A büntetőjog normalizálódása és az abolíció eszméjének térhódítása Magyarországon: a halálbüntetés szabályozása a '60-as évek elejétől a '80-as évek végéig, Debreceni Jogi Műhely, IV. évfolyam 3. szám (2007. július 1.)

DR. HUANG GUI¹: ON THE JUDICATORY CONTROL OF DEATH PENALTY IN CHINA - UNIVERSITY OF DEBRECEN, DEPARTMENT OF CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY (Lektorálta: Dr. Kondorosi Ferenc)

Abstract: Judicatory control should be an effective and feasible approach for death penalty reform in China. The Article 48 of *Penal Code of P.R.C.* is of a great significant provision, which regulates the conditions of death sentence, for controlling death punishment in the judicial practice. "Committed extremely serious crimes" is the most significant condition in the Article 48 (1), and what the judicial authority does understand it will influence them on the application of death penalty. So this paper would like to explore the judicial control of death punishment by interpreting the Article 48. And this paper will also focus on the rule of Supreme People's Court of P.R.C. in controlling death penalty.

Key words: Judicial Control; Death Penalty; Objective Criteria; Subjective Criteria; Supreme People's Court;

Introduce

"The Eighth and Ninth Amendment to *Penal Code of P.R.C.* (Hereinafter is the Eight Amendment, and the Ninth Amendment) have abolished death punishment for 13 crimes on 25 February, 2011, and 9 crimes on 29 August, 2015 respectively. "These two amendments have made the Chinese criminal legislation and practice gain a great achievement in the death penalty reform."² One of the Chinese professors pointed out that "judicial practice experience shows that the death penalty reform will have an experience from the judicial control to legislation control."³ Actually, we can know that Chinese legislator could not totally abolish death punishment in law in two or three decades, but the application of death penalty can be controlled in the judicial practice, and then in this way to control and abolish finally the death penalty. And this approach would be an effective and feasible way for the death penalty reform in China. Even though there are many articles which regulate the application of death penalty in the *Penal Code of P.R.C.* (Hereinafter *Penal Code*), the Article 48 would be the most significant one among these articles, because it is the basic and principle rule or condition of application of death penalty. So this paper would like to interpret the basic meaning of Article 48 (1): "The death penalty shall only be applied to criminals who have committed extremely serious crimes. If the immediate execution of a criminal punishment by death is not deemed necessary, a two year suspension of execution may be pronounced simultaneously with the imposition of the death sentence."⁴ But, what is the "committed extremely serious crimes"? To this, most of Chinese criminal professors pointed out that "Committed extremely serious crimes" should be explained by two elements, namely, the nature and the circumstance of an offence are extremely serious, and the subjective culpability of offender's mind is extremely

---

¹ Supervisor: Dr. Sándor Madai, Head of the Department of Criminal Law and Criminology, University of Debrecen.

² Zhao Bingzhi: New Thinking on Death Penalty of China: In the Perspective of Amendment IX(Draft) to Criminal Law, in Jilin University Journal Social Science Edition, 2015, Vol.1. Pp.5

³ Chu Huaizhi, Judicial Control of Death Penalty: A Comprehensive Understanding of Article 48 of Penal Code, in Peking University Law Journal, 2012, Vol.5. Pp.1014.

⁴ The Legislative Affairs Office of the State Council, Laws and Regulations of the People's Republic of China: Criminal Law and Procedure Law, China Legal Publishing House, 2011. Pp14.

serious.”⁵ Another similar opinion was held by other criminal law professor that, “extremely serious crimes should only be identified and comprehended accordingly to the principle of interpretation of objectivity and subjectivity, specifically, one is the objective harmful consequence of the crime is extremely serious; another one is the subjective culpability of offender’s mind is extremely serious.”⁶ Therefore, the first two parts of this paper would like to explore the ways of control death penalty in judicial practice through the way of interpretation of these two elements, the objective criteria and the subjective criteria. And then this paper will introduce the role of Supreme People’s Court of P.R.C in controlling death penalty in practice.

1. The objective criteria of death penalty application: sentence to death or not

The death penalty for 9crimes was abolished by the Ninth Amendment, and only 46crimes allocated death punishment since it came into force on November 1st, 2015. Most of them are non-violence crimes, around 52.2%. However, almost all the death penalty for these crimes provided in the specific provisions are provided with life imprisonment, fixed-term imprisonment together , for example, the Article 232 of *Penal Code* provides that “whoever intentionally commits homicide shall be sentenced to death, life imprisonment or fixed-term imprisonment of not less than 10years”⁷; Article 263 provides that whoever robs public or private property by violence, coercion or other methods and falls under any of the following categories shall be sentenced to fixed-term imprisonment of not less than 10years, life imprisonment or death and shall also be fined or sentenced to confiscation of property :....”⁸ Therefore, what is the basic or general condition or basic differences between sentence to death and life imprisonment or fixed-term imprisonment? Accordingly to the Article 48, the basic condition of applying death penalty is that “committed extremely serious crimes”. However, what are the objective criteria of “extremely serious crimes”? Some researchers pointed out that “the objective harm degree of the ‘extremely serious crimes’ can be explained that, the violation of the right to life is the nature of the crime, and the death of the victim is the legal actual consequence of this crime.”⁹ And other professors made more strict interpretation for the “extremely serious crimes” that they “should be the violence crimes which result in victim to death and/or other calculated crimes which result in other equivalence serious consequences.”¹⁰

Actually, different professors or researchers have different opinions about the “extremely serious crimes” due to the vague legislative language and lack of the relevant judicial interpretation of Article 48. Now there are five effective judicial interpretations regarding to the death penalty, namely, *The Opinions of the Supreme People’s Court on the Issues on the*

---

⁵ Gao Mingxuan, *The Birth and Development of Criminal Law of the People’s Republic of China*, Peking University Press, 2012,pp225-225.

⁶ Kang Junxin, Wang Minmin, *Applicable Standards of Death Penalty: Basic on the Analysis of International Society and the Present Status of China*, in *Law Review*, 2010. Vo.28.No.5. Pp.96.

⁷ The Legislative Affairs Office of the State Council, *Laws and Regulations of the People’s Republic of China: Criminal Law and Procedure Law*, China Legal Publishing House, 2011. Pp80.

⁸ The Legislative Affairs Office of the State Council, *Laws and Regulations of the People’s Republic of China: Criminal Law and Procedure Law*, China Legal Publishing House, 2011. Pp89.

⁹ Zhang Jian: *On the Substantive Conditions of the Application of Death Penalty*, Southwest University of Political Science and Law, Ph.D Dissertation, 2013, Pp40.

¹⁰ Chen Zexian, *On the Strictly Limiting the Application of Death Penalty*, in *Law Science*, 2003, Vol.4, pp.53-54.

Implement the Policy of Severity Tempered with Gentleness, February 8, 2010¹¹; *The Implement the Policy of Severity Tempered with Gentleness during the Proceedings of Cases of the Homicide Crimes, Crimes of Intentional Injury, Organization Crimes with Characteristics of Underworld*, April 15, 2010¹²; *Meeting Minutes of the Proceedings of Cases of Financial Crimes*, January 21, 2001¹³; *The Meeting Minutes of the Criminal Trial Work of Keeping the Village Region Social Stability*, November 27, 1999¹⁴; *The Meeting Minutes of the Proceedings of Cases of Drug Crimes*, December 1, 2008¹⁵. From these judicial interpretations, we can't find any special interpretations of the Article 48, and thus the content and scope of the "extremely serious crimes" can't be explained clearly. Basic on the analysis judicial interpretations regarding the death penalty in *Penal Code*, one of Chinese criminal professors pointed out that "What is the 'extremely serious crimes' in the *Penal Code*? And how can we comprehend the standards of 'extremely serious crimes'? They are two very difficult issues and problem in the present judicial interpretations, for example, accordingly to the judicial interpretations issued by the judicial authorities, almost of the judicial interpretations which are related to the death penalty are only explained by the pure objective standards or objective criteria, and these interpretations are also unbalance."¹⁶

How to comprehend the objective criteria is the key for the judge to sentence to death. In China, now the main viewpoint about the "extremely serious crimes" is that "the consequents of harm to society have reached the most serious degree. What the most serious degree should be concretely explained in the light of the concrete case."¹⁷ The basic condition of "extremely serious crimes" provided by Article 48 can be applied to all the cases in which the offender shall be sentenced to death, so we have to consider the differences between different kinds of crimes. In the process of death penalty trial, the judge needs to deeply comprehend *the Opinions of the Supreme People's Court on the Issues on the Implement the Policy of Severity Tempered with Gentleness, February 8, 2010*, which provides that "the death penalty shall only be applied to tiny minority criminals who committed extremely serious crimes."¹⁸ Generally speaking, such crime of homicide, crime of intentional injury, rape, robbery as the traditional violence crimes can be identify from their objective serious consequences, and the crimes of embezzlement and bribery can also be identify from the amount of the money. But these kinds of objective criteria are very different between different kinds of crimes which can be applicable death penalty. And the objective criteria are of great significant relevance to whether a criminal shall be sentenced to death or not.

2. The subjective criteria of death penalty application: the options of execution forms of death penalty

---

¹¹ Law Library : <http://www.law-lib.com/fzdt/newshtml/21/20100209224737.htm>, 2015.10.20.

¹² Law Library: <http://www.law-lib.com/fzdt/newshtml/yjdt/20100415085909.htm>, 2015.10.20.

¹³ Find Law Website: http://china.findlaw.cn/bianhu/fanzuileixing/jrfz/6934_6.html, 2015. 10.20.

¹⁴ Chu Huaizhi, Judicial Control of Death Penalty: A Comprehensive Understanding of Article 48 of Penal Code, in *Peking University Law Journal*, 2012, Vol.5. Pp.1015.

¹⁵ Law Library: http://www.law-lib.com/law/law_view.asp?id=272514, 2015.10.20.

¹⁶ See Qu Xuewu, Rethinking Present Formulation and Application of Judicial Interpretation on Death Penalty, in *Chinese Academy of Social Sciences*: <http://www.iolaw.org.cn/showarticle.asp?id=2063>, 2015.10.20.

¹⁷ Chu Huaizhi, Judicial Control of Death Penalty: A Comprehensive Understanding of Article 48 of Penal Code, in *Peking University Law Journal*, 2012, Vol.5. Pp.1015.

¹⁸ Law Library: <http://www.law-lib.com/fzdt/newshtml/21/20100209224737.htm>, 2015.10.20.

The subjective criteria are relevance to a criminal punishable by death shall be executed immediately or not. The Article 48(1) stipulates that "if the immediate execution of a criminal punishable by death is not deemed necessary, a two years suspension of execution may be pronounced simultaneously with the imposition of the death sentence."¹⁹ So there are two forms of execution of death penalty, namely, implementation of death sentence, and death sentence with two years suspended execution. But what is "if the immediate execution of a criminal punishable by death is not deemed necessary"? To this, one of Chinese criminal law professors pointed out that "it is very vague, and doesn't meet the substantive requirement of the principle of legality, and it also makes the judge have a great discretion."²⁰ Even though, the legislation haven't done any amendment and judicial practice still apply as usual. Because the practice field has reached a consensus that the main difference between these two forms of execution is mainly up to the differences of the criminals themselves. The "extremely serious crimes" and criminal punishable by death serve as the precondition of the death sentence with two years suspended execution, and so the crimes can be insufficient reason to sentence the criminal to death with two years suspended execution. And the key reason to sentence to death with two year suspended execution is the subjective intention of criminal. One of Chinese professors has ever done empirical research on the 1643 demonstrative death penalty cases enacted by the Supreme People's Court. And then he found that "the choice of death penalty between two years suspended execution or immediately execution in all the sample cases basically made by the issue of policy problem and even moral judgment instead of the legal problem."²¹ The moral judgment is referred to the criminal should be subjected to moral condemnation, namely responsibility. "Nowadays, in China, the main viewpoint about the responsibility is that the evaluation objects of responsibility are the concrete behaviors, but when the judge decides the degree of responsibility, considering the criminal's personality factors is also reasonable and necessary."²²

What are the criminal's personality factors? In the light of the criminal law and the other relevant judicial interpretations and the judicial practices as well, "the criminal's personality factors should include the degree of subjective malignity and personal danger to the society (the possibility of recidivist)."²³ The grounds for judging the degree of subjective malignity and the personal endanger society normally include three factors: the factors of pre-crime, the factors of process of crime and the factors of after the committing crime.

The factors of a pre-crime are mainly referred to the cause of criminality and the characters of criminal. There are a lot of causes of criminality, for example, some criminals committed crime just because they want to meet their own greed, or because they are too wrathful to commit crime, or because they are forced by live and so on. Different crimes have different causes. And the characters of the criminal can also reflect the possibility of committing a crime. And

---

¹⁹ The Legislative Affairs Office of the State Council, *Laws and Regulations of the People's Republic of China: Criminal Law and Procedure Law*, China Legal Publishing House, 2011. Pp14.

²⁰ Gao Mingxuan, Xuhong, *Three Dimensional Study on Our Death Sentence with Two-year Reprieve System*, in *Political Science and Law*, 2010. No.2. Pp.9.

²¹ Bai Jianjun, *Empirical Research on the Application of Death Penalty*, in the website of Northwest University of Politics & Law, <http://xbxsf.nwupl.cn/Article/sxwtj/201209/7631.html>, 2015.10.21.

²² Chen Xingliang, *Doctrine of Criminal Law*, China Renmin University Press, 2010, Pp411.

²³ Chu Huaizhi, *Judicial Control of Death Penalty: A Comprehensive Understanding of Article 48 of Penal Code*, in *Peking University Law Journal*, 2012, Vol.5. Pp.1017.

whether there are any criminal premeditation or not can also reflect the degree of subjective malignity.

The factors of process of crime are mainly referred to criminal motivation, means of crime, and the identification ability and controllability of behavior, and the factors of victim which means that whether he or she have the liability with a fault or not, etc.

The factors of post-crime include that, whether or not the criminal voluntarily deliver himself or herself up to justice and truthfully confessing his or her crime after he or she committed the crime, or whether or not the criminal have any circumstances of meritorious performance, or whether or not the criminal offer an apology or pay compensation for the losses, and so on.

All of these above three factors are of a great significant elements for the judge to make decision about the degree of subjective malignity and the personal endanger society, and then decide whether or not sentence the criminal to death penalty with immediate execution or with two years of suspended execution.

3. How to control death penalty in judicial practice: the role of the Supreme People's Court of P.R.C

"Judicial control death penalty refers to reducing the number of death sentences through the way of judicial discretion process, so as to achieve the goal of controlling and even abolishing death penalty."²⁴ The judicial control death penalty, actually, is referred to a term of case control, which even can't bring great impact to the whole society. And the effect of it can only be embodied in concrete case. Nowadays, for the death penalty reform in China, the judicial control of death penalty would be the best way to put the reform into practice immediately and effectively.

The judicial control of death penalty is normally divided into two levels: the Supreme People's Court of and the judge who hears case in which the criminal will be possibility sentenced to death. However, in China, the Supreme People's Court plays the most significant role in controlling death penalty. Normally, the Supreme People's Court has two forms to control application of death penalty in judicial practice, namely directly control and indirect control.

3.1. Directly controlling by the Supreme People's Court the application of death penalty.

Directly controlling the application of death penalty refers to that the Supreme People's Court strictly controls the condition of application of death penalty in the process of its duty to review the death cases so as to reduce the number of application of death penalty by commuting the sentence or not to approve to death in accordance with the relevant laws and judicial interpretations. Since 2007, the Supreme People's Court uniformly exercises the right to review the death cases through all the country. In this case, the Supreme People's Court profoundly comprehends the condition of the application of death penalty, and uniformly applies the same standards of its application. For those cases that their condition and circumstance do not meet the requirement of sentence to death, the Supreme People's Court will remand the local court to retrials; for those cases that even the criminal has committed extremely serious crimes and shall be sentence to death, but the immediate execution of a criminal punishable by death is not deemed necessary, the Supreme People's Court would not

---

²⁴ Chen Xingliang, Judicial Control of the Application of Death Penalty: in the Context of the First Batch of Guiding Cases in Criminal Sector, in Law Science, 2013. Vol.2. Pp.54.

approve the death sentence. So the role of Supreme People's Court plays a key and important role to control the death punishment in judicial practice.

3.2. Indirectly controlling by the Supreme People's Court the application of death penalty.

Indirectly controlling death penalty, which is also another important role of the Supreme People's Court, is referred to that the Supreme People's Court controls the application of death penalty through enacting the relevant judicial policies, issuing the guiding cases of death penalty, making judicial interpretations of application of death penalty.

3.2.1. Enacting the judicial policies on application of death penalty. The criminal policy of severity tempered with gentleness, which was enacted by the Chinese Government in 2006 accordingly to the society situation at that time, is a very significant policy. Following that, in 2010, the supreme people's court enacted *the Opinions of the Supreme People's Court on the Issues on the Implement the Policy of Severity Tempered with Gentleness*. This *Opinions* points out that "all the courts and judges have to correctly comprehend and carry out the policy of keeping death penalty, strictly controlling and applying death punishment with prudence."²⁵ *The Eighth Amendment*, February, 2011, and *the Ninth Amendment*, August, 2015, have abolished death penalty for 13 crimes and for 9 crimes, respectively, so that reduce the number of crimes in *Penal Code* which can be able to sentence to death to 46. According to these legislative reforms, we can know that the criminal policy of death penalty has been deeply implemented in the legislative practice, and we can also know that the legislative value of death penalty has been changed too. Therefore, the policy of death penalty should also be profoundly implemented in the judicial practice, so as to control the death penalty.

3.2.2. Making judicial interpretations of application of death penalty. The terms of article 48 (the object of application of death penalty) and the Article 50 (the alternation of death penalty with reprieve) are on high abstract level and indistinct. The boundary between death penalty with immediate execution and with two-year suspension of execution is not clear, and it let a great space to judge to exercise the discretionary in process of making decision of death penalty. These flaws are determined by the legislative language itself. But judicial practice needs specific and clear rules, particular in the death penalty cases. In accordance with the Chinese judicial system, the Supreme People's Court and the Supreme People's Procuratorate play a significant role to make judicial interpretations. For the judicial interpretations about application of death penalty are mostly made by the Supreme People's Court. These judicial interpretations can include two parts; one is substantive rules, and rules of procedure and evidence as second one. For the substantive rules about application of death penalty, except lack of interpretation of Article 48, we can find other interpretations of Article 50 and other articles, especial the articles which stipulate the crimes which can be applicable to sentence to death in the specific provisions of *Penal Code*. For the rules of procedure and evidence, the Supreme People's Court normally combine with other such the Supreme People's Procuratorate as other judicial department to make relevant judicial interpretations, such as *Regulations on the Issues of Examining and Estimating the Evidences in death Penalty Cases*, June 24th, 2010. All of these interpretations, to a great extent, have a great efficient in control application of death penalty.

---

²⁵ Law Library: <http://www.law-lib.com/fzdt/newshtml/21/20100209224737.htm>, 2015.10.22.

3.2.3. Issuing guiding cases of death penalty. "It is a relative more immediately tangible and effective approach to control death penalty by issuing the guiding cases of death penalty."²⁶ Until now the Supreme People's Court has issued ten batches of Guiding Cases, some of which contain death penalty cases. All of these guiding cases show the Supreme People's Court's death penalty policy and rules of adjudication. To a great extent, the death penalty policy and rules of adjudication interpreted by the guiding cases are more specific than judicial interpretations, and they are very useful and more effective. In the future, issuing guiding cases of death penalty would become normalization and it will be a very important referential value for the application of death penalty.

4. Conclusions

With a huge population and a vast territory and long history, the reform of death penalty in China will be a long process and it can only go through a way from judicial control to legislative abolishing. In the present days, in order to implementing the death policy, the judicial authorities, especial the Supreme People's Court, should strictly control the application of death penalty and shall make strict interpretation of Article 48 in the light of the death penalty policy. The death sentence with a reprieve is a special death penalty system in China and it plays an important role to limit the application of death penalty with immediately execution and commute the death sentence to life-imprisonment or fixed-term imprisonment. But it needs to profoundly comprehend the Article 48 in *Penal Code*. In the case of lack of relevance judicial interpretations of this article, the supreme people's court plays a key role to make judicial interpretations for Article 48, and issues death penalty policy and makes guiding cases, so as to further control the death penalty in the judicial process.

---

²⁶ Chen Xingliang, Judicial Control of the Application of Death Penalty: in the Context of the First Batch of Guiding Cases in Criminal Sector, in Law Science, 2013. Vol.2. Pp.72.

DR- LIPTAI NOÉMI*: A MAGYAR HALÁSZAT JELENE ÉS JÖVŐJE - DE-ÁJK, AGRÁRJOGI, KÖRNYEZETJOGI ÉS MUNKAJOGI TANSZÉK (Lektorálta: Dr. Gulyás Péter)

2013-ban Magyarországon új halgazdálkodási, halvédelmi törvény jelent meg, amely az addigi 1997-es halászati törvényt váltotta, ezzel teljesen átalakítva a fontossági sorrendet a horgászat és halászat tekintetében. Mivel a halászat szinte teljesen megszűnt, kérdéses, hogy az Európai Unió által, a 2014-2020-as időszakra kapott 39,1 milliárd eurót, mely Magyarország pénzügyi előirányzata erre a periódusra – az európai tengerügyi és halászati politikájának végrehajtása céljából létrehozott strukturális és beruházási alapból - mire fordítják. A tanulmány azt hivatott vizsgálni, hogy ezen változások után Magyarországnak milyen előnye, hátránya származik, ezáltal milyen védelemben részesülnek a vízi állatok (leginkább a halak), a növényzet, valamint maga a víz. Megállapítja, hogy pozitív irányba halad mind a vízi környezetvédelem, mind az állatok védelme, ugyanakkor felhívja a figyelmet az esetleges hiányosságokra is. Ezáltal elkerülhetetlenül szóba kerül a tanulmányban a halászati gazdálkodás kérdése, majd a 2013-as törvény által bekövetkező változások, ezt követően hazánk jelenlegi halászati/hal fogyasztási helyzetével is foglalkozik, hogy hol állunk mi, magyarok az Európa piacán, végül Magyarország halászati-horgászati jövőképét veszi számba a haltermelés lehetőségeit követően. Különbséget tesz horgászat és halászat között (természetesen az alapot a 2013. évi CII. törvény adta).

A halászat az egész világon ősidőktől hozzátartozik az ember életviteléhez. A halászatnak nem a gyilkolás a lényege, hanem az élelem megszerzésén, illetve szenvedélyen alapuló foglalkozáson, az ember és a természet kapcsolatán, szeretetén van a hangsúly. Igazi halásszá az válhat, aki betartja az írott és íratlan szabályokat, megőrzi a hagyományokat, jelentős természetvédő munkát végez.¹ A környezeti problémák az emberek életminőségét alapvetően befolyásolják, a megoldásban a halászoknak is sok feladatuk van. Természetesen ez sokkal komplexebb problémává nőtte ki magát a 21. századra, mintsem hogy néhány halász összefogásával ezt meg lehessen valósítani. Ezért Magyarország, valamint az Európai Unió is fontos feladatának érzi a halászat szabályozását, egységes mederbe való terelését.

Magyarországon a halászat a honfoglalás koráig nyúlik vissza. A magyar halászat rendszerezését, eredetének leírását Herman Ottónak köszönhetjük, aki így írt a halászatról, mint ősfoglalkozásról: „Ettől az ősfoglalkozástól tagadhatatlanul lényegesen függött mindenkoron az ember fennmaradása; e foglalkozás alakulására és fejlődésére nézve legközvetlenebbül hatott a parancsoló szükség, az éhség; minthogy pedig ez folytonos kielégítést kívánt és kíván ma is, a halászat szerszáma és ennek járása már igen korán fejlődött ki. A fejlődés jellegére kiválóan az hatott, hogy a halat meg kellett téveszteni...”²

Halászati gazdálkodás

Hazánk vízrajzi adottságai és termelési hagyományai miatt jelenleg is fontos szerepet játszik Európa édesvízi haltermelésében. Természetes vizeinken jelenleg a halászati hasznosítás jelentősége csökken, és a horgászhasznosítás kerül egyre inkább előtérbe. Az ökológia, a társadalmi és gazdasági fenntarthatóság szempontjából azonban az a kedvező, ha

---

* Témavezető: Prof. Dr. Fodor László egyetemi tanár

¹ Elek Balázs: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2015. 11-12.o.

² Herman Ottó: Az ősfoglalkozások. Halászat és pásztorélet. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, Budapest, 1898, 7. o.

vizeinken eltérő súllyal, de mindkét hasznosítási típus jelen van. Így a halászati erőforrások horgászati hasznosítása mellett a jövőben egy hatékonyan szabályozott kereskedelmi halászat biztosíthatja a megfelelő faj-szerkezet fenntartását és a lakosság friss és ellenőrzött természetes vízi haltermékekkel történő ellátását, véli a Kormány.³

A Központi Statisztikai Hivatal felmérése alapján hazánkban az egy főre eső halfogyasztás 2000-ben még csak 3 kg volt, mostanra viszont elértük a 4 kg-ot, ami még így is messze alulmarad az európai átlaghoz képest.⁴ Valamelyest ront az összképen az, hogy ennek a 4 kg-nak is a fele importból származik. Igaz, tengerrel nem rendelkezünk, de Európa-szerte híres édesvizekkel annál inkább. Minden lehetőségünk meg lenne arra, hogy ezt a meglehetősen csekély éves halfogyasztási átlagot saját, itthon termelt halakkal tornázzuk sokkal feljebb.

Az új halgazdálkodási törvény által bekövetkező változások

A legnagyobb változás a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló, 2013. évi CII. törvényben, hogy a halászat⁵ helyett a horgászaton⁶ van a hangsúly. A törvény teljesen felülírta az eddigi szabályozást, aminek alapját korábban az 1997. évi XLI. törvény adta (melynek címe a halászatról és a horgászatról). Az egyik legnagyobb változás álláspontom szerint az, hogy a halászatot megszüntették. Ez részben a törvényből következik, amelyik első lépésben másodlagossá, kiegészítő jellegűvé teszi a halászatot a horgászattal szemben az ország valamennyi vízterületén.⁷

A törvény hatálybalépését követően a vidékfejlesztési miniszter a balatoni halászat leállítását, valamint az 1899 óta működő Balatoni Halászati Zrt. megszüntetését rendelte el.⁸ Ennek egyik negatív, turisztikai hozadéka, ami már érezhető, hogy a Balaton környéki éttermekben, vendéglátóhelyeken nem lehet süllőt kapni, mert azt eddig a halászat biztosította. Ezzel szemben a halvédelem szempontjából óriási előrelépést jelent a halászat megszüntetése. Ezáltal a horgászok sokkal nagyobb teret kapnak, sokkal több lehetőség nyílik meg számukra.

Ugyanakkor meg kell említenünk a halászok ellenvetését is ezzel kapcsolatosan, hiszen az egyik fontos kérdésük, hogy miből fognak megélni, a másik pedig, hogy többek között a Balatonból milyen módon tudják kivenni a nem őshonos halfajokat, ha nem lehet halászni. Az ötvenes-hatvanas években mesterségesen telepítették a busát, mint nem őshonos halfajt a

³ <http://halaszat.kormany.hu/index> (2015. október 21.)

⁴ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/elelmfogy/elelmfogy11.pdf> (2015. október.21.)

⁵ A 2013. évi CII. törvény a halgazdálkodásról és a hal védelméről 2. § 9. halászat: a halnak vagy más hasznos víziállatnak megengedett módon és eszközzel halgazdálkodási vízterületen történő rekreációs vagy kereskedelmi célú, illetve ökológiai célú, szelektív fogása, továbbá gyűjtése, ide nem értve a horgászatot

⁶ A 2015. évi XLVIII. törvény módosította a 2013. évi CII. törvényben megismert horgászat fogalmát. Az új fogalom: 2. § 16. horgászat: rekreációs célból a halnak halgazdálkodási vízterületen és haltermelési létesítményben az e törvényben és a végrehajtására kiadott rendeletben megengedett módon és horgászalkészlettel vagy a csalihalnak 1 négyzetméternél nem nagyobb emelőlóval való fogása

⁷ „Hhvtv. 5. § (1) A halgazdálkodási vízterületek halgazdálkodási hasznosítása során a horgászat és a horgászturizmus fejlesztése elsőbbséget élvez más hasznosítási módokkal szemben.

(2) A halgazdálkodási jog a halgazdálkodási vízterületen elsősorban horgászati célú halgazdálkodásra jogosít. Halászat vagy haltermelés a horgászat mellett, vagy önállóan akkor végezhető, ha a horgászati célú halgazdálkodás megvalósítására nincs mód.”

Tehát ez azt jelenti, hogy ahol, amelyik vízterületen horgásznak, horgászatnak, ott nincs feltétlenül lehetőség a halászat gyakorlására is.

⁸ <http://www.mohosz.hu/cikk99.html>

Balatonba, ami planktont eszik, viszont az idők folyamán kiderült, hogy több kárt okoz, mint hasznot, messzemenően árt a Balaton élővilágának, ugyanakkor gyakorlatilag elpusztíthatatlanná vált.

A legszembetűnőbb változás talán a halászati jog átalakulása halgazdálkodási joggá. Egyrészt pozitív is lehet, hogy az állam rendelkezik a halgazdálkodási joggal, és pályázni kell rá, még a magántóval rendelkező tulajdonosnak is. Ha nem a szabályok betartásával, azaz nem a saját maga által megírt és beadott, elfogadott terv szerint óvja a tavat, védi a halakat és a környezetet, akkor azt maximum 15 évig teheti, utána a jogot elvehetik tőle. Környezet-, természetvédelmi szempontból ez előnyös, azt tükrözi, hogy a halvédelem sokkal fontosabb szerepet kap, mint eddig bármikor. Viszont, ha a másik oldalt nézzük, egy több évtizede beállt, telepített, jól működő tóra is pályázhat bárki, aki szeretné megkapni annak a halgazdálkodási jogát, így pozitív döntés esetén (ami a tulajdonosnak negatív) a tógazda köteles tűrni az új halgazdálkodási joggal rendelkező személy vagy egyesület működését.⁹ Egy ilyen esetben – amikor a magántó tulajdonostól elveszik a halgazdálkodási jogot, és egy új haszonbérletnek adják azt – valamint amikor a haszonbérlet megpályázza egy tó halgazdálkodási jogát, mellyel addig egy másik haszonbérlet rendelkezett, még mindig nem tisztázott, és nincs is kialakult joggyakorlat, hogy a kártérítés hogyan, mi alapján történik. A törvény persze egyértelműen megnevezi,¹⁰ hogy mit követelhet a haszonbérlet a szerződés megszűnésekor a haszonbérbeadótól.¹¹

Hazánk jelenlegi állása az Európai Unió halászati piacán

Az Európai Unióban a halászat, a haltermelés és a halfeldolgozás fejlesztése is a Közös Halászati Politika (KHP)¹² irányelvei szerint történik, amely – eredetileg a Közös Agrárpolitika (KAP) része volt. Az említett ágazatok fejlesztéséhez a tagállamok az Európai Halászati Alap¹³ felhasználásával nyújthatnak támogatásokat. Magyarországon 2004 óta elérhetőek ilyen támogatások, hiszen azóta vagyunk tagjai az Európai Uniónak - amelyeket jelenleg a Halászati Operatív Program (HOP)¹⁴ keretein belül igényelhetnek az ágazat szereplői. A halászati ágazat a közigazgatáson belül a Földművelésügyi Minisztérium Erdészeti, Halászati és Vadászati

⁹ Liptai Noémi: A halászat törvényi szabályainak főbb változásai. Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa, 2014, 182.o.

¹⁰ Hhvtv. 31. § (1)

¹¹ E szerint a haszonbérbeadónak kötelessége megfizetni a haszonbérlet által létesített, el nem vihető halgazdálkodási berendezéseknek és engedélyezett halgazdálkodási létesítményeknek, vagy a hal és élőhelyének javítását célzó vízjogi engedéllyel megvalósított beruházásoknak a szerződés megszűnésekor megállapított tényleges értékét, az okszerű gazdálkodás mértékéig a hasznos beruházásoknak a szerződés megszűnésekor megállapított tényleges értékét, a szerződés megszűnésekor fennálló haltelepítés meg nem térült költségeinek az e törvény végrehajtására kiadott rendeletben meghatározott mértékű részét.

¹² A közös halászati politika az európai halászati flották irányítására vonatkozó és a halállományok megővését szolgáló szabályok összessége. A tengerek élővilágával mint közös erőforrással való gazdálkodást azzal segíti elő, hogy az európai halászati flottáknak egyenlő hozzáférést biztosít az uniós vizekhez és halászterületekhez, a halászok között pedig tisztességes versenyt tesz lehetővé. http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/index_hu.htm (2015. október 21.)

¹³ Az Európai Halászati Alap (EHA) pénzügyi támogatást nyújt a halászati ágazatnak és a part menti közösségeknek. A finanszírozás abban hivatott segíteni a kedvezményezetteket, hogy sikeresen alkalmazkodjanak az ágazatban uralkodó viszonyok változásaihoz, és hogy gazdaságilag ellenállóvá, ökológiailag pedig fenntarthatóvá váljanak. http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/eff/index_hu.htm (2015. október 21.)

¹⁴ A 2007-2013 közötti program elnevezése még halászati volt, viszont a Hhvtv. (2013.évi CII.tv.) hatására a 2014-2020 közötti program neve már: Magyar Halgazdálkodási Operatív program

Főosztályához tartozik, amelyen belül a Halgazdálkodási és HOP Irányító Hatósági Osztály végzi az ágazat szakmai igazgatási feladatait. Ez az osztály a felelős a halászat, haltermelés és a horgászat szakmai irányításáért, a jogi és a közgazdasági feltételrendszer működtetésével összefüggő feladatok ellátásáért, illetve a természetes vizek halászati hasznosításával összefüggő feladatok szakigazgatási koordinációjáért. Az osztály másik fontos feladata, hogy ellássa a HOP irányító hatósági feladatait és több más kormányzati szervvel együttműködve biztosítsa az Európai Halászati Alap átlátható, hatékony és szabályos felhasználását.¹⁵

A hazai halászat szervezettsége európai viszonylatban jónak mondható. Két fő érdeképviseleti szervezetük van, a Halászati Terméktanács, amely elsősorban a piaci folyamatok áttekinthetőségét biztosítja és a Haltermelők Országos Szövetsége, amely szervezet a haltermelés szakmai hátterét igyekszik nyújtani tagjainak. Feladataiból adódóan ez utóbbi szervezet tekinthető a természetvédelem területén dolgozó kormányzati és civil szervezetek szakmai tárgyaló partnerének is.¹⁶

A Közös Halászati Politika mindenekelőtt a tengerrel rendelkező országok számára jelentős, nekik kihívás, ugyanis az a cél, hogy konfliktusmentesen, gazdaságosan, környezet kímélően, természetvédő szemmel halásszanak egyszerre az uniós hajók, és mindez igazságosan történjen.

Mint olyan nagyon sok emberi beavatkozás, a halászat is jelentős mértékben befolyásolja a tengerek, tavak élővilágát is. Minden évben meghatározásra kerül, hogy hol, mit és mennyit foghatnak, ugyanis a tudományos vélemények alapján évről évre változik a kifogható mennyiség. Minden megszorítás és határszám mellett is elmondható, hogy a halállományok 88%-a túlhalászott.

Az Unió lakosságának igénye a haltermékek iránt nem csökkent, sőt, a haltermékek kereslete EU-szinten folyamatosan nő. Az igények kielégítésére nagy mennyiségű halat importálnak harmadik országokból, jelenleg az EU-ban fogyasztott haltermékek 63%-át. A hosszú távú cél azonban az, hogy az EU-s fogyasztókat jó minőségű, az unióból, fenntartható gazdálkodásból származó haltermékekkel lássák el, egyúttal csökkentve az importfüggőséget is. Mindezen célok megvalósítása érdekében 2012-ben megindult a Közös Halászati Politika reformja, illetve ehhez kapcsolódóan egy új, pénzügyi eszköz támogatási rendszer előkészítése.

¹⁷

Milyen támogatásokban részesül hazánk, azaz miből kell gazdálkodni?¹⁸

2004 és 2006 között Magyarország halászati és akvakultúra ágazata számára az önálló strukturális alapként működő Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközből (HOPE), illetve extenzív halastavak¹⁹ támogatására az Európai Mezőgazdasági Orientációs és garancia Alap

¹⁵ <http://halaszat.kormany.hu/index> (2015. október 21.)

¹⁶ Ángyán József: Védett és érzékeny természeti területek mezőgazdálkodásának alapjai. Digitális Tankönyvtár. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/vedett-erzekeny/ch05s04.html>

¹⁷ Az Európai Unió halászati politikája és az Európai Tengerügyi és Halászati Alap. Milyen lehetőségek várnak a halgazdálkodási ágazatra 2014 után?

http://halaszat.kormany.hu/download/0/ce/50000/etha_kiadvany_2012.pdf (2015. október 21.)

¹⁸ Az Európai Unió halászati politikája és az Európai Tengerügyi és Halászati Alap. Milyen lehetőségek várnak a halgazdálkodási ágazatra 2014 után?

http://halaszat.kormany.hu/download/0/ce/50000/etha_kiadvany_2012.pdf (2015. október 21.)

¹⁹ Nagy víztérfogatban, lassan, kevés halat termelnek, míg az intenzív halastónál ezzel ellentétben kisebb térfogatban, gyorsan, tápetetés mellett sok halat termelnek

(EMOGA) agrár-környezetgazdálkodási keretéből lehetett forrásokat igénybe venni. A 2007-től önálló pénzügyi eszközként megjelenő Európai Halászati Alap (2007-2013) már megfelelő keretet biztosít az akvakultúra²⁰ beruházási támogatások számára, az ágazat fejlesztéséhez.²¹

A legújabb pénzügyi eszközről, az Európai Tengerügyi és Halászati Alapról (ETHA), amely 2014 és 2020 között áll majd rendelkezésre, még folynak az egyeztetések.²² Az már biztosan látható, hogy Magyarország számára hasznos forrásokat lehet majd mozgósítani. A KHP reform során az akvakultúra külön pillérré való előrelépése, és az a tény, hogy az ágazat a túlhalászott tengeri állományok alternatívája is lehet, jogosan erősíti ezt a jövőképet, miszerint a magyar akvakultúra szektor stratégiai jelentősége is nőni fog.

Hazánk halászatának és haltermelésének legfontosabb lehetőségei²³

1. Az EU éves akvakultúra termelése 1,2 millió tonna, ami a halászati termékek piacának 20% a (6,4 millió tonna összes termelés) és ugyanennyi tenyésztett halterméket importál, jelentős részben norvég (chilei) lazacot és vietnámi pangásius harcsát. Az EU összes belső piaci igénye évi 10 millió tonna hal körül van, ami tekintve a tengeri fogások csökkenését és a harmadik országok termelési korlátait, szükségessé teszi az EU akvakultúrájának fejlesztését.

2. A magyar halfogyasztás jelenleg 4,4 kg/év, míg az EU átlag 22 kg körül van (Ausztria 13,5 kg, Csehország 9,6 kg, Szlovákia 8,1 kg). Ha már a szlovákiai átlagot sikerülne elérnünk, az a jelenlegi arányokkal számolva kb évi 20 ezer tonnás friss haltermék fogyasztás növekedést jelentene.

---

²⁰ Akvakultúra fogalma alatt részlegesen vagy teljesen vízben élő állatok tenyésztését, tartását értjük.

Lényege, hogy az ott élő élőlény termelésének legalább egy szakasza az ember által szabályozott körülmények között menjen végbe. Az akvakultúra a leggyorsabban növekedő állati eredetű élelmiszert előállító gazdasági ág.

²¹ A Győri ELŐRE Halászati Termelőszövetkezet jelenleg Magyarország édesvízi halpalettájának egyik legszínesebb termékkörével rendelkezik, amelyben a konyhakész élelmiszerek is megtalálhatóak. A cég hét hektáros kisbajcsi telephelyén harminc embernek biztosít munkát. Tározótavaiban akár 500 tonna élőhalat is biztonságosan tud tárolni. Az intenzív halnevelő telep összesen 2.500 köbméter térfogatú új betonmedencéiben tokfélék, süllő és afrikai harcsa nevelése folyik. A vadonatúj halfeldolgozó üzemből készülnek a „Bajcsihal” márkanéven forgalomba hozott konyhakész haltermékek. Ezek között piacvezető a füstölt afrikaiharcsa-filé, a tokfilé, illetve a prémium minőségű „Caviar Danubius” tokhal kaviár. A cég slágertermékei között említhetjük még a szigetközi vödörös halászlét és halászlé-sűrítményt, illetve a szintén saját receptúra alapján készülő halpástétomot és halsalátát. Az élőhal-előállítás energiaigényének csökkentése érdekében 2009-ben a cég egy uniós támogatású nagyobb fejlesztés részeként a kisbajcsi telephelyén napelem parkot hozott létre a Halászati Operatív Program (HOP) 2. tengelyére benyújtott sikeres pályázat segítségével. A beruházáshoz kb. 40 millió forintot biztosított az Európai Halászati Alap (EHA). A rendszer az időjárási körülményektől függően évente 60-70 MW áramot tud termelni. Ez fedezi a haltermelő rendszer és a jelenlegi haltároló tavak vízmozgatáshoz és oxigénbeoldáshoz szükséges energiaigényét. A beruházással a cég úgy tudja megvalósítani a termelés növelését, hogy nem vagy csak minimálisan növeli az üzem környezetterhelését. A projekt pozitív környezeti hatásaként a fosszilisenergia-felhasználás mintegy évi 10 MWh-ával csökkent, ezzel biztosítva a nemcsak jó minőségű, de a környezetvédelmi szempontokat is figyelembe vevő haltermék előállítását.

<http://halaszat.kormany.hu/download/f/45/80000/2oldalal%20gyak.pdf> (2015. október 21.)

²² A kormány hivatalos honlapján a Magyar Halászati Operatív Program tervezetét találjuk, melyben többször hivatkozik arra, hogy ez még nem végleges verzió, csak terv (2015. október 21.)

²³ Agrárstratégia 2020. Haltermelés, halgazdálkodás. Agrárgazdasági munkacsoport.

<http://halaszat.kormany.hu/download/9/7e/00000/Agr%C3%A1rstrat%C3%A9gia%20Hal%C3%A1szat%202020.pdf> (2015. október 21.)

3. A Vásárhelyi Terv²⁴ I. ütemének megvalósulásával olyan fokgazdálkodás alakítható ki, ami nagyságrendileg növelheti meg a Tisza és mellékfolyóinak hal-biomassza mennyiségét. Ha ezt az állományt megőrizni is sikerül, akkor a belső horgászturizmus fejlődésén túl, jelentős számú külföldi vendéghorgással is számolhatunk.

Magyarország jövőképe, lehetőségei

Az ETHA az EU 2014–2020 közötti időszakra szóló tengerügyi és halászati politikájának végrehajtása céljából létrehozott alap. Egyike annak az öt, egymást kiegészítő európai strukturális és beruházási alapnak, amely a növekedés és a foglalkoztatás ösztönzése révén hivatott a gazdasági fellendülést előmozdítani az Európai Unióban.²⁵ Magyarország pénzügyi előirányzata a 2014-2020 periódusra 39,1 milliárd euro. (Az első 4 helyen Spanyolország, Franciaország, Olaszország és Lengyelország van.)

Az alap segít a halászoknak átállni a fenntartható halászatra, támogatja a part menti közösségek gazdasági diverzifikációját, finanszírozza olyan projektek végrehajtását, amelyek új munkahelyeket teremtenek, és javítják az európai partok mentén élő közösségek életminőségét, megkönnyítve a pályázóknak a forráshoz jutást.²⁶

Az új időszak egyik prioritása az innovatív, versenyképes és tudásalapú halászat és akvakultúra előmozdítása a technológia fejlődés és a tudástranzfer megerősítésével. A termelői beruházások mellett megnő a szerepe az innovációnak, az újszerű, energia-hatékony ágazati megoldásoknak. Várhatóan továbbra is támogatható lesz az akvakultúra egységek korszerűsítése, illetve az akvakultúra-termékek és tenyésztett halfajok diverzifikációja.²⁷

A jövőben konkrét célként jelenik meg a szakmai készségek és az egész életen át tartó tanulás fejlesztése, és az akvakultúra és halászati termékek piacának jobb szervezése. Az új időszakban a fenntartható és erőforrás hatékony halászat és akvakultúra előmozdítása érdekében kiemelt célként fogalmazódik meg a vizek biológiai sokféleségének védelme és helyreállítása, az akvakultúrával összefüggő ökoszisztémák javítása és a magas szintű környezetvédelmet biztosító akvakultúra támogatása. Az új pénzügyi eszköz ezért támogatja a NATURA 2000 területek kijelöléséből eredő konkrét környezetvédelmi elvárásokkal összeegyeztethető irányítási technológiákat.²⁸

A jelenlegi tógazdasági technológiában még vannak tartalékok a költségcsökkentés, a termelés növelés és a termék minőség javításának terén. Részleges technológia-váltással Magyarország képes lenne megkészserezni jelenlegi mintegy 10 ezer tonnás étkezési ponty termelését, de az új innovatív technológiák alkalmazásával a költségek csökkentése és a

²⁴ A Vásárhelyi-terv egy, a Tisza szabályozásáról szóló program, mely nevét Vásárhelyi Pál után kapta, aki Széchenyi mellett sokat tett a Tisza folyó szabályozásáért. A magyar kormány 2003. február 26-i szolnoki kihelyezett ülésén elfogadta a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelésére vonatkozó koncepció-tervet. 2004-2007 között valósul meg az első ütem, melynek költsége 130 milliárd Ft. A programban szerepel vidékfejlesztés, tájgazdálkodás, infrastrukturális fejlesztés.

<https://hu.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1s%C3%A1rhelyi-terv>

A 2004. évi LXVII. törvény szól a Vásárhelyi terv továbbfejlesztéséről, a 37/2006. (VIII.18.) KvVM-FVM együttes rendelet pedig a Vásárhelyi-terv I. ütemében megvalósuló Hanyi-Tiszasülyi és nagykunsági árvízi tározók területével érintett földrészteltek jegyzékéről, valamint az egyszeri térítés, az igénybevétel és a kártalanítás részletes szabályairól

²⁵ http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/index_hu.htm (2015. október 21.)

²⁶ http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/index_hu.htm (2015. október 21.)

²⁷ http://halaszat.kormany.hu/download/0/ce/50000/etha_kiadvany_2012.pdf (2015. október 21.)

²⁸ http://halaszat.kormany.hu/download/0/ce/50000/etha_kiadvany_2012.pdf (2015. október 21.)

minőség javítása is elérhető. Fontos stratégiai előnyünk, hogy az európai haltermelésben jelenleg a ponty az egyetlen faj, amelynek termelése nem a tengeri fogásokból származó halliszten, hanem gabonaféléken alapul. Az általános technológiai fejlődés legközvetlenebbül az intenzív haltermelés területén érezteti hatását a világban és hazánkban is. E rendkívüli tudás és technológia intenzív termelési módhoz hazánkban a szellemi tőke és a haltermelési tradíciók meg vannak. A jelenlegi mintegy 2000 tonnás, afrikai harcsán alapuló intenzív termelésünk, a piaci viszonyokat tekintve már most 1-2 ezer tonnás változatos haltermékkel (süllő, tokfélék, pisztráng, barramundi, stb.) lenne növelhető, de 2020-ra elérhető akár a 3-4 ezer tonnás intenzív haltermelés is. A fogyasztói szokások változásával az édesvízi haltermékek kereskedelmi rendszere és a halfeldolgozás egyre szorosabban összefüggő területek. Elengedhetetlen ezért az alulról szerveződő, több termelőt összefogó minőségtanúsítási rendszerek és márkajegyek bevezetése. Ezekre a termékekre már épülhetne hatékony marketing tevékenység, amellyel a jelenlegi 4 kg/fő/év fogyasztás legalább 6 kg/fő/év-re lenne növelhető. A természetes vizeken ki kell alakítani a halászati és horgászati hasznosítás olyan módszereit, amely mindkét ágazat szempontjából elfogadható. Ehhez gyökeresen át kell alakítani a természetes vizek őrzésének jelenlegi rendszerét, ami összehangolt jogszabály alkotási munkát is igényel. A halállomány növelésében a hangsúlyt a tervszerűen kialakított fokgazdálkodási rendszerek kialakítására és a már meglévő és épülő tározó területek halgazdálkodási szempontokat is figyelembe vevő kezelésére kell helyezni.²⁹

Összegzés

Az EU célja elsődlegesen a közös halászati politika megteremtésével az, hogy a halászat fenntartható legyen, azaz kevesebb halat fogjanak ki, mint amennyit azok szaporodással pótolni tudnak. Ezzel az uniós polgároknak egy egészséges ételmiszerforrást fog biztosítani. A halászati ágazatot teljesen új köntösbe burkolta, melyet nagy összegű pályázatokkal kíván támogatni. Erőteljesebben koncentrál a környezeti, gazdasági, társadalmi szempontokra.

Mint a tanulmányban láthattuk, Magyarországon 2013 óta a hangsúly a horgászaton van, viszont a vízrajzi adottságaink maximálisan lehetővé teszik többek között halastavak üzemeltetését, melyből az étkezésre szánt halakat bőven ki lehet termelni a tavak, folyók lehalászása nélkül is.

Természetesen hazánk is részesül az EU Tengerügyi és Halászati Alapjából, melynek a tervezete már megtalálható a kormány halászattal foglalkozó osztályának honlapján, de még sok a kérdőjel, nincs minden konkretizálva. Mindenképpen a fenntarthatóság a cél, valamint az akvakultúra fejlesztése. A horgászat úgymond önfenntartó hazánkban, viszont a haltermelés támogatást igényel – főleg a halászat megszűnését követően. Egy jól felépített tervvel egyensúlyba hozható a táplálkozás kielégítésére szánt halak mennyisége és a kifogható, önfenntartó halaké.

---

²⁹<http://halaszat.kormany.hu/download/9/7e/00000/Agr%C3%A1rstrat%C3%A9gia%20Hal%C3%A1szat%202020.pdf> (2015. október 21.)

DR. SZEKERES BERNADETT: A MUNKAÉVÉZÉSI VISZONYOK VÁLTOZÁSAI - ME - ÁJK DEÁK FERENC D.I. (Dr. Gulyás Kálmán)

A munkajog egy komplex terület, kölcsönhatásban áll a társadalombiztosítással, a társasági joggal és a pénzügyi joggal. Ezért minden, a munkaviszonyokat és azok alanyait érintő változás kardinális kérdés a jogalkotónak, nem csak munkajogi szempontból. „A munkajogi szabályozás és a foglalkoztatási gyakorlat egyeduralkodó eleme egészen a közelmúltig a tipikus munkaviszony volt”,¹ hangsúlyozza Gyulavári. Úgy véli továbbá, hogy a „tipikus munkaviszonynak a munkajogi szabályozásban normateremtő szerepe van”². A munkavállaló függ a munkáltatótól,³ így az alárendeltségből fakad a hagyományos munkaviszony váza.

A hagyományos munkaviszony uralkodó jellege sokáig töretlen volt, ám a globalizáció, a fordista modell uralkodásának hanyatlásával az egyéb foglalkozási viszonyok elterjedése is bekövetkezett.⁴ A munkaviszonyon belül is változások jelentek meg, amelyek atipikus munkaviszonyokként öltöttek testet. Olyan csoportok jöttek létre, ahol a munkáltató felé személyi függés megszűnt, ám a gazdasági függés megmaradt. A fordista modellt leképező, a munkavégzési viszonyokat kategorizáló kettős modell (munkavállaló-önfoglalkoztató) háttérbe szorult, és az új viszonyok miatt új megközelítések születtek, például a *hármás modell* (személyi és gazdasági függőséggel jellemezhető munkavállaló [employee], azaz a tradicionális munkavállalók, valamint a személyi függetlenséggel, de gazdasági függőséggel leírható munkavállalóhoz hasonló [employee-like] személyek, tehát a szürke zóna, valamint az önfoglalkoztató személyek között, akik személyi és gazdasági függetlenséggel rendelkeznek [other self-employed]). Kártyás a háromdimenziós fogalmat is meghaladta tanulmányában, mikor úgy vélekedik, hogy a munka világa ma csak „kétszer kettős dimenzióban”⁵ rajzolható meg. A munkajog hatálya alapvetően a tipikus munkaviszonyra terjed ki, így ezekre a folyamatosan létrejövő, munkát vállaló csoportokhoz nem jut el a munkajogi védelem, annak ellenére, hogy a tradicionális munkavállalóhoz hasonló helyzetben vannak.⁶

Magyarországon eddig olyan irányú folyamat zajlott, amelyben az addig szürke zónába tartozó viszonyok atipikus munkaviszonyokká váltak. A jogalkotó ennek során bizonyos munkavégzésre irányuló, korábban a Munka Törvénykönyve (a továbbiakban „Mt.”) hatálya alá nem tartozó viszonyokra kiterjesztette az Mt. hatályát. Így a magyar jogalkotás a jogokat garantáló normalizációt választotta. Az atipikus viszonyok olyan jogviszonyok, amelyek „a jogalkotó által tipikusként szabályozott önálló foglalkoztatási formától, a tipikus munkajogviszonytól egy

---

¹ GYULAVÁRI Tamás: Harmadik típusú jogviszonyok a munkajog átalakuló fogalomrendszerében; Magyar Jog 2011., LVIII. évfolyam, 1. szám, 23-34. p. 28. o.

² GYULAVÁRI Tamás: A szürke állomány; Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán; Pázmány Press; Budapest; 2014; 105. o.

³ JAKAB Nóra: A munkavállalói jogalanyiség munkajogi és szociális jogi kérdései, különös tekintettel a megváltozott munkaképességű és fogyatékos személyekre. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2014, 38. o.

⁴ GYULAVÁRI Tamás: Harmadik típusú jogviszonyok a munkajog átalakuló fogalomrendszerében; Magyar jog, 2011, 1. szám, 23-34 p. 23. o.

⁵ GYULAVÁRI Tamás (2009b): i.m. 104. o. , valamint KÁRTYÁS Gábor: i.m. 206. o.

⁶ KÁRTYÁS Gábor: A munkajog új kihívásai a XXI. század elején; in: Kiss György: Emlékkönyv Román László születésének 80. évfordulójára; Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar kiadó, 2008; Pécs; 193-214 p., 198. o.

vagy több elemében eltérő tartalmú munkajogviszonyok.”⁷ A törvény azonban nem ad egy adekvát fogalmat az atipikus munkaviszonyokra, hiszen a törvényben is a speciális viszonyok jellemzőit írja le a jogalkotó. Különböző jog- és gazdaságpolitikai folyamatok hatására kerültek ezek a kódexbe, azonban a szürke zónában még számtalan, folyamatosan létrejövő valamint meglévő olyan viszony van, amelyek ugyanúgy válhatnak atipikus jogviszonnyá, mint kiemelt társaik. Sajnos azonban nem mondható el a jelenlegi helyzetről az, hogy a jogszabályformáló tényezők akarata azonos irányba mutatna: a szabályozás irányába.

Az ILO *három nagyobb csoportot különít el* a deklarált atipikus munkaviszonyokban:

- „azok a munkavállalók, akik az alkalmi jelleggel munkát végzős csoportjába sorolhatók;
- a rövid időtartamra és idény jelleggel foglalkoztatott munkavállalók;
- azok a munkavállalók, akiknek szerződése lehetővé teszi azt, hogy munkáltatójuk azonnali hatállyal vagy indokolás nélkül megszüntesse szerződésüket a nemzeti jogok által biztosított speciális körülmények fennállása esetén.”⁸

Az atipikus munkaviszonyok, avagy jelen kontextusban a leggyakrabban előforduló szürke zónabeli jogviszonyok az Uniót is foglalkoztatják, de *Bankó Zoltán* szerint az Unió az atipikus foglalkoztatást szűken értelmezi, tehát „ez a részmunkaidős foglalkoztatást, a munkaerő-kölcsönzést, a határozott időre történő foglalkoztatást és a távmunkát sorolja az atipikus foglalkoztatási formák fogalmi körébe, és ebből következően ezeket kívánja védelemben részesíteni a jövőre nézve”.⁹ Az Unió sem dolgozott ki eszerint egy adekvát fogalmat az atipikus munkavállalókra.

Jelenleg az Mt.-ben a következő *atipikus munkaviszonyok* találhatóak meg:

- a határozott idejű munkaviszony;
- munkavégzést behívás alapján;
- a munkakör megosztása;
- több munkáltató által létesített munkaviszony;
- a távmunkavégzés;
- a bedolgozói munkaviszony;
- az egyszerűsített foglalkoztatásra vagy alkalmi munkára irányuló munkaviszony;
- a köztulajdonban álló munkáltatóval fennálló munkaviszony;
- a vezető állású munkavállaló;
- a cselekvőképtelen munkavállaló;
- Külön fejezetben rendelkezik a munkaerő-kölcsönzés különös szabályairól és az iskolaszövetkezet és tagja közötti munkaviszony különös szabályairól.

Ez a katalógus tehát a szürke zóna Mt.-ben szabályozott részeit fedi le, de az Mt.-n kívül is vannak „quasi önfoglalkoztatók” a magyar jogban: az önálló kereskedelmi ügynöki (ma tartós közvetítői) jogviszony, valamint a vagyonzóvédelmi alvállalkozói jogviszony.¹⁰

Több ponton is vitathatónak tűnik ez a szabályozási megoldás. Először, *Horváth István* pedig azt a kérdést hangsúlyozza, hogy a közvetítőt és a „személy- és vagyonzóvédelmi tevékenységet ellátó

⁷ GYULAVÁRI Tamás: *A szürke állomány; Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán*; Pázmány Press; Budapest; 2014, 106 o., és Bankó Zoltán: *Az atipikus munkajogviszony fogalmáról*. In KISS Gy. – BERKE Gy. – BANKÓ Z. – KAJTÁR E. (szerk.): *Emlékkönyv Román László születésének 80. évfordulójára.*; PTE ÁJK Pécs, 2008, 48. o.

⁸ BANKÓ Zoltán: *Az atipikus munkajogviszonyok*; Dialóg Campus Kiadó; Budapest – Pécs; 2010, 49. o.

⁹ u.o.: 53. o.

¹⁰ HORVÁTH István: *Így írnék én... Javaslatok a Munka Törvénykönyve egyes szabályai módosítására* 5. rész; HR & Munkajog; Wolters Kluwer Kft., Budapest; 2015. szeptember; 6. évf. 9. szám 7. o.

alvállalkozót miért illeti meg több munkajogi védelem, mint a más önálló, de gazdaságilag ugyancsak függő státuszban munkát végzőt?”¹¹ Másodsorban *Prugberger Tamás* kibővítené a jelenleg atipikus munkaviszonyként meghatározott jogviszonyok körét, mivel ő a szövetkezeti, a Kft.-i és a munkaközösségi/közkereseti társasági tagi munkavégzés szabályait, valamint a munkavállalói csoporttal való szerződés szabályait mindenképp az Mt.-ben szabályozná, a nyugat-európai gyakorlatból kiindulva.¹² Harmadsorban az is kritikus pont a szabályozásban, hogy a szürke zónából kiemelt jogviszonyokat nem egy átlátható és ezzel a jogbiztonságot is szolgáló rendszerben szabályozza a jogalkotó –ami tegyük hozzá, még mindig támadható, lejjebb kifejtett indokok miatt-, hanem három módon:

1. A Ptk.-ban megjelenik egy sui generis munkavégzésre irányuló jogviszony, azaz a tartós közvetítói szerződéssel létrehozott jogviszony (amely korábban szintén külön törvényben kapott helyet),
2. vannak az Mt.-be emelt jogviszonyok (atipikus munkajogviszonyok)
3. és van a még mindig külön törvényben szereplő személy- és vagyónvédelmi, valamint magánnyomozói tevékenység.¹³

Összességében kitűnik a szabályozási struktúrából, hogy a jogrendszerben még nem tisztázódott ennek a jelentős munkavégzői rétegnek a hovatartozása; ez tükrözi a fennálló helyzetet: maga a törvényhozás sem tudja, mit kezdjen ezzel a növekvő problémával.

Eddig a jogalkotó az atipikus munkaviszonyoknál a tipikustól való eltérés leírását tartotta célszerűnek a szabályozás során. Ez azt eredményezte, hogy egyesével történt a viszonyok regulációja. Azonban amíg erről nem tér át az átfogó, összes nem tradicionális munkavégző fogalmának meghatározására, elzárkózva a példálózó szabályozásig, addig nem is várható az atipikus munkavégzők fogalmának megalkotása sem uniós, sem tagállami szinten, hiszen szükségszerűen a szürke zóna fogalmát jelentené egy adekvát atipikus munkavégzői fogalom megalkotása. „Lépéskényszer”¹⁴ áll fenn a munkajogon belül, hiszen az átfogó szabályozás, a szociális védelem biztosításáért el kell hagyni a jelenlegi módszert, az „ad hoc” jellegű védelemben vonást, és nyitni kell az új szemléletmódok irányába. Ennek eredményeképp *Horváth* ezért két fontos teendőt határoz meg a jogalkotó számára: „egzaktul kellene definiálni a személyi hatályt, és körültekintően felmérni, milyen szociális védelem biztosítása indokolt.”¹⁵

A 2011. december 13-án elfogadott Mt. júliusi tervezetében megpróbálták definiálni a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyt:

3. § (1) E törvénynek a szabadságra, a felmondási időre, a végkielégítésre, a kárfelelősségre vonatkozó rendelkezéseit, továbbá a kötelező legkisebb munkabérrre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell a (2) bekezdésben meghatározott személyre (a továbbiakban: a munkavállalóhoz hasonló jogállású személy).

(2) A munkavállalóhoz hasonló jogállású személynek kell tekinteni – az eset összes körülményére tekintettel –, aki nem munkaszerződés alapján végez más részére munkát, amennyiben

a) személyesen, ellenérték fejében, rendszeresen és tartósan azonos személy részére végez munkát, és

¹¹ HORVÁTH István: Így írnék én... Javaslatok a Munka Törvénykönyve egyes szabályai módosítására 5. rész; HR & Munkajog; Wolters Kluwer Kft., Budapest; 2015. szeptember; 6. évf. 9. szám 8. o.

¹² PRUGBERGER Tamás: Magyar munka és közszolgálati jogi reform európai kitekintéssel Novotni Alapítvány, Miskolc 2013, 256. o.

¹³ HORVÁTH István: i. m. 8.o.

¹⁴ u.o.

¹⁵ u.o.

b) a szerződés teljesítése mellett nem várható el egyéb rendszeres kereső foglalkozás folytatása.

(3) A (2) bekezdés alkalmazása során

a) személyesnek minősül a saját, illetőleg hozzátartozója többségi tulajdonában álló gazdálkodó szervezet nevében végzett munka;

b) azonos személynek kell tekinteni a teljesítés fogadójának hozzátartozóját, illetőleg a vele rendszeres gazdasági kapcsolatban állót, továbbá azokat, akik az adózási szabályok szerint kapcsolt vállalkozásnak minősülnek.

(4) Az (1)-(3) bekezdés rendelkezése nem alkalmazható, ha az e szerződésből származó rendszeres havi jövedelem meghaladja a szerződés teljesítése idején hatályban lévő kötelező legkisebb munkabér ötszörösét.¹⁶

Ezzel a korábbi *bináris modellről* a hármás modellre tért volna át a jogalkotó. Nem nyert végül törvényi formát ez a rendelkezés, talán a szakszervezetek és a munkáltatói érdekképviseletek tiltakozásának hatására. Pedig jelentős dogmatikai változással kellett volna ekkor szembenéznünk, ugyanis ezzel a korábbi *bináris modellről* a hármás modellre tért volna át a jogalkotó.

Több ponton is kétséges a Tervezetben kialakított fogalom. Vitás volt a számukra biztosított védelmek köre. *Gyulavári Tamás* hiányosnak tartja a munkavállalóhoz hasonló jogállásúaknak biztosított jogok körét, így például a titoktartási kötelezettséget, vagy a kollektív szerződéskötési képességet indokoltan tartotta volna.¹⁷ Viszont ez a vita jellemezhető egy saját farkába harapó kígyó képével is, hiszen ezek a gazdaságilag kiszolgáltatott személyek megérdemelnék ugyan a minél szélesebb körű védelmet, azonban ha a teljes védelmi katalógust kiterjesztenék rájuk is, azzal megszűnne a külön kategória létezésének értelme, amiért tulajdonképp a megrendelők ezeket a konstrukciókat választják: a munkaviszonnyal járó költségek elkerülése. Ezt a folyamatot a német irodalom a „*Flucht aus dem Arbeitsrecht*”, azaz a menekülés a munkajogból kifejezéssel illeti,¹⁸ amely során a munkavállalókból kényszervállalkozók lettek, valamikor az 1990-es években.¹⁹ Ennek hátterében gazdasági okok húzódnak meg: a fordista korszak nyugat-európai államait, ahol a tipikus munkaviszony dominált, a teljes munkaidőben dolgozó családapával és a háztartásbéli családayával, a stabil foglalkoztatás, számos szociális ellátás és juttatás jellemezte. Ám a globalizáció hatására megnövekedett a világpiac, és így az „egyre nehezebben versenyző európai munkáltatók érdeklődése a munkajog keretein kívüli foglalkoztatási módok”²⁰ irányába fordult. Ezek a viszonyok tulajdonképp a polgári jogi alapelv, a szerződési szabadság megvalósításával jöttek létre, megfeszítve ezzel a fentebb említett, bináris rendszer kereteit.²¹

¹⁶ A Munka Törvénykönyve. Javaslat, 2011. július (<http://www.munkaugyiforum.hu/archivum/munka-torvenykonyve-tervezet-2012-1-verzio>) megtekintve: 2014. augusztus 11., 3. §

¹⁷ GYULAVÁRI Tamás: A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: Kényszer vagy lehetőség?; Magyar Munkajog E-Folyóirat, 2014. 1. szám, 1-25. p. 22. o.

¹⁸ BANKÓ Zoltán: A rugalmas foglalkoztatás munkajogi megoldásai; Pécsi Munkajogi Közlemények; Monográfiák; Utilitáris Munkajogi és Társadalombiztosítási Jogi Szaktanácsadó és Szolgáltató Betéti Társaság; Pécs; 2014; 17. o.

¹⁹ PRUGBERGER Tamás: Munkajog a polgári jogban a globalizálódó gazdasági viszonyok között; Kompetitív Könyvek 5. Debrecen, 2006; 53. o.

²⁰ BANKÓ Zoltán: i.m. 17. o.

²¹ BANKÓ Zoltán: i.m. 16-19. o.

Ezen túl érthetetlennek tűnik az a két hatalmas korlátozás is, amely csak egy ügyfél számára engedte meg a munkavégzést, illetve amely jövedelmi plafonként a minimálbér véletlenszerűen megjelöltnek tűnő ötszörösét határozza meg. A német jogforrások vizsgálata során sokkal életszerűbb megoldást találtam a korlátozások meghatározására a *Tarifvertragsgesetz-ben* (TvG.), azaz a kollektív szerződésről szóló törvényben. A törvény a következő fogalmat adja az arbeitnehmerähnliche Personen, azaz a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyekre:

„akik gazdaságilag függő helyzetben vannak és a munkavállalóhoz hasonló szociális védelmi szükségletük áll fenn,

amennyiben más részére szolgálati- vagy vállalkozási szerződés alapján személyesen vagy lényegében munkavállaló alkalmazása nélkül végez munkát,

és amennyiben ezt a tevékenységet túlnyomó részben egy személy részére teljesíti, vagy

összes üzletszerű tevékenységéből származó jövedelmének fele egy személytől származik,

ha egyéb változás nem látható előre – amennyiben kollektív szerződés másképpen nem rendelkezik – a mindenkori utolsó hat hónapi tevékenységet illetően, vagy amennyiben ez az időtartam ennél rövidebb, úgy erre az időtartamra illetően”.²²

Azért tartom jóval életszerűbbnek ezt a fogalmat, mert a jelenlegi gazdasági viszonyok nem teszik lehetővé azt a kényelmet, hogy csak egy megrendelőnek dolgozzon valaki. Továbbá a minimálbér ötszörös mértéke által meghatározott korlát is kissé indokolatlan, nem csakösszezszerűségében, hanem elvi alapjában is. Így például a német bírói gyakorlat a relatíve magas jövedelem ellenére is elismeri a szociális védelmi igény megalapozottságát, így a munkavállalóhoz hasonló jogállás fennállását. Alapvető alkotmányos jogot, az egyenlő bánásmódhoz való jogot sérti ezek alapján a tervezet el nem fogadott paragrafusa.²³ Ugyanakkor *Prugberger* szükségesnek tartotta volna beiktatni az elfogadott törvényszövegbe az idézett szabályozást, jóllehet, szerinte az lett volna a célszerűbb megoldás, ha az nem a törvény elején kap helyet, hanem az atipikus szerződésekről szóló fejezetben atipikus munkaviszonyként, természetesen tartalmilag összhangban az 86/613 EGK irányelvvel és a nyugat-európai szabályozással.

Újabb gyenge pont a fogalomban az, amely a jogalkotó korábbi hibáiból fakad: a tervezetből nem derül ki, hogy miként viszonyult volna ez a paragrafus az egyes nevesített jogviszonyokhoz. Egyik lehetőség a *lex specialis* (nevesített viszonyra vonatkozó jogszabály) – *lex generalis* (Mt. tervezet 3. §-ban meghatározott szabályok) fogalompár, amelyet Gyulavári is javasol.²⁴ Ahogy fentebb említettem, nem csak a munkajogot érintik a munkavégzőkkel kapcsolatos dogmatikai változások. Erre vonatkozóan *Kiss* azt kifogásolja, hogy a tervezet csak a munkajogi jogkövetkezményeket tartalmazta.²⁵ Többek között a biztosított fogalmát, valamint az

---

²² Kiss György: A munkavállalóhoz hasonló jogállású személy problematikája az Európai Unióban és e jogállás szabályozásának hiánya a Munka Törvénykönyvében; Jogtudományi Közlöny 2013, LXVIII. évfolyam, 1. szám, 1-14. p.; 10. o.

²³ GYULAVÁRI Tamás: A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: Kényszer vagy lehetőség?; Magyar Munkajog E-Folyóirat, 2014. 1. szám, 1-25. p. 19. o.

²⁴ GYULAVÁRI Tamás: A szürke állomány; Gazdaságilag függő munkavégzés a munkaviszony és az önfoglalkoztatás határán; Pázmány Press; Budapest; 2014; 259.o.

²⁵ KISS GYÖRGY: A munkavállalóhoz hasonló jogállású személy problematikája az Európai Unióban és e jogállás szabályozásának hiánya a Munka Törvénykönyvében; Jogtudományi Közlöny 2013, LXVIII. évfolyam, 1. szám, 1-14. p.12. o.

adókedvezmények taxatív listáját is felül kell majd vizsgálni, amint a munkajogi szabályozás felkészül a dogmatikai váltásra.

A *magyar szakirodalomban ellentétes álláspontok* alakultak ki arra a kardinalis kérdésre vonatkozóan, amely a szabályozás megfelelő helyét vizsgálja. *Prugberger és Kiss* egyetértenek abban, hogy az önfoglalkoztatás bizonyos szabályait rövidesen szükséges lesz rögzíteni az Mt.-ben, különben joghézag állna fenn továbbra is, mindamellett, hogy a magyar bírói gyakorlat a tagállamok megoldásaihoz hasonlóan próbálja rendezni.²⁶ Velük ellentétben *Horváth* nem feltétlenül az Mt.-ben helyezné el az ide vonatkozó szabályokat, hanem inkább javallaná e státuszt külön törvényben rendezni. Elvégre nem munkaviszonyról van szó, „viszont polgári jogi szabályozástól eltérő, markánsabb jogalkotói beavatkozás indokolt.”²⁷ Ez is járható útnak tűnhet, és ezzel felmerülhet annak a lépésnek az indokoltsága is, hogy az eddig vitatott módon szabályozott csoportok törvényi rendelkezéseit áthelyezzék ebbe a külön törvénybe, és a velük kapcsolatos védelmi szabályokat az új, reformszerű nézőpont szerint felülvizsgálják, és szükség esetén átalakítsák. Ezzel a kérdéssel nem csak esztétikai szempontból szükséges foglalkozni, hiszen az eddigi, fentebb bemutatott kusza szabályozás dogmatikai szempontból a jogrendszer következetlenségét, átláthatatlanságát, és emiatt a jogbiztonság hiányát okozta. Egyetértek Horváthtal az elhelyezés kérdésében, mivel a Ptk. szabályait a jogalkalmazók a diszpozitivitás szemüvegén keresztül nézik, mondhatni maga a Ptk. is diszpozitív, amennyiben a törvény az eltérést nem tiltja. A munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek esetében pedig pont a strict védelmi szabályok lefektetése a cél, természetesen a jogintézmény által indokolt mértékben.

Mivel a német jogrendszer mindig is hatást gyakorolt a magyar jogalkotási folyamatokra, ezért kiemelten fontosnak tartom a német megoldás vizsgálatát az *arbeitnehmerähnliche Personen*, magyarul a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek tekintetében. A német jogalkotó alapvetően máshogy viszonyul ehhez a személyi körhöz: minden egyes, a quasi önfoglalkoztatókat érintő törvényben a törvény céljának megfelelően határolják körül az oda tartozó személyeket. A német nyelvű kibővített munkajogi kommentárban az egyik legfontosabb jogforrást, a *Bürgerliches Gesetzbuch*-ot, azaz a német Polgári Törvénykönyvet vizsgálva a következő definíció áll a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyekre nézve, amely, ahogy a szerző írja is, tulajdonképp a *Tarifvertragsgesetz*-ben talált fogalom rövidebb formája: azok a személyek, akik gazdaságilag függőek, és a munkavállalókhöz hasonlóan igényelik a védelmet, mivel egy szolgálati vagy vállalkozási szerződés alapján túlnyomóan egy személy részére tevékenykednek, valamint személyesen és lényegében másik munkavállaló közreműködése nélkül teljesítenek. Ezzel tehát megadja a törvény a lehetőséget arra, hogy több megrendelő felé tevékenykedjen, de egzisztenciális alapját a munkavégző túlnyomóan egy személytől kell szereznie. A Kommentár kiemeli a személyi függőség hiányát, amelyet két jellemzőben ragad meg: nem tagozódik bele a munkavégző egy tulajdonképpen gyári szervezetbe, valamint a szabadon osztja be idejét. Két fő személyi kört tekint a Kommentár ide tartozónak: a bedolgozók és az egy cégnek dolgozó kereskedelmi ügynököt, azonban felsorol további személyköröket, akiknél a munkavállalóhoz hasonló jogállást megállapították, így a telefonos központi ügynök, továbbképzési intézet decense, teherszállító-vezető, egy kft. üzletvezetője, szerkesztő, színházi

---

²⁶ u.o.

²⁷ HORVÁTH István: i.m. 8. o.

felügyelő, stb. (Ugyanakkor a mellékállásban tevékenykedő színházi felügyelőtől megtagadták ezt a különleges jogállást.)²⁸

Zöllner és Loritz a német munkajogot tanulmányozó német nyelvű könyvükben nem specifikusan egy-egy törvényi fogalmat megvizsgálva foglalkozott ezzel a jelenséggel. Ők a fenti művel ellentétben másik két csoportot emeltek ki, mint ide tartozó személyi kört: a kereskedelmi ügynököket, valamint a tömegmédiá szabad munkatársait, szabadúszóit. Mindkettő körre igaz az, hogy önállóan végzik a munkájukat, de mégis a munkavállalóhoz hasonló erős függőség áll fenn, hogyha egészen vagy túlnyomóan csak egy vállalkozás irányában végeznek munkát. Számukra csekély lehetőség áll fenn arra, hogy szociális szempontból megfelelő szerződési kikötésekben állapot hassanak meg a megrendelővel. További jellemző, hogy gyakran csak egyetlen, vagy kevés nagy megrendelőtől, például egy rádiótól függenek. A szerzők szerint ezen kiszolgáltatottság miatt próbálják az ily módon védelemre szorult csoportokat a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek fogalmában összefogni. Az a feltétel, amely alapján egy, vagy kevés számú megrendelőnek végezhetnek munkát, kizárja azokat a személyeket, akik nagyszámú munkáltatónak, vagy állandóan cserélődő megrendelői körnek tevékenykednek. Mindezek miatt bírnak különös jogállással a német jogban is a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek. A német munkaügyi bírászkodásról szóló törvény 5. §-a alapján a munkaügyi bíróságnak van hatásköre eljárni az őket érintő ügyekben, annak ellenére, hogy a munkajogi joganyag alapvetően nem alkalmazandó a német quasi önfoglalkoztatókra. A szerzők rámutatnak egy általánosan kritikus pontra: ha egy *arbeitnehmerähnliche Person* felmondási védelemmel kapcsolatos vádat emel, akkor ugyan a munkaügyi bíróság hatáskörrel bír az ügy elbírálására, de mégis el fogja utasítani a keresetet a megalapozottság hiányára hivatkozva, hiszen a felmondási védelemről szóló törvény csak a munkavállalókra hatályos. Ez az ellentmondásos helyzet csak korlátozottan kiküszöbölhető, mégis nem lenne elképzelhetetlen a tartósan szabadúszókat is betegség esetére meghatározott pénzügyi biztosításban, valamint meghatározott felmondási védelemben részesíteni. Ezen kívül még egy olyan lehetőséget is látnak a szerzők, hogy a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek munkakörülményeit –kivéve a kereskedelmi képviselőket - a kollektív szerződésben is szabályozzák.²⁹

Összegzés

A foglalkoztatási viszonyok a foglalkoztatási környezettel együtt változnak, s a munkajogi szabályozás reflexív módon leköveti a gazdasági változásokat. Helytálló Kiss György azon megállapítása, amely szerint *a munkajog "politikus" jogág, "az előrenyomulások és a visszavonulások" jogága*. A fentiekből látható, hogy az atipikus munkavégzési formák legalizálása, normalizálása terén a magyar jogalkotó óvatosan haladt előre, azonban továbbra is a kettős modell talaján áll. Elmaradt a munkavégzési viszonyok hármas rendszerének kialakítása, amely kétség kívül átgondolt, koncepciózus szabályozást kívánt volna meg, amelyre valószínűsíthetően még nem készült fel a jogalkotó. E szabályozás kialakításában a német dogmatika nagy segítséget jelentene. A munkajogban rejlő egyik nagy feszültség ugyanis pontosan abban mutatkozik meg, hogy mennyire lehet összeegyeztetni a munkáltatók oldalán jelentkező gazdasági elvárásokat a munkát végzők védelmi igényeivel, rendszerével. Ebben a

²⁸ Thomas DIETERICH, Rudi MÜLLER-GLÖGE, Ulrich PREIS, Günter SCHAUB: Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht; Verlag C.H. Beck; 2006, München; 230. jegyzékszám, 611. §, 133-139. bek.

²⁹ Wolfgang ZÖLLNER, Karl-Georg LORITZ: Arbeitsrecht; C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung; München; 1992; 51-53. o.

feszültségben próbál a szabályozás kettős modellről a hármass modellre áttérni, a magyar jogalkotás pedig még ezen feladat előtt áll.

SUMMARY

Changes of the labour relations

There are changes in the dogmatics of labor law. There is a group of people who work mostly in new relations. They are otherwise self-employed (employee-like-persons), personally independent, economically pendent. Their legal statuses are partly controlled, though they need the protective rights under the labor law. The new atypical workforms challenges the legislature, because it doesn't know, how to handle them: it is controlled partly in the civil law, partly in the labour law, but most of the employee like persons do not have regulated labour relations. This article tries to show the difficulties of this problem, and presents the steps, that the Hungarian and German law had already made to settle the legal status of this group of workers.

Abstract

Counterfeiting currency is an economic crime which breaches the state monopoly of issuing money and the security of cash flow.

The first international multilateral convention against counterfeiting currency was signed in Geneva in 1929. Hungary enacted this convention with the Act XI of 1933.

The European Union fights against counterfeiters with criminal law measures. A new Directive of the European Parliament (2014/62/EU) and of the Council was adopted on 15 May 2014. The title of the directive is "on the protection of the Euro and other currencies against counterfeiting by criminal law, and replacing Council Framework Decision 2000/383/JHA.

The aim of this article is to analyse the regulation of the international legal sources against counterfeiting. Another objective of this article is to analyse the compliance of the Hungarian Criminal Code to the new Directive.

Key words: *counterfeiting currency, economic crime, EU law, international law.*

I. Bevezetés

A pénzhamisítás egy olyan gazdasági bűncselekmény, amely az állam pénzkibocsátási monopóliumát¹, illetve a pénzforgalom biztonságát sérti, és az követi el aki

- büntetőjogi értelemben vett pénzt forgalomba hozatal céljából utánoz vagy meghamisít,
- hamis vagy meghamisított pénzt forgalomba hozatal céljából megszerez, illetve azzal tranzit jellegű cselekményeket végez,
- hamis vagy meghamisított pénzt forgalomba hoz.

A pénzhamisítás bűncselekménye több ezer éves múltra tekint vissza, és valószínűleg egyidős a pénz megjelenésével. Karl Binding úgy fogalmazott, hogy aki feltalálta a pénzt az egyben – akarva, akaratlanul – feltalálta a pénzhamisítást is.² Ókori jogforrások között megtalálható a pénzhamisítás, mint büntetni rendelt cselekmény Hammurabbi törvényeiben, Manu törvényeiben (utóbbiban csalásként értékelték).³

A bűncselekmény jogi természetére, illetve jogi tárgyára évszázadokon keresztül eltérő felfogások alakultak ki.⁴ A római császárkorban hűtlenségi deliktumként tekintettek rá és tűzhalállal büntették az aranypénzek hamisítását.⁵ Ez a felfogás a középkori germán

---

¹ Kőhalmi László: A pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmények. A pénz büntetőjogi fogalma. *In: Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös Rész – Jogi Szakvizsga Segédkönyvek.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 2005. 411. o.

² Karl Binding: *Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts Besonderer Teil.* Zweiter Band, erste Abteilung. Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig. 1904. 306. o.

³ Goricsan Tamás Károly: A pénzhamisításról a jogtörténet tükrében. *In: Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére.* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. Pécs, 2011. 230. o.

⁴ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 17. Pénzhamisítás. Hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád.* Attila-nyomda Rt. kiadása, Budapest 1940. 32. o.

⁵ Zlinszky János: *Római büntetőjog.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 1997. 123. o.

népjogokban, illetve később a középkorban is megmaradt, csak a halálbüntetés végrehajtási módjában találhatunk eltéréseket (pl.: forró olajba mártás).⁶

Cesare Beccaria volt az első, aki tagadta a pénzhamisítás közjogi jellegét. Szerinte a pénzhamisítónak nem az a célja, hogy felségjogot sértsen, hanem hogy mások érdekeinek rovására, tiltott módon gazdagodjék.⁷

A hazai jogtudósok is különböző véleménnyel voltak a pénzhamisítás jogi tárgyát illetően. *Finkey Ferenc* szerint a pénzhamisítás jogtárgya a közhitel, és a pénzforgalom tisztasága.⁸ *Fayer László* a közokirat-hamisítás kiemelt esetének tartotta, és hangsúlyozta a bűncselekmény közjogi jellegét, kvázi a felségjog megtámadásának tartja.⁹ *Angyal Pál* „a gazdasági forgalom rendes menetéhez fűződő, – mint társadalmi érdek – ellen irányuló” bűncselekménynek tartja.¹⁰ A német közvetítő iskola atyja *Franz von Liszt* pedig vegyes természetű bűncselekménynek tartja, amely több jogtárgy ellen irányul: egyrészt a magánszemélyek vagyoni érdekeit, másrészt a közösségi oldalról a forgalom biztonságát támadja.¹¹ 20. század második felében a szerzők, illetve a hatályos szabályozás is a pénzhamisításnak nem a politikai, hanem a gazdasági oldalát emelik ki, s dogmatikailag a gazdasági bűncselekmények közé sorolják.¹²

II. A pénzhamisítás visszaszorítására irányuló Genfi Egyezmény

1. Történelmi előzmény: A frankhamisítási botrány

Az első nemzetközi egyezményt egy magyar vonatkozású történelmi esemény előzte meg. 1925-ben magyar elit tagjai próbáltak hamis francia frankokat beváltani, különböző európai városokban: Amszterdamban, Milánóban, Hamburgban, és Koppenhágában. Az elkövetők sorra lebuhtak, gyorsan kiderült, hogy bűnszervezetről van szó. A pénzhamisítók körülbelül 30 ezer hamis frankot gyártottak, melyből 4400 jó minőségű volt.¹³ Egyes bizonyítékok azt sugalmazták, hogy Teleki Pál is érintve volt a frankhamisításban.¹⁴

A bűnelkövetők a magyar bíróság előtt, azzal védekeztek, hogy hazafiasságból, Trianoni békediktátum bosszúja miatt követték el a bűncselekményt. Bár felmentő ítélet nem született, a bíróság enyhítő körülményként értékelte a hazafiasságot, és enyhe ítéletek születtek.¹⁵ Az ügy igen komoly nemzetközi botrányt váltott ki, és komoly presztízsveszteséget okozott Magyarországnak. A frankhamisítási botránynak viszont egy pozitív hozadéka is, nem sokkal

---

⁶ Balogh Elemér: A pénzhamisítás bűncselekménye a XIX. század első felének néhány német kódexében és a korabeli magyar büntetőtörvény-könyv tervezetekben. In: Tóth Károly (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Meznerics Iván egyetemi tanár születésének 80. évfordulójára*. Szeged: JATE, 1988. 21. o.

⁷ Angyal: i. m. 32-33. o.

⁸ Finkey Ferenc: *Büntetőjog*. 1908. 752. o.

⁹ Fayer László: *Magyar büntetőjog kézikönyve 2. kötet Különös rész*. Franklin T. Budapest. 1900. 51. o.

¹⁰ Angyal: i. m. 35. o.

¹¹ Angyal: i. m. 34. o.

¹² Wiener A. Imre: *Gazdasági bűncselekmények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1986. 252. o.

Tóth Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-kerszöv Jogi és üzleti kiadó, Budapest. 2002. 371. o.

Gál István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémia kiadó, Budapest 2007. 141. o.

Molnár Gábor: *Gazdasági bűncselekmények*. Hvg-orac lap és könyvkiadó, Budapest. 2009. 449. o.

Kóhalmi László: Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül. In: Karsai Krisztina (szerk.): *Keresztmetszet – Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából*. Szeged Pólay Elemér Alapítvány, 2005. 130. o.

¹³ Ablonczy Balázs: *Összeesküvés a Frank ellen. Rubicon folyóirat*. 2005/9. 32-33. o.

¹⁴ Ablonczy Balázs: *A frankhamisítás. hálók, személyek, döntések*. Múltunk folyóirat. 2008/1. 43-49. o.

¹⁵ Goricsán: i. m. 239. o.

később ennek az ügynek hatására 1929-ben megszületett az első nemzetközi egyezmény a pénzhamisítás tárgyában.

2. A Genfi Egyezmény

Az 1920-as években elterjedt bűncselekmény volt a pénzhamisítás Európában. A Genfi Egyezményt megelőző konferencián megállapították 27 állam összesített (bankok által szolgáltatott) statisztikája alapján 1924 és 1927 között körülbelül 3 millió dollár értékben koboztak el a hatóságok hamis pénzeket. A frankhamisítás ügy következtében nem véletlen, hogy franciák kezdeményezték azt, hogy hozzanak létre egy nemzetközi egyezményt a pénzhamisítás tárgyában. A Nemzetek Szövetsége (vagy más néven Népszövetség) égisze alatt 1929. április 20.-án fogadták el a Genfi Egyezményt amely „pénzhamisítás visszaszorítására irányuló nemzetközi egyezmény” címet viseli. Az aláíró államok felismerték, hogy a pénzhamisító bűnszervezetek már nem ismernek határokat, és a bűncselekmény nemzetközi problémává nőtte ki magát.¹⁶

Magyarország is csatlakozott az egyezményhez, amelyet az 1933. XI. törvénnyel hirdetett ki. Az egyezményt kihirdető törvény módosította a Csemegi-kódexet (1878. évi V. törvénycikk) valamint a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908:XXXVI. törvénycikket is.

A Genfi Egyezmény jelenleg hatályos szabályai szerint a következő elkövetési magatartások büntetendők:

- pénz készítésére vagy megváltoztatására irányuló mindenféle csalárd cselekményt, bárminő eszköz szolgál is az eredmény elérésére;
- hamis pénznek csalárd módon történő forgalombahozását;
- azokat a cselekményeket, amelyek hamis pénznek forgalombahozását, az országba behozását, átvételét vagy megszerzését célozzák, tudva azt, hogy az hamis;
- ezeknek a bűncselekményeknek kísérletét és a szándékos részességet;
- azokat a csalárd cselekményeket, amelyek olyan eszközök vagy más tárgyak készítésére, átvételére vagy megszerzésére irányulnak, amelyek természetüknél fogva alkalmasak hamispénz készítésére vagy pénz megváltoztatására. (3. cikk)

Elkövetési tárgyat illetően a Genfi Egyezmény csak utal a nemzeti szabályokra is csak annyit rögzít pénz „alatt törvény alapján forgalomban levő papírpénzt - ideértve a bankjegyeket - és fémpénzt kell érteni.”¹⁷ Az egyezmény kimondta a hazai és külföldi valuták közötti megkülönböztetés tilalmát: „büntetés szempontjából nem szabad különbséget tenni aszerint, hogy hazai vagy külföldi pénzről van-e szó; ezt a rendelkezést nem lehet törvényben vagy egyezményben megkívánt viszonyosságtól függővé tenni.”¹⁸

A Genfi Egyezmény számos bűnügyi együttműködéssel kapcsolatos szabályt tartalmaz:

- egy másik részes államában történő elítélést bűnisméltés esetén, visszaesés szempontjából el kell ismerni
- A szerződő fél állampolgárainak az eljárásban való részvételekor biztosítani kell a sértetti jogokat (7. cikk).
- Kölcsönös kiadatási egyezmény hiányában a külföldön pénzhamisítást elkövető saját állampolgárt ugyanúgy büntetőeljárás alá kell vonni, mintha saját jogterületén követte volna el (8. cikk).

¹⁶Ernestine Fitz-Maurice: *Convention for the Suppression of Counterfeiting Currency*. In: *The American Journal of International Law*, Vol. 26, No. 3 Jul., 1932. 533-534. o.

¹⁷ Genfi Egyezmény 2. cikk

¹⁸ Fitz-Maurice: i. m. 540 o.

- A szerződő felek a pénzhamisítás bűncselekményét egymás közt kiadatási oknak ismerik el (10. cikk).
- A hamis pénzt és a használt eszközöket és tárgyakat le kell foglalni, el kell kobozni és ki kell adni ama ország központi hivatalának, amelynek pénzére a bűncselekményt elkövették (11. cikk).

A Genfi Egyezmény tartalmaz továbbá intézményi szabályokat is: „a pénzhamisítási ügyekben a nyomozást minden országban a központi hivatal irányítja a hazai törvényekben megszabott keretek között. Ennek a központi hivatalnak szoros kapcsolatban kell lennie a kibocsátó szervezetekkel, az ország belföldi rendőrhatalaival és más országok központi hivatalaival. Minden ország központi hivatalának központosítani kell mindazokat az adatokat, amelyek a pénzhamisítás kinyomozását, megelőzését és megtorlását megkönnyítik. [...] A különböző országok központi hivatalainak egymással közvetlenül kell levelezniük. [...] Mindegyik központi hivatal köteles megküldeni más országok központi hivatalainak a saját országa pénzei értéktelenített, hiteles példányainak gyűjteményét. Ugyan(így) [...] rendszeresen értesíteni kell a külföldi központi hivatalokat, minden szükséges felvilágosítás közlésével a saját országában bekövetkezett új pénzkibocsátásokról, a pénzbevonásról és arról az időpontról, amikor valamely pénz forgalomképessége megszűnik.” (12-14. cikk) A Genfi egyezményhez csatolt jegyzőkönyv tartalmazza azt az értelmezést, amely szerint bankjegyhamisításnak minősül „valamely bankjegyre alkalmazott oly lebélyegzés hamisítása, amely a bankjegyet meghatározott országban érvényessé teszi.”¹⁹

A Genfi Egyezmény jelenleg is a legfontosabb nemzetközi multilaterális egyezmény a pénzhamisítással kapcsolatban, és jelentőségét növeli, hogy az Európai Unió jogforrások is ezen alapulnak.

III. Európai Unió szabályozási előzmények

A következő pénzhamisítás tárgyában hozott nemzetközi jogforrás regionális szintre szorítkozik: az Európai Unióra. 1992-ben a *Maastrichti szerződés* tartalmazta először az euró bevezetésére vonatkozó szabályokat. 1995-ben az Európai Tanács madridi értekezletén hoztak döntést a közös pénz nevééről és a felelősségi körök kiosztásáról, továbbá céldátumot jelöltek ki a készpénzes forma bevezetésére.²⁰ Az eurót számlapénzként 1999-ben fizikai pénznemként pedig 2002-ben vezették be az eurozóna államaiban.

Az EU egyrészt büntetőjogon kívüli eszközökkel kívánta védeni az eurót. A Tanács 1338/2001/EK rendelete az euró pénzhamisítás elleni védelméhez szükséges intézkedésekről, valamint a Tanács 1339/2001/EK rendelete, amely az 1338/2001/EK rendelet hatályának azon tagállamokra történő kiterjesztéséről szól, amelyek nem vezették be az eurót fizetőeszközként. Rendeletéről lévén szó, ezek a jogforrások kötelezőek és közvetlenül hatályosak, és alkalmazandók a tagállamokban. E közösségi jogszabály elsősorban technikai jellegű biztonsági intézkedések bevezetését írja elő a tagállamok számára.

Másrészt büntetőjogi védelmet garantáló eszköz volt a 2000/383/IB. számú tanácsi kerethatározat amely előírta a tagállamok számára a korábban említett Genfi Egyezményhez való csatlakozást. A tagállamok nagy része már a kerethatározat elfogadásakor ratifikálta a Genfi Egyezményt, így már egyfajta homogenitás jellemezte a nemzeti szabályozásokat. 2003-ra már valamennyi tagállam eleget tett ennek a kötelezettségnek.

¹⁹Körösmezeiné Virág Regina: *A pénzhamisítás hatályos tényállása*. In: Rendészeti Szemle 2010/5. 88.-89. o.

²⁰Libor Klimek: *Counterfeiting and protection of the euro: From early beginnings to the current legislative development*. Issues of Business and Law, 4, 12–24. 2012. 13. o.

A jogforrás rendelkezései szerint a tagállamoknak *többféle intézkedést* kellett bevezetnie az euró védelme érdekében, melyeket az alábbiak szerint csoportosíthatunk:

- a pénzhamisítás forgalma tekintetében egyrészt a pénzhamisítás általános forgalmának kereteit kell a tagállamoknak kibővíteni, másrészt új tényállást kell beiktatnia.
- az elkövetési tárgy fogalmának kibővítése
- szankciók meghatározása
- nemzeti bíróságok joghatóságának kiterjesztése, úgy, hogy azok a pénzhamisítás elkövetőjével szemben állampolgárságra és az elkövetés helyére tekintet nélkül eljárhassanak
- jogi személyek felelősségre vonásának megteremtése.²¹

A Tanács 2001 decemberében újabb kerethatározatot hozott (2001/888/IB) amely a 2000-es kerethatározatot egy új rendelkezéssel egészítette ki. A rendelkezés szerint a visszaesői minőséget más tagállamban hozott ítélet alapján is meg kell állapítani, ha az elítélés 2000/383/IB. sz. kerethatározatban meghatározott pénzhamisítás miatt történt, függetlenül a hamisított fizetőeszköz fajtájától.²²

IV. Az új irányelv²³ a pénzhamisítás ellen

1. Az Európai Bizottság javaslata, és a Tanácsi Kerethatározat leváltásának indokai

Az Európai Bizottság 2013 elején új javaslatot²⁴ dolgozott ki az eurohamisítás elleni küzdelemre. Az irányelvtervezet az euró bevezetésével kapcsolatos pénzhamisítás elleni, büntetőjogi és egyéb szankciókkal megvalósuló védelem megerősítéséről szóló 2000/383/IB. sz. tanácsi kerethatározatra épül és annak helyébe lép. Az irányelvtervezet hatályban tartja a kerethatározat legtöbb rendelkezését (különösen a bűncselekmények fogalom meghatározásait), ugyanakkor figyelembe veszi a Lisszaboni Szerződéssel bevezetett újításokat, amelyek a büntetőjog területére vonatkozó jogalkotási hatáskör biztosítása révén megerősítették az EU csalás elleni küzdelemmel kapcsolatos lehetőségeit. A Bizottság szerint az eddig hozott intézkedések nem rendelkeznek a szükséges visszatartó erővel, és ezért a hamisítás elleni védelem javítására van szükség. Jelentős eltérések tapasztalhatók tagállamokban alkalmazott szankciók mértéke között. Egyes tagállamokban nincsenek vagy csupán pénzbírság formáját öltik a legkisebb büntetési tételek, másokban pedig a minimális szankció akár tízéves börtönbüntetés is lehet.

E különbségek kedvezőtlenül érintik a határokon átnyúló bűnüldözést és az igazságügyi együttműködést. Az eurohamisítási szakértői csoport egy tanulmányához gyűjtött adatokból kiderül továbbá, hogy az elmúlt kilenc évben nagy számban fedeztek fel illegális pénznyomdákat azokban a tagállamokban, amelyek nem alkalmaznak minimumszankciót, vagy ahol a legkisebb büntetési tétel a pénzbüntetés. Ez arra utal, hogy a hamisítást elkövető bűnözők előszeretettel választják tevékenységük színhelyéül azt az országot, amelynek büntetési tételei enyhébbek.

²¹ 2000/383/IB. számú kerethatározat 4-9. cikk.

²² Jacsó Judit: *Pénzhamisítás*. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): Az európai büntetőjogi kézikönyve. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008. 481. o.

²³ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/62/EU irányelve (2014. május 15.) az euró és más pénznek hamisítás elleni, büntetőjog általi védelméről, valamint a 2000/383/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (Továbbiakban: Irányelv)

²⁴ Az Európai Bizottság javaslata: irányelv az euró és más valuták hamisítás elleni, büntetőjog általi védelméről, valamint a 2000/383/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról

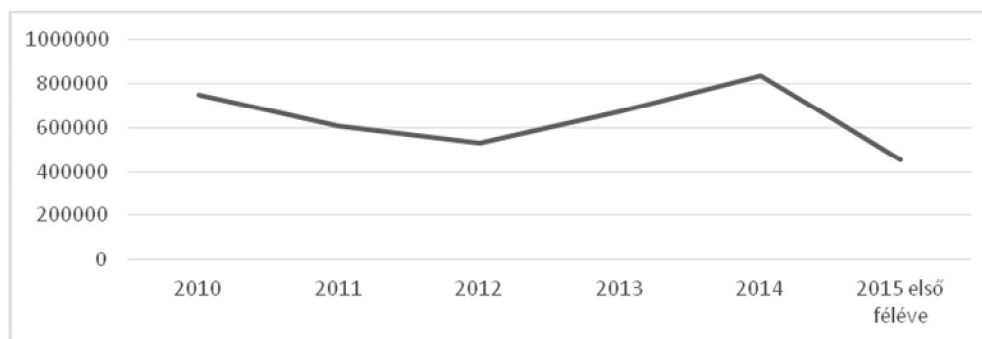
Végül pedig veszélyes fenyegetést jelent a harmadik országokban előállított hamis bankjegyek Európai Unióbeli terjesztése tekintetében az a tény, hogy jelenleg a hamis pénz terjesztésének bűncselekménye vonatkozásában nincsenek érvényben minimális és maximális büntetési tételek. Jól illusztrálja ezt a harmadik országokban (pl. Kolumbia, Peru) leleplezett nyomdák jelentős száma, és az ott lefoglalt, az Európai Unióba történő kivitelre és terjesztésre szánt hamis euró és más valuták nagy mennyisége. Mindebből az a következtetés adódik, hogy a tagállami szankciórendszerek különbségeinek jelenlegi mértéke negatívan hat az euró és más valuták hamisítással szembeni, büntetőjog általi védelmére.

Világszerte összesen körülbelül 913 milliárd értékű euró bankjegy illetve 17 milliárd értékű euroérme van forgalomban. A becslések szerint 500 millió eurónyi kárt okoztak a pénzhamisítók az euró 2002-es bevezetése óta. Az euró, a forint és egyéb valuták továbbra is kedvelt célpontjai a bűnszervezeteknek. Az Europol szerint egy hosszú távú trend figyelhető meg a bűnözés szintjének növekedésében és továbbra is komoly veszélyt jelent az EU számára. Ez a forgalomból kivont hamis eurók illetve a lefoglalt pénzhamisítástó eszközök magas számában is megmutatkozik.

Az Európai Központi Bank legfrissebb statisztikája szerint²⁵ 2012 óta folyamatosan növekszik a forgalomból kivont hamis vagy hamisított eurók száma. A következő táblázatban és diagramban szemléltetem az elmúlt évek statisztikáit:

2010	2011	2012	2013	2014	2015 első féléve
751 000	606 000	531 000	670 000	838 000	454 000

1. számú táblázat: éves szinten a forgalomból kivont hamis / hamisított eurók száma.

1. számú diagram: éves szinten a forgalomból kivont hamis / hamisított eurók száma.

A bűnözők elsősorban a 20 és 50 eurós bankjegyeket hamisítják, a kettőt együttvéve 86%-ban. Ennek elsősorban az lehet a valószínűsíthető oka, hogy ezeket a címleteket ritkábban ellenőrzik a forgalomban, mint például a 100 eurós bankjegyeket. A hamisítványok jelentős többségét (97.5%-t) az eurozóna területén találták meg. A maradék 2,5 % az eurozónán kívüli tagállamok (2%) illetve az EU-n kívüli országok között oszlik meg (0.5%). Feltételezésem szerint a harmadik országokban található hamis /hamisított eurók száma jóval magasabb lehet, viszont az EU tagállamok büntetőjogi szervei oda kevésbé érnek el.

²⁵ <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2015/html/pr150123.en.html> (letöltés ideje 2014. 02. 02.)

Összegezve a fentieket korábbi jogi szabályozásban *3 fő probléma volt* megfigyelhető az Európai Bizottság szerint:

1. *Nem voltak elégségesek a szankciók:* A pénzhamisítás büntetése nem volt kellően hatékony és nem volt visszatartó ereje. Jelentős különbségek voltak megfigyelhetők az egyes tagállamok szabályozásaiban. A Bizottság szerint a bűnöző szervezetek ott követték el inkább a pénzhamisítás bűncselekmény ahol alacsonyabb volt a törvényi tényállás büntetési tétele (ez az ún. „forum shopping” jelenség).
2. *Határokon átvélő nyomozások akadályokba ütköztek:* A tagállamok közötti bűnügyi együttműködés sem volt eléggé hatékony. A nyomozás, illetve a vád eredményessége függhet a tagállamok közötti eltérő nyomozati eszközöktől. Egyes tagállamokban a pénzhamisítás nyomozásáért és vádeljárásáért felelős szervezeteknek nincs lehetőség olyan nyomozati eszközök alkalmazására, amelyek elengedhetetlen a szervezett és komoly bűncselekmények üldözéséhez. A Bizottság problémákat figyelt a következő területeken:
  - a. bűnözők lehallgatásában
  - b. bankszámlák felügyeletében
  - c. illetve egyéb pénzügyi nyomozásnál.
3. *Nem volt elégséges bűnmegelőzés:* A harmadik jelentős probléma pedig a prevenciót érinti. A bűnözés forrását nem (vagy csak későn) lehet megtalálni, ha büntető eljárások során a lefoglalt hamis vagy hamisított pénzek nem jutnak el időben az illetékes hatóságokhoz analizálásra. Így sajnos több hamis vagy hamisított pénz kerülhet forgalomba.

2. A javaslat fogadtatása

Az irányelvtervezet vegyes fogadtatásban részesült. A Tanács és az Európai Parlament (továbbiakban: EP) kérésére az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (továbbiakban: EGSZB) alkotott véleményt²⁶ a tervezettel kapcsolatban. Az EGSZB szerint nincsenek olyan tudományos adatok, amelyek alátámasztanák azt a kijelentést, hogy a pénzhamisításra vonatkozó szankciók eltérő volta ösztönöznék a hamisítók részéről az úgynevezett "forum shopping" jelenséget (a legkedvezőbb igazságszolgáltatási fórum kiválasztását), az EGSZB úgy látja, hogy nem feltétlenül indokolt a 2000-es kerethatározat olyan irányban történő átdolgozása, hogy rögzítésre kerüljön egy EU-n belül alkalmazandó minimális büntetési küszöb, amelynek a várható elrettentő hatása véleménye szerint vitatható.

Az EGSZB szerint vitatható, hogy szükség van-e az irányelvtervezet represszív jellegű megközelítésre, amely már jellegénél fogva is az alapvető szabadságjogok korlátozásával fenyeget, az is kétséges, hogy a javaslat egyáltalán hatékony lesz-e, mivel a minimális büntetési tétel meghatározása ellenére a büntetés gyakorlati értelmezése az egyes tagállamok jogi hagyományaitól függően és a bírók mérlegelési jogköre alapján országonként más és más lesz. Az EGSZB elismerte, hogy az euró hamisítása aggasztó jelenség, amely ellen hatékonyan kell küzdeni, ugyanakkor azonban komoly aggályait fejezte ki a jelen kezdeményezésnek mind a tartalma, mind pedig az alapvető megközelítése miatt. EGSZB emlékeztetett arra, hogy egy európai bűnüldözési térség kialakításához egyúttal meg kell erősíteni a védelemhez való jogokat, mindenekelőtt az Eurojust és az Europol keretében, mivel csak így lehet eleget tenni az alapjogok tiszteletben tartására vonatkozó, a szerződésekben rögzített kívánalomnak (Európa Unió Működéséről Szóló Szerződés 67. cikk (1) bekezdés és 83. cikk (3) bekezdés). Az EGSZB felhívta a figyelmet arra, hogy az elkövetők lehetnek olyan, alapvetően jóhiszemű állampolgárok is, akik kénytelenek a tudtukon kívül kapott hamis pénztől megszabadulni. Az ilyen elkövetőkkel

²⁶ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – Javaslat európai parlamenti és tanácsi irányelvre az euró és más valuták hamisítás elleni, büntetőjog általi védelméről, valamint a 2000/383/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (COM(2013) 42 final – 2013/0023 (COD))

szemben aránytalanok a szankciók, és az EGSZB véleménye szerint a cselekvés mögötti szándékot is kiemelten figyelembe kell venni, ami az irányelvjavaslat preambulumaának bekezdéseiben nem kap kellő hangsúlyt.

A Gazdasági és Szociális Bizottsággal ellentétben az Európai Központi Bank (továbbiakban: EKB) véleményében²⁷ üdvözölte az irányelvtervezet megszületését, illetve az abba foglalt rendelkezéseket. EKB megjegyezte a tervezettel kapcsolatban, hogy a hamisított bankjegyek és érmék nem kizárólag az elkészült hamisított bankjegyekre és érmékre korlátozódnak, de ebbe a körbe tartozhatnak a befejezetlen hamisított bankjegyek és érmék, amelyek elkészülte folyamatban van. A bűnüldözési hatóságok befejezetlen hamisítványokra is bukkanhatnak. A rendőrség által rejtett hamisító üzemek lefoglalása során alkalmazott általános metódus azt célozzák meg, hogy az intézkedésre a tényleges bűnelkövetés közben kerüljön sor. Ez megítélés kérdése, és egyes esetekben előfordulhat, hogy csak kevés elkészült terméket, viszont számos előkészület alatt lévő terméket találnak. Az EKB megjegyezte, hogy az ilyen befejezetlen hamisítványok nem rendelkeznek névértékkel, viszont van lehetséges névértékük, amelyet figyelembe kell venni az irányelvtervezet 5. cikkében foglalt arányos büntetés meghatározása során. Erre tekintettel az irányelvtervezetet módosítani kell annak érdekében, hogy azok a befejezetlen hamisítványok vonatkozásában tartalmazzák a lehetséges névértékre való hivatkozást. A lehetséges névértéket további tényezőként kell figyelembe venni az irányelvtervezet 3. cikk (1) bekezdésének a)-c) pontjaiban foglalt bűncselekmények esetében alkalmazott arányos büntetés kiszabásakor.

3. Az elfogadott irányelv szabályai

A Bizottság javaslata alapján az Európai Parlament és a Tanács 2014 májusában fogadta el az új irányelvet.²⁸ Az új irányelv elsősorban a fent említett problémákra kívánt válaszolni. Az irányelv szabályozási minimumokat állapít meg a bűncselekmények és szankciók meghatározása tekintetében és nemcsak az eurót, hanem más pénznemeket (így a forintot is) büntetőjogi védelemben kívánja részesíteni.

Az irányelv alapján pénznek²⁹ minősül minden olyan bankjegy és érme, amely törvényes fizetőeszköz, beleértve az eurobankjegyeket és euroérméket, amelyek a 974/98/EK rendeletnek megfelelően törvényes fizetőeszközök. Itt érdemes megemlíteni, hogy azon bankjegyek és érmék vonatkozásában is büntetendő a pénzhamisítás, amelyeket még nem bocsátottak ki, de amelyeket törvényes fizetőeszközként történő forgalomba hozatalra szánnak.³⁰

A direktívában található elkövetési magatartásokat³¹ 3 csoportra lehet bontani:

1. *A produktív jellegű magatartások.* Ide tartozik:
  - a. pénz hamisítása vagy meghamisítása, a felhasznált eszközöktől függetlenül;
2. *Disztributív magatartások:*
  - a. hamis vagy hamisított pénz csalárd forgalomba hozatala;

²⁷ Az Európai Központi Bank véleménye (2013. május 28.):

az euró és más valuták hamisítás elleni, büntetőjog általi védelméről, valamint a 2000/383/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló európai parlamenti és tanácsi irányelv iránti javaslatról

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2014/62/EU irányelve (2014. május 15.) az euró és más pénznemek hamisítás elleni, büntetőjog általi védelméről, valamint a 2000/383/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (Továbbiakban: Irányelv)

²⁹ Irányelv 2. cikk.

³⁰ Irányelv 3. cikk (3)

³¹ Irányelv 3. cikk.

b.hamis vagy hamisított pénz behozatala, kivitele, szállítása, elfogadása vagy megszerzése forgalomba hozatal céljából, annak tudatában, hogy az hamis;

3. Pénzhamisítást elősegítő magatartások:

a. a következők csalárd előállítás, elfogadása, megszerzése vagy birtoklása:

- i. pénz hamisítására vagy meghamisítására különösen alkalmas szerszámok, tárgyak, számítógépes programok, adatok vagy egyéb eszközök; vagy
- ii. biztonsági jellemzők, úgy mint hologramok, vízjelek vagy a pénz más, a hamisítás elleni védelmet szolgáló alkotórészei.

A produktív jellegű elkövetési magatartásoknál az új irányelv előírja a tagállamok számára, hogy természetes személyekkel szemben a büntetési tétel felső határa minimum 8 évi szabadságvesztés legyen.³² Disztributív magatartásoknál ez a felső határ minimum 5 évi szabadságvesztés, de az irányelv tartalmaz egy megengedő szabályt abban az esetben, ha valaki jogszerű gyanánt szerzett hamis pénzeket, de utóbb azt felismerve csalárd módon túlad rajta, akkor enyhébb szankció is előírható (ez a korábbi magyar Btk.-ban³³ a „hamis pénz kiadásának” tényállásának felelt meg, amely az új Btk.-ból már kikerült.)³⁴ A pénzhamisítást elősegítő magatartások esetében az irányelv csak annyit rögzít, hogy szabadságvesztéssel járó maximális szankcióval legyenek büntetendőek.³⁵

Valamennyi elkövetési magatartás esetében az irányelv előírja, hogy bűncselekmények elkövetésére való felbujtás és az azok elkövetéséhez nyújtott bűnsegély büntetendő legyen. Ugyanez elmondható a bűncselekmények kísérletéről, a pénzhamisítást elősegítő magatartások kivételével.³⁶

Az irányelv külön szabályokat ír elő jogi személyekre. Az irányelv megfogalmazásában jogi személynek minősül minden, az alkalmazandó jog értelmében jogi személyiséggel rendelkező jogalany, kivéve az államokat és a közhatalmi jogosítványokat gyakorló közjogi testületeket, valamint a közjogi nemzetközi szervezeteket.³⁷ Jogi személyekkel szemben alkalmazható szankciónál³⁸ egy kötelező elem található: pénzbüntetés. Emellett példálózó jelleggel felsorol egyéb lehetséges jogkövetkezményeket:

- a) kizárás az állami kedvezményekből és támogatásokból
- b) gazdasági tevékenységek gyakorlásától való ideiglenes vagy végleges eltiltás;
- c) bírósági felügyelet alá helyezés;
- d) a bíróság által elrendelt megszüntetés;
- e) a bűncselekmény elkövetésére használt létesítmények ideiglenes vagy végleges bezárása.

A határokon átnyúló bűnügyi együttműködést elősegítve az irányelv előírja: olyan hatékony nyomozati eszközök álljanak rendelkezésére a hatóságok számára a pénzhamisítási ügyekben, mint amilyeneket a szervezett bűnözés vagy egyéb súlyos bűncselekmények esetében alkalmaznak.³⁹

---

³² Irányelv 5. cikk (3).

³³ Gál István László: *A bűnmegelőzés néhány kérdése a pénzhamisítással kapcsolatban*. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) *Tanulmányok a "Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben"* című tudományos konferenciáról. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények; 2.) Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2003. 157-159.o.

³⁴ Irányelv 5. cikk (4).

³⁵ Irányelv 5. cikk (2).

³⁶ Irányelv 4. cikk.

³⁷ Irányelv 2. cikk.

³⁸ Irányelv 7. cikk.

³⁹ Irányelv 9. cikk.

A tagállamok biztosítani kell, hogy büntetőeljárások során haladéktalanul sor kerülhessen a hamisgyanús eurobankjegyek és -érmék megvizsgálására a nemzeti analízáló központoknál. A nemzeti érmeanalízáló központ részéről pedig kötelezettség a további hamisítványok elemzése, azonosítása, a mihamarabbi felderítés érdekében. Az illetékes hatóságok a szükséges mintákat késedelem nélkül, de legkésőbb a büntetőeljárással kapcsolatos jogerős döntés meghozatalával egyidőben kötelesek átadni.⁴⁰

A tagállamok új kötelezettsége a pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmények miatt vádemelés alatt álló és elítélt személyek számára vonatkozó adatok elküldése az Európai Bizottságnak.⁴¹

A tagállamoknak 2 év áll rendelkezésre a kihirdetéstől, hogy átültessék az irányelv rendelkezéseit a saját jogrendszerükbe. Erről pedig jelentéstételi kötelezettségük van az Európai Bizottság felé.⁴²

V. Pénzhamisítás elleni küzdelem büntetőjogon kívüli eszközei az Európai Unióban: A Periklész program

Az eurohamisítás elleni küzdelem büntetőjogon kívüli fellépését az Európai Unió az első Periklész akcióprogram keretében valósította meg. Az akcióprogram jogi szabályozását egy tanácsi kerethatározat⁴³teremtette meg 2001-ben. Eredetileg a 2002–2005. december 31-ig terjedő időszakra tervezett programot 2013. december 31-ig hosszabbították meg.

A Periklész program keretében az EU képzéseket illetve technikai segítségnyújtást vezetett be a pénzhamisítás elleni küzdelemmel foglalkozó hatóságok számára. Így például szemináriumokat, kiküldetéseket, szakértői *workshopokat*, munkavállalói csereprogramokat és különféle olyan tevékenységeket finanszírozott, amelyek fejlesztették az egységes valutával foglalkozó munkatársak (pl.: rendőrök, banki munkatársak, ügyészek, bírák, stb.) szakértelmét. A képzés tartalma multidiszciplináris és transznacionális jellegű volt. Tartalma a biztonsági szempontokra, az információcserére, valamint a technikai és tudományos segítségnyújtásra is kiterjedt. Az akcióprogram keretében zajló projekteket a tagállamok illetékes hatóságai vagy a Bizottság kezdeményezhették. A *workshopokkal*, találkozókkal és szemináriumokkal kapcsolatban a tagállamok minden évben egy projektet terjeszthettek elő. A Bizottság az előterjesztett projektek közül a különböző kritériumok alapján választott. A projektek értékeléséért és megvalósításáért a Bizottság felelt. A 2007. január 1-je és 2013. december 31-e közötti időszakban a program végrehajtására előirányzott összeg 7 millió euró volt.

Az első Periklészprogram értékelést az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) belső ellenőrzési és értékelési részlege végezte, az értékelés minőségbiztosítását garantáló irányítócsoporthoz közreműködésével. Az irányítócsoporthoz az Európai Központi Bank (Pénzhamisítás Elleni Részleg) képviselői, továbbá a következő bizottsági szolgálatok képviselői is részt vettek. Az értékelés során elemezték a program helytállóságát, európai és általános hozzáadott értékét, valamint hatékonyságát, eredményességét és fenntarthatóságát. Általában véve az akcióprogramot sikeresnek tartották. A hatékonyság és az eredményesség tekintetében

---

⁴⁰ Irányelv 10. cikk.

⁴¹ Irányelv 11. cikk.

⁴² Irányelv 14. cikk.

⁴³ A Tanács határozata (2001. december 17.) az euro pénzhamisítás elleni védelmét szolgáló csere-, segítségnyújtási és képzési program (a "Periklész-program") létrehozásáról

hangsúlyozták, hogy az elért eredmények fenntarthatósága jelentős mértékben függ attól, hogy lehetséges-e 2013-et követően is folytatni a programot.⁴⁴

A program folytatásaként 2014-ben elfogadták a második Periklész akcióprogramot, amelynek jogi alapját ezúttal egy rendelet⁴⁵ teremtette meg. Az akcióprogram 2014–2020-ig tart és évente az Unió 1.1 millió eurót áldoz a pénzhamisítás elleni küzdelemre.

VI. A magyar Büntető Törvénykönyv megfelelése és konklúzió

Hatályos anyagi büntetőkódexünkkel (2012.évi C. törvény) a területi korlátok miatt csak „távirati stílusban” tudok foglalkozni.

A korábbi tanácsi kerethatározat, illetve az új irányelv is megköveteli a tagállamoktól, hogy írják alá, és alkalmazzák a nemzeti jog részeként a Genfi Egyezményt. Magyarország ennek már jóval korábban az 1933. évi XI. törvénycikkkel eleget tett, amellyel becikkelyezte a Genfi Egyezményt a magyar jogrendszerbe. A törvény a mai napig hatályos.⁴⁶

A Btk. a pénzhamisítást a XXXVIII. Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények Fejezetben szabályozza. A pénzhamisítás jogi tárgya a pénzforgalom biztonsága, a pénzbe vetett bizalom, illetve az állam pénzkibocsátási monopóliuma.⁴⁷A magyar szabályozás a produktív illetve a disztributív magatartásokat is büntetni rendeli, és mindkét esetben a büntetési tétel felső határa (alapesetben) 8 évi szabadságvesztés, amely megfelel az irányelv követelményeinek.

A pénzhamisításnak az előkészülete is büntetendő. Továbbá a Btk. *sui generis delictumként* a pénzhamisítás elősegítését önálló tényállásban szabályozza.⁴⁸ A törvényhozó előkészületi magatartásokat befejezett bűncselekményként szabályoz, mivel előfordulhat olyan eset, hogy az elkövető szándéka a pénzhamisítás elkövetésére nem terjed ki. Nagy Zoltán felesleges duplumnak tartja a szabályozást, mert nem életszerű, hogy elkövető e tevékenységeket nem a pénzhamisítás céljából valósítja meg.⁴⁹ Véleményem szerint a tényállásnak, annak ellenére, hogy a statisztikák⁵⁰ is alátámasztják Nagy Zoltán érvelését, az uniós szabályozásnak való megfelelés miatt továbbra is indokolt, hogy a Btk. büntetni rendelje a pénzhamisítás elősegítését. Az előkészület, illetve az elősegítés is szabadságvesztéssel büntetendő, ami szintén megfelel az irányelvben előírtaknak. Összességében megítélésem szerint nincs szükség a Btk. módosítására.

---

⁴⁴ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az euró pénzhamisítás elleni védelmét szolgáló csere-, segítségnyújtási és képzési program (Periklész program) értékeléséről /* COM/2013/0588 final */

⁴⁵ Az euro pénzhamisítás elleni védelmét szolgáló csere-, segítségnyújtási és képzési program (a „Periklész 2020 program”) létrehozásáról, valamint a 2001/923/EK, a 2001/924/EK, a 2006/75/EK, a 2006/76/EK, a 2006/849/EK és a 2006/850/EK tanácsi határozat hatályon kívül helyezéséről

⁴⁶ Gál István László: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. Kommentár 7. kötet különös rész. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó Budapest. 2013. 196. o.

⁴⁷ Karsai Krisztina: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai – Szomora – Vida: Anyagi büntetőjog különös rész II. Iusperius Bt. Szeged. 2013. 239. o.

⁴⁸ Gula József: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévay Miklós (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös Rész. Complex kiadó, Budapest, 2013. 586. o.

⁴⁹ Nagy Zoltán: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar Büntetőjog Különös Rész. Osiris kiadó, Budapest. 2014. 497. o.

⁵⁰ Pénzhamisítás elősegítése tekintetében a hatóságok 2009-ben 1, 2010–2012 között egyet sem, 2013-ban pedig mindössze 2 bűncselekményt regisztráltak. Forrás: Tájékoztató a 2013. évi Bűnözésről. Legfőbb Ügyészség, Budapest. 2014. 24. o.

A fent elmondottak ellenére a magyar államnak lesz feladata a következőkben:

- bűnügyi együttműködésben
- a hamis vagy hamisított eurobankjegyeknek és -érméknek a hamisítványok elemzése és felderítése céljából történő átadásában
- illetve a bűnügyi statisztikák megküldésében.

A pénzhamisítás mindig is egy komoly és társadalomra veszélyes⁵¹ bűncselekménynek minősült, ez még inkább igaz amióta nemzetközivé vált. A hatékony bűnözés elleni küzdelemhez elengedhetetlen az EU tagállamainak együttműködése, amelyet az új irányelv remélhetőleg elősegít majd.

Előremutatónak tartom, hogy az EU nemcsak büntetőjogi eszközökkel kíván fellépni a pénzhamisítókkal szemben, hanem a Periklész program keretében a bűnmegelőzést is elősegíti. Az információcsere, a személyzeti csereprogramok, a műszaki és tudományos segítségnyújtás és a speciális képzés előmozdítását célzó intézkedések jelentősen hozzájárulnak az EU közös valutájának a pénzhamisítás és az ahhoz kapcsolódó csalás elleni védelméhez.

Felhasznált irodalom

- Ablonczy Balázs: *A frankhamisítás. hálók, személyek, döntések*. Múltunk folyóirat. 2008/1.
- Ablonczy Balázs: *Összeesküvés a Frank ellen*. Rubicon folyóirat. 2005/9. 32-33. o.
- Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 17. Pénzhamisítás*. Hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád. Attila-nyomda Rt. kiadása, Budapest 1940.
- Balogh Elemér: A pénzhamisítás bűncselekménye a XIX. század első felének néhány német kódexében és a korabeli magyar büntetőtörvény-könyv tervezetekben. In: Tóth Károly (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Meznerics Iván egyetemi tanár születésének 80. évfordulójára*. Szeged: JATE, 1988.
- Ernestine Fitz-Maurice: *Convention for the Suppression of Counterfeiting Currency*. In: *The American Journal of International Law*, Vol. 26, No. 3 Jul., 1932. 533-534. o.
- Fayer László: *Magyar büntetőjog kézikönyve 2. kötet Különös rész*. Franklin T. Budapest. 1900.
- Finkey Ferenc: *Büntetőjog*. 1908.
- Gál István László: A bűnmegelőzés néhány kérdése a pénzhamisítással kapcsolatban. In: Hautzinger Zoltán (szerk.) *Tanulmányok a "Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben" című tudományos konferenciáról*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények; 2. Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 2003.
- Gál István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémia kiadó, Budapest 2007.
- Gál István László: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): *Új Btk. Kommentár 7. kötet különös rész*. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó Budapest. 2013. 196. o.
- Goricsan Tamás Károly: A pénzhamisításról a jogtörténet tükrében. In: *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. Pécs, 2011.
- Gula József: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévay Miklós (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Complex kiadó, Budapest, 2013.
- Jacsó Judit: Pénzhamisítás. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjogi kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008.
- Karl Binding: *Lehrbuch des Gemeinen Deutschen Strafrechts Besonderer Teil*. Zweiter Band, erste Abteilung. Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig. 1904.
- Karsai Krisztina: A pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai – Szomora – Vida: *Anyagi büntetőjog különös rész II.* Iusperius Bt. Szeged. 2013.

---

⁵¹ Kóhalmi László: Nekrológ a társadalomra veszélyességről. In: *Rendészeti Szemle* 2007/7-8. 145-147.o.

- Kóhalmi László: A pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmények. A pénz büntetőjogi fogalma. In: Balogh Ágnes: *Büntetőjog II. Különös Rész – Jogi Szakvizsga Segédkönyvek*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. 2005.
- Kóhalmi László: Jogállam és büntetőjog – avagy kételyeim az ezredforduló krimináljoga körül. In: Karsai Krisztina (szerk.): *Keresztmetszet – Tanulmányok fiatal büntetőjogászok tollából*. Szeged Pólay Elemér Alapítvány, 2005.
- Körösmezeiné Virág Regina: A pénzhamisítás hatályos tényállása. In: *Rendészeti Szemle 2010/5*.
- Kóhalmi László: Nekrológ a társadalomra veszélyességről. In: *Rendészeti Szemle 2007/7-8*.
- Libor Klimek: *Counterfeiting and protection of the euro: From early beginnings to the current legislative development*. Issues of Business and Law, 4, 12–24. 2012. 13. o.
- Molnár Gábor: *Gazdasági bűncselekmények*. Hvg-orac lap és könyvkiadó, Budapest. 2009.
- Nagy Zoltán: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Osiris kiadó, Budapest. 2014.
- Tóth Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. Kjk-kerszöv Jogi és üzleti kiadó, Budapest. 2002.
- Wiener A. Imre: *Gazdasági bűncselekmények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. 1986.
- Zlinszky János: *Római büntetőjog*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 1997.

DR. CSAHOLCZI ERIKA: AZ EGYSZEMÉLYES TÁRSASÁG (SOCIETAS UNIUS PERSONAE, SUP) BEMUTATÁSA - DE MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA (Lektorálta: Dr. Kondorosi Ferenc)

Az előadásom AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS IRÁNYELV tervezet az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságokról szóló javaslatra (továbbiakban: Javaslat) épül.

A téma kiválasztásánál nagyban közre játszott az, hogy a Tanács 2015. május 28-án megállapodásra jutott az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaság, mint új társasági forma létrehozásáról szóló irányelvtervezet kompromisszumos szövegéről.¹

„Bár kimondottan nem létezik kodifikált európai társasági jog, a társaságokra az uniós jogszabályok által előírt minimumszabályok vonatkoznak az egész Európai Unióban. A Tanács által 2001-ben elfogadott két jogalkotási aktusnak köszönhetően lehetővé vált valódi európai társaságok létrehozása. Bevezetése óta legalább 1 800 ilyen társaságot vettek nyilvántartásba. A tagállamok azonban külön társasági jogokat alkalmaznak, amelyeket az uniós irányelveknek és rendeleteknek való megfelelés érdekében időről időre módosítanak. Egy modern és hatékony társasági jog és vállalatirányítási keret javítja az üzleti környezetet az EU-ban az uniós vállalkozások, befektetők és alkalmazottak számára.”²

I. Javaslat háttere

Azt, hogy miért(vált)volt olyan fontos(sá) és célszerű(vé) egy új európai társasági forma létrehozása, azt a tanácsi ülésen elnöklő **Dana Reizniece-Ozola**, nyilatkozata tükrözi véleményem szerint a leglényegre törőbben, : „ez a jogszabály konkrét példa arra, hogy milyen előnyöket kínál a digitalizálás az egységes piacnak és mindannyiunknak: azoknak a polgároknak, akik saját induló vállalkozásukat készülnek megalapítani, azoknak a munkavállalóknak, akik ilyen vállalkozásoknál kívánnak elhelyezkedni, azoknak a kkv-knak, amelyek leányvállalatokat kívánnak létrehozni, és végül a közigazgatásnak, amely így egyre digitálisabbá válik. Az új irányelv a korszerűsítés, a növekedés és a munkahelyteremtés elősegítése révén mindenki számára kedvező változásokat hoz.”³

A kisebb európai vállalkozások többnyire csak nehezen és magas költségek mellett tudnak saját országuk határain kívül üzleti tevékenységet folytatni. Kevesebb, mint 2%-uk hoz létre céget külföldön.⁴

Különösen sok vesződséggel jár a külföldi cégalapítás abban az esetben, ha a kérdéses vállalkozás vagy vállalat több uniós országban is leányvállalatot kíván létrehozni, a különböző országokban ugyanis különböző, az adott tagállam jogrendszerét követő követelményeknek kell megfelelni.

A gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés fellendítése szempontjából rendkívül fontos, hogy minél több cég tudja üzleti tevékenységét más uniós országokra is kiterjeszteni, és ezáltal

---

¹<http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2015/05/28-29-compet-single-member-private-companies/> letöltés ideje:2015.10.20

² http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuld=FTU_3.2.3.html letöltés ideje:2015.10.20

³ <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2015/05/28-29-compet-single-member-private-companies/> letöltés ideje: 2015.10.20

⁴ http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/140409-smcd-citizen-summary_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.19

az egységes piacon rejlő lehetőségeket kiaknázni. A legtöbb leányvállalat a korlátolt felelősségű társaságoknak pedig mintegy a fele egyszemélyes (azaz csak egy részvényessel rendelkező) társaság. Annak érdekében, hogy a cégek könnyebben tudjanak külföldön üzleti tevékenységet folytatni, gondoskodni kell arról, hogy könnyebben és költséghatékonyabb tudjanak ilyen társaságokat más országokban létrehozni.⁵

Az irányelvet áttanulmányozva kijelenthetjük, hogy a Societas Unius Personae (egyszemélyes társaság, SUP) a határokon átnyúló üzleti tevékenység megkönnyítését szolgáló új vállalkozástípus, vagyis az irányelvtervezet elő kívánja segíteni a vállalkozások, különösen a kkv-k határokon átnyúló tevékenységeit és az egyszemélyes társaságok más tagállambeli leányvállalatként történő létrehozását, mégpedig azáltal, hogy csökkenti az ilyen vállalkozások alapításához kapcsolódó költségeket és adminisztratív terheket. Így a vállalkozások teljes mértékben ki tudják majd használni a belső piac kínálta lehetőségeket. ⁶

E cél elérése érdekében az irányelvtervezet az egyszemélyes társaságok alapítására vonatkozó egységes szabályozási keretet vezet be.

A tagállamoknak nemzeti jogrendszerükben rendelkezniük kell az irányelvben foglalt közös szabályoknak megfelelő társasági formáról. Az új társasági forma tehát az egyes tagállamok nemzeti jogrendszerében jön létre, és Uniószerre azonos rövidítése lesz: SUP (Societas Unius Personae). ⁷

A javaslat megkönnyítené a vállalkozások határokon átnyúló tevékenységét azáltal, hogy felkéri a tagállamokat, hogy nemzeti jogalkotásukban olyan nemzeti társasági formáról rendelkezzenek, amelynek szabályai valamennyi tagállamban azonosak, és amelyet az Unióban egységesen az SUP (Societas Unius Personae) rövidítés jelöl. Az ilyen társaságok valamennyi tagállamban a harmonizált szabályoknak megfelelően jönnének létre és működnének, ami csökkentené az alapítási és működési költségeket. A költségek különösen a harmonizált bejegyzési eljárás, a létesítő okirat egységes formanyomtatványára épülő elektronikus bejegyzés lehetővé tétele, valamint az alapításhoz előírt alacsony tőkekövetelmény révén csökkenthetők.

II. Konzultáció

Az európai uniós társasági jog jövőjéről szóló reflexiós folyamat keretében 2011 áprilisában a társasági jogi szakértőkből álló vitacsoport ajánlásokat tartalmazó jelentést tett közzé.⁸ A jelentés említette, hogy egyszerűsíteni szükséges a vállalkozások alapítását megelőző alakításokat. Javasolta az egyszerűsített formanyomtatványok bevezetését.⁹

„A jelentés alapján a Bizottság 2012 februárjában széles körű nyilvános konzultációt kezdeményezett, az európai társasági jog jövőjéről. A megállapítások között szerepelt az érdekeltek véleménye arról, hogy uniós szinten milyen intézkedésekkel nyújtható további támogatás az európai kkv-knak. Közel 500 válasz érkezett a különböző érdekeltektől, köztük

⁵ http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/140409-smcd-citizen-summary_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.19

⁶ <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2015/05/28-29-compet-single-member-private-companies/> letöltés ideje:2015.10.20

⁷ <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2015/05/28-29-compet-single-member-private-companies/> letöltés ideje:2015.10.20

⁸ A vitacsoport jelentése a következő címen érhető el:

http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/reflectiongroup_report_en.pdf

⁹ http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

hatóságoktól, szakszervezetektől, vállalkozói szövetségektől, befektetőktől, oktatási intézményektől és magánszemélyektől. Ezek döntőtöbbsége egyetértett azzal, hogy a kkv-kat bizottsági intézkedésekkel szükséges támogatni, az álláspontok azonban eltértek a megvalósítás módját illetően. A Bizottság ezenkívül felhasználta a vitacsoportba bevont társasági jogi szakértők megállapításait, például tanácsaikat egy az egyszemélyes társaságokra vonatkozóan a jövőben esetlegesen elfogadandó irányelv főbb szempontjaival kapcsolatban.”¹⁰ A közjegyzők is általánosságban támogatták a kezdeményezést.¹¹

Az értékelés alapján a vizsgált lehetőségek az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságokra – különösen a bejegyzési eljárásra és a minimális tőkekövetelményre-vonatkozóan harmonizált feltételeket megállapító nemzeti társasági jogszabályok megalkotására irányultak.¹²

III. A javaslat jogi elemei

Az egyes tagállamok által az alapítási költségek csökkentése céljából eddig kidolgozott megoldások uniós szintű összehangolására eddig nem került sor. A megoldások tagállamok közötti összehangolása, amelynek célja a tagállamok azon törekvése lenne, hogy nemzeti jogrendszerükben egy adott társasági jogi formára vonatkozóan azonos követelményeket vezessenek be, bár elméletben lehetséges, a közeljövőben nem látszik valószínűnek. Nagyobb a valószínűsége annak, hogy az egyes tagállamok intézkedései továbbra is eltérő eredményeket hoznak.¹³

Az egyszemélyes társaságokról szóló jelenlegi irányelvet hatályon kívül helyező új irányelv biztosítja azt is, hogy a javasolt uniós fellépés sem tartalmi, sem formai szempontból ne lépje túl a szabályozási célkitűzés megvalósításához szükséges és azzal arányos mértéket.

A Javaslat egy nemzetek feletti új egyszemélyes társasági forma meghatározása helyett hozzájárul a letelepedési szabadság korlátozásainak fokozatos eltörléséhez a leányvállalatoknak a tagállamok területén történő létrehozását érintő feltételek tekintetében.¹⁴

Az Uniós szintű fellépés nélkül csak harmonizálatlan nemzeti megoldások születnének. A kkv-k nagyobb mértékű határon átnyúló belső piaci részvétele érdekében helyénvaló harmonizálni az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságok létrehozásának és működésének a feltételeit. Nem lépi túl a cél elérése érdekében a szükséges mértéket, mivel nem törekszik az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaságok működéséhez kapcsolódó valamennyi aspektus teljes körű

10

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

¹¹http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

¹²A témához lásd még: Miskolczi Bodnár Péter (szerk.): Európai társasági jog, KJK-Kerszöv, Budapest (2004); Papp Tekla: Az Európai Unió társasági jogi normái, Szegedi Európa-jogi Szakkönyvtár, JATEPress, Szeged (2005); Sándor István: Változási tendenciák a társasági jogban a 21. század elején. Gazdaság és Jog XIX/1. (2011). 11 – 18.; Szikora Veronika: Társasági jogi reform Ausztriában – vállalkozási törvény. Gazdaság és Jog, 2008. évi (16. évf.) 12. szám 3-7; Uő.: Társasági jogi rendszerek és reformok Európában, Gazdaság és Jog 2014/7-8. (22. évf.) 9-17.; Verebics János: Az információs társadalom követelményeinek megjelenése az európai és magyar társasági jogban, Gazdaság és Jog 2003/9. 11-22.

¹³http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

¹⁴http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

harmonizálására, hanem azokra a szempontokra korlátozódik, amelyek a határon átnyúló kontextusban a legfontosabbak. A Javaslat nem lépi túl az arányosság elvét.¹⁵

IV. A javaslat részletes magyarázata

1.SUP létrehozása

A Javaslat a SUP létrehozásának két módját, az eredeti, és más társasági formában már működő vállalkozás átalakulására korlátozza. Az irányelv előírja, hogy a SUP székhelye és központi ügyvezetése vagy üzleti tevékenységének fő helye az Unió területén legyen.¹⁶

A Tanács a tagállami hatáskörök és hagyományok tiszteletben tartása érdekében törölte az eredeti bizottsági javaslatból a vállalkozás székhelyének és tevékenységi helyének szétválasztásával kapcsolatos rendelkezéseket. Ehhez hasonlóan a munkajogi vonatkozások is a meglévő nemzeti jogszabályok hatálya alatt maradnak.¹⁷

2.SUP bejegyzése

Az irányelvtervezet egyik legnagyobb újdonsága az, hogy a SUP bejegyzésére online, a tagállamok által biztosított formanyomtatvány kitöltésével kerülhet majd sor, ami megkönnyíti a gazdasági tevékenység elindítását, ezáltal támogatja a növekedést és a munkahelyteremtést, összhangban az európai digitális menetrenddel.¹⁸

Egyes tagállamokban már jelenleg is működnek a vállalkozások elektronikus úton történő bejegyzését lehetővé tevő nemzeti rendszerek.

Az irányelvtervezet a lehető legbiztonságosabb és a tagállami jogszabályoknak a lehető legnagyobb mértékben megfelelő online bejegyzést kíván előírni.

A közvetlen online cégbejegyzés lehetőségének köszönhetően nem kell majd külföldre utazni a bejegyzési dokumentumok aláírása végett, mert a dokumentumokat elektronikusan is alá lehet majd írni, és arra is mód nyílik, hogy az aláíró online igazolja a személyazonosságát.¹⁹

Az EU országok valamelyikének hatóságai által kiadott elektronikus aláírásokat és azonosító kódokat a többi uniós tagállamnak is el kell fogadnia. A gyors vállalkozás alapítás érdekében a SUP bejegyzését három munkanapon belül el kell végezni.²⁰

3. Üzletrész

Mivel az egyszemélyes társaságnak egyetlen tagja van, mindössze egyetlen üzletrészt képezhet, amely nem osztható fel.²¹

---

¹⁵http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

¹⁶http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

¹⁷<http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2015/05/28-29-compet-single-member-private-companies/> letöltés ideje:2015.10.19

¹⁸<http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2015/05/28-29-compet-single-member-private-companies/> letöltés ideje:2015.10.19

¹⁹http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/140409-smcd-citizen-summary_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.19

²⁰http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

4.. Jegyzett tőke

Jelenleg tagállamonként eltérő az egyszemélyes korlátolt felelősségű társaság létrehozásához előírt minimális indulótőke. Az irányelvre vonatkozó általános megközelítés szövege jelképes, 1 eurós minimális alaptőke-követelményt irányoz elő (illetve, nem euró övezeti tagállamok esetében a nemzeti fizetőeszköz egy egységének megfelelő tőkekövetelményt).

A hitelezők és más érdekelt felek megfelelő védelme érdekében a tagállamoknak gondoskodniuk kell arról, hogy nemzeti jogukban rendelkezésre álljanak azok a mechanizmusok, amelyekkel megelőzhető, hogy az SUP-ok fizetéseképtelenné váljanak. Ilyen mechanizmus lehet például a tartalékképzés, a mérlegvizsgálat és/vagy a fizetőképességi nyilatkozat kötelezővé tétele. Ennek megfelelően kifizetésre akkor kerülhet sor, ha a SUP megfelel a mérlegvizsgálatnak, amely igazolja, hogy a SUP kifizetést követően maradandó eszközei valamennyi kötelezettségére elegendő fedezetet nyújtanak.²²

5. SUP felépítése és működési eljárásai

A javaslat szabályozza az egyedüli tag határozathozatali hatáskörét az ügyvezető szerv működését, valamint a SUP harmadik felekkel szembeni képviselét. A SUP igazgatója kizárólag természetes személy lehet. A SUP átalakulhat más nemzeti társasági formává.²³

Ha egy társaság azért válik egyszemélyes társasággá, mert az összes üzletrészének tulajdonát egyetlen személy szerzi meg, úgy ezt a tényt, az egyedüli tag személyének megjelölésével együtt, egy, a cég által őrzött és a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tett nyilvántartásba kell bevezetni, vagy egy aktában vagy a központi cégnyilvántartásban, kereskedelmi nyilvántartásban vagy cégjegyzékben kell rögzíteni, illetve bejegyeztetni.

Az egyedüli tag gyakorolja a társaság taggyűlésének hatáskörét. Az egyedüli tag által hozott határozatokat és a közte és az általa képviselt társaság között létrejött szerződéseket jegyzőkönyvbe kell venni, vagy írásba kell foglalni.

Ha egy tagállam megengedi egyszemélyes társaságok létrejöttét részvénytársasági társasági formában is, úgy ezen irányelv rendelkezéseit kell alkalmazni.

Záró gondolat

Lényegében azt láthatjuk, hogy ez az irányelv létrehozta a korlátolt felelősségű társaságokra alkalmazandó jogi keretet. Azt, hogy ez a gyakorlatban hogyan fog működni és a különböző jogi kultúrájú tagállamok hogyan tudják az irányelvben meghatározott szabályokat megfelelően implementálni saját, szuverén jogrendszerükbe egy újabb, néhány évvel későbbi előadás témája illetve anyaga lehet majd. Én mindenesetre érdeklődéssel várom, hogy eléri-e a kívánt célt a gyakorlatban az irányelvtervezet.

---

²¹

http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

²² <http://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2015/05/28-29-compet-single-member-private-companies/> letöltés ideje:2015.10.19

²³ http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290212_/com_com%282014%290212_hu.pdf letöltés ideje:2015.10.20

FÖLDESI KRISZTINA: A BIOMETRIA ELFOGADTATÁSÁNAK LÉPÉSEI - ÓBUDAI EGYETEM BIZTONSÁGTUDOMÁNYI DI (Lektorálta: Dr. Kondorosi Ferenc)

Abstract

Mindenkinek ismerős a hamis facebook profilok,¹ hamis online áruházak, magukat az online térben másnak kiadó személyek okozta anyagi és erkölcsi károkozások hosszú sora. Nagy felháborodást eredményezett a kórházból ellopott csecsemő esete is.² Ezen ügyekben jelenleg igen korlátozottak a hatóságok, az internet szolgáltatók és a magánszemélyek lehetőségei is, mivel nem áll rendelkezésünkre megbízható módszeralkalmazási lehetőség a személyek pontos azonosításához. Egy jelszó ismerete – mely egy hozzáértő számára számos módon ellopható, megtudható - és alkalmazása nem a konkrét jogbirtokost, csak a jelszó ismerőt azonosítja. Egy rendőri igazoltatás esetében is nehézséget okoz, hogy a face to face helyzet ellenére bizony előfordulhat, hogy a hamis személyi iratok segítségével elillan egy körözött bűnöző, hiszen a rendőr sem tévedhetetlen. Különösen, amikor többórás szolgálat végén végzi a személykutatót. Milyen technikai megoldással biztosíthatnánk a személyek megbízható ellenőrzését, a személyazonosság hitelt érdemlő megállapítását? A biometrikus azonosítók egyértelműen, közvetlenül és jelen technikai körülmények között a legmegbízhatóbban magát a személyt azonosítják. Biometrikus azonosítóink: ujjnyom, arc 2D, 3D, íriszkép, kézgeometria, érhálózat fizikálisan az érintett személyhez kötöttek, nem elidegeníthetők, nem elveszthetők, abszolút egyediek és technikai támogatással teljes megbízhatóságú, objektív személyazonosítást produkálhatunk. Meg kell teremteni az egyén szintjén is elfogadható biometrikus eljárások alkalmazásának hátterét, melybe kiemelten fontos terület a preventív alkalmazást előmozdító jogszabályalkotás, gondolkodásmód-váltás és az intézményi háttér-átalakulása is.

Keywords

biometrikus személyazonosítás, társadalmi konszenzus, közbiztonság, magánbiztonság, jogszabályi háttér

A biometrikus személyazonosítás fejlődés- és alkalmazástörténete

A megbízható személyazonosítás problémája, mint hivatalos, egyes esetekben konkrétan hatósági aktus³ szinte az emberiséggel egyidős. Ilyen terület az ujjnyom alapján történő személyazonosítás, amely már *Hammurapi*, babilóniai király,⁴ a világ első, csaknem teljes egészében ránk maradt törvénygyűjteményében szerepel, mint a szerződéseket szentesítő metódus. Az ókorban is alkalmazták biometrikus azonosítókat, azon belül az ujjnyomatokat, ugyanis pl. a személyazonosság igazolására ujjnyomatos agyagpecségeket használtak, azon megfigyelésre építve, hogy ez megkülönböztető jegyként alkalmazható az embereknél. Az asszírok és a babilóniaiak fontos okmányaikra agyagból készített pecsétet tettek, amibe belenyomták a hüvelykujj végét.⁵ Kínában számos hivatalos aktus érvényességét agyagpecséttel

---

¹http://hir6.hu/cikk/85820/buntetendo_a_hamis_profil 2015. szeptember 24.
<http://www.origo.hu/teve/20150421-sok-magyar-hiressegnek-van-alprofilja-a-kozossegi-oldalokon.html> 2015. szeptember 24.

²<http://www.dehir.hu/bulvar/dobbenet-elloptak-egy-ujszulott-csecsemot-a-szombathelyi-korhazbol/2014/07/10/> 2015. szeptember 30.

³ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

⁴ Kr. e. 1792 – 1750 vagy Kr. e. 1728 – 1686 között uralkodott

⁵ Postgate, John Nicholas: Az asszír és a babilóniai birodalom Budapest Helikon kiadó 1985.

hitelesítették. A szerződéseket, üzletkötéseket, válásokat, zsoldfizetést, büntetőügyeket pedig ugyancsak ujjnyomattal igazolták.⁶

A személyazonosítás szükségességét, az egyes emberek kiváltságokkal, jogokkal történő felruházása, vagy közösségi retorzió igénye és a népességszám-robbanás alapozta meg.

A 19. században óriási migrációs hullám sodort végig Magyarországon, amelynek eredményeképp mintegy 1,2 milliónyira tehető a legálisan, illegálisan kivándoroltak száma.⁷ Az ugyanebben az időszakban bevándoroltak számáról statisztikai kimutatás nem készült, de számukat 300 – 400 ezer fő körülinek becsülték a szakértők. Ekkor vált egyértelművé a magyar hivatalos szervek tekintetében, hogy a megoldást a határrendészeti szerv felállítása⁸ és későbbiekben a speciálisan rendészeti személyazonosítás tudományos alapokra helyezése jelenti. Ezen időtől fogva elsősorban hatósági ügyekben, de a XX. század információs forradalmának köszönhetően magánintézményekben, üzletkötések, egyéb magánjogi aktusokban is nagy jelentőségűvé vált a megbízható személyazonosítás kérdése.

Az elektronikai ipar fejlődése alapvetően befolyásolja a biometrikus technológiák térnyerését. A hatvanas évek közepén *Gordon E. Moore*⁹ fogalmazta meg azt a megfigyelését, mely szerint a legalacsonyabb árú komponens összetettsége két éves intervallumban nő nagyjából a kétszeresére..

*Douglas Engelbart*¹⁰ hasonló megfigyeléséről számolt be 1960-ban. Engelbart, a mechanikus számítógépes egér egyik feltalálója úgy gondolta, hogy az integrált áramkörök folyamatos fejlődése elérhetővé fogja majd egyszer tenni az interaktív számítástechnikát.

*Gordon Bell*¹¹ sokkal konkrétabban fogalmazott az integrált áramkörökre épülő rendszerek tekintetében, amikor leírta, hogy körülbelül tízévente teljesen új számítógéposztályok jönnek majd létre, amelyek képesek lesznek a felmerülő új elképzeléseket, igényeket kiszolgálni. Ezek a berendezések elérhetőek lesznek a nagyközönség számára is, hiszen a technikai tudáskompenzációs folyamatból adódóan egyre olcsóbbá válik az előállításuk.

---

⁶ Dawson, Raymond Dawson: A kínai civilizáció világa Osiris 2002.

Ecsedy Ildikó: A kínai állam kezdetei Keleti Könyvtár, Akadémiai Kiadó Budapest 1986.

⁷ Ránky György (főszerk.): Magyarország története 1890 – 1918. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 405. 412.

⁸ Parádi József. A Magyar Királyság határrendőrsége. Rendvédelem-történeti füzetek Budapest. XVIII. évf. 21. sz. 101-102

⁹ Gordon E. Moore, az Intel egyik alapítója. 1965-ben megfogalmazott megfigyelését egyébként számtalan esetben idézik tévesen, mivel első alkalommal egy éves intervallumot állapított meg. A megfigyelést először Carver Mead professzor nevezte törvénynek, és az ipar is felfigyelt rá. Gordon E. Moore 1975-ben átfogalmazta a törvényt, és az új megfigyelések szerint a legalacsonyabb árú komponens összetettsége már csak két éves intervallumban nő nagyjából a kétszeresére.

¹⁰ Douglas Carl Engelbart (Portland, 1925. január 30. – Atherton, 2013. július 2.) amerikai mérnök és feltaláló. Legendás informatikai és internetes szakember volt, aki az ember és számítógép közötti interakcióra irányuló kutatásaival vált ismertté. Nevéhez fűződik a számítógépeknél használt egér feltalálása, a hiperszöveg rendszerek alapjainak fejlesztése és a grafikus felhasználói felületek előfutárainak kidolgozása.

¹¹ C. Gordon Bell (Kirksville, Missouri, 1934. augusztus 19.) amerikai számítógépes mérnök és vezető. A Digital Equipment Corporation (DEC) korai alkalmazottjaként (1960-tól 1966-ig) Bell volt több PDP gép tervezője és később a Konstruktív Részleg (*Engineering*) alelnöki posztját töltötte be 1972-től 1983-ig.

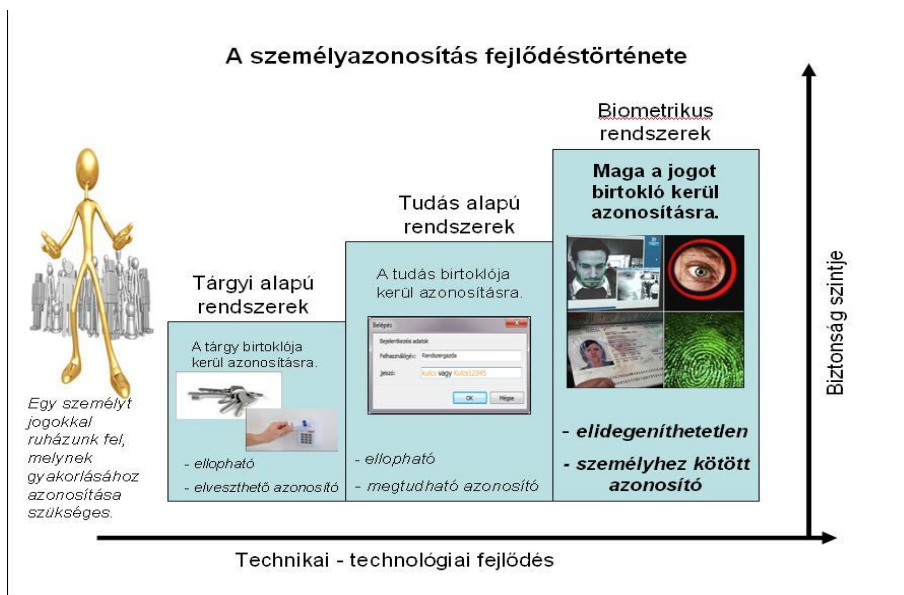
Bell előre prognosztizálta is a számítógépjelődési-szakaszokat, melyek szerinte a következők:¹²

1. 1960-as évek: nagyszámítógépek (mainframes)
2. 1970-es évek: miniszámítógépek (minicomputers)
3. 1980-as évek: hálózatba kötött munkaállomások és személyi számítógépek
4. 1990-es évek: böngésző-webkiszolgáló struktúra
5. 2000-es évek: webszolgáltatások (web services)
6. 1995: kézisámítógépek
7. 2003: mobiltelefonok és számítógépek egybeolvadása
8. 2004: vezeték nélküli szenzorhálózatok, WSN (motes, szemcsék)

Gordon Bell továbbgondolta az otthoni hálózatok elterjedését is, melyet 2010. körül prognosztizált. Ugyancsak ekkorra időzítette a testközeli, vagyis a viselhető hálózatok mindennapi használatát is.

Ezen rendszerek, hasonlóan az életünk más területén található belépést generáló részeivel, több fázison mentek keresztül a beléptetési jogosultság tekintetében. Az eszközalapú beléptetést a tudás alapú rendszerekkel történt kombinációval hatékonyabbá találták, ám mindkettő esetében alapvető hibaforrás, hogy nem magát a személyt, csak a tárgy, illetve a jelszó birtoklóját azonosíthatjuk. Mindkét dolog ellopható, elveszthető, elidegeníthető, akár gondatlanságból, akár vétlen magatartással. A biometrikus adatokat felhasználó rendszerek esetében, amikor is a konkrét személy fizikai paramétereinek detektálásával történik a regisztráció, azonosítás egyértelműen magát a jogbirtokost azonosíthatjuk.

A személyazonosítás fejlődéstörténetét egy ábrában szemléltetve, az alábbi fókuszpontok láthatók:

2. ábra: saját készítésű ábra

Jelen korunkban, amikor az észlelő- és jelprocesszáló eszközök nagy hatékonysággal képesek az együttműködésre, ember-gép kapcsolat új dimenziókat nyit meg és válik egyre szorosabbá. Second life, konnektivizmus, avatár, testünkbe épített egészségügyi detektorok előrejelzik az emberi jellemzők digitalizálásának új perspektíváit is. Számos, az egyének azonosítására képes

¹² Bell, G., "Bell's Law for the Birth and Death of Computer Classes", Communications of the ACM, January 2008, Vol 51, No. 1, pp 86–94

alkalmazás már ma is biometrikus jellemzőket használ: jelszó helyett ujjnyomat, arcaazonosítás, íriszdetektálás a magánhasználatú készülékek sajátja is. Nem is beszélve a rendőrségi adatbázisok (ujjnyom, tenyérynem, lábnyom, DNS) eredményes alkalmazásáról. Milyen intézkedések kellene ahhoz, hogy ezek a nagy hatékonyságú személyazonosító módszerek társadalmi keretek között is alkalmazhatók, felhasználhatók legyenek? És ennek segítségével hivatalos, hatósági eljárásokban válják alkalmazhatóvá a megbízható, hitelt érdemlő, gyors és hatékony személyazonosítási metodika.

A biometria alkalmazását befolyásoló tényezők

Az egyedi, fizikai azonosítónk adatbázisban történő kezelése kapcsán két nélkülözhetetlen alapjog, alapszükséglet feszül egymásnak. A Maslow-i szükségletpiramis¹³ második szintjén, alapszükségletként megjelenő biztonság, és a szintén nélkülözhetetlen szabadság. Ezen szükségletek egyéni értékrendben szereplő státuszát szükséges összetársadalmi, közös nevezőre hozni és konszenzusra jutni. Evidenciaként, jelenthetjük ki, hogy a nagyobb biztonság elérése érdekében természetesen elvész a szabadság egy része is. E kérdéskör nagy vitát kiváltó és igazán akut, szűkebb területe a biometria alkalmazásának lehetősége a mindennapokban, az élet- és vagyonbiztonság megteremtésében.

A bűnügyi felderítés során is számtalan újfajta fenyegetéssel, elkövetési magatartással szembesülünk, melyek meghaladják a hagyományos nyomozati technikák nyújtotta technikai lehetőségeket. 9/11 után pedig, a biztonságot illetően teljesen új kor vette kezdetét, amelyben „A veszélyekre vonatkozó elképzeléseink, az ikertornyokkal együtt omlottak össze...”¹⁴. Ezen időtől fogva a biometrikus adatokról úgy nyilatkoznak, mint a közbiztonság megteremtésének egyetlen és kategorikus megoldási módjáról.

Ugyanakkor megkerülhetetlen probléma a változások társadalomra gyakorolt hatásának vizsgálata is. Fontos a civil szférát, illetve működését a biztonságteremtés terén szembesíteni a hivatalos rendvédelmi folyamatokkal, működésekkel és a biometrikus technikák nagy megbízhatóságával is.

Kutatások a biometriával kapcsolatos averziók körében

Számos kutatás foglalkozott a közbiztonság, szubjektív biztonságérzet, rendőrségi felderítés, közterületi megjelenés, személyazonosítás témakörével, és ennek összefüggéseivel. Egyike ezeknek a közbiztonság, szűkebb értelemben a településbiztonság szubjektív megítélése témában a Belügyminisztérium által 2014¹⁵ első negyedében lefolytatott kutatás, melynek publikációja 2014 májusában történt meg. Ebben egyéb megállapítások, ajánlások mellett a szubjektív biztonságérzet alakításának egyik elsőszámú befolyásoló tényezőjeként aposztrofálták a térfelügyelő kamerarendszerek általánossá tételét, kiépítését. Az önkormányzatok felé tett ajánlásokban¹⁶ ki is emelték ezeket, mint a lakosság által egyértelműen kívánatosnak ítélt módszert. Sőt, a kamerák által közvetített képanyagot mindenképpen egy központi adattárba ajánlották juttatni, amelyet azon felül, hogy minden percben élőerős kontroll alatt tartandó, visszakereshető is, egy esetleges később körvonalazódó bűnügyi szempontú történés esetére.

¹³ A Maslow-piramis (vagy Maslow-szükséglet-hierarchia) Abraham Maslownak az 1950-es években kidolgozott szükségletelmélete, mely a motivációkutatás egyik alaptétele. Humanisztikus emberképét *A lét pszichológiája* felé c. könyvében fejti ki részletesen (Ursus Libris, 2003.)

¹⁴ <http://www.nato.int/docu/review/2011/11-september/Cyber-Threads/HU/index.htm>, letöltve: 2012.06.21.

¹⁵ TÁMOP 7.2.1. Bűnmegelőzési fejlesztési lehetőségek a településbiztonság területén elnevezésű Belügyminisztérium által lefolytatott kutatás publikációs anyaga 2014. www.kormany.hu/belugyminisztrium

¹⁶ TÁMOP 7.2.1. 3. sz. Melléklet: Ajánlások a települési önkormányzatok részére

Tapasztalatként azonban egyértelművé vált, hogy mekkora ellenállás érzékelhető az emberek részéről a biometrikus azonosítással kapcsolatosan. A témában saját kutatást folytattam,¹⁷ amelyben azt vizsgáltam, milyen averziók élnek ezen a területen, hogyan és milyen mértékben befolyásolják ezek a biometrikus azonosításhoz fűződő attitűdöket. A vizsgálat két helyszínen és közegben zajlott: a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság hivatásos állományában szolgálatot teljesítő rendőrök, illetve az Óbudai Egyetem Bánki Donát Gépész és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar biztonságtechnikus hallgatói körében.

Alapvetésként állapítható meg, hogy a biometria fogalma ma már sokak számára ismert, ám eszközrendszere, tevékenységi lehetőségei nem. Különösen érzékennyé teszi a témát az a megállapítás, hogy a rendvédelem területén szolgálatot teljesítők 23 %-a - saját bevallása szerint - még soha nem hallott a biometrikus eszközökről, további 49 % pedig felületes ismeretekkel rendelkezik. Ismereteik felszínesek és hiányosak, ezzel együtt félelemkeltőek és szorongást eredményeznek. A biometria alkalmazási eszközeinek folyamatos specializálódását, tökéletesedését, ezzel együtt alkalmazási területei bővülését nem követi az érintettek információigénye, információfeldolgozása. Jóllehet tudnak egyes új biometrikus eszközökről, ám azoknak gyakorlati alkalmazhatóságát már nem látják át. Különösen érzékeny pontja e rendszernek a rendészeti terület, ahol a személyazonosítás rendészeti célú, hagyományos módon, anatómiai jegyek alapján történő végrehajtásának szubjektív, nagyfokú hibalehetőséget tartalmazó eleme válhatna kontrollálttá a biometrikus jegyek alapján történő személyazonosítás alkalmazásával. Az a tény, hogy több mint ötöde a rendőröknek nem is hallott a biometriáról, megkérdőjelezi még a rendőri alapképzés hatékonyságát is. Mivel annak szerves része a daktiloszkópia, arcfelismerés, DNS-azonosítás elemeinek, lépéseinek, alapvetéseinek elsajátítása is.

A témában birtokolt félinformációk azonban a félelemkeltést, hisztériateremtést szolgálják, ahol a sci-fi-szerű mindennapokban, kiválasztottak kezében tartva a biometrián alapuló személy szerinti megfigyelést bábként irányítják az egyéneket.

Megállapítható, hogy az embereknek nagy igényük van a biztonságra, akár a szabadságuk kisebb fokú csorbításának árán is. E kérdésben, a rendőrök kategorikusabb, egyértelműbb véleménnyel vannak a biometrikus eszközökről, amelyeket szigorúbban, nagyobb területen látnak alkalmazhatónak, mint az egyetemi hallgatók. Végeredményben, a feltett hét kérdés vonatkozásában összesítve is megállapítható volt, hogy a rendőri állomány véleménye, viszonyulása teljesen egyöntetű a kérdésben, nem befolyásolja azt a nemi hovatartozás: a biometria minden lehetséges, kidolgozott területét, eszközét bevethetőnek, bevetendőnek tartják a bűnözés elleni harcban, a közbiztonság megteremtése érdekében.

Az egyetemi hallgatók felfogása más irányt képvisel, amely a biometriára is kiterjed. Bár ők is igénylik a rendet, biztonságot, hiszen a büntettesek esetében mindennemű biometrikus eszközt támogatnának. Ám a saját esetükben nem értenek egyet a kontrollált élet lehetőségével, nem támogatják az egyedi, fiziológiai azonosítás semminemű általános bevezetését sem. Ennek háttér-oka azonban egyértelműen az egyes biometrikus technikák nem kellően kiforrott műszaki megoldásaiban keresendő és nem magának a biometrikus metodikának az elutasításában.

---

¹⁷ Földesi Krisztina: Kutatás a biometrikus azonosításhoz kapcsolódó averziók feltárására (A tudomány szolgálatában című IX. Ph.D.- Konferencia előadásai Budapest, 2014. október 29. II. Kötet Szerkesztette: Dr. Koncz István – Szova Ilona 115-127. Kiadja a Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület) ISBN: 978-963-89915-4-6

Földesi Krisztina-Kovács Tibor: A biometrikus azonosítással kapcsolatos averziók rendőrök és egyetemi hallgatók körében (Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Szimpózium 2014.) ISBN: 978-615-5460-30-2

Kutatásom alapján megállapítható tehát, hogy a biztonság igénye minden korosztály, képzettségi szint, nem tekintetében releváns kérdés. Ugyanakkor a biometria alkalmazhatósága terén óriási anomáliák tapasztalhatók. Egyetértés van alkalmazásának szükségességében a bűnelkövetők nyilvántartása, azonosítása esetében. Ugyanakkor az egyéb esetben tapasztalható negligáció nagymértékben ismerethiányból eredeztethető. Elsődleges feladat tehát a területet érintő alaposabb, megbízható tájékoztatás szélesítése, illetőleg a jogszabályi keretek precíz, szakszerű és mindenre kiterjedő kialakítása.

Az Európai Bizottság, tagállamokat érintő jogharmonizációs törekvésében e terület vonatkozásában, meghatározásra került a biztonságpolitikai minimum követelményrendszer, mely alapvetésként írta elő a biometrikus azonosítókat tartalmazó útlevelek alkalmazását. Mindemellett javaslatétel is történt arra, hogy kerüljön felállításra egy központi adatbázis, amely az európai polgárok teljes körét, tehát nagyságrendileg mintegy 500 millió ember ujjlenyomatát tartalmazta volna.¹⁸ Ezt a felvetést végül a tagországok nem akceptálták.

Biometrián alapuló rendszerek széles körben történő alkalmazásánál, társadalmasításánál azok az érthető aggodalmak merülnek fel, melyek az egyén minden helyzetben történő ellenőrzését, folyamatos figyelemmel kísérését és ebből adódó könnyű befolyásolhatóságát hozzák fel példaként. Ugyan az adatvédelem egyik garanciája a szigorú célhoz kötöttség,¹⁹ mint például a bűncselekmények helyszínein fellelt ujjnyom-töredékek tárolása és folyamatos összevetése a büntettek, potenciális elkövetők ujjnyomataival annak érdekében, hogy felderítésre kerüljön a bűncselekmény, és megállapításra, azonosításra kerülhessen az elkövető személye. A pusztán öncélú adatfelhalmozás alkotmányellenes, ellentétes az Alaptörvénnyel. Generálisan tilos ugyanarra a funkcióra két, különböző személyazonosító jelrendszert alkalmazni. Ez sérti az információs önrendelkezési jogot. Azonban mégsem ez a legnagyobb dilemma: a probléma lényege: a különböző személyazonosító rendszerek pl. a daktiloszkópiai nyilvántartás, a DNS adatbázis és az arcazonosító rendszer adatainak kombinálásával lehetőség nyílik arra, hogy egy személy teljes személyiségprofilját összeállítsuk. Az adatbázisban szereplő személyek életének minden egyes mozzanata ellenőrizhetővé, követhetővé, listázhatóvá válik, annak legintimebb részleteivel együtt: kezdve itt a betegségeitől, nemi beállítottságán át, kedvenc időtöltéséig. Annak pedig, aki ezt az adatbázist birtokolja, kezeli, ezzel korlátlan hatalma keletkezik.

Ugyanezen problémák, kétségek vethetők fel a biometrikus azonosítók egy másik, bűnmegelőzési szempontból egyébiránt roppant hatékonyan alkalmazható formájával is. Egy arcazonosító rendszer például alkalmas arra, hogy a bűnügyi nyilvántartások alapján jelzést küldjön, ha egy körözött, vagy csak egy megfigyelt személy átlépi az adott kerület határát. Gyakorlatilag összeköttetést tud létrehozni a népszerűségi nyilvántartó adataival, ahol a személyes adatokat őrizve digitalizált fényképeinket is tárolják. Ergo bárki, akinek ilyen profi rendszere van megfigyelheti, hogy az általa kiválasztott személy, aki természetesen nem feltétlenül bűnelkövető merre, mikor, kivel, miért közlekedik, milyen szokásai, betegségei, fóbái stb. vannak. A technika maga tehát alkalmas arra, hogy bárki személyiségprofilját megalkossa, amelyet az Európa Tanács rendelkezése.²⁰ szigorúan tilt. Ezen arcfelismerő szoftverrel működő

---

¹⁸ Bizottsági ajánlások az úti okmányokban alkalmazható biometriára vonatkozóan - EU Commission proposal for biometrics in passports (Letöltés forrása, ideje: <http://www.edri.org/edriagram/number2.4/biometrics> 2008. 10. 17.)

¹⁹ Avtv. 4.§ (1.)

²⁰ Munkaanyag a biometriáról - Working document on biometrics Adopted on 1 August 2003 by ARTICLE 29 - Data Protection Working Party MARKT/10595/03/EN, WP 80
http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/privacy/docs/wpdocs/2003/wp80_en.pdf .

rendszer már mai magyar valóság,²¹ melyet „pofátlan arcfelismerőnek” aposztrofáltak a szakemberek. Egyenesen „Orwell-land” kifejezéssel éltek a kezdeményezésről a médiák, és az újságírók,²² több emberjogi szervezettel együtt. Véleményük szerint megvalósulni látszik, rémálmaink 1984-e, a „nagy testvér” mindenható hatalmáról, mindent átlátó lehetőségéről, mellyel minden egyszerű embert alattvalóként kezel, használ és kihasznál saját érdekeinek megfelelően.

Mindazonáltal a nyugodt, biztonságos élet reményében a biometria térnyerése, egyre szélesebb körben való felhasználása megállíthatatlan. Egyre több munkahelyen kerül alkalmazásba, de pl. egyetemek²³ manuális jelenléti ívének helyettesítésére is.²⁴ Az elavult papír alapú vagy mágneskártyás, tudás vagy tárgyi alapú beléptető rendszereket ujjnyomat, íriszkép, esetleg érhálózat-vizsgálat alapú rendszer váltja fel. Ezt támogatja az a tény is, hogy a 2012. július 1-jén hatályba lépő új Munka Törvénykönyve²⁵ rendelkezései alapján, elegendő tájékoztatni a munkavállalót a rendszer alkalmazásáról, annak adatkezelést is érintő vetületeiről, de a munkavállalók hozzájárulása nem szükséges a rendszer bevezetéséhez.

A kérdésben állást foglalt a *Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság* elnöke is,²⁶ aki szerint a biometrikus azonosítás sok adatvédelmi aggályt vethet fel, ezért kell olyan szabályozás, amely meghatározza, milyen célból lehet használni a felállítandó biometrikusadat-központot. Legfontosabb elemként azt emelte ki, hogy a biometrikus azonosítást csak és kizárólag a legfontosabb alapvető állami célok indokolhatják, például a bűnüldözés vagy a nemzetbiztonság. Ez természetesen kizárja a biometria központosított üzleti, vagy magáncélokra történő alkalmazását. Az adatvédelmi biztos kiemelte a magáncélú alkalmazásoknál, hogy ugyanúgy tilos sportrendezvények beléptetésénél is.²⁷ E ponton azonban számos tévesen publikált elemet kell tisztáznunk a biometrikus adatnyilvántartással kapcsolatosan.

Biometrikus adatkeresést, azonosítást két módon végezhetünk. Az egyikben központi adatbázist állítunk fel, a személyek meghatározott biometrikus adatát előzetesen detektálva, kódolva. Az egyének adott esetben ezzel az adatbázissal kerülnek összehasonlításra: ez az ún. 1:N keresés. Illetve 1:1 alapú keresést végzünk akkor, amikor az adatot, ami már kódolásra került és egy, az adatgazda által birtokolt adathordozón elhelyezve, ezt magával a személlyel hasonlítjuk össze. Pontosan ez jelenik meg a Grupama Aréna oly sokat vitatott kézerezet detektorának alkalmazásakor is. Ebben az esetben tehát vitát kiváltó adatbázis egyáltalán nem képződik, biometrikus adat nem kerül tárolásra, sem kezelésre.²⁸ Ugyancsak vitatott kérdéskör a munkaidő-nyilvántartás. Itt azonban a gond éppen az, hogy adatbázisban kell tárolni a mintákat, illetőleg az Adatvédelmi Biztos globális álláspontja az, hogy ameddig nem indokolt a biometria alkalmazása, addig azt másképpen muszáj megoldani (pl. papír - ceruza alapon). Az *optimális megközelítés* véleményem szerint az lenne, hogy amennyiben a biometria alkalmazása

---

21 Arcfelismerő szoftverekkel működő kamerarendszert telepít Budapesten a Belügyminisztérium és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat (NBSZ) – erre adott engedély a parlament illetékes szakszabotsága. a 12 milliárd forintos projekt nem nyilvános közbeszerzés keretében valósult meg. <http://www.fovarosi-hirhatar.hu/hir/arcatlan-arcfelismero-rendszer-budapesten> letöltés ideje: 2014. 10. 02.

22 http://www.jozsefvaros.hu/hir/1965/kocsis_mate_a_biztonsag_mellett_tette_le_a_voksat/ letöltés ideje: 2014. 10. 02.

23 http://www.mohaonline.hu/egyetem_guide/biometriai_ujjlenyomat_azonositas_a_jovo_katalogusrendszere

24 Megjegyzés: jogszabályellenes, mivel csak olyan helyeken alkalmazhatók, ahol a felhasználás kizárólag ezt teszi lehetővé.

25 2012. évi 1. törvény : http://www.complex.hu/kzldat/t1200001.htm/t1200001_0.htm

26 http://hvg.hu/itthon/20150929_Peterfalvi_a_biometrikus_azonositast_csak 2015. október 2.

27 <https://www.facebook.com/szszjn/posts/527600854070921> 2015. október 2.

28 <http://www.fradi.hu/hu/12-/szurkoloi-kartya-informaciok/a-legfontosabb-tudnivalok-az-uj-szurkoloi-kartyarol/20150126/c/89> 2015. október 2.

kifejezetten a felhasználó (munkavállaló) oldaláról felmerülő igény, akkor kérésére lehessen ilyen módon is a nyilvántartást vezetni.

A bűnügyi statisztikáktól függetlenül is egészen bizonyos, hogy társadalmi elvárás, bármilyen településen élők igénye az, hogy mindennapjaikat nyugodtan, bűncselekményektől mentesen, magukat és gyermekeiket biztonságban tudva élhessék. Ezt az alapjogot maga az Alaptörvényünk is deklarálja.²⁹ Ugyanakkor fontos pontos képet alkotnunk arról, mi az a szabadságfok, amelyet a társadalom hajlandó feláldozni annak érdekében, hogy minél biztonságosabbá tehesük a mindennapi életet. Azon megállapításokkal tisztában kell lennünk, hogy a biometrikus azonosítás sem „csodafegyver”, mint ahogy sokan annak vélték pl. a terrorizmus elleni harcban, vagy a bűncselekmények megelőzésében. Ugyanakkor helyes alkalmazás mellett a leghatékonyabb, legmegbízhatóbb és leggyorsabb eszköz lehet a bűnüldöző szervek és természetesen az állampolgárok önvédelmi, vagyonvédelmi, bűnmegelőzési harcában.

A munka összefoglalása – következtetések

A bűnözési statisztikák és társadalmi változások személyes érintettsége egyértelművé tette a társadalom minden rétege számára, hogy a klasszikus bűnüldözési technikák, erők, eszközök már nem elégségesek a kielégítő magán- és közbiztonság megteremtéséhez. Innovációra tehát mind a rendőri, mind a civil társadalom biztonságteremtő tevékenységében szükség van. A tapasztalati és kutatási eredmények igazolják, hogy ebben a biometrikus azonosítási eljárások jelenthetik az egyik nagyon hatékony megoldást. A biometrikus eljárások technikai megfelelőségének felismerése mind a rendőri szakterületen, mind a civil szférában megtörtént. Jelenleg azonban több jogszabályi, etikai, társadalompolitikai kérdés tekintetében nincs konszenzus az érintett felek között. Legalapvetőbb probléma azonban, hogy a szakterületi kommunikáció hiányos, nem megfelelő, sok esetben laikusok nyilatkoznak a biometriáról úgy, hogy inkább a hisztériakeltést szolgálják és nem a korrekt, szakmai tájékoztatást.

1. A civil szféra tekintetében létre kell hozni a biometria szakmai fórumát, amely hitelesen, felelősen és megbízhatóan látja el a közvélemény tájékoztatását a technikai lehetőségek, újdonságok tekintetében. Ebben helyet kell kapnia mind a biometriával foglalkozó kutatási, fejlesztési oldalnak, mind a gyakorlatban biometrikus eszközöket alkalmazó szakembereknek és a rendőri szakmának is. E plénum hivatott a még szabályozatlan jogi keretek megalkotására, illetőleg az egyes szakterületek normarendszereinek ajánlások útján történő alakítására is. A fejlesztéspolitikai eszközrendszernek pedig a fenti elveiben a felsorolt elemek implementációjának támogatására kell fókuszálnia.
2. Rendőri szakterületen már a szakmai, hatékonysági, működés-optimalizációs szempontok teljes mértékben elfogadottak. Három nagy gátja a biometrikus eljárások alkalmazásának a korlátozott anyagi és a jogszabályi környezet, illetve az állomány ismerethiánya. Mindez magával hozza a moduláris képzés átdolgozását is, és a belső biometrikus eszközök alkalmazását szabályzó, speciális protokollok kidolgozásának szükségességét.

A már meglévő, regnáló biometrikus adatbázisokat ki kell terjeszteni a társadalom teljes egészére, illetőleg szükségzerű a nagyobb biztonságú írszazonosítás, érhálózat azonosítás metodikájának preferálása is.

---

²⁹ IV. cikk(1) Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

3. Elsődleges feladat azonban a biometrikus eszközök alkalmazásának terén az érdekek egyeztetése, az elvárások és lehetőségek tisztázása, amelyben az egyéni félelmek kezelése az un. „Orwell-land”-szindróma megválaszolása elengedhetetlen. Fontos elérni, hogy ha egy átlagember azt a szót hallja, hogy biometria, ne valamiféle félelemkeltő, hatalomgyakorlási lehetőséget, hanem a saját és szerettei biztonságának zálogát vizionálja maga előtt. Csak ezen elemek megvalósulásával indulhat el valódi értékteremtő, működést optimalizáló, civil és rendőrségi gyakorlatot megújító alkalmazási útján a biometria.

Irodalomjegyzék

- Kó József (1999): A bűnügyi statisztika és a bűnügyi helyzet változása. KKT, 36.k. Országos Kriminológiai Intézet. Budapest.
- Office of the Deputy Prime Minister (2002): Our Towns and Cities: The Future Delivering an Urban Renaissance. White Paper.
- ENYÜBS Egységes nyomozóhatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika. <http://crimestat.b-m.hu/Default.aspx> letöltve:2014.11.10.
- http://hir6.hu/cikk/85820/buntetendo_a_hamis_profil 2015. szeptember 24. <http://www.origo.hu/teve/20150421-sok-magyar-hiressegnek-van-alprofilja-a-kozossegi-oldalakon.html> 2015. szeptember 24.
- <http://www.dehir.hu/bulvar/dobbenet-eloptak-egy-ujszulott-csecsemot-a-szombathelyi-korhazbol/2014/07/10/> 2015. szeptember 30.
- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2013-2023 1. melléklet az 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozathoz Magyar Közlöny 2013. évi 172. szám
- Jelentés a rendőrség 2012. évi bűnmegelőzési tevékenységéről ORFK Bűnügyi Főosztály Bűnügyi Osztály Bűnmegelőzési Osztály 2012.
- TÁMOP 7.2.1. Bűnmegelőzési fejlesztési lehetőségek a településbiztonság területén elnevezésű Belügyminisztérium által lefolytatott kutatás publikációs anyaga 2014. www.kormany.hu/belugyminisztrium
- TÁMOP 7.2.1. 3. sz. Melléklet: Ajánlások a települési önkormányzatok részére
- Földesi Krisztina-Kovács Tibor: Kutatás a biometrikus azonosításhoz kapcsolódó averziók feltárására Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola 2014. ISBN 978-615-5460-08-1
- Rendőrségi törvény 1994. XXXIV. tv. 29.§.
- Lakatos Gábor: Nyomozástan II. A kriminalisztika alapjai 1. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet Budapest 2013.
- Jaroslav Rapcan-Michaela Rapcanova: Az Európai Unió állampolgársága és a szabadság, biztonság és jog térségének összefüggései, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XI., Pécs 2010, HU ISSN
- Munkaanyag a biometriáról - Working document on biometrics Adopted on 1 August 2003 by ARTICLE 29 - Data Protection Working Party MARKT/10595/03/EN, WP 80
- 2011. évi CXII. Törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
- 2009. évi XLVII. törvény a bűnügyi nyilvántartási rendszerről
- EU Commission proposal for biometrics in passports (Letoltes forrasa, ideje: <http://www.edri.org/edriagram/number2.4/biometrics> 2008. 10. 17
- 2012. évi 1. törvény
- Postgate, John Nicholas: Az asszír és a babilóniai birodalom Budapest Helikon kiadó 1985.
- Dawson, Raymond Dawson: A kínai civilizáció világa Osiris 2002.
- Ecsedy Ildikó: A kínai állam kezdetei Keleti Könyvtár, Akadémiai Kiadó Budapest 1986.
- Ránky György (főszerk.): Magyarország története 1890 – 1918. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- Parádi József. A Magyar Királyság határrendőrsége. Rendvédelem-történeti füzetek Budapest. XVIII. évf. 21.

- Bell, G., "Bell's Law for the Birth and Death of Computer Classes", Communications of the ACM, January 2008, Vol 51, No. 1
- <http://www.nato.int/docu/review/2011/11-september/Cyber-Threads/HU/index.htm>, letöltve: 2012.06.21.
- Abraham Maslow: A lét pszichológiája Ursus Libris, 2003.
- Földesi Krisztina: Kutatás a biometrikus azonosításhoz kapcsolódó averziók feltárására (A tudomány szolgálatában című, IX.. Ph.D. - Konferencia előadásai Budapest, 2014. október. 29. II. Kötet Szerkesztette: Dr. Koncz István – Szova Ilona 115-127. Kiadja a Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület) ISBN: 978-963-89915-4-6

GÁL ZSÓKA – NÓTIN ÁGNES - HARMATINÉ DR. OLAJOS TÍMEA: AZ ÉSZLELT ISKOLAI ÉNHATÉKONYSÁG ÉS A PERFEKCIONIZMUS KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS VIZSGÁLATA A SERDÜLŐK ÖNÉRTÉKELÉSÉNEK FÜGGVÉNYÉBEN. . DE HUMÁN TUDOMÁNYOK D. I. PSZICHOLÓGIA (Lektorálta: Dr. Koncz István)

Bevezetés

A perfekcionizmus kutatása napjainkban vált divatos és egyre felkapottabb témává, éppen ezért nagyon kevés hazai szakirodalom áll rendelkezésünkre a témában.

Kutatásunkban arra keressük a választ, hogy a serdülő korosztály milyen mértékben törekszik a tökéletességre a középiskolás éveik alatt. A perfekcionista személy sosem érzi saját magát, vagy teljesítményét elég jónak. Megvizsgáljuk, hogy milyen kapcsolat mutatkozik a perfekcionizmus és az iskolai, illetve az iskolán kívüli hatékonyság között. Ezen kívül az önértékeléssel kapcsolatban a nemi különbségekre is kitérünk.

A perfekcionizmusról

Magáról a perfekcionizmus szóról első hallásra mindenkinek egy nagyon pozitív dolog jut eszébe. Sokan úgy gondolják, hogy aki perfekcionista, az csupa pozitív tulajdonsággal bír és igyekszik elérni a tökéletességet. Egyfajta kényszeres igényt jelent arra vonatkozóan, hogy a legtöbbet hozzuk ki magunkból és minden körülmények között jól teljesítsünk. Fontos, hogy mindenben a csúcson legyünk. Emellett azt is nagyon fontos megjegyeznünk, hogy a tökéletesség hajszolása és a kiváló teljesítményre törekvés nem ugyanaz (Tóth, 2014).

A szakemberek szerint a gyerekek túlzott perfekcionizmusát legtöbbször maguk a szülők okozzák, és ezért is fontos, hogy ne a saját meg nem élt vágyaikat erőltessék a gyerekekre, hanem erősítsék bennük azt, amit valójában tudnak és amire a tudásukhoz mértén képesek (Tóth, 2014).

Bizonyos törekvései az embernek, mely szerint szeretne egy jeles vizsgát tenni, megtanulni profin autót vezetni, jól leérettségizni, több nyelvet elsajátítani, stb., tekinthetőek adaptívoknak, mivel egy pozitív cél megvalósulása a legfontosabb célkitűzésük. Ebben az esetben az egyén perfekcionizmusa motiváló hatással lehet a mindennapjaira, segítheti a céljai elérésében, de ez nincs minden esetben így.

Vannak olyan személyek, akik leginkább a hibákra és mások véleményére összpontosítanak, az ő maladaptív perfekcionizmusuk egy idő után megbetegítő lehet az egészségi állapotukra való tekintettel. Ennél azonban sokkal komplikáltabb témáról van szó.

Miriam Addelholt-Elliott (1991; id. Tóth, 2011) hét negatív következménnyel járó okot tulajdonított a perfekcionizmusnak.

- 1.) Születési sorrend (az elsőszülött vagy egyke gyermekek azért válhatnak inkább perfekcionistaikká, mert korán rátanulnak arra, hogy a saját teljesítményüket a felnőttek teljesítményével hasonlítsák össze).
- 2.) Perfekcionista szülők.
- 3.) A média hatása (tökéletes embereket látnak a televízióban, ezek modellek lesznek a számukra).
- 4.) Nyomás a tanárok és a kortársak részéről (amikor a perfekcionistaikat egy csoportba teszik, a „tökéletesnek lenni” normává válik).

- 5.) Fejlődési diszplázia (ha a mentális kor és az életkor jelentősen eltér, a gyermekek szociálisan és emocionálisan nem elég érettek annak felismeréséhez, hogy a rájuk nehezedő nyomás túlzott, indokolatlan).
- 6.) „Üvegházban” nevelkedett gyermekek (aminek az a veszélye, hogy jobban ki vannak téve a stressznek és az önvádolásnak).
- 7.) Diszfunkcionális családok (akik ahelyett, hogy a család életét kontrollálnák, a gyermek iskolai munkáját igyekeznek kontrollálni).

A serdülők önértékelése

Az önértékelés kialakulása az ember számára létfontosságú. Biztos alapot nyújt a kudarcokkal és támadásokkal szemben, segít abban, hogy a környezethez könnyebben tudjunk alkalmazkodni, illetve a stresszel való megküzdésben is segítségünkre válik (Smith és Mackie, 2004).

Az énkép és az éntudat kialakítására a mai serdülők jóval több időt kapnak, mint szüleik, vagy éppen nagyszüleik. Ma akár 12 évre is kihúzódhat a kamaszkor, hiszen tanulmányaik révén kötött az életformájuk, később alapítanak családot, kezdenek el dolgozni, és később kell önállósodniuk. Ennek köszönhetően nagyon sok ideje van a fiatalnak, hogy megformálja személyiségét (Somlai, 2002).

Serdülőkorra az énkép nagyon összetetté válik. A testi és lelki változásoknak köszönhetően könnyen előfordulhat az addig létező énkép összeomlása, felborulása. Ebben a korban igyekeznek kialakítani egy egységes identitást, amely a felnőtt személyiségük alapja lehet majd (Kiss, 1978).

15-17 évesen az önjellemzés egyre gazdagabbá válik. A fiatalokra fokozott önmegfigyelés, önelemzés jellemző, aminek következtében egyre több tulajdonságukat ismerik fel. Egyre fontosabb lesz számukra, hogy ki mit gondol róluk. Ebben az életkorban időlegesen csökken az önértékelés, főleg a lányok esetében. Ennek oka a két nem eltérő szocializációjában keresendő. 17-19 évesen, a serdülőkor végén az énképben helyet kapnak a személyes nézetek és értékek. Megjelennek a személyes célok, a jövőbeli énkép, mely megvalósításra vár (Kőrössy, 2004).

Iskolai énhatékonyság

Több nemzetközi vizsgálat foglalkozik az észlelt énhatékonyság szerepével. Magyarországon elhanyagolt kutatási területnek minősül az iskoláskorú gyermekek énhatékonyság-vizsgálatának terület-specifikus megközelítése. Többnyire felnőtteknél vizsgálják az énhatékonyság érzését (Nagyné Hegedűs).

Az észlelt énhatékonyság az emberek véleményét tükrözi saját képességeikről arra vonatkozóan, hogy egy kijelölt teljesítményszintet el tudnak-e érni (Bandura, 1994, id. Nagyné Hegedűs, 2014, 1. o.). Az a tanuló, aki erősen szorong az általa megjelölt tantárgytól, alacsonyabb szintű hatékonyságot él meg (Nótin, 2015). Azok a személyek, akik alacsony énhatékonysággal rendelkeznek, hajlamosak azt feltételezni, hogy a nehézségekkel szemben kár erőfeszítést tenni, hiszen úgysem vezet eredményre, ezáltal könnyen feladják a küzdelmet. Akik viszont magas énhatékonysággal bírnak, azok a felmerülő akadályokat leküzdhetőnek tartják, és kellő kitartást tanúsítanak nehezebb helyzetekben is (Nótin-Páskuné, 2015).

Azok a tanulók, akik alacsonyként értékelik a saját iskolai előmenetelüket, sokkal alacsonyabb énhatékonyságot élnek meg, mint azok a diákok, akik önmagukat jónak találják. Ez érvényes az iskolán kívüli elfoglaltságaikra is (Nótin-Páskuné, 2015).

A kutatás

Kutatásunkban arra keressük a választ, hogy a perfekcionizmus, az iskolai és az iskolán kívüli hatékonyság milyen hatással van a középiskolás korosztály önértékelésére, illetve a perfekcionizmus és a tanulói énhatékonyság milyen kapcsolatban áll egymással.

A kutatásban szakközépiskolai tanulók vettek részt. Az összeállított kérdőívcsomagot összesen 66 fő töltötte ki, ebből 18 férfi és 48 nő, átlagéletkoruk 17 év. A kérdőíveket osztályfőnöki óra keretein belül töltöttük ki.

Vizsgálati eszközök

Kutatásunkban három kérdőív került felvételre.

Tanulói énhatékonyság skála (Nótin, 2015)

Nótin (2015) a kérdőívet Albert Bandura munkássága alapján építette fel. A teljes kérdőív 48 itemből áll, amely 2 részre osztható: 24 item az Iskolai énhatékonyság alskálában, a másik 24 item pedig az Iskolán kívüli énhatékonyság alskálában szerepel. A tanulók egy 5 fokú Likert skála alapján döntenek el, hogy mennyire találják igaznak az állításokat. A két énhatékonyság alskálák állításai csupán annyiban térnek el egymástól, hogy az egyikben az iskolai, a másodikban pedig az iskolán kívüli szervezett tevékenységekkel kapcsolatban találunk állításokat.

Iskolai énhatékonyság:

Az *első* az iskolai énhatékonyság: az iskolai teljesítményhez, illetve az önszabályozott tanuláshoz kötődő hatékonyságot jelenti.

A *második* a társas énhatékonyság: az iskolai és iskolán kívüli személyes kapcsolatok kialakítására, a másokkal való kommunikációra, és a közösségekbe való beilleszkedésre vonatkozó hatékonyság érzése.

A *harmadik* az érzelmi énhatékonyság: az érzelemszabályozás és kifejezés képességét, a kitartást, illetve a kortársak nyomásával szembeni ellenállás hatékonyságát tartalmazza.

Iskolán kívüli énhatékonyság:

Az *első* a tevékenységekre vonatkozó énhatékonyság, amelynek részét képezi a tanulás, a teljesítés sikere, a koncentrációképesség, illetve a tanultak alkalmazásának a hasznosítása.

A *második* a kapcsolati énhatékonyság, ahová a sikeres beilleszkedés, a másoknak nyújtott segítség, a kapcsolatok kialakításában való eredményesség és a konfliktuskezelési képesség tartozik.

A *harmadik* az önszabályozási énhatékonyság, amely olyan állításokat foglal magába, mint pl. az érzelmek és a testi működés szabályozására, az önkontroll gyakorlására és a céltudatosságra vonatkoznak.

A Flett és Hewitt-féle Multidimenzióális Perfekcionizmus Kérdőív

Hewitt és Flett (2002) három dimenzióját különítette el a perfekcionizmusnak.

Az első dimenzió a szelforientált perfekcionizmus, ahol a személynek irreális elvárásai vannak saját magával szemben, túl kritikus önmagával kapcsolatban, hajlamos a saját hibáit, tévedéseit előtérbe helyezni és próbálja a kudarckokat elkerülni.

A második dimenzió a másokra irányuló perfekcionizmus, ahol a személynek irreális elvárásai és túlzott várakozásai vannak a másik személy képességeit illetően és gyakran túlértékeli mások teljesítményét.

A harmadik dimenzió a társadalmilag előírt perfekcionizmus, ahol a személy úgy gondolja, hogy a társadalom perfekcionista várakozásokkal viseltetik iránta és meg kell felelniük ezeknek az elvárásoknak, ennek a nyomásnak.

A Rosenberg-féle Önértékelés Kérdőív

Ennek a kérdőívnek a segítségével a vizsgálati személyek átlagos önértékeléséről kaphatunk képet. Egy 10 ítemes kérdőívről van szó, ahol négyfokú skálán kell megjelölnie a kísérleti személyeknek, hogy melyik válasszal ért egyet.

A fordított ítemek figyelembe vételével, az értékeket összeadva 10-40 pont érhető el. Fordított pontozás vonatkozik az alábbi ítemekre: 1, 2, 4, 6, 7. Minél nagyobb a végeredmény, annál magasabb a személy önértékelése (Fiske, 2006).

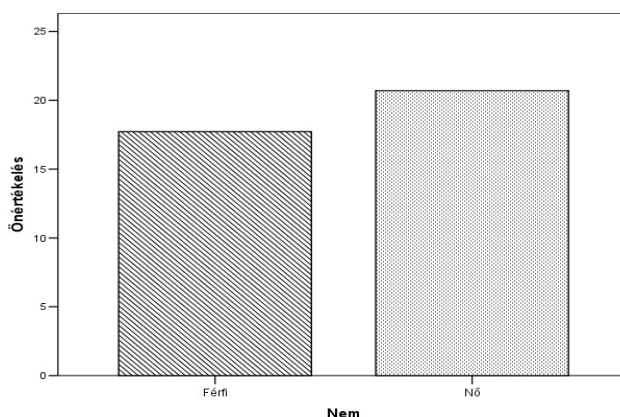
Wylie (1974, id. Harter, 1983) értékelése szerint teljes mértékben meggyőző a skála megbízhatósága, valamint számos olyan korrelátuma ismeretes, ami alátámasztja konstruktumvaliditását. Kiss (2009) szintén jó megbízhatóságot (Cronbach-alfa = 0,82) mutatott ki egy nagyobb hazai mintán (N=1896).

Eredmények:

A statisztikai adatok kiértékelésére az SPSS programot használtunk. Harter (1993, id. Kökönyei, 2003) kutatásai alapján a serdülőkorban a lányok sokkal elégedetlenebbek a saját attraktivitásukkal kapcsolatban, mint a fiúk, mivel az ő percepciójuk pozitív marad.

Kutatásunkban feltételeztük, hogy a nemek között különbség figyelhető meg az önértékelés szempontjából. Úgy gondoltuk, hogy a férfiak magasabb önértékeléssel rendelkeznek, mint a nők, figyelembe véve, hogy középiskolás korosztályról van szó.

Az eredmények alapján az önértékelésben tendencia szintű különbség ($t = -1,861$, $df = 64$, $p = 0,067$) jelentkezett a férfiak és a nők között. Az, hogy a női válaszadók önértékelése magasabbnak mutatkozott magyarázható a nemek aránytalan eloszlását illetően is.

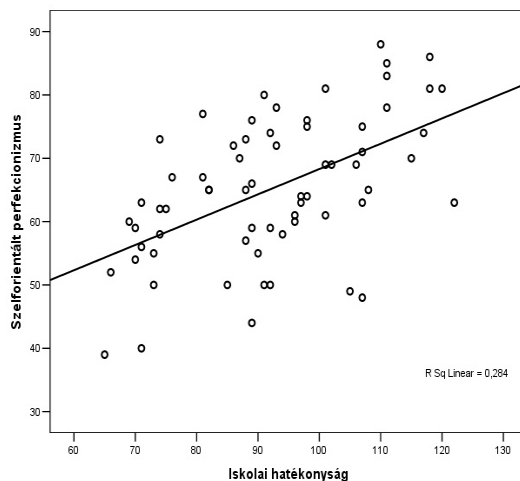

1. ábra: Az önértékelés és a nemi különbség vizsgálata

Pozitív közepes erősségű korrelációk jelentkeztek a Perfekcionizmus Kérdőív egyes alksálái (szelforientált perfekcionizmus, másokra orientált perfekcionizmus és társadalmilag előírt

perfekcionizmus) között, ami arra utal, hogy az alsókálák között van összefüggés, ugyanakkor a perfekcionizmus különböző aspektusait méri.

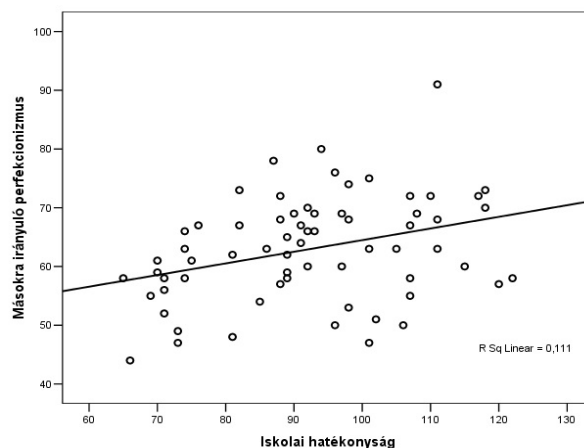
Vizsgálatunkban arra kerestük a választ, hogy a perfekcionizmus egyes alsókálái milyen kapcsolatban állnak az észlelt tanulói éhatékonysággal. Úgy gondoltuk, hogy a szelforientált perfekcionizmus kapcsolatban állhat az iskolai éhatékonysággal, mégpedig azért, mert a szelforientált perfekcionista tanulók túl kritikusak saját magukkal szemben és igyekeznek elkerülni a kudarcokat és tévedéseket, aminek következtében igyekeznek az iskolában teljesíteni és éhatékonynak mutatkozni.

2. ábra: Szelforientált perfekcionizmus és iskolai éhatékonyság pozitív kapcsolata

Feltételeztük, hogy azok a diákok, akik magas pontszámot érnek el a Perfekcionizmus Kérdőív Másokra irányuló perfekcionizmus alsólájában, éhatékonnyabban fognak iskolai környezetben teljesíteni. Szignifikáns pozitív összefüggést találtunk.

Azok a személyek, akik gyakran túlértékelik mások képességeit, igyekeznek annál inkább megfelelni nekik. A középiskolás diákok szeretnének megfelelni másoknak, a szüleiknek, ezért az iskolában éhatékonnyabbnak bizonyulnak.

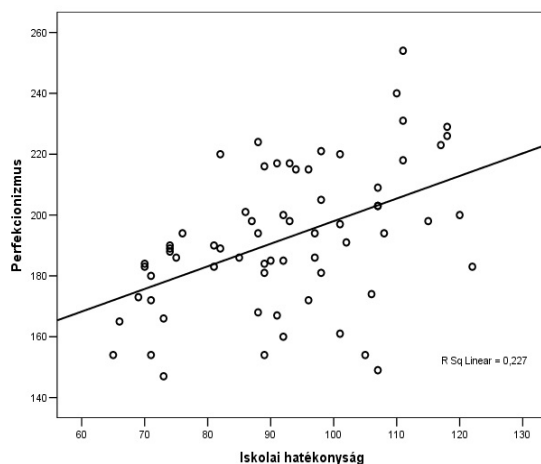

3. ábra: Másokra irányuló perfekcionizmus és iskolai éhatékonyság közötti kapcsolata

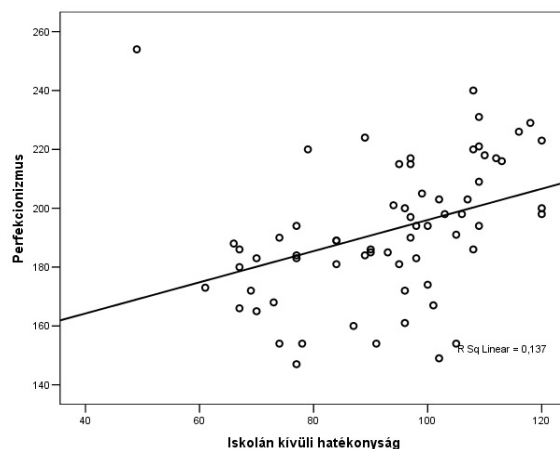
Minél inkább úgy gondolja egy diák, hogy képes teljesíteni az iskolai követelményeket, annál sikeresebb lesz. Ez tekinthető egy önmagát folyamatosan fejlesztő körforgásnak is (Turner és mtsai, 2099, id. Nagyné Hegedűs).

Coutinho és Neuman (2008) eredményei azt mutatják meg, hogy a teljesítményt mi jelzi leginkább előre az általuk vizsgált négy tényező közül (teljesítményre vonatkozó célorientáció, tanulási stílus, énhatékonyság, metakogníció). A legerősebbnek az énhatékonyság bizonyult.

A perfekcionizmus pozitív összefüggést mutat mind az iskolai hatékonysággal, mind az iskolán kívüli hatékonysággal.

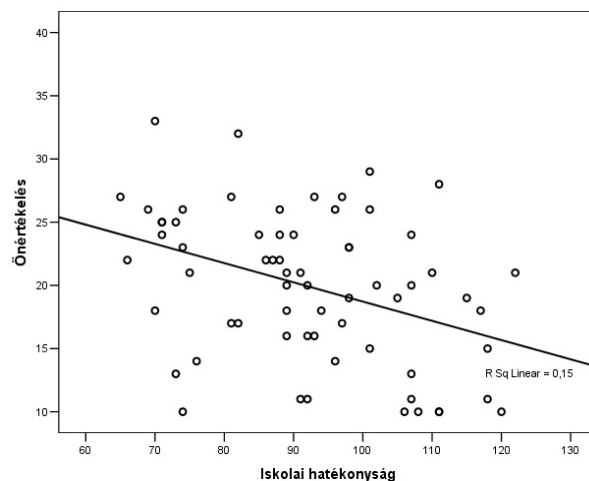
4. ábra: Perfekcionizmus – iskolai hatékonyság pozitív összefüggés

5. ábra: Perfekcionizmus és iskolán kívüli hatékonyság

Szignifikáns korreláció jelentkezett az önértékelés és iskolai hatékonyság között ($r = -0,388$; $p = 0,001$): minél magasabb az egyén önértékelése, annál alacsonyabb az iskolai hatékonyság.

A szakközépiskolában, ahol a kérdőívek felvételre kerültek, nagyon sok olyan diák tanul, akik évet ismételték, mindenkit nagyon jól ismernek és sok esetben vezéregyéniségek. Ők azok, akik nem szeretnek tanulni, cikizik azokat az embereket, akik máshogy cselekednek, mint ők, nagy önbizalmat sugároznak a külvilág felé és ezért gondoljuk úgy, hogy akik csatlakoznak, vagy éppen csatlakozhatnak hozzájuk, azoknál nem lesz divat hatékonynak mutatkozni az iskolában.

6.ábra: Az önértékelés és az iskolai hatékonyság kapcsolata

Összegzés

Az óvoda- és iskolapszichológusok munkáját tekintve nagyban megkönnyítené a helyzetüket a kutatás továbbfolytatása, mivel -mint látható- a mostani, XXI. századot tekintve megfigyelhető, hogy a kor gyermekének már nem elegendő a kisautókkal való játszás, vagy éppen a focizás, de kiskoruktól kezdődően rengeteg különféle fakultáción, különórán kell részt venniük, majd a legjobb gimnáziumot kell elvégezniük. Ha a gyerek nem tud azonosulni azzal az úttal, amit a szülei kijelöltek a számára, az ártó perfekcionizmus melegágyát idézhetik elő benne.

Családterápiás szempontból tovább vizsgálva a témát, fel lehetne térképezni a szülők befolyásoltságát is a gyerekek iskolaválasztásával kapcsolatban. Minden szülő arra vágyik a leginkább, hogy a gyermekének mindent meg tudjon teremteni, ezért mindent meg is tesz az érvényesülése szempontjából, de egy dolgot nem szabad szem előtt téveszteni, mégpedig azt, hogy semmit sem szabad erőltetni.

Az énhatékonyság a tanulók pályaválasztásában is fontos előrejelzőnek tekinthető (Schunk, 1989). Az észlelt iskolai énhatékonyság mellett a diszfunkcionális attitűdökkel való összefüggés vizsgálata is szerepel a további terveink között (Ashby-Rice, 2002).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Addeholt-Elliott, M. (1991): Perfectionism and the gifted adolescent. In J. Genshaft and M. Bireley (Eds.), *Understanding the gifted adolescent* (pp. 65–75). New York: Teachers College Press.
- Bandura, A. (1994): Self-efficacy. In: Ramachaudran, V. S. (Ed.): *Encyclopedia of human behavior*, Vol. 4., 71-81. Academic Press, New York.
- Coutinho, S. A.; Neuman, G. (2008): A Model of Metacognition, Achievement Goal Orientation, Learning Style and Self-Efficacy. *Learning Environments Research*, Vol. 11, Issue 2, 131-151.
- Flett, G. L., Hewitt, P. L., Oliver, J. M., & Macdonald, S. (2002). Perfectionism in children and their parents: A developmental analysis. In G. L. Flett & P. L. Hewitt (Eds.), *Perfectionism* (pp. 89-132). Washington, DC: American Psychological Association.
- Fiske, S. T. (2006): *Társas alapmotívumok*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. In: Baumeister, R. (ed.) *Self-Esteem: The Puzzle of Low Self-Regard*. Plenum Press, New York, 87-111.
- Kiss T. (1978): *Az énkép kialakulása és fejlődése*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kökönyei, Gy. (2003). Szubjektív jóllét. In: Aszmann, A. (szerk.) *Iskoláskorú Gyermek Egészségmagatartása*. Egészségügyi Világszervezet nemzetközi kutatásának keretében végzett magyar vizsgálat. „Nemzeti Jelentés” 2002. Országos Gyermekegészségügyi Intézet, 93-109

- Körössy, J. (2004): Az "én" fogalma, az énéjlődés elméletei. In: N. KOLLÁR K., SZABÓ É. (szerk): Pszichológia pedagógusoknak. Osiris Kiadó, Budapest, 51-73.
- Nagyné Hegedűs A. (2014): Énhatékonyság - iskola - teljesítmény. Gradus, 1, 1.
- Letöltve: <http://gradus.kefo.hu/index.php/gradus/issue/view/1>
- Nótin Á. (2015): Iskolai szorongásformák megjelenése középiskolás tanulóknál. Egyetemi doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem.
- Olajos T., Dávid M., Héjja-Nagy K. (2015): Az adaptív és maladaptívperfekcionizmussal kapcsolatos motivációs mintázatok feltáró vizsgálata. Magyar Pszichológiai Társaság Nagygyűlése, Eger.
- Nótin Á., Páskuné Kiss J. (2015): A tehetség gondozási szolgáltatásokhoz való hozzáférés és „távolmaradás” intrapszichés feltételeinek vizsgálata. In: Páskuné Kiss Judit–Nótin Ágnes–Mező Ferenc–Harmatiné Olajos Tímea–Bíró Zsolt–Mándy Zsuzsanna: A tehesség gondozó szolgáltatásokhoz való hozzáférés környezeti és intrapszichés tényezőinek vizsgálata. Géniusz Műhely.
- Schunk, D. H. (1989): Self-efficacy and achievement behaviors. Educational Psychology Review, 1, 173-208.
- Smith, E. R., Mackie, D. M. (2004): Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest.
- Somlai P. (2002): Elhúzódo kamaszkor. Fordulópont, 2, 4. 5-6.
- Stoeber, J., Eismann, U. (2007). Perfectionism in young musicians: Relations with motivation, effort, achievement, and distress. Personality and Individual Differences, 43 (8), 2182-2192.
- Stoeber, J., & Childs, J. H. (in press). Perfectionism. In R. J. R. Levesque (Ed.), Encyclopedia of adolescence. New York: Springer.
- Tóth L. (2011): Perfekcionizmus és tehetség. Tehetség, 19, 4, 34. old.
- Tóth L. (2014): A család szerepe a tehetségek fejlesztésében. In.: Balogh L. - Bolló Cs. - Dávid I. - Tóth L. - Tóth T. (szerk.): A pedagógusok, a szülők együttműködése és a kollégiumok szerepe a tehetségfejlesztésben. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest, 40-59. old.
- Turner, E. A., Chandler, M., Heffer, R. W. (2009): The Influence of Parenting Styles, Achievement Motivation, and Self-Efficacy on Academic Performance in College Students. Journal of College Student Development, Vol. 50, Nr. 3, 337-346.

GALÁN ANITA: INTERNETEZÉSI SZOKÁSOK ÉS INTERNETFÜGGŐSÉG A GENERÁCIÓS VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN - DE HUMÁN TUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA, SZOCIOLÓGIA ÉS TÁRSADALOMPOLITIKA DOKTORI PROGRAM (Lektorálta: Dr. Fehér Zsuzsa)

Bevezetés

Az elmúlt évtizedek társadalmi, gazdasági változásai; a fogyasztás hegemoniájának terjedése, az individualizációs folyamat nyomán kialakuló atomizálódás, illetve a virtuális közösségek előtérbe kerülése és a technikai fejlődés együttese többek között egy új generáció kialakulását is eredményezte (Gábor és mtsai, 2003).

A '89 után születetteknel kezdődött, hogy megjelent egy korábban egyáltalán nem tapasztalható generációs szakadék: ami régebben a fiatalok és felnőttek között volt, az ma a fiatalok és fiatalok (Y, és Z generáció) között van (Tari, 2011). Az új generáció életmódja is merőben megváltozott, de hogyan? És mi jellemzi ezeket a generációkat? Tanulmányomban ábrázolom a különböző generációk közötti különbségeket kiélezve az internetezési szokásaikra, majd saját vizsgálataim eredményeit elemzem.

Kutatásaim során egy nemek szerint reprezentatív mintán vizsgáltam meg a debreceni 12. osztályos fiatalokat online tevékenységük, valamint internetfüggőségük alapján. A dolgozat terjedelme nem teszi lehetővé a kutatás minden aspektusának kifejtését, jelen tanulmányban a fiatalok internetezési szokásait mutatom be, valamint arra keresem a választ, hogy mekkora az internetfüggőség prevalenciája körükben, és vajon mely tevékenység a legaddiktívabb.

A generációs változásokról

Az X generáció tagjait – a mai negyven-ötvenéveseket – a saját koruk már lázadónak tekintette, hiszen ők voltak azok, akiknél divattá vált a házasságon kívüli együttélés, illetve nemi élet, kevésbé voltak vallásosak, mint a szüleik, tudatmódosító szereket használtak, és fiúként a hajukat hosszúra növesztették (Tari, 2010). Részesei voltak a technikai forradalomnak, ezért ismerik, és használják is a számítógépet, ám például szívesebben telefonálnak ahelyett, hogy e-mailben vagy chaten osszák meg a gondolataikat, mondandójukat¹.

Velük szemben az Y generáció tagjai – az 1982 és 1990 között születettek – már készségszinten használják a számítógépeket, preferálják az online kommunikációt, ami életük természetes része, hiszen gyermekkoruk óta látják annak folyamatos, meg nem álló fejlődését, innovációját. Ez az életük jelentős részére hatással van. Míg az X generáció tagjainak, ha valami feszültség érte őket, estig, amíg hazaértek várniuk kellett azzal, hogy kibeszélhessék azt magukból – tehát bírniuk kellett a saját érzelmeiket, a stresszt, a szorongást –, addig az Y generáció tagjainak nem kell sokáig magukban tartaniuk a feszültséget, szinte rögtön találnak valakit online, akivel megoszthatják a problémáikat. Az internet lehetővé teszi az azonnali kommunikációt, és ezzel együtt az éppen aktuális érzelmek megosztását is, ám felvetődik a kérdés, hogy ez a gyors feszültségoldási mód jót tesz-e a személyiségnek. Ilyen esetekben az egyént érő ingerek szinte feldolgozás, végiggondolás nélkül futnak át rajta. Ezekben a szituációkban a másik ember véleménye, meglátásai látszólag segíthetnek, ezek azonban mások gondolatai, amelyek saját tapasztalataikból, habitusukból adódóan születtek, ráadásul túl gyorsan érkeznek. A panaszkodó még át sem gondolta igazán, hogy mi történt vele, máris kész megoldást kapott. Az egyén ebben az esetben mások véleményén keresztül éli át a saját érzelmi szükségletét, amivel azonban az a probléma, hogy az nem a sajátja, tehát mások önértékelésére

---

¹ Forrás: <http://www.kamaszpanasz.hu/hirek/lelek/3912/x-y-z-generacio>

támaszkodik, így nem az önnön személyisége vezeti az életben, hanem a megfelelés, vagy hasonulás vágya (Tari, 2010).

Az – állandó – online kommunikációt ráadásul amellet teszik, hogy közben több mindent is csinálnak. Az Y generációnak már teljesen magától értetődő dolog a szimultán felületkezelés, vagyis az, hogy egy időben akár három-négy csatornán is jelen vannak. Ők már „multitasking” felhasználók, ami azt jelenti, hogy négy-öt emberrel való beszélgetés mellett még dolgoznak, híreket olvasnak, zenét hallgatnak, emailekre válaszolnak, esetleg játszanak is (Tari, 2010).

Az X generációs szülőket emiatt fenyegeti az a veszély, hogy lassan leszakadnak a gyermekeik világától, miközben a saját életükben is nőnek az elvárások, nem tudják elég gyorsan követni a folyamatos változásokat, és ez nyomasztja őket. Mivel egy változásokkal teli világban nőttek fel, fontosak lennének nekik a régi dolgok is, mint például az udvariasság, az etikett, nem csak az állandó innováció, az új értékek. Látják a szakadékot, amely a régi és új között húzódik, de nem biztos, hogy képesnek érzik magukat az áthidalására (Tari, 2011).

Az Y generációnak már nem a családalapítás az életének a fő célja, hanem a karrierépítés is igen lényeges tényezővé válik. Sokan – leginkább a nők – megpróbálnak egyensúlyozni a munka és a család között, ám mivel nincsen előttük minta arról, hogy ezt hogyan is kell jól csinálni – hiszen a szüleik életében még a család volt az első helyen –, így nő a belső bizonytalanságuk².

Számukra a siker, a pénz, a karrier fogalma elsődleges fontosságú, mert megtanulták, hogy a fogyasztói társadalomban ezek segítségével lehet boldogulni, előrébb jutni. Emiatt – az X generáció tagjaival ellentétben – nem egy munkahelyen dolgozzák végig az életüket, hanem folyamatosak a változások, továbblépésre, így a munkahelyük iránti lojalitásuk is kisebb, mint pl. szüleik esetében (Tari, 2011). Az érték már nem az, ha valaki egy cégnél dolgozik élete végéig, hanem ha minél mobilisabb, minél több területről rendelkezik szakmai tapasztalattal, amelyeket hasznosítani tud későbbi munkahelyein is (Csoba, 2010).

A 90-es évek közepétől született Z generáció tagjainak ez az online világ, a kibertér már teljesen természetes, nem tudják, hogy milyen volt a világ számítógép, internet, vagy mobiltelefon nélkül. Olyan technológián nőnek fel, amit már a szüleik is ismernek (mobiltelefon, laptop, videojátékok), azonban ők sokkal hamarabb alakítják készséggé ezek használatát (Tari, 2011).

Az első hullámuk (az 1995 és 2000 között születettek) ott volt a digitális korszak kezdetén, amikor elkezdődött a fokozott internet- és közösségioldal-használat. Ennek következtében rendkívüli módon értenek a technikákhoz, rugalmasak, könnyen tudnak új tudást a magukévá tenni (Tari, 2011).

A 2005 és 2010 között született második hullám már beleszületik az online világba, ahol a közösségi oldalakon jelen kell lenni, ahol az érintőképernyők természetesek, és a 3D-s televízió szinte bárki számára elérhető. A magánélet fogalma teljesen átalakult számukra, hiszen – az X generáció megrökönyödését kiváltva – gondolkodás nélkül teszik ki minden mozzanatukat, életük legapróbb részleteit is a közösség oldalakra (Tari, 2011).

A technikai innovációk készségszintű használatán túl fontos jellemzőjük, hogy őket nevezhetnénk a világ első globális nemzedékének. A hálózati technika és a fogyasztói társadalom, illetve globalizáció miatt a határok átalakultak, sok esetben megszűntek, így ezek a

---

² Forrás: <http://www.kamaszpanasz.hu/hirek/lelek/3912/x-y-z-generacio>

gyerekek – szinte függetlenül attól, hogy mely országba születtek – ugyanolyan zenén, ételeken, meséken, mozifilmeken, divatirányzatokon nőnek föl³.

A Z generációt követő, most születő (2010-2020), vagy csecsemő, kisgyermek korban lévő alfa generáció lesz az első valóban XXI. századi generáció, akik még képzetebbek, materialistábbak lesznek, mint a Z volt. Nekik már fogalmuk sem lesz olyan eszközökről, mint a kazetta, a flopi, a VHS, az asztali számítógépek, az analóg kábel tv, vagy éppen az offline zenevásárlás, így egy teljesen más világban fognak élni (Tari, 2011).

Napjainkban a legtöbb gyerek a biológiai érettségének megfelelő, de igen gyakran azt megelőző szinten kezeli a technikai újításokat, azonban az érettségük az élet számos területén is megmutatkozik még. Andrex Fuller (idézi: Tari, 2011) szerint a mai világban kis felnőttet nevelünk, akiknél a 7 éves kor 17 évesnek felel meg. David Chalke szerint (idézi: Tari, 2011) ennek abban is meg fog látszani a következménye, hogy ez lesz a legműveltebb generáció, akik folyamatosan képezni fogják magukat, több diplomával, tanúsítvánnyal rendelkeznek majd, és számos nyelvet beszélnek készségi szinten. Chalke úgy véli, hogy a korai felnőtté válás következtében a mai gyerekek talpraesettebbek, okosabbak lesznek korábban született társaiknál, könnyebben fogják megállni a helyüket az életben. Azonban amennyire értelmi képességeik előreszaladva érettnék látszanak, annyira maradnak normális sebességen fejlődőként az érzelmi képességeik; azaz amit értenek, azt felfogják, de érzelmileg feldolgozni képtelenek még (idézi: Tari, 2011).

De miért ennyire koraérettek? Tari Annamária (2011) szerint ez inkább egyfajta „látszat” érettség, amely kutatások alapján látványosan szétesik egy nehezebb érzelmi helyzetben vagy komolyabb konfliktus, probléma esetén. Amikor ugyanis az érzelmek veszik át a hangsúlyt egy adott szituációban, akkor válik láthatóvá az „igazi” arcuk, az, hogy érzelmileg még mennyire éretlenek gondolkodásbeli érettségükhöz képest.

A televízió és az internet olyan eszközök, amelyek szülei kamaszkorában még nem, vagy csak ritkán voltak elérhetőek, így a világ hírei; az erőszak, az agresszió, a felnőtté válás árnyoldalai még nem tartoztak a gyerekek számára elérhető információk közé. A gyereknevelés zártabb térben zajlott, így a fiataloknak biztosítva volt a nyugodt cseperedés lehetősége, nem kellett olyan helyzetekkel, információkkal találkozniuk, amelyek feldolgozására még képtelenek voltak⁴. Régen az idősebb testvérek, vagy a szülők kiküldték a szobából a kisebb testvéreket, illetve gyermekeiket, ha olyan dologról beszéltek, amiről úgy ítélték meg, hogy nem az ő életkoruknak megfelelő. Ma már ezek a helyzetek teljesen átalakultak; ha a gyerek kíváncsi valamire, vagy hallott valamiről, amit nem ismer, akkor egyszerűen bepötyögi azt egy internetes keresőbe, és máris cenzúrázatlanul tárulnak fel előtte a dolgok (Tari, 2011).

László Miklós és Kósa Éva vizsgálataikban (idézi: Tari, 2011) a televízió és az internet gyerekekre, fiatalokra vonatkozó hatásaival foglalkoznak. A gyerekkort elemezve arra a megállapításra jutottak, hogy a „rég” és „mai” gyerekeket leginkább az a mód különbözteti meg egymástól, ahogyan tudomást szereznek bizonyos dologról, illetve, ahogyan ismereteiket bővítik. A tömegkommunikáció elterjedése előtti időben a gyerekek a tapasztalataikat, a tudásukat személyes élményeken keresztül szerezték, hiszen a felnőttek mindennapi tevékenységének részesei voltak, ezáltal ismerték meg többek között a fizikai és társas világ működését is. A XIX. század végétől viszont egy olyan világ következett, amelyben a tanulás meghatározó elemévé az

³ Forrás: <http://blog.cvonline.hu/2011/erdekessegek/jon-a-z-generacio-kik-ok-es-mit-akarnak/1145>

⁴ Jelen esetben egy átlagos család életét veszem alapul, eltekintek azoktól a helyzetektől, amelyek egy problémás családban érhetik a gyermekeket.

írásbeliség és iskoláztatás vált. A gyerekek tanulási csatornája továbbra is személyes maradt, ám már kiegészült az olvasással, amelyből további ismereteket nyerhettek, és fokozatosan – az érési folyamatnak megfelelően – léphettek be a felnőttek világába. A szülők által számukra elmesélt történetek és mesék – amelyeket később el is olvashattak –, az ő nyelvi szintjükön volt megfogalmazva, és szülői szűrőn ment keresztül. Természetes tény volt, hogy egy gyerek lassan érik felnőtté, és ezt nem lehet siettetni. Emiatt a szülői védelem is főleg erre irányult; megóvni őket attól, „amihez még kicsik”. László Miklósék szerint (idézi: Tari, 2011) ez a folyamat a televízió megjelenésével alakult át teljesen. Egyrészt a televízió a gyerekek megismerési szempontjából rendkívül lényeges, hiszen olyan, mintha személyes lenne, azonban mégsem az. Másrészt, a televízió megváltoztatta a gyerekkorból felnőttkorba való átmenetet is, hiszen kendőzetlenül, feldúsítva mutat be mindent, akár a legkisebbek számára is elérhetően. Az általa ábrázolt világ ugyanakkor erőteljesen eltér attól a felnőttek által megszűrjt világtól, amit a gyermekeiknek a meséken keresztül régebben ábrázoltak. A tévében jelen van az erőszak, a bűnözés, és nem mindig jó a történet vége; nem az „ásó, kapa, nagyharang” választja el a szerelmespárt, hanem a szürke hétköznapok, vagy a szomszédasszony.

A gyerekek tehát sokkal több dologgal szembesülnek idő előtt, ráadásul ezek feldolgozását semmi, illetve senki sem segíti, hiszen sok szülő babysitterként tekint a televízióra, ahol a gyermekét akár órákra is magára hagyhatja, miközben nem kell azzal foglalkoznia, hogy lekösse őt, vigyázzon rá, mivel a tévé megteszi ezt helyette is, illetve mi gond lehet abból, ha a gyerek mesét néz – gondolja a szülő. Azonban a mesénél közben, vagy a reklámok hatására is merülhetnek föl a gyerekekben olyan kérdések, amelyekre jobb lenne, ha a saját szüleitől, életkorának, érettségének megfelelő válaszokat kapna. Ha ez nem következik be, akkor majd rákeresnek az interneten – a Z generáció tagjai egyre fiatalabb korban, már óvodában is képesek használni az internet különböző alkalmazásait (Tari, 2011) –, ahol még cenzúrázatlanabban fognak szembesülni a dolgokkal.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a Z generáció tagjai a legkisebb létszámúak, ők a legoktatottabbak, a legkisebb családba születettek – hiszen a gyermekek száma folyamatosan csökken –, őket nevelik a legidősebb anyák az első szülés várható idejének kitolódása miatt, és ők rendelkeznek a leghosszabb várható élettartammal is⁵.

A korábban említett előnyök mellett azonban számos hátránnyal is szembe kell néznie a Z generáció tagjainak. Az internetre, online világra szocializálódva természetes számukra az, hogy a monitor, vagy okostelefon előtt töltik az idejük nagy részét, ott ismerkednek, beszélgetnek a barátaikkal, ott beszélnek meg a dolgaikat, ott tanulnak stb., ám ezek a tevékenységek magukban hordozzák a különböző devianciák, de leginkább az internet-függőség kialakulásának a veszélyét. Mennyi időt töltenek online, és milyen tevékenységeket folytatnak az internet előtt? Kutatásom során többek között ezekre a kérdésekre kerestem a választ.

Kutatásom bemutatása

Vizsgálataim során idén középiskolában végzős, azaz 17-19 éves fiatalokat vizsgáltam, akik mindkét jelentős korszakot megélték, hiszen még az Y éra végén születtek, de már a Z generáció tagjaiként nőhettek föl, így teljes mértékben az online, hálózati világra szocializálódtak.

Az adatgyűjtésbe (N=204) egy debreceni gimnáziumból (n=85, 41%), egy szakközépiskolából (n=49, 25%) valamint egy szakiskolából (n=70, 34%) vontam be diákokat azért, hogy három eltérő szociokulturális milióból érkező csoportot tudjak összehasonlítani. A

---

⁵ Forrás: <http://blog.cvonline.hu/2011/erdekessegek/jon-a-z-generacio-kik-ok-es-mit-akarnak/1145>

kutatásba bevont tanulók 55,9%-a (114 fő) lány, 44,1%-a (90 fő) pedig fiú, így a mintám nemek szerint reprezentatív.

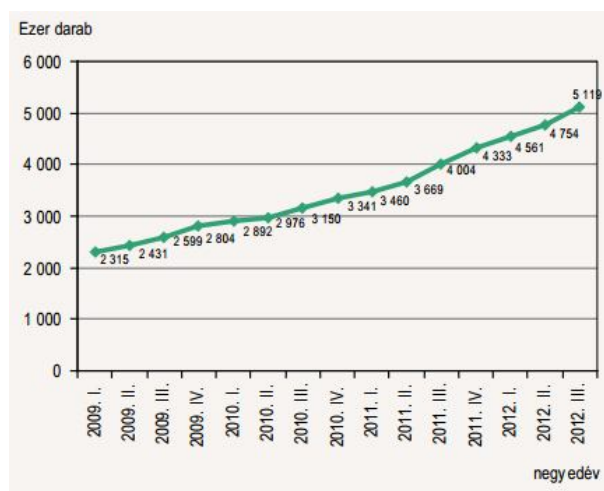
Az adatgyűjtés önkitöltéses kérdőív segítségével történt, amely a szociodemográfiai változókon (kor, nem, lakhely, szülők iskolai végzettsége, jövedelme) túl kiterjedt egyebek mellett a fiatalok szabadidőtöltésére, valamint internetezési szokásaira is. A kérdőívben a megkérdezettek ezeken túl Demetrovics Zsolt (2004) internetfüggőségre vonatkozó 18 ítemes tesztjét is kitöltötték. A kérdőívben ezeken kívül rákérdeztem a családban eddig előfordult szenvedélybetegségekre, az okostelefon használatára, az internetes barátságokra, valamint az internettel kapcsolatos családi kontrollra is.

Internet használati szokások változása

Prazsák Gergő szerint (idézi: Tari, 2011) az internethasználat módja az elmúlt egy évtizedben teljesen megváltozott. A 2000-es évek elején leginkább a „nihilista” típusú internethasználat volt elterjedőben, azonban 2006 és 2008 között fordult a kocka, és már nemcsak a szórakozás áll az internetezőik érdeklődésének középpontjában, hanem ez mára kiegészül egy bizonyos fokú közösségi érzékenységgel és felelősségvállalással is.

Ezt a szemléletváltást mutatja az is, hogy 2003-ban az Amerikai Egyesült Államokban 50 éves trend tört meg: több időt töltöttek az emberek internetezéssel, mint tévénézéssel (Cole, idézi: Albert, 2007).

Hasonló folyamatok indultak el hazánkban is: az ábrát megvizsgálva láthatjuk, hogy az internet-előfizetések száma 2009 és 2012 között megháromszorozódott, amiből kifolyólag a KSH Időmérleg vizsgálatai alapján az emberek egyre több időt töltenek internetezéssel; 2010-ben átlagosan napi 93 percet (forrás: KSH – Statisztikai Tükör).

1. ábra: Az internet előfizetések számának alakulása hazánkban (forrás: KSH – Statisztikai tükör V/96.)

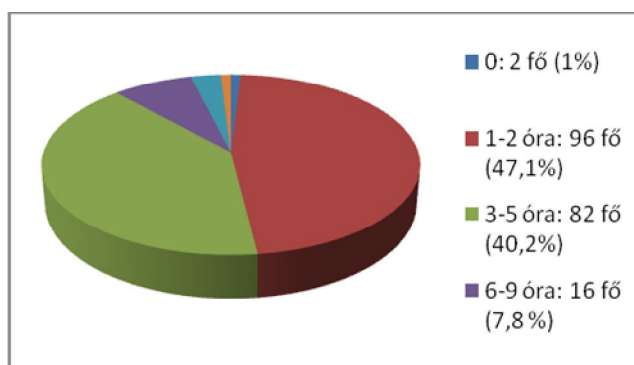
Hasonló helyzet uralkodott el a mobiltelefonok – főleg okostelefonok piacán – is, amelyekből az internet-előfizetésekkel egy időben egyre többet adnak el külföldön, így természetesen Magyarországon is. Egyes vizsgálatok alapján 2014-re ezek a gépek át fogják venni az uralmat a számítógépektől, és az internetezés során ez lesz az elsődlegesen preferált eszköz⁶. Ezen készülékek terjedésével azonban az internetfüggőség prevalenciája is nőhet, hiszen megszűnik az internetezés helyhez és időhöz kötöttsége.

⁶ Forrás: <http://blog.fps.hu/post/34183735827/mobil-web-strategia-responsive-ress>

Európában átlagosan 8 évesen kapnak mobiltelefont – nem feltétlenül okostelefont – a gyerekek, akik annyira hozzászoknak a használatához, hogy szorongásforrást jelent nekik az, ha véletlenül otthon felejtik a telefonjukat. A mobiltalan állapot a „kimaradás” érzését erősíti bennük, tehát úgy érzik, mintha kimaradnának valamilyen fontos dologból azért, mert nincs náluk a telefonjuk (Tari, 2011).

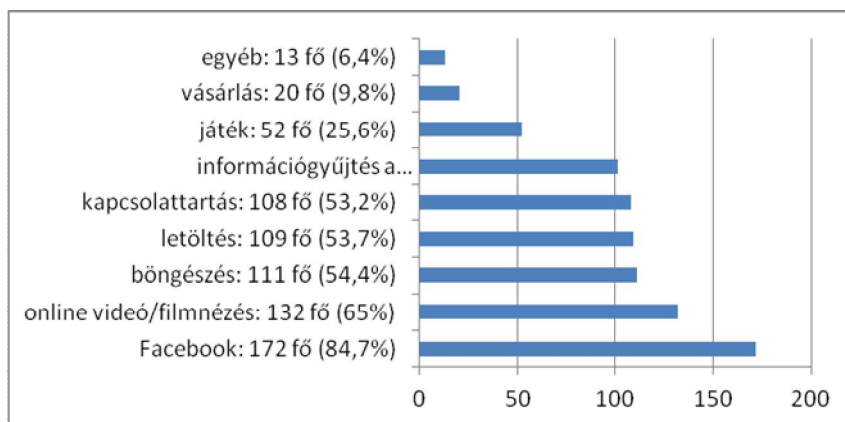
Kíváncsi voltam arra, hogy ez a tendencia az általam megkérdezett fiatalok között mennyire terjedt el, így felmértem, hogy elsődlegesen mely eszközön interneteznek többet. A kutatásba bevont fiatalok 77%-a számítógépen szörfözik elsősorban, míg 23%-uk az okostelefonját használja ebből a célból, tehát a mai végzős középiskolások negyede elsősorban telefonon internetezik.

De vajon mennyi ideig maradnak online? Az elemzésben részt vett fiatalok átlagosan 2,68 órát interneteznek naponta, ami majd duplája a teljes társadalomban, az időmérlegvizsgálatokban kapott eredményeknek. A legtöbben, 47,1%-uk az 1-2, illetve 40,2%-uk a 3-5 órát jelölte meg válaszként, azonban voltak 2-en, akik egyáltalán nem interneteznek, és ugyancsak 2-en, akik 13 óránál is többet használják a számítógépüket (lásd 2. ábra).

2. ábra: Az internetezéssel töltött idő naponta (saját ábra)

Mit csinálnak a fiatalok legtöbbször az internet előtt ülve? A következőkben erre keresem a választ.

3. ábra: Internetes tevékenységek megoszlása (saját ábra)

A 3. ábra alapján a fiatalok igen nagy része – 84,7%-a – használja a Facebookot, ezt követi gyakoriság szerint az online filmnézés, a böngészés, a letöltés, majd a kapcsolattartás, és ezek után következik a tanulmányokhoz való információgyűjtés, amelyhez a diákok majd’ fele használja az internetet. A minta mindössze negyede használja a számítógépes játékokat, és minden tizedik fiatal szokott csupán az interneten vásárolni.

A kutatásban részt vett diákok legtöbbje a kapcsolattartáson kívül szórakozásra; filmek letöltésére, megnézésére, illetve böngészésre, általános tájékozódásra veszi igénybe az internet nyújtotta lehetőségeket, azonban mivel a mintába 12. osztályos tanulók kerültek bele, így szignifikáns a tanulmányokhoz kötődő információgyűjtés előfordulási aránya is.

Ezen eredmények a diákok életkorbeli sajátosságaiból adódnak. Nem vásárolnak, mert nincs jövedelmük, azonban mivel a kortárs csoport, az identitáskeresés és a szórakozás dominanciája jellemzi őket, az interneten is ezeket a tevékenységeket preferálják. Barátaikkal a közösségi oldalakon, valamint más programokon keresztül tartják a kapcsolatot, kikapcsolódásként pedig online néznek filmeket, letöltik azokat, böngésznek vagy számítógépes játékokkal játszanak, illetve tanulmányaik folytatásához keresnek anyagokat.

Az internet hatása nem csak a fiatalok szabadidős szokásaiban hozott változásokat. Egyre több fórumon lehet hallani arról, hogy az online letöltések és az otthoni filmnézés terjedésével csökken a mozik bevétele, így azok tönkremehetnek, bezárhatnak, valamint a könyvek vásárlására, olvasására is hatással van az online világ terjedése; mintámban összesen 9-en (4%) mondták azt, hogy szabadidejüket olvasással is töltik.

Összefoglalóan megállapíthatom, hogy a számítógépek, illetve az internet elterjedése magával hozta a szabadidőtöltési szokások megváltozását; az internet előtt töltött idő folyamatos növekedése addikcióhoz vezethet. De kit tekinthetünk internetfüggőnek, és mennyire elterjedt ez a probléma? További vizsgálataim erre irányultak.

Az internetfüggőség alakulása

A kezdeti kutatásokban gyakran kötötték az internetfüggőséget egyedül az internethasználat időtartamához, tehát a függőséget a számítógép előtt töltött időből akarták meghatározni. Heti 38 órát meghaladó használat számított problémásnak, azonban ez a megközelítés sok esetben tévesnek bizonyult, ugyanis vannak olyanok, akik pl. a munkájukból kifolyólag sokat használják az internetet, ám mégsem mutatták a függőség jeleit (Detrovics-Koronczai, 2010a).

Xu és munkatársai (2012) vizsgálatai szintén az alábbi ténytet támasztották alá, vagyis, hogy nem elég az internettel töltött időt megvizsgálni ahhoz, hogy kiderüljön valakiről, hogy addiktív használó-e. Kutatásuk folyamánként azonban felhívták a figyelmet a fiatalok hétféle internethasználatának veszélyeire, amely során sokan „túlpöröghetnek”, és szinte egész nap a monitor előtt ülnek azért, hogy behozzák azt az időt, amit hétköznap „elvesztegettek”, tehát nem a számítógép, illetve internet előtt ülve töltöttek. De ha nem lehet csak az időfelhasználással leírni a problémás internethasználatot, akkor mik azok a jelek, amelyekből internet-addikcióra következtethetünk?

Douglas és munkatársai (2008), valamint Yellowlees és Marks (2007) kutatásainak eredményei alapján az internetfüggőség tünetei a következő módon írhatóak le. A problémás internethasználó tevékenységének jelentős részét az internet teszi ki, amely még akkor is jelen van a gondolataiban – vagy éjjel az álmaiban –, ha éppen mással foglalkozik. Az internethasználata kényszeressé válik, jóval több időt tölt monitor – ill. manapság már okostelefon – előtt, mint mások, többször ül le a gép elé, és tovább is marad ott, ám a tényleges internetezésre fordított idejéről nem számol be, vagy hazudik róla. Ez kontrollvesztést eredményez; felismeri, hogy csökkenteni kellene az internetezéssel töltött idejét, azonban képtelen rá. Ha erre valaki felhívja a figyelmét, vagy valamilyen ok miatt nem tud internetezni, akkor feszültté, idegessé, ingerültté válik, ami az elvonási tünetek egyik jele. Ezen feszültségek a még meglévő interperszonális kapcsolataira is hatással lehetnek, amelyek száma a túlzott internethasználat következtében kialakuló elhanyagolás miatt már eleve redukálódott. A családi,

baráti, házastársi kapcsolatokat olyannyira károsíthatják ezek a folyamatok, hogy végső soron az egyén elmagányosodásához vezethetnek. Hosszú távon jellemző lehet, hogy a problémás használó számára az interneten kívüli világ unalmassá válik (idézi: Koronczai és mtsai., 2010).

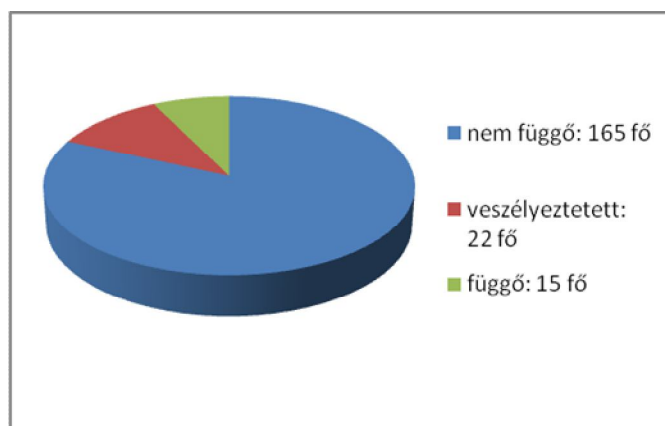
Kutatásom során az internetfüggőség megállapítására a Demetrovics Zsolt és munkatársai (2004) által alkalmazott 18 ítemes Problémás Internethasználat Skálát alkalmaztam, amelyben az azt kitöltőknek egy 1-től 5-ig terjedő skálán kell ábrázolni az egyes állítások gyakoriságát magukra nézve. Tekintve, hogy nem áll rendelkezésre viszonyítási pont arról, hogy ki számít addiktív internethasználónak a skálán elért pontszám alapján, így az egyes eredményeket egymással összehasonlítva lehet csak elemzés tárgyává tenni.

Németh Attila (<https://bet.szerencsejatek.hu>) a szerencsejáték-függőségről folytatott vizsgálata alapján annak három szintjét állapította meg:

- Az első a szociális szint. Ekkor a játék kizárólag szórakozásként szolgál, nem folyik bele a játékos mindennapjaiba. Akkor hagyja abba a játékot, amikor akarja, tudja kontrollálni magát – mind időben, mind pénzben – így nincsenek nagy anyagi veszteségei sem.
- A második szint a veszélyeztetett szakasz. Ekkor a játékos a problémái elől menekül a játékba, feszültségoldásként éli meg azt, egyre gyakrabban veszti el a kontrollt fölötte. Ezzel problémáit azonban nem megoldja, hanem újabbakkal tetézi. Belekerül egy ördögi körbe, szembesül a veszteségeivel, letargiába esik, örök vesztesnek érzi magát. Egy idő után fellobban benne a hit lángja, hogy ismét nyerhet, hiszen rendelkezik egy biztos szisztémával, ami ebben segítheti, ezért újra játszani kezd, és ismét veszít.
- Innen már nincs messze a függőség, a harmadik szint. Függőség állapotában a beteg gondolkodását és életvitelét teljesen kitölti a játék, illetve az ehhez szükséges pénz megszerzése.

Ezt a kutatást alapul véve az eredmények elemzésekor a nem függő, veszélyeztetett és függő elnevezéseket kívánom használni. Veszélyeztetettnek tekintetem az átlagtól (30,4) legalább egy – de kevesebb, mint kettő – szórás egységgel (9,4), míg függőnek az átlagtól legalább két szórás egységgel nagyobb pontszámú egyéneket.

A tesztet a 204 fős minta 99%-a, 202 fő töltötte ki. Ahogy a 4. ábra mutatja, a tesztet kitöltő, Debrecenben tanuló, 12-edikes diákok 11%-a (22 fő) a veszélyeztetett, és 7,4%-uk (15 fő) internetfüggő. Tehát közel egyötödüknek problémát okoz az internethasználat megfelelő kontroll alatt tartása.

4. ábra: Az internetfüggőség megoszlása a mintán belül (saját ábra)

Demetrovics Zsolt és munkatársai (2004) (idézi: Koronczai és mtsai., 2010) ugyanezen teszttel folytatott kutatásokat egy 1037 fős mintán, amely tagjainak átlagéletkora 23,3 év volt. A kutatásba bevont személyek 4,3%-a mutatta a dependens internethasználat jeleit, amely 3%-kal kevesebb, mint a 17,99 éves átlagévű korosztályon végzett jelenlegi kutatásaim eredménye. Mi lehet ennek az oka?

Ahogy korábban bemutatam, az általam megkérdezett fiatalok elsősorban Facebookozással töltik az idejüket, amikor interneteznek. Demetrovics Zsolt és Koronczai Beatrix (2010b) szerint az internet legaddiktívabb területe annak szociális aspektusa, azaz azok az alkalmazások, amelyek segítségével a felhasználók más személyekkel kapcsolatba tudnak lépni. Ezek közül is a szinkron (azonos idejű), interaktív alkalmazások tűnnek kockázatosnak a túlzott használat tekintetében. Ezek során a felek azonos időben vannak online és lépnek kapcsolatba egymással (chat, játék), így nem kell sokáig várni a válaszra; az azonnaliság, azaz a késleltetés képességének hiánya minden addiktív magatartás kulcstünete. Ennek alapján például az email használata sokkal valószínűtlenebb, hogy intenzifikálódik, mint a chathasználat.

Young kutatásai (idézi: Wallace, 2006:224) szintén a fentebbi tényt támasztják alá. A vizsgálati eredményei arra engednek következtetni, hogy a függő és nem függő válaszadói nem csak a monitor előtt töltött időben, de az interneten folytatott tevékenységekben is eltérést mutatnak. A nem függők az idejük 55%-át emaillezéssel és webezéssel, 24%-át pedig egyéb dolgokkal, mint például könyvtári kereséssel és szoftverletöltéssel töltötték. A függők ezzel szemben idejük legnagyobb részét szinkron kommunikációs környezetben töltötték, különösen csevegőszobákban (35%), és MUD-okban (28%). Ezeket az állításokat vizsgálati eredményeim is alátámasztják, ugyanis a 15 addiktív internethasználó közül 14-en jelölték meg a Facebookot, mint tevékenységet, amelyre az internetet használják. 1 lány volt, aki a kilenc választható tevékenységből csak a közösségi oldalt jelölte meg, és mellette 4 olyan lány fordult még elő, aki Facebookozáson kívül csak egy tevékenységet folytat az interneten. A dependens internethasználók harmadánál, valamint a függő internethasználó lányok felénél tehát a Facebook az elsődleges időtöltés, ami miatt az internet elé ülnek.

Összefoglalás

Tanulmányomban bemutatam az elmúlt évtizedekben bekövetkezett generációs változásokat, illetve arra kerestem a választ, hogy ezen társadalmi változások hogyan hozták magukkal az internetfüggőség kialakulását, elterjedését. Kutatások (Koronczay és mtsai., 2010) szerint az internetfüggőség prevalenciája magasabb a kiskorú, fiatal felnőtt korosztály körében. Az önmagukat kereső, kortársaiknak megfelelni akaró tizenéves generáció számára kedvez az internet nyújtotta anonimitás, a közösségi oldalak, a számítógépes játékok konstruálta világ, amelyben olyan személyiségjegyeket vehetnek fel, amivel az életben nem rendelkeznek, és az ismerkedéstől való szorongásuk is csökkenhet.

A témához kapcsolódó saját vizsgálatom elvégzéséhez az adatokat kérdőív segítségével lekérdezett fiatalok szolgáltatták. A kutatásban részt vevő diákok átlagosan napi 2,68 órát interneteznek, a legtöbben a Facebookkal foglalkoznak ez idő alatt, filmet néznek online, letöltenek, vagy böngésznek. Vizsgálataim alapján a tanulók 7,4%-a internetfüggő, továbbá 11%-uk a veszélyeztetett kategóriába tartozik, azaz kb. ötödüknek problémás az internet megfelelő kontroll alatt tartása, amelynek kialakulásában legnagyobb szerepe a közösségi oldalaknak van.

Összefoglalóan megállapíthatom, hogy vizsgálataim rámutattak a probléma relevanciájára, hiszen minden ötödik fiatalról elmondható, hogy függő az internettől, vagy veszélyeztetve van általa, tehát tíz fiatalból kettőnek problémás az internethasználata.

Felhasznált irodalom

- ALBERT FRUZZINA - DÁVID BEÁTA - MOLNÁR SZILÁRD (2007): *Internethasználat és kapcsolati erőforrások időbeni alakulása Magyarországon – Egy longitudinális vizsgálat eredményei*. Szociológiai Szemle. 2007/3-4. 93-114
- CSOBA JUDIT (2010): *A tisztos munka. A teljes foglalkoztatás: a 21. század esélye vagy utópiája*. Budapest, L'Harmattan
- DEMETROVICS ZSOLT - KORONCZAY BEATRIX (2010a): *Az internet árnyoldala: problémák és függőség*. Oktatás, informatika. 2010/1-2. 44-51
- DEMETROVICS ZSOLT - KORONCZAY BEATRIX (2010b): *Az internetfüggőség néhány pszichológiai vonatkozása*. In: Talyigás Judit (szerk.) (2010): *Az internet a kockázatok és mellékhatások tekintetében*. Budapest, Scholar Kiadó
- DEMETROVICS ZSOLT - SZEREDI BEATRIX - NYIKOS EMESE (2004): *A Problémás Internethasználat Kérdőív bemutatása*. *Psyhiatria Hungarica* 2004/2. 141-160
- GÁBOR KÁLMÁN – KABAI IMRE – MATISCSÁK ATTILA (2003): *Az információs társadalom és az ifjúság*. Szeged, Belvedere Meridionale
- <http://blog.cvonline.hu/2011/erdekessegek/jon-a-z-generacio-kik-ok-es-mit-akarnak/1145> (utolsó letöltés: 2013. 03. 11.)
- <http://blog.fps.hu/post/34183735827/mobil-web-strategia-responsive-ress> (utolsó letöltés: 2013. 01. 06.)
- <http://www.kamaszpanasz.hu/hirek/lelek/3912/x-y-z-generacio> (utolsó letöltés: 2013. 02. 26.)
- <https://bet.szerencsejatek.hu/Info/html/kj.pdf> (utolsó letöltés: 2009. 12. 28.)
- KORONCZAI BEATRIX - DEMETROVICS ZSOLT - KUN BERNADETTE (2010): *Internetfüggőség és problémás internethasználat*. In: *Az addiktológia alapjai IV*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 253-283
- Statisztikai Tükör (2012): V/96. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/tav/tav21209.pdf> (utolsó letöltés: 2013. 01. 09.)
- TARI ANNAMÁRIA (2010): *Y generáció*. Budapest, Jaffa Kiadó
- TARI ANNAMÁRIA (2011): *Z generáció*. Budapest, Tericum
- XU J. – SHEN LX. – YAN CH. – HU H. – YANG F. – WANG L. – KOTHA SR. – ZHANG LN. – LIAO XP. – ZHANG J. – OUYANG FX. – ZHANG JS. – SHEN XM. (2012): *Personal characteristics related to the risk of adolescent internet addiction: a survey in Shanghai, China*. Abstract. *BMC Public Health*. 2012. 12. 22. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23259906> (utolsó letöltés: 2013. 02. 25.)
- WALLACE, PATRICIA (2006): *Az internet pszichológiája*. Budapest, Osiris Könyvtár

GRÓZA MÁRTON: LITERATURE REVIEW ON THE TOPIC: FATIGUE LIFE PREDICTION OF NODULAR IRON COMPONENTS, INFLUENCE OF SMALL CAST DEFECTS BMG M.SC.(Lektorálta: Dr. Tariszka Éva)

Prepared by Márton Gróza, M.Sc. Student Department of Machine Design TU Budapest

Supervisor Dr. Károly Váradi DSc, Professor Department of Machine Design TU Budapest

ABSTRACT

The study presents an overview of the state-of-the-art academic results regarding the fatigue behaviour of nodular iron components. Summarizing the main factors affecting the fatigue life (such as microstructure characteristics, casting defects, casting skin, shot-blasting surface treatment) and reviewing the different engineering methods available (casting process simulation, strength based fatigue life prediction theories, fracture mechanics based fatigue life evaluation etc.) a good overview was obtained. Based on the findings of this review a proposal for a cast iron fatigue life prediction methodology was given.

INTRODUCTION

Nodular cast iron material is widely used for mechanical components and machine parts with structural functions, e.g. for pipes, gearboxes, machine frames. It is suitable for large, complex shapes and high loading conditions. It has several advantageous properties, such as the relative low cost, the good mechanical properties, and the excellent castability. Due to its nodular graphite inclusions it has a much better fatigue resistance than grey cast iron.

The deeper understanding of the low-cycle fatigue process in nodular cast iron components opens the way for a less conservative fatigue life assessment. An accurate and reliable lifetime prediction methodology promises significant economic benefits, therefore is of great importance.

FATIGUE OF CAST COMPONENTS

Fatigue is the weakening of a material caused by repeatedly applied loads. According to Murakami [1] "fatigue is the initiation and subsequent growth of a crack, or growth from a pre-existing defect, until it reaches a critical size."

The stages of damage evolution under cyclic loads [10]:

- "crack initiation,
- crack propagation under cyclic load,
- final catastrophic fracture of the component."

The number of parameters coming into play is large: constant or variable cyclic stress amplitudes, frequency, mean stress, state of stress, multiaxiality, environment, temperature, surface condition and a great variety of metallurgical variables. The properties of the inhomogeneous material and the characteristics of the casting process fundamentally determine the fatigue strength of the cast components.

FATIGUE DESIGN CRITERIA

With the constant evolution of technology the criteria for fatigue design have evolved from the so-called infinite life to damage tolerance. Depending on the application, each one of the following criteria has its place in the engineering praxis [4].

Infinite-Life means “unlimited safety”, which can be achieved when the local stresses and strains are below the fatigue limit. This criterion is neither economical, nor practical in many design situations [4].

The practice of designing for a finite life is called *Safe-Life* design. Considering, that the maximum load in a component may occur only occasionally, designing for a finite life is fully adequate. Such calculations are usually based on the stress-life, strain-life, or crack-growth methods. The calculation method has to include the compensation of statistical scatter and all the unknown factors. This practice is used in the automobile industry, in pressure vessel design and also for jet-engines [4].

Fail-Safe design criteria was developed by aircraft engineers, in order to avoid large safety factors without endangering the operation conditions. According to the *Safe-Life* philosophy, the component must be retired from service after the calculated length of safe life. *Fail-Safe* design accepts that fatigue cracks may occur. *Fail-Safe* design requires that if one part fails, the system can continue to operate. This practice requires regular inspection [4].

Damage-Tolerant Design can be considered as a refinement of the *Fail-Safe* philosophy. Under the assumption of existing cracks, the method uses fracture mechanics analyses to determine whether the cracks can cause failure before they are detected by periodic inspection. Applying this method, the service life of *Fail-Safe* components can be extended [4].

NODULAR CAST IRON

Nodular iron (also known as *ductile iron*, *spheroidal cast iron*, *globular cast iron*) has several manufacturing and engineering advantages: cost effective casting production, low manufacturing cost, an agreeable combination of high strength, ductility, toughness, fatigue strength. The term ‘nodular’ refers to the shape of the graphite particles, which are embedded on the microstructure level into the metallic matrix [13].

The nodular particle shape increases strength and toughness compared to classical grey iron with lamellar graphite. The volume fraction of the particles is typically between 7% and 15%, their diameter is in the range between 10 μm and 150 μm . This heterogeneity fundamentally defines the mechanical properties of the nodular cast iron [13].

Fatigue limit of cast materials is mainly controlled by their heterogeneous microstructure and by the presence of casting defects. It is known that nodule size may play a significant role on fatigue life.

CAST DEFECTS

Rolled or forged components are to be considered in macro scale as a continuum, meanwhile cast material is not. Cast defect is a generic denomination for a wide range of deviations. The non-optimized casting process leads to internal and surface defects, such as shrinkages and porosities, cold shuts, inclusions, gas blisters etc. [18]. There are several engineering tools at our disposal based on the *Finite Differences*-, the *Finite Element*- and on the *Computational Fluid Dynamic Method* which are capable of predicting the local microstructures and defects of an arbitrary component.

CASTING SKIN

The formation of a so-called *casting skin* is a characteristic of nodular cast iron. The properties of the microstructure near the surface are different than those in the bulk of the casting. The result of this abnormal surface layer decreasing the mechanical properties can be critical for thin-walled castings [5].

According to Boonmee [19], this effect can be quantified with a '*skin factor*', which is the ratio between the properties (i.e. tensile strength, fatigue strength) of as-cast samples and those of the machined samples. It has to be stated, that Boonmee's results are valid for compacted graphite irons, which is more susceptible to the casting skin effect than ductile iron. Based on his results, the calculated fatigue skin factors were 0.85, 0.73 and 0.68 for the compacted graphite irons with 15, 30 and 40% nodularity, respectively.

SHOT-PEENING SURFACE TREATMENT

Since the fatigue life significantly depends on the surface finish, there are several surface treatment methods available, which are capable of beneficially influence the fatigue life. The most widely used of them is the *shot-peening* treatment, which gives high-level work hardening and high level compressive residual stress near the surface layer thereby improving the fatigue strength. In addition, it can reduce the number of casting defects that initiate fatigue cracks near the surface.

There is consensus about the statement in the literature, that shot-peening treatment generally improves fatigue strength. In shot-peening treated ductile iron components in the low-cycle fatigue region cracks usually originate at the surface. If the stress amplitude is high -which causes fracture generally in the low cycle fatigue region- a large amount of compressive residual stress decreases at the surface layer during the early stage of fatigue life, therefore cracks can originate from there [15].

The -via *shot-peening* achievable- improvement highly depends on the microstructure of the material and the surface defects being present. Zammit [16] reports an improvement around 60% in the fatigue performance of an austempered ductile iron material. The best results can be achieved with machined and shot-peening treated surface (this statement was also confirmed by the Austrian Foundry Research Institute

According to Konecná [17] the surface finish type fundamentally defines the length of the crack initiation phase. In fine ground (machined) specimens the crack initiation takes much longer, whilst as-cast surfaces have almost fully formed cracks ready for propagation.

Based on Boonmee's [19] results, the casting skin can be significantly decreased with shot-blasting (in average 165.6 to 31.3 μm)

CRACK INITIATION AND CRACK GROWTH IN NODULAR CAST IRON

It can be stated that the fatigue life of nodular cast iron is governed by the size of a single graphite particle or casting defect, from where the fatigue crack initiates [13].

Cracks initiate always almost (~~~60 ... 100%~~) from casting defects, mainly from inclusions right below the surface layer. This means, that a visual inspection may not be adequate to evaluate the components. In the absence of defects the primary crack initiation occurs at graphite nodules [7].

Following this train of thought the lower bound of the fatigue life in cast components can be estimated based on the maximum defect (or inclusion) size which is present in a component [6]. However it is not certain, that it can be stated with such simplicity. According to Costa [8], the main crack does not always originates at casting defects and may have its origin in graphite nodules. In absence of accurate knowledge about the physical appearance of the defects, it is not (yet) possible to estimate the fatigue initiation period [18]. Therefore, fatigue life evaluation approaches for defect containing materials usually neglect the crack initiation stage [6].

There is no consensus about the ratio of the initiation and the propagation phase. According to Björkblad [18] many authors reported an early, or immediate crack formation for material impaired by defects. Assuming, that the crack initiation period is between 0 and 35% of the total life, and the deviation from the pure propagation solution could be expected to be in average 15-20%, there is no much to 'gain' on the initiation period, but there is the risk of achieving non-conservative results.

However there are authors reporting a considerable initiation period for material impaired by defects. For example Collini [12] concluded, that most of the fatigue life (90%) is spent on the formation of a regular crack front around the porosity, even if this latter is treated as a sharp crack.

In the summary of Costa [8] there are three main approaches to obtain the fatigue limit as a function of the defect size:

- "a defect is considered equivalent to a crack [Tanaka, El Haddad],
- a defect is considered equivalent to a notch [Lukas, Mitchell],
- geometrical defect parameters are used to predict the fatigue limit [Murakami, De Kazinczy]."

According to Costa [8] De Kazinczy's, Murakami's, and Mitchell's models make very conservative predictions on nodular cast iron.

Collini [12] also states, that the classical equivalent notch, equivalent crack, and the models using geometrical defect parameters cannot be realistic or representative of the fatigue behaviour of porous ductile cast iron. His analysis data shows no direct correlation between dimensional parameters of initiating defects (area, square root of area, maximum dimension) and number of cycles to failure. According to Collini [12] these traditional predictive models generally overestimate (contrary to Costa) the fatigue limit of porous ductile iron.

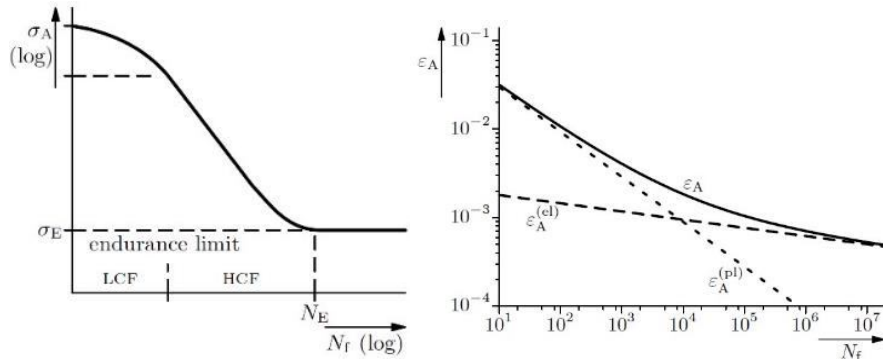
Ductile cast iron damage evolution can be summarized in the following steps [11]:

- "separation between nodular graphite and matrix under low stress,
- plastic deformation in matrix around nodular graphite,
- initiation of microcracks in deformed matrix between nodular graphite,
- linkage of graphite elements by microcracks and formation of larger microcracks,
- linkage of main crack and selected microcracks to form macrocracks."

The main damaging micromechanism in notched ferritic ductile cast iron specimens is the so called 'onion-like' mechanism, which consists of an internal debonding between nodule core (lower hardness) and nodule shield (higher hardness) [11].

FATIGUE LIFE EVALUATION WITH STRENGTH BASED METHODS

Based on the number of load cycles when the fatigue failure occurs two main types of fatigue can be distinguished. If the failure occurs above 10^4 cycles, it is called *high-cycle fatigue*. The material is subjected to lower loads, which usually not exceed the of the yield stress, the deformation is therefore in the elastic range. The *Stress-Life Method* (Wöhler curve, see Figure 1. left) is the basic method applied for fatigue life prediction in this case.

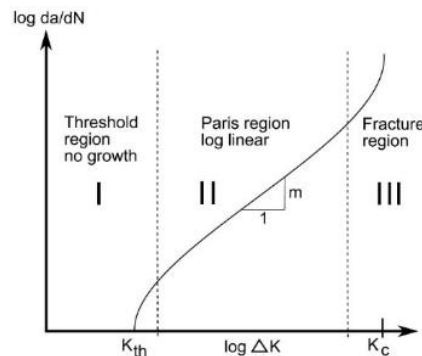
Figure 1. Stress-Life curve, Strain cycle diagram [10]

On the other hand the *low-cycle fatigue* model is made for less than 10^4 cycles. Occasional high loads and stress concentrations cause plastic deformations around notches, the fatigue damage depends highly on the plastic strains. In the low-cycle fatigue range the *Strain-Life* method (Figure 1. right) is authoritative. The fatigue life of a component can be predicted with the post-processing static strain and stress results obtained via Finite Element Analysis. Following this method the effects of small defects cannot be calculated precisely.

FATIGUE LIFE EVALUATION BASED ON THE FRACTURE MECHANICS

Linear Elastic Fracture Mechanics predicts the behaviour of cracks in solid materials and it is widely used for components subjected to cyclic loading. The method is applied with the presumption of an existing initial crack. The fatigue life can be predicted solely with tools of the fracture mechanics (neglecting the crack initiation phase under the assumption, that small defects cause almost immediate crack propagation). The life is then the crack propagation from the initial crack size to the final crack size [18]. The initial crack size is defined by the threshold level or the allowable minimum crack size (0.4-0.6 mm according to Björkblad [18]) regarding the linear elastic fracture mechanics.

Figure 2. shows the crack growth per load cycle $\left(\frac{da}{dN}\right)$ as a function of the stress intensity factor range (ΔK) . The stress intensity range can be divided into three regions. In region I no propagation occurs, region II is the stable crack growth region, in region III the crack propagates unstable, failure occurs. The threshold value of crack propagation is K_{th} . The start of the uncontrolled crack growth is the critical stress intensity K_c . In region II the crack growth rate is linear on log-log-scale. The crack propagation behaviour in this region is described by Paris's law [18].

Figure 2. Crack growth regions [16]

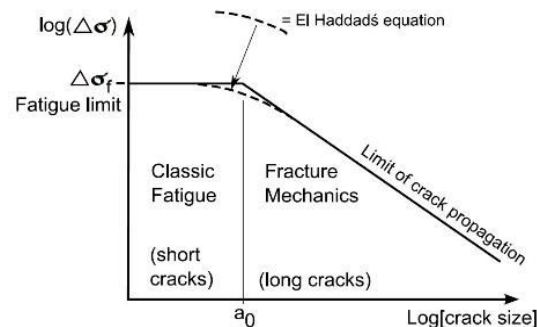

Finite element method has been in the forefront of numerical methods used for simulation of fatigue fracture problems. Several approaches have been developed, making it more suited to analyse the asymptotic stress field near the crack tip. Modelling several discontinuities and defects can become rather difficult. The *extended finite element method* however models the crack geometry independent from the mesh, enriching the approximation functions of the elements. Due to the proper modifications there is no need for remeshing as the crack propagates, and the accuracy is almost independent from the element size [14].

THE KITAGAWA DIAGRAM

The Kitagawa diagram (Figure 3.) is an effective engineering tool to consider the effect of small defects in the material, because defects are usually modelled with an equivalent crack. The Kitagawa diagram represents both main fatigue damage mechanisms: crack initiation (microstructurally small cracks) and crack propagation. It makes a connection between the normal fatigue limit $\Delta\sigma_f$ and the threshold (for crack initiation, see Figure 2.) stress intensity. It states, that the fatigue limit depends on defect size. The transition point of the curve is a_0 , which is the limit crack size for non-growth when the stress is equal to the fatigue limit. The transition is not that sharp in the reality, one of the most common alternative to address this issue is El-Haddad's equation.

If the purpose is to design against infinite life, the stress level and defect size must be located below the threshold lines.

Figure 3. The Kitagawa diagram [18]

The transition from smooth to malicious defect brings a decreasing portion of crack initiation before the crack propagation starts. The most severe defects bring immediate crack growth [18]. According to Björkblad [18] the limit of pure crack propagation is to be found (K_{Ic} -Stress concentration factor).

FATIGUE TESTING

Applying the *Strain-Life Method* and the *Linear Elastic Fracture Mechanics* for fatigue life evaluation of cast iron components is not possible without reliable material parameters, which can be acquired via the respecting test procedure.

The material parameters of the *Strain-Life* model can be ascertained via *axial strain controlled fatigue testing*. The stress concentration areas experience plastic deformation, therefore the cycling is strain controlled. The results can be plotted on strain-life diagrams. The moment of crack initiation is indicated by a decrease in the maximum stress [3].

The necessary Fracture Mechanical data, for example the fatigue crack propagation velocity as a function of the load can be determined with *fatigue crack propagation testing*. The crack initiation is controlled by a notch, which should be as narrow as possible, reducing the time

spent on crack initiation. The crack length can be measured –amongst other methods- with an optical device following the crack tip [3].

SUMMARY AND CONCLUSIONS

The fatigue life of nodular iron components is fundamentally defined by the presence of material defects, the thickness of the casting skin, the applied surface treatment, the surface finish, the properties of the graphite nodules and the state of the loading. The phenomena of material fatigue cannot be modelled applying a single method, the crack initiation and crack propagation phase has to be handled separately. Because of the hard estimation of its length, the initiation phase is usually neglected for defect containing components. An accurate calculation method considering both phases of the fatigue life possesses therefore a great scientific value. In order to create an accurate and reliable methodology for life prediction, all of the above mentioned factors must be taken into account.

The fatigue life of defect containing nodular cast iron components with complex geometry can be accurately determined applying the *Strain-Life* theory for the crack initiation, and the *Fracture Mechanics* approach on the crack propagation phase.

Table 1 summarizes the stages of the fatigue life, and the different methods and tools enabling to evaluate them.

Table 1. Stages of the fatigue life, engineering methods

Phenomena	Cyclic slip	Crack nucleation	Micro crack growth	Macro crack growth	Final failure
Fatigue range	Initiation period			Propagation period	
Engineering Method	Strain-Life Method			Fracture Mechanics	
Testing	Axial strain controlled fatigue testing			Fatigue crack propagation	
Engineering Tool	FEM + Fatigue Analysis Engine			FEM, xFEM	

The fatigue behaviour in both range can be effectively modelled with tools based on the *Finite Element Method*. Utilizing Finite Element Software the stress concentration effect of casting defects and the effect of the residual stresses (a result of surface treatment) can be modelled with great accuracy. The *Kitagawa diagram* offers a practical way to display the calculated results. The necessary material parameters can be accessed with the mentioned standard test procedures.

The only factor which varies constantly, is the defect distribution and size. The results of the fatigue analysis for practical reasons should be in such a form, which makes the definitive determination of the compliance of each component possible in the production line.

ACKNOWLEDGEMENTS

The support of the Department of Machine Design TU Budapest and the Knorr-Bremse Rail Vehicle Systems Hungária Ltd. is gratefully acknowledged.

REFERENCES

- [1] Murakami. Metal Fatigue: Effects of Small Defects and Nonmetallic Inclusions. (2002) Elsevier Science Ltd. ISBN: 0-08-044064-9
- [2] Schijve. Fatigue of Structures and Materials. (2009) Springer Science+Business Media, B.V. ISBN-13: 978-1-4020-6807-2
- [3] Francois, Pineau, Zaoui. Mechanical Behaviour of Materials: Fracture Mechanics and Damage (2013) Springer Science+Business Media Dordrecht. ISBN 978-94-007-4929-0
- [4] Fatemi, Fuchs. Metal Fatigue in Engineering. (2001) John Wiley & Sons, Inc. ISBN 0-471-51059-9
- [5] Holtzer, Górný, Daňko. Microstructure and Properties of Ductile Iron and Compacted Graphite Iron Castings. (2015) Springer International Publishing AG Switzerland. ISBN: 978-3-319-14582-2
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921509306020442>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [6] M. Shirani et al. Fatigue life prediction of components made of spheroidal graphite cast iron. Procedia Engineering 2 (2010) 1125–1130
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877705810001220>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [7] B. Stokes et al. Effects of graphite nodules on crack growth behaviour of austempered ductile iron. Materials Science and Engineering A 445–446 (2007) 374–385
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921509306020442> [Accessed on: 20.07.2015]
- [8] N. Costa et al. A new method for prediction of nodular cast iron fatigue limit. International Journal of Fatigue 32 (2010) 988–995 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0142112309003338>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [9] L. Collini et al. Influence of casting defects on fatigue crack initiation and fatigue limit of ductile cast iron. Procedia Engineering 10 (2011) 2898–2903
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877705811006692>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [10] J. Rösler, H. Harders, M. Bäker. Mechanical Behaviour of Engineering Materials. Springer Berlin Heidelberg New York. ISBN 978-3-540-73446-8 <http://www.springer.com/us/book/9783540734468>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [11] V.D. Cocco et al. Macro and microscopical approach to the damaging micromechanisms analysis in a ferritic ductile cast iron. Theoretical and Applied Fracture Mechanics 69 (2014) 26–33
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167844213000712>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [12] L. Collini, A. Pironi. Fatigue crack growth analysis in porous ductile cast iron microstructure. International Journal of Fatigue 62 (2014) 258–265
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0142112313001874>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [13] G. Hütter et al. Micromechanisms of fracture in nodular cast iron: From experimental findings towards modeling strategies – A review Engineering Fracture Mechanics 144 (2015) 118–141
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0013794415003082>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [14] I.V. Singh et al. The numerical simulation of fatigue crack growth using extended finite element method. International Journal of Fatigue 36 (2012) 109–119
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0020768308002448> [Accessed on: 20.07.2015]

- [15] Y. Ochi et al. Effect of shot-peening treatment on high cycle fatigue property of ductile cast iron. International Journal of Fatigue 23 (2001) 441–448
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0142112300001109>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [16] A. Zammit et al. Influence of shot peening on the fatigue life of Cu–Ni austempered ductile iron. Materials Science and Engineering A 545 (2012) 78– 85
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0921509312003267>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [17] Radomila Konečná et al. Surface conditions and the fatigue behavior of nodular cast iron. Procedia Engineering 10 (2011) 2538–2543
<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877705811006060>
[Accessed on: 20.07.2015]
- [18] Björkblad. Fatigue Assessment of Cast Components: Influence of Cast Defects. [Doctoral Thesis] (2008) <http://kth.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A25189&dswid=6404> [Accessed on: 20.07.2015]
- [19] Boonmee. Ductile and Compacted Graphite Iron Casting Skin – Evaluation, Effect on Fatigue Strength and Elimination. [Doctoral Thesis] (2013) The Ohio State University. https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=osu1364310320&disposition=inline [Accessed on: 03.08.2015]

HERCEG ATTILA: A MENTÁLIS GYAKORLÁS SZEREPE A ZENEI KÉPESSÉGFEJLESZTÉSBEN- -DE HUMÁN TUDOMÁNYOK D. I. (Lektorálta: Dr. Mező Ferenc)

Bevezetés

„Képzeld el, és megvalósul.”

Ez a kijelentés sokunk számára ismerősen csenghet, noha első hallásra úgy tűnik, bármilyen inspiráló is, mellőzi a racionalitást. Csakhogy a tudományt éppen a kételkedés, a hipotézisek bizonyítására törekvő kísérletek, vizsgálatokat viszik előre, s ez alól a fenti állítás sem kivétel.

Mi okunk van tehát arra, hogy mi magunk is górcső alá vegyük?

Ahogy azt hamarosan látni fogjuk, a mai, pszichológiai értelemben vett mentális gyakorlás hosszú múltra tekint vissza, és számos elméletalkotó, kutató érdeklődésének középpontjába került. A vizsgálatok pedig elegendő empirikus bizonyítékot szolgáltatottak ahhoz, hogy alátámasszák a jelenség létjogosultságát.

Előbb azonban tisztáznunk kell, mit is értünk mentális gyakorlás alatt.

A mentális gyakorlás fogalma

A szakirodalomban a mentális gyakorlás többféle definíciójával is találkozhatunk. Az eltérések elsősorban abból származnak, hogy a tanulmányok mely vizsgálatokra hivatkoznak, s azokban milyen kísérleti módszer került alkalmazásra. Jackson és munkatársai (2011) kijelentik, hogy az ember rendelkezik azzal a képességgel, melynek köszönhető mentális úton perceptuális és motoros történéseket hoz létre külső inger nélkül. Ezt a folyamatot képalkotásnak (imagery) nevezik, s több formáját is leírják. Mentális képalkotás (mental imagery) alatt azt az aktív folyamatot értik, amely során egy érzetet hívunk elő vagy élünk át külső inger mellett vagy külső inger nélkül. Egy geometriai forma képzeletbeli elforgatását, illetve egy tárgy vagy személy mozgásának, mozgatásának imaginációját mozgatásos képalkotásnak (movement imagery) nevezik. A képalkotás számunkra leglényegesebb formáját motorosként (motor imagery) írják le, amely során egy adott cselekvés reprezentációját hatjuk végre munkamemóriánkra támaszkodva. Noha a motoros képalkotás nevében viseli, hogy bevonjuk saját testünket, a folyamat során nem keletkezik motoros output, vagyis nem hajtunk végre konkrét mozgást. Ennek ellenére – ahogy azt az idézett tanulmány szerzői is kiemelik – nagyon is aktív folyamatról beszélünk.

Innen már csupán egyetlen lépés vezet a mentális gyakorlásnak (mental practice) nevezett folyamathoz, amely magában foglalja az adott motoros feladat belső reprezentációját – tehát a tulajdonképpeni motoros képalkotást -, ugyanakkor egy további tényezővel bővül. Ez pedig a repetíció, vagyis a mozgás elképzelésének többszöri ismétlése, amely ily módon tanulási folyamatot hoz létre, s hozzájárul egy új mozgásforma elsajátításához, vagy egy korábbi tökéletesítéséhez. Mindezek értelmében mentális gyakorlásról akkor beszélhetünk, ha a képalkotás módszerének ismételtetése által létrejött tanulási folyamat a teljesítményben is megmutatkozik.

A mentális gyakorlás eredete

Mivel – mint láthattuk – a mentális gyakorlás legfőképpen a motoros képalkotásra épül, ezért nem meglepő módon a sportpszichológiában foglal el figyelemre méltó helyet, de emellett a kognitív pszichológia, valamint a kognitív idegtudomány által is sokat vizsgált kérdés.

Közhelynek tűnhetnek a „már az ókori rómaiak is” kezdetű mondatok, ám a mentális gyakorlás eredetével foglalkozó tanulmányok gyakran valóban ilyen messzire visszanyúló történelemre utalnak. Példaként említik az olyan paranormálisnak tekinthető jelenségeket, mint a római jósok módszereit, a varázspálcával vizet keresőket, vagy éppen az asztaltáncoltatási szeánszokat (lásd: Honfi, 2007). Ezen jelenségek okait vizsgálva tették fel a kutatók a kérdést, hogy vajon egy mozgás létrejöhet-e mindössze mentális úton, tényleges motoros ingerek hiányában.

Az a teória, amely mondhatni szabad utat nyitott a mentális gyakorlás előtt, úgyszintén hosszú múltra tekint vissza (Stock és Stock, 2003). Az ideomotoros elmélet azt feltételezi, hogy minden cselekvés rendelkezik egy érzékelhető reprezentációval, ami megelőzi a cselekvés végrehajtását – nevezzük ezt képnek. Mindazon külső vagy belső ingerek, amelyek képesek aktiválni a képet, létrehozzák a konkrét cselekvést (Shin és mtsai, 2010). Vagyis a cselekvés elképzelése ténylegesen létrehozza magát a cselekvést (Honfi, 2007).

A mentális gyakorlás módszertani háttere

Ahogy korábban említettem, a mentális gyakorlás tanulási folyamatot eredményez. Azonban ahhoz, hogy a módszert valóban hatékonyan tudjuk alkalmazni, fontos, hogy megértsük komponenseinek természetét.

Itt kell visszautalnom Honfira (lásd feljebb), mivel rendkívül fontos dologra hívja fel a figyelmünket. Ahhoz, hogy a gondolat valóban képes legyen kiváltani a cselekvést, elengedhetetlen, hogy a belső reprezentáció könnyen hozzáférhető legyen, hiszen ez feltétele az aktivációnak is. Vagyis olyan reprezentációt kell előhívnom, ami számomra már ismert, ezáltal nem igényel erőfeszítést. Ennek fontosságára hívta fel a figyelmet Lemon és Carpenter (1852) nagyhatású művében, amiben bevezette az „ideomotoros” kifejezést, amely alatt azon reflexes vagy automatikus izommozgásokat értette, amik a mozgás elképzeléséből, végrehajtásának szándékából származnak. Melcher és munkatársai (2013) azzal egészítették ki az ideomotoros elv fogalmát, hogy a folyamat során kétirányú asszociációk jönnek létre, vagyis nem csupán a „szenzoros hatás” hívja életre a „motoros kódokat”, hanem fordítva is.

Lényeges tehát, hogy a kivitelezni kívánt mozgást megelőző belső reprezentáció könnyen hozzáférhető legyen. Ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy csak olyan mozgás hatékony kivitelezésére leszünk képesek, amiről van előzetes kinesztetikus elképzelésünk (Honfi, 2007). Ennek hiányában nem tudjuk létrehozni belső reprezentációinkat.

Ebből azt a következtetést vonhatnánk le, hogy a mentális gyakorlás nem alkalmas új mozgásformák elsajátítására, ám ennek több tényező is ellentmond – mint pl. a mentális gyakorlás korábban említett definíciója. Noha módszertani kritériumként értelmezhetjük, hogy az elsajátítani (vagy éppen korrigálni) kívánt mozgáshoz szükséges a korábbi kinesztetikus élmény, nem feledkezhetünk meg a transzferhatások alkalmazásáról, vagyis segítségül hívhatunk egy más területről már ismert mozgáselemet, mozgásformát.

Ez a módszer a saját hivatásomban, a hangszertanításban szinte mindennapos. A kezdő növendékek értelemszerűen nem rendelkeznek olyan kinesztetikus elképzeléssel, mozgásos tapasztalattal, ami közvetlenül a hangszerjátékhoz kötődik. Azonban például klarinéton az egyvonalas A hang fogásához szükséges mozdulatsor (amely a csukló határozott, mégis finoman kivitelezett rotációját igényli) megfeleltethető annak a motoros aktusnak, amikor egy pohár vizet emelünk a szánkhoz – erről pedig minden bizonnyal van előzetes kinesztetikus tapasztalatunk.

A mentális gyakorlás helyes alkalmazásánál rendkívül fontos arra figyelni, hogy a bevonni kívánt, különböző természetű ingereket integráltan kezeljük ahelyett, hogy azokat szegregálnánk egymástól. Ezt több érv is alátámasztja.

Slagter és munkatársai (2011) hívják fel a figyelmet arra, hogy amennyiben mindössze egyetlen ingerre, vagy egyetlen fejlesztendő területre koncentrálunk, még ha az általunk előtérbe helyezett területen érünk is el fejlődést, a hasonló területeken szinte alig figyelhető meg pozitív irányú változás. Pontosabban: a fejlődés, teljesítménynövekedés kizárólag az adott tartalmat érinti, a hozzá kapcsolódó képességeket nem. Slagterék vizsgálataik során megfigyelték, hogy mentális gyakorlás során (a vizsgálatban különböző meditációkat is alkalmaztak) rendkívül komplex folyamatok zajlanak, amelyek elősegítik a képességfejlesztésben létrejövő transzferhatások megerősödését.

Végül, de nem utolsósorban azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a mentális gyakorlás – noha ahogy a későbbiekben látni fogjuk, jelentős eredményeket produkál – a képességfejlesztésben nem kizárólagos, hanem kiegészítő módszerként alkalmazandó. Mi több: a mentális gyakorlás maga is különböző technikák tárházának tekintendő (lásd a képalkotás fajtáit a fogalom tárgyalásakor), tehát a hatékonyság érdekében célszerű a módszerek ötvözése, együttes alkalmazása.

Empirikus eredmények

Ahogy azt korábban említettem, a mentális gyakorlás a sportpszichológia egyik kiemelkedő területévé nőtte ki magát (elsősorban a motoros módszerek miatt), de alkalmazása egyre szélesebb körben terjed, amely köszönhető a hatásmechanizmust feltérképező kutatásoknak. A 19. században megjelenő ideomotoros elméletek még többnyire transzcendentális erőről szólnak (Melcher és mtsai, 2013), ám a kutatómódszertani, valamint technikai eszközök fejlődésének köszönhetően ma már képesek vagyunk azonosítani a jelenség hátterében meghúzódó fiziológia (elsősorban agyi, és idegrendszeri) folyamatokat, változásokat.

A mentális gyakorlás egyik legfontosabb előnye, hogy képes lerövidíteni a tanulási folyamathoz szükséges időt, ugyanakkor a tanult hatás hosszú távon fennmarad. Honfi (2007) vizsgálatában azok a tornászok, akik mentális gyakorlást alkalmaztak, lényegesen rövidebb idő alatt sajátítottak el új mozgásformákat, mint a mentális gyakorlást nem alkalmazó kontrollcsoport tagjai, s az így megszerzett készséget hosszabb ideig megőrizték.

Az időtényező ugyan meghatározó változóként jelenhet meg, ám a mentális gyakorlásra irányuló vizsgálatok nem jutottak konszenzusra abban a tekintetben, hogy a fejlődés eléréséhez és a tanult hatás fenntartásához mennyi ideig kell mentális gyakorlást alkalmazni. Ez több oknak is tulajdonítható: egyrészt a vizsgálatokban résztvevő vizsgálati személyek egyéni különbségeinek, másrészt a kutatásokban alkalmazott módszerek sokszínűségének. Harmadrészt pedig annak, hogy a vizsgálatok eltérő célok elérése érdekében alkalmaztak mentális gyakorlást.

Lutz kutatócsoportja több mint 10 éve, napi 8 órán keresztül meditációt végző buddhistákat hasonlított össze olyan kontrollcsoporttal, amelynek tagjai a vizsgálatot megelőző 1 hétben részesültek csak meditációs tréningben (Lutz és mtsai, 2004). Eredményeik azt mutatják, hogy noha a meditáció alkalmazásának időbelisége fontos, mégsem egyértelműen meghatározó változója és prediktora az elérni kívánt hatásnak. Ezt erősíti meg Zeidan és munkatársainak (2010) vizsgálata, akik szerint mindössze 4 napos meditációs tréning is képes jelentős hatást gyakorolni a figyelem fenntartásában, továbbá fejleszti a téri-vizuális és a végrehajtó folyamatokat, valamint a munkamemóriát.

Malouin és munkatársai (2004) stroke-on átesett betegeket vizsgáltak, akiket mentális és fizikális gyakorlásban részesítettek. Megfigyelték, hogy a kísérleti személyek a gyakorlást követően jobban teljesítenek-e a leülésben, illetve a felállásban. Úgy találták, hogy mozgásuk könnyebbé vált, és ez a tanult hatás már 24 órával a gyakorlás után kimutatható. Ugyanakkor a mozgás kivitelezése hosszabb idő elteltével sem vált gyorsabbá. Eredményeikből arra következtettek, hogy betegek esetében a mentális gyakorlás korai szakaszában a mozgás könnyebb kivitelezése sokkal jelentősebb változó, mint a végrehajtás ideje. Ezzel arra a rendkívül fontos szempontra hívják fel a figyelmet, hogy a rövidebb ideje tartó mentális gyakorlás eredményességét ne a teljesítmény időbeli kivitelezésében, hanem a szükséges komponensek összehangoltságában keressük.

Sacks (2008) szintén rendkívül kecsegtető érveket sorakoztat fel a mentális gyakorlás mellett, amikor azt vallja, hogy a mentális gyakorlás kiváló módszer a mozgástanulás korai szakaszában az idegpályák stimulációjához. További kérdés, hogy mely életszakaszban érhetünk el jelentékeny hatást a mentális gyakorlás alkalmazásával. Slagter és munkatársai szerint a mentális gyakorlás felnőtt korban is eredményezhet nem csupán nagyobb agyi aktivitást, de akár egyes területek növekedését is (Slagter és mtsai, 2011).

A fenti vizsgálatok mind jelentős eredményekkel szolgálnak a mentális gyakorlás hatékonyságát illetően. A legfontosabb tényeket azonban az agyi képalkotó eljárások segítségével végzett vizsgálatok nyújtják.

A korábban már említett Lutz és munkatársai (2004) tanulmányukban leírják, hogy a tudatos észlelésben, a munkamemóriában, valamint a figyelemben meghatározó szerepet tölt be az ún. neurális szinkronicitás (neural synchrony), amely a gamma-hullámokhoz (25-42 Hz) köthető. A vizsgálatukban résztvevő kísérleti személyek agyhullámait EEG segítségével mérték, és meditáció alatt magas amplitúdójú gamma oszcillációt találtak. Eredményeik azt mutatják, hogy meditáció alatt képesek vagyunk életre hívni a neurális szinkronicitást, melynek során különálló idegi részegységek hangolódnak össze. Ez megerősíti azt a korábbi állítást, miszerint a mentális gyakorlás nem csupán egy adott, jól diszkriminálható képesség fejlesztését segítheti elő, hanem több hasonló képességet is érintve transzferhatásokat hozhat létre.

Melcher és kutatócsoportja azt vizsgálták, hogy az „ideomotoros tanulás” mely agyi területekkel hozható összefüggésbe (Melcher és mtsai, 2013). Az fMRI-vel végzett vizsgálatok azt mutatják, hogy a nucleus caudatus, valamint a gyrus angularis mutatott fokozott aktivitást ideomotoros tanulás alatt. A nucleus caudatust korábban mindössze motoros folyamatokért tették felelőssé, ám ma már tudjuk, hogy számos kognitív funkcióban is (pl. memória, tanulás, nyelv, emóciók) jelentős szerepet játszik. A gyrus angularis meglehetősen válaszképes a multimodális ingerekre, mivel kapcsolatban áll az agy vizuális, auditoros területeivel. Felelőssé tehető az aritmetikáért, a nyelvért, valamint a testen kívüli élményekért.

Láthatjuk, hogy az ideomotoros tanulás (amely esetünkben megfeleltethető a mentális gyakorlással) olyan agyi területeket aktivál, amelyek lényeges szerepet töltenek be a hatékony tanulásban. A motoros folyamatok pedig lehetővé teszik a neuromuszkuláris kapcsolatok kialakulását és megszilárdulását.

Shah és munkatársai (2014) a fizikális és mentális gyakorlás együttes hatását vizsgálták időseknél, a demencia szempontjából veszélyeztetett személyeknél. Vizsgálatuk több jelentős eredményt hozott. Egyrészt bizonyították, hogy a 16 hetes fizikális és mentális gyakorlás együttes alkalmazása képes fejleszteni a verbális memóriát. Másrészt azoknál, akik a tréningben részesültek (szemben a kontrollcsoporttal), megnövekedett glükóz-metabolizmust figyeltek meg. A glükózt az agy „üzemanyagaként” is szokás emlegetni. Az elégtelen glükóz-metabolizmus

a kognitív funkciók romlásához vezethet (Volkow, 1995). Elmondható tehát, hogy a mentális gyakorlás, mint kiegészítő módszer alkalmazása jótékony hatást gyakorol az idegéletteni folyamatokra is.

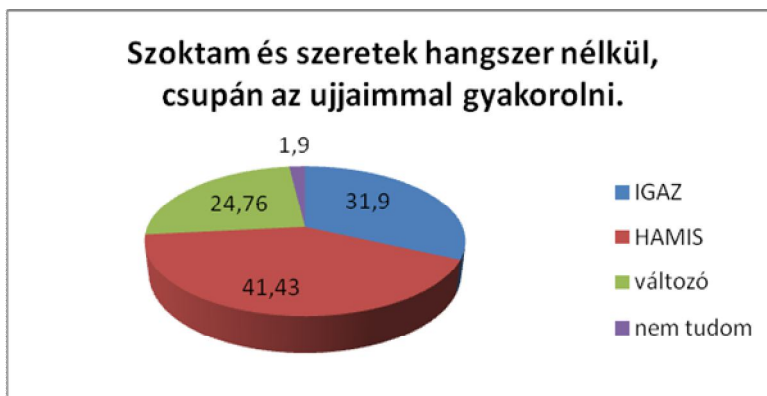
A mentális gyakorlás szerepe a zenei képességfejlesztésben

A mentális gyakorlás zenei képességfejlesztésben betöltött szerepe több évtizede a kutatók figyelmének központjába került. Egy, a negyvenes évekből származó tanulmány szerzője szerint a zongorán megszólaló futamoknak a tényleges hangszerjáték előtt már pszichikusan késznek kell lenniük (Rubin-Rabson, 1941). Ha az internet böngészőjében rákeresünk a mentális gyakorlás és a zene szó kapcsolatára, számos olyan publikációt találunk, amelyek a nyolcvanas-kilencvenes években íródtak. Természetesen a vizsgálatok többsége kiemeli, hogy a mentális gyakorlás a tényleges fizikális rutinszerzéssel együtt eredményez hatékony fejlődést.

Saját kutatásomban (Herceg, 2013) a tanulási és zenélési szokások közötti összefüggéseket vizsgálom. Bár hipotéziseim eredetileg az abszolút halláshoz kapcsolódnak, a mentális gyakorlás témájában való elmélyedésemnek köszönhetően figyelmet szenteltem – még ha csak érintőlegesen is – a módszer alkalmazási lehetőségének a zenei képességfejlesztésben.

A kérdőíves vizsgálatban 210 fő (134 nő és 76 férfi) vett részt, átlagéletkoruk 27,48 év. A megkérdezettek közül 96 fő jelenleg is részesül zenei oktatásban, 114 már nem. 100 fő amatőr, 88 professzionális muzsikus, 22 nem foglalkozik zenével.

A kérdőív 20 tanulási és 20 zenélési szokásokra vonatkozó megállapítást tartalmaz, a kitöltőknek pedig azt kellett megítélniük, hogy azok mennyire jellemzik őket. A zenélési szokásokra vonatkozó megállapítások között egyet feleltethetünk meg a mentális gyakorlásnak, ez pedig így hangzik: „Szoktam és szeretek hangszer nélkül, csupán az ujjaimmal gyakorolni”. Ahogy azt az 1. ábrán látható diagram mutatja, a válaszadók többsége nem tekinthető mentális gyakorlást alkalmazónak.

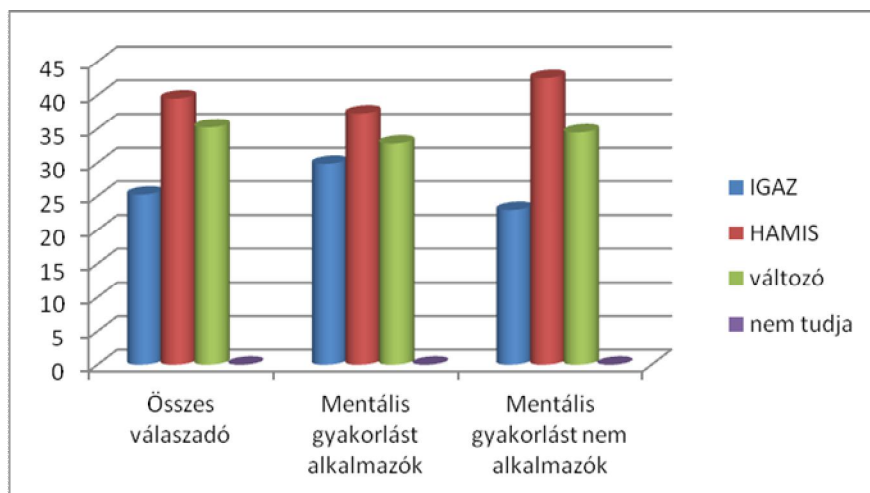

1. ábra: A mentális gyakorlást alkalmazók aránya az összes válaszadó körében (a szám adatok %-ban értendők).

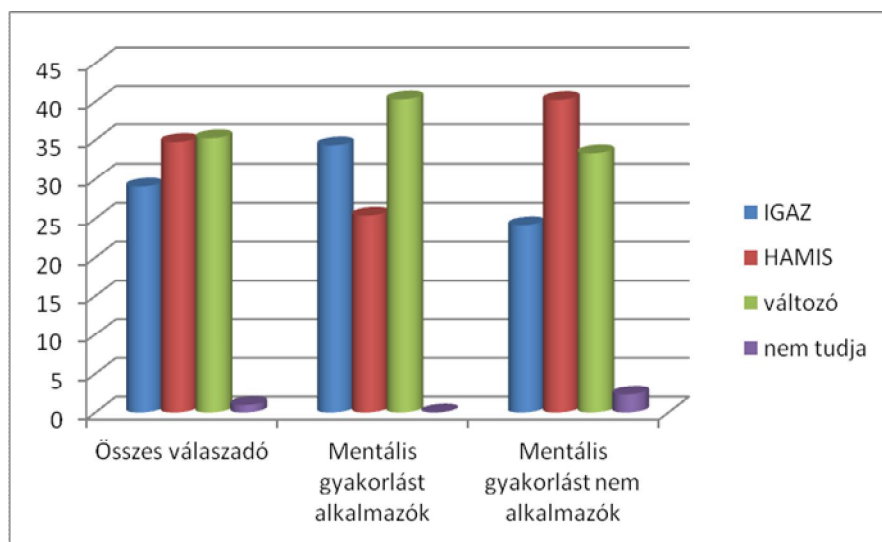
Foglalkoztatott a kérdés, vajon a mentális gyakorlást alkalmazók és nem alkalmazók tanulási és zenélési szokásaiban mutatkoznak-e eltérések, illetve kimutatható-e korreláció a mentális gyakorlás és valamely tanulási vagy zenélési szokás között. A válasz mindkét esetben igen.

Leíró statisztikát alkalmazva megvizsgáltam, hogy az összes válaszadó mely szokásokat jelölte meg jellemzőként, majd megnéztem, hogy ez a mintázat mutat-e eltérést a mentális gyakorlást alkalmazók és nem alkalmazók esetében. Összehasonlításképpen nézzünk meg két diagramot. A 2. ábrán azt látjuk, hogy az adott megállapítás (Szeretek zene mellett tanulni.)

hasonló mértékben jellemzi a mentálisan gyakorlókat és nem gyakorlókat, valamint az összes válaszadót általában. Ezzel szemben a 3. ábrán az adott megállapítás (Tanulás közben egyszerre több dologra figyelek.) eltérő mértékben jellemzi az összes válaszadót, a mentális gyakorlást alkalmazókat, valamint a mentális gyakorlást nem alkalmazókat.

2. ábra: „Szeretek zene mellett tanulni.” A megállapítás hasonlóan jellemzi az összes válaszadót, a mentális gyakorlást alkalmazókat, valamint a mentális gyakorlást nem alkalmazókat. (A szám adatok %-ban értendők.)

3. ábra: „Tanulás közben egyszerre több dologra figyelek.” A megállapítás eltérő mértékben jellemzi az összes válaszadót, a mentális gyakorlást alkalmazókat, valamint a mentális gyakorlást nem alkalmazókat. (A szám adatok %-ban értendők.)

További vizsgálódásaim alapját a 3. ábrához hasonló eloszlást mutató megállapítások jelentették. Kiválasztottam 3 tanulási és 5 zenélési szokást, amelyekben a leíró statisztika eltéréseket igazolt az összes válaszadó, a mentális gyakorlást alkalmazók, valamint a mentális gyakorlást nem alkalmazók között. Ezt követően Pearson-féle korrelációs számítást végeztünk arra vonatkozóan, beszélhetünk-e együttjárásról a mentális gyakorlás és a vizsgált szokások között. Az eredményeket az alábbi táblázatokban olvashatjuk.

megállapítás	szignifikáns	erősség	irány
Egyszerre egy dologra figyel.	nem	-	-
Egyszerre több dologra figyel.	nem	nagyon gyenge	pozitív
Legalább rövid időre bele kell néznie a jegyzetbe.	nem	-	-

1. táblázat: A tanulási szokások és a mentális gyakorlás korrelációjának vizsgálata.

megállapítás	szignifikáns	erősség	irány	érték
Szeret hallás után játszani.	igen	gyenge	pozitív	$r=0,30; p<0,001$
Szeret improvizálni.	igen	gyenge	pozitív	$r=0,273; p<0,001$
Szokott parodizálni.	igen	gyenge	pozitív	$r=0,273; p<0,001$
Legalább rövid időre bele kell néznie a kottába.	igen	gyenge	negatív	$r= -0,159; p<0,05$
A transzponálás nehézséget okoz.	igen	gyenge	negatív	$r= -0,169; p<0,05$

2. táblázat: A zenélési szokások és a mentális gyakorlás korrelációjának vizsgálata.

Mint láthatjuk, a tanulási szokások és a mentális gyakorlás korrelációjának vizsgálata nem igazolt szignifikáns kapcsolatot, ezzel szemben a zenélési szokásokat illetően több megállapítás esetében is figyelhetünk meg gyenge, de szignifikáns korrelációt. Ezek értelmében elmondhatjuk, hogy a mentális gyakorlást alkalmazók szívesebben játszanak hallás után (vagyis eredményesebbek az auditív feldolgozásban), a sikeres felidézés érdekében nem szükséges a kottára hagyatkozniuk (vagyis hatékonyabb memóriával rendelkeznek), egy adott dallamot könnyedén helyeznek át másik hangnembe (vagyis jobb eredményeket érnek el az absztrakt műveletek végrehajtása során), továbbá szeretnek rögtönözni, valamint egy zeneművet parodizálni (tehát jobbnak tekinthetők a teljesítményt illetően).

A vizsgálattal kapcsolatban fontosnak tartok megjegyezni néhány dolgot.

A legfontosabb az, hogy az eredmények még nincsenek teljesen feldolgozva, tehát nem minden megállapítást vetettünk statisztikai próbák alá. Vagyis az 1. táblázatban látottak nem jelentik azt, hogy a mentális gyakorlás ne lenne hatással a tanulási szokásokra – csupán hármat emeltem ki, 17 további megállapítást még nem vizsgáltunk. Így az is elképzelhető, hogy az esetleges korrelációk nem a tanulási környezetben, hanem a teljesítményben keresendők.

Konklúzió

Mint láthattuk, a mentális gyakorlás nem egy diszkrét módszer, hanem a lehetőségek valóságos tárháza. Alkalmazása számos területet ölel fel (sportpszichológia, rehabilitáció, egészségügyi prevenció, zene), eredményességét több kutatási is igazolja.

Ahhoz azonban, hogy kitűzött céljainkat elérhessük, figyelembe kell vennünk, hogy a mentális gyakorlás kiegészítő módszerként használatos. Alkalmazása során számos módszertani szempontot is be kell tartanunk, melyek közül a legfontosabb, hogy amennyiben motoros képesség fejlesztését szeretnénk megvalósítani, rendelkezünk kell előzetes kinesztikus élménnyel. Ugyanennyire lényeges, hogy a különböző természetű ingereket igyekezzünk integrálni.

Végül a legjobb hír: a mentális gyakorlás mindenki számára elérhető, költségkímélő, és erőfeszítés nélkül alkalmazható módszer.

Felhasznált irodalom:

- HERCEG, Attila: Meghatározza-e zenei képességeinket információfeldolgozási stratégiánk? Budapest: Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület VII. PhD Konferenciája, 2013. 10. 11.
- HERCEG, Attila: Az információfeldolgozási stratégiák szerepe a zenetanulásban. *Parlando* internetes zenepedagógiai folyóirat, 2013; VI:5.
- HONFI, László: A mentális edzés hatékonyságának vizsgálata tornászok esetében. [doktori értekezés] Veszprém: Pannon Egyetem Interdiszciplináris bölcsészet- és társadalomtudományok Doktori Iskola, 2007.
- JACKSON, Philip L., LAFLEUR, M. F., MALOUIN, Francine., RICHARDS, S., DOYON, Julien.: Potential Role of Mental Practice Using Motor Imagery in Neurologic Rehabilitation. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 2001;82:1133-41.
- LEMON, Charles – CARPENTER, William: On the Influence of Suggestion in Modifying and directing Muscular Movement, independently of Volition. Royal Institution of Great Britain, 1852.
- LUTZ, Antoine, GREISCHAR, Lawrence L., RAWLINGS, Nancy B., RICARD, Matthieu, DAVIDSON, Richard J.: Long-term meditators self-induce high-amplitude gamma synchrony during mental practice. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 2004;101(46):16369-73.
- MALOUIN, Francine, RICHARDS, Carol L., DOYON, Julien, DESROSIERS, Johanne, BELLEVILLE, Sylvie: Training Mobility Tasks after Stroke with Combined Mental and Physical Practice: A Feasibility Study. *Neurorehabilitation and Neural Repair*, 2004;18(2):66-75.
- MELCHER, Tobias, WINTER, D., HOMMEL, B., PFISTER, R., DECHENT, P., GRUBER, O.: The neural substrate of the ideomotor principle revisited: Evidence for asymmetries in action-effect learning. *Neuroscience*, 2013;231:13-27.
- NYBERG, Lars, ERIKSSON, J., LARSSON, A., MARKLUND, P.: Learning by doing versus by thinking: An fMRI study of motor and mental training. *Neuropsychologia*, 2006;44(5):711-717.
- RUBIN-RABSON, Grace: Studies in the psychology of memorizing piano music. VI: A comparison of two forms of mental rehearsal and keyboard overlearning. *Journal of Educational Psychology*, 1941;32(8):593-602.
- SACKS, Oliver: *Zenebolondok*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008.
- SHAH, T., VERDILE, G., SOHRABI, H., CAMPBELL, A.: A combination of physical activity and computerized brain training improves verbal memory and increases cerebral glucose metabolism in the elderly. *Translational Psychiatry*, 2014:1-9.
- SHIN, Yun Kyoung , PROCTOR, Robert W., CAPALDI, E. J.: A review of contemporary ideomotor theory. *Psychological Bulletin*, 2010;136(6):943-974.
- SLAGTER, Heleen A., DAVIDSON, Richard J., LUTZ, Antoine: Mental training as a tool in the neuroscientific study of brain and cognitive plasticity. *Frontiers in Human Neuroscience*, 2011;5:17:1-12.

- STOCK, Claudia – STOCK, Armin: A short history of ideo-motor action. *Psychological Research*, 2004:68:176-88.
- VOLKOW, Nora D.: Brain glucose metabolism in violent psychiatric patients: a preliminary study. *Psychiatry Research: Neuroimaging*, 1995:61(4):243-253.
- ZEIDAN, Fadel, JOHNSON, S. K., DIAMOND, B. J., DAVID, Z., GOOLKASIAN, P.: Mindfulness meditation improves cognition: Evidence of brief mental training. *Consciousness and Cognition*, 2010:19(2):597-605.

A pozitív pszichológia mint előkép

Keyes szerint a pozitív társadalomtudomány legfontosabb célkitűzése, hogy felhívja a figyelmet a jól működő közösségek sajátosságaira, ennek érdekében kutassa a társadalmi védőfaktorokat, a szociális jóllétet megalapozó személyiségbeli erősségeket. Ezt a programot a pszichológia oldaláról a *pozitív pszichológia* vállalta fel. A szociológia, a pedagógia, a kommunikáció, a közgazdaságtan és számos más terület azonban még – a „pozitív” szó szoros értelemben vett jelentése szerinti - „pozitív fordulat” előtt áll. A pozitív nézőpont nem jelenti a kritikai szemlélet eltűnését, csupán egy kiegyensúlyozott állapot megteremtését. Igaz, hogy fel kell tárunk a veszélyeket, a problémákat, a diszfunkciókat, de azt is fel kell ismernünk, hogy ezek kiiktatása nem jelenti automatikusan a jóllét megalapozását, sem egyéni, sem pedig közösségi szinten. (Hamvai-Pikó, 2008)

A döntés-előkészítő munkát a pedagógia számára a nevelésszociológia végzi el, mégpedig azzal, hogy általános törvényszerűségeket tár fel, tényeket ismertet, kutatási eredményeivel döntéseket készít elő akár az osztály, akár a nevelés-oktatás, iskola vagy netán az oktatási rendszer egésze számára. (Kozma, 1984)

A pozitív pszichológia megalkotásának szükségességére Maslow (1954) utal elsőként, aki szerint a „kriplik” tanulmányozása „kriplipszichológiát” eredményez (Vö. Maslow, 1954. p.354). Nevéhez köthető az úgynevezett humanisztikus megközelítés a pszichológiában.

A pozitív pszichológia a humanisztikus megközelítéshez képest annyival mutat előbbre, hogy az előbbi sokkal inkább előtérbe helyezi az egyéni mellett a társas jóllét fontosságát, valamint törekszik arra, hogy a megfelelő emberi működést biztosító tényezőket szigorú empirikus kutatásokkal vizsgálja, azonosítsa, igazolja (Oláh 2004, Seligman 2011; és Csíkszentmihályi 2012).

Munkáikban a pozitív pszichológia jeles képviselői hangsúlyozzák, hogy az ő olvastukban a tudás, a fejlődés önmagáért való öröme a fontos, valamint annak önjutalmazó hatása, továbbá az önkézdeményezte aktivitások és a kíváncsiság is meghatározó lehet az egyéni önmegvalósítás, valamint a jóllét elérésében.

A pozitív pszichológia fontos küldetése, hogy a diszfunkciók és patológiás jelenségek megfigyeléséről az emberi erősségek, erények feltárására és kiaknázására helyezze át a pszichológia fókuszpontját. Emblematikus kérdésvetése (Oláh, 2004):

- hogyan járulhat hozzá a pszichológia az emberek boldogabbá tételéhez,
- hogyan lehetnek fizikailag és lelkileg egyaránt egészségesebbek, kiegyensúlyozottabbak társadalmunk tagjai?

Oláh (2004), miközben áttekinti az új pszichológiai paradigma amerikai előzményeit, kitér arra is, hogy mi mindennek az üzenete az oktatás és nevelés számára. Rámutat arra, hogy mind Allport (aki az érett személyiség jegyeit kutatta), mind Rogers (aki a jól funkcionáló ember megértésére törekedett), mind White (aki a kompetencia-motívumok és az énhatékonyság, valamint a kontrollképesség kialakulását kutatta), továbbá Rotter (aki a sikerorientáció teljesítményre gyakorolt hatását tanulmányozta), valamint Atkinson, Terman és Lazarus is joggal tekinthetők a mai pozitív pszichológia atyjainak. Seligman munkássága Csíkszentmihályival karöltve pedig a „legátfogóbb” képet nyújtják a téma iránt érdeklődők számára. Oláh (2004) szerint a pozitív pszichológia üzenete a pedagógia számára az, hogy az

„addig terhelem, ameddig flowban tudom tartani elv” alkalmazásával az oktatás olyan pozitív élményt teremtő eljárássá alakítható, amely segítheti a tudás-asszimiláció és személyiségfejlesztés folyamatának megvalósulását. A tanítás – ezen értelmezés szerint – a tudás szeretet útján való átadásának folyamata.

Martin Seligman érdemei kétségtelenek a pozitív pszichológiát megalapozó tézisek „közös platformra terelésében” (Oláh 2012).

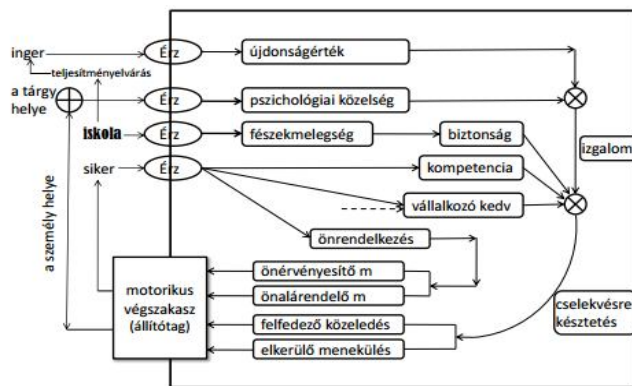
Seligman 2011-ben megjelent munkájában – *Flourish – a Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being* címmel – a virágzást (flourish) jelöli meg a pozitív pszichológia tárgyának, és céljaként pedig a „virágzási” folyamat előmozdítását tekinti.

Ő a jóllétet egy konstruktként kezeli, melynek öt eleme van (feltételezése szerint ezeket önmagukért választjuk, és egymástól elkülönülten mérhetőek): pozitív érzelem, elmélyülés, értelem, teljesítmény, és pozitív emberi kapcsolatok. Mindezek empirikus mérésekkel való alátámasztása ugyanakkor még várat magára.

Csikszentmihályi Mihály (2012) szerint azért van szükség tudományos módszereket használó, de a természettudománytól némely tekintetben eltérő metodikát alkalmazó új pszichológiára, hogy az emberek figyelmét ráirányítsa az alábbi három tematikus kérdéskörre:

- mit is jelent embernek lenni (saját természetünk ki- és megtapasztalása),
- „új társadalmi szerződés” elveinek kidolgozása, (üzlet – etika – lojalítás középpontban);
- továbbá fontosnak tartja az öröm hatalmát, annak tudatos megélését minden pillanatban. Utal Platón *Allam* című munkájára, melyben a szerző azt mondja, hogy a nevelők legfontosabb feladata megtanítani a gondjaikra bízott ifjú embereket arra, hogy méltó dolgokban leljék gyönyörűségüket.

Csikszentmihályi (2010) nézetei szerint az elsődleges motiváció az áramlás (flow), és ez az, ami kedvezően tud hatni az iskolai teljesítményre. Héjj (2013) kibernetikai modellje is valami hasonlót sugall. Modelljének lényege, hogy az oktatási folyamat során az érzelmi támogatás növelésével nő a diákok biztonságérzete, ami fokozza az új tananyag felé való közeledési kedvet, ami szintén pozitívan kollerál a kísérletező kedvvel és a figyelemmel. Mindez kedvezően hat a siker bekövetkezésére, melyet saját cselekedete eredményeként könyvel el a diák, tehát kompetenciája erősödik, továbbá annak tudata is, hogy az új kihívások kevésbé fenyegetőek számára. Így egy önmagát erősítő pozitív visszacsatolás jön létre, mely önérvényesítést generál a felfedező közeledés valószínűségének újbóli bekövetkezését előrevetítve (Vö. Héjj 2013).

Ábra: Mikor figyel a diák? Kibernetikai modell. (forrás: [5.]

A pozitív pedagógia körvonalai

A pozitív pszichológia kutatói ugyanakkor (pl. Fredrickson, 1998, Rowe et al., 2007; idézi Seligman et al., 2009 294-295. o.) megerősítették azt is, hogy egyértelmű kapcsolat áll fenn a jóllét és a tanulás között. Seligman és Mtsai (2009) azt állítják, hogy „a nagyobb jóllét együtt jár az eredményesebb, hatékonyabb tanulással. A jóllét növekedése nagy valószínűséggel a tanulásban is növekedéssel jár, ami az oktatás hagyományos célja” (294.o.).

Seligmanék arra is rámutatnak, hogy „a jóllétet tanítani kellene az iskolában, méghozzá három területen: a depresszió ellenpontjaként, az étellel való elégedettség növelésének eszközeként, és a hatékonyabb tanulás, illetve a kreatívabb gondolkodás elősegítőjeként” (295.o.) (Vö. Bálint 2014).

Bálint (2014) amellett érvel, hogy a pozitív pedagógiának a tanulók kreativitásának kiaknázására kell elsősorban fókuszálnia, hiszen a kreativitás egyaránt növeli a szubjektív jóllétet és a hatékony tanulást.

Oláh (2004) szerint az a tanár tölti be legoptimálisabban / leghatékonyabban a funkcióját, aki képes a tantárgyi követelményeket és a saját elvárásait is a diákok terhelési szintjéhez alakítani. Mindezt úgy teszi, hogy közben flow-ban tudja tartani őket. Így egyszerre valósulhat meg a tudás – tanulás – személyiségfejlesztés hármasa a pozitív pszichológia „szeretetteljes égisze” alatt. Ő így összegzi a pozitív pszichológia hozamát a pedagógiában alkalmazva: „a tudás gyökerei nem keserűek, hanem édesek, különösen akkor, ha az iskola képes flow élményhez juttatni a tanulókat.” (Oláh 2004 p.46.)

A *pozitív pedagógia* mint tudományos terminus ugyan még nem létezik, de egyre többen úgy vélik, hogy szükség lenne rá. Arra gondolva, hogy a pszichológiában a pozitív „fordulatot”, mint új irányzatot mely tényezők hívták életre, könnyen lehet a pedagógia vonatkozásában is párhuzamot találni arra, hogy nézőpontváltás lenne szükséges az oktatásban is. Köztudott, hogy *fekete pedagógia* már nagyon régóta leírásra került (Vö. Hunyadyné 2006), azonban „fehér” vagy pozitív pedagógia kezdeményeire való reflexió még csak nyomokban fedezhető fel (Hamvai-Pikó 2008 utal rá). Klein Sándor mint a rogers-i pszichológia magyarországi folytatója (Vö. Klein 2012) sikeresen beazonosított több tucat jó gyakorlatot a hazai alternatív iskolák pedagógusainak praxisa alapján, ugyanakkor a hagyományos oktatási intézmények oktatási-nevelési módszertanának feltérképezésére kutatása nem terjedt ki. (Vö. Klein 2007, 2011).

A fekete pedagógia mint ellenpont

A *fekete pedagógia* fogalmat legelőször 1977-ben Katherina Rutschky használja abban az értelemben, hogy a felnőttek nevelői szerepben és a családban is, valamint az intézményes nevelés keretein belül is visszaélhetnek a gyermekek alárendelt helyzetével. 1991-ben Vincze László neveléstörténeti kontextusban mutatja be a gyerekek ellen elkövetett visszaélések történetét az ókortól kezdve. A kifejezés tehát új, viszont a probléma annál régebbi. Definícióira az alábbi meghatározások születtek (Vö. Hunyadyné 2006):

- Pukánszky (2001) – A gyermek kiszolgáltatott helyzetével visszaélő, a nevelést a gyermek rovására mindenáron ésszerűsíteni akaró törekvések összessége.
- Alice Miller (2002) – Egyrészt nevelési módszer, másrészt komplex beállítódás (családi nevelési módszerek átadása generációkon át – megfélemlítés, izolálás, szeretetmegvonás)
- Krumm (2003) – Az a negatív kommunikációs tevékenység, amely legalább egy fél éven keresztül legalább heti egyszeri gyakorisággal fordul elő. Hunyady Györgyné – M. Nádasi M. – Serfőző M. (2006): Hatásrendszer, a pedagógiai ártalmak intézményes nevelésben megmutatkozó formái. A tudatos és nem-tudatos pedagógiai diszfunkcionális részhalmoz, amely időben távolra ható módon is negatív nyomot hagy a nevelésben.

Annak testi-lelki-szellemi egészségét veszélyezteti, vagy éppen sérülést okoz, s amely spontánul vagy támogató körülmények között felidézhető.

Hunyadyné (2006) a fekete pedagógia hatásait kétféleképpen csoportosította: *megélt* és *átélt* élmények. Előbbi, bár ártó, de akit érint, az nem is tudja, hogy másképp is lehetne (pl. megfelelési kényszer a szülőnek, iskola kedvezőtlen egészségügyi helyzete). Az átélt „élmény” ezzel szemben ártó hatású, melyre a diák azonnal reagál, továbbá az intenzív negatív közegbe ágyazódik a sérelem, és az életet aktuálisan megkeseríti. Előfordul az is, hogy ez eltemetődik, de idővel előjön a sérelem, és a legerősebbek még felnőttkorban is felidézhetőek, felidéződőek maradnak. A dolgok feketének megélése mindazonáltal egyéni élettörténet, és személyiség kérdése is! A kimutatott fekete pedagógiai hatások az alábbi tárgyközökhöz kapcsolhatók (Hunyadyné 2006):

- a tanítási-tanulási folyamat,
- a formális és informális teljesítmény-értékelés,
- a társas együttélés szabályainak megsértése,
- a kortársak közötti rivalizálás,
- a hatalmi helyzet érzékeltetéséből adódó konfliktusok, valamint
- a pedagógus nevelési stílusához tartozó nézeteltérések.

Legsúlyosabb hatásként azonban a szerző a sérelmet elszenvedők személyiségében, testi-lelki egészségében bekövetkező károsodásokat említi.

A pozitív pedagógia, mint kutatási terület

Fentiekből egyértelműek következnek, hogy szükség van olyan kutatásokra, amelyek feltárják a fekete pedagógia ellenpólusait. Vagyis azt, hogy hogyan lehet az oktatási folyamatot, a diákok értékelését, a szociális együttélés mindennapokban jelentkező problémáit (egyenlőtlenségek diák-diák, tanár-diák) pozitív szemléletmód alkalmazásával hatékonyan kezelni.

Külön érdemes figyelmet fordítani arra, hogy az iskolai teljesítmény mennyire negatív érzelmi színezettel bír – még a tanárjelöltek körében is! (Vö. Héjj 2013 p.12-14) „Patologikus testi tüneteket is létrehozó feszültség gerjed a tanárjelöltekben, ha az iskolai teljesítményre gondolnak.” Csoda-e tehát, ha a diákok hasonlóképpen éreznek? Héjj (2013) szerint, ha az iskola az unalom és stresszes félelem közötti frusztráló kudarcélmény, akkor a nevelépszichológiának minden tudását be kell vetnie e baj orvoslására. Szerinte a kedvtelen teljesítés helyett arra kell ösztönözni a diákokat, hogy örömeiket leljék a megtanulandóval való foglalatalkodásban. Véleménye szerint életfontosságú lehet a siker és az azt kísérő pozitív érzelmek megélése a tanulók eredményeinek tekintetében.

Klein Sándor (2012) aki szerint: „iskolai évek nem pusztán arra valók, hogy felkészüljünk a későbbi életünkre, hanem arra is, hogy élvezzük életünknek ezt a szakaszát” szintén sürgeti a változást, mely a huszonegyedik század pedagógusaira vár.

A fentiek alapján egyre inkább égető szükség mutatkozik arra, hogy mindannyiunk javára a neveléstudomány oldaláról megalkossuk, és további tartalommal töltsük meg a *pozitív pedagógia* terminust. Ebben az alábbi fogalmak és fogalmi keretek lehetnek segítségünkre.

Nevezzük a pozitív pedagógiát egy olyan hatásrendszernek, mely a pedagógusok által tudatosan alakított és használt, összetett egészlet alkotó kommunikációs, attitűd- és viselkedési rendszer. Ez a rendszer a pedagógiai oktatási-nevelési folyamat hatását mérve összegzi mindazokat a pozitívumokat, melyek az intézményes nevelésben megmutatkoznak. Ugyanakkor a pozitív pedagógia egy tudatos és nem-tudatos pedagógiai gyakorlatok halmaza, amely időben távolra ható módon is pozitív nyomot hagy/hagyhatna a nevelésben, testi-lelki-szellemi

egészségét elősegítendő. Fontos még az operacionalizálás szempontjából az is, hogy a jelenség tulajdonságait tekintve spontánul vagy támogató körülmények között felidézhetőnek kell lennie.

A pozitív pszichológia kérdésvetéseinek analógiájára a *pozitív pedagógia* főbb kérdései a következők lehetnének.

Hogyan járulhat hozzá a pedagógia:

- a tanulás örömtelivé tételéhez,
- a tanulók és tanáraik lelki egészségének megőrzéséhez, javításához;
- a hatékonyabb együttműködés megvalósításához az oktatásban,
- a diákok és a nevelők flow élményeinek gyakoribbá válásához,
- a flourish élmény javításához, növeléséhez;
- a tudás örömeinek átéléséhez, a tanulás megszeretéséhez, és élethosszig tartó élményként való értelmezésének szükségességéhez, és ennek mindenki általi belátásához?

A másoktól kapott visszajelzések énképünket alakítják. A tanár-diák kommunikáció meghatározó eleme a tanórán elhangzó kérdések (a tanár részéről), és a kapott feleletek (a diákok részéről) minősége, amelyek nagymértékben meghatározzák a két fél kapcsolatát. A nevelő által a diáknak adott válasz(ok) minősége kétféle(ék) lehet(nek) (pozitív vagy negatív), következményei(ket) tekintve a hatása(ik) azonban többféle(ék) lehetnek. (Thomas Gordon, 1998.). Ha a visszajelzés pozitív, az irányulhat a személyiségre és a teljesítményre is („Ügyes voltál!” „Kitűnő munka!”).

A negatív visszajelzésnek viszont kizárólag a teljesítményre szabadna irányulnia. („Ez a dolgozat csapnivaló!”), máskülönben romboló hatással lehet a személyiség önértékelési aspektusára, és az által akár a személyiség további optimális fejlődésére is (pl. egy olyan visszajelzés, mint: „Jaj, de buta vagy!”). A pedagógiai gyakorlat eredményességét tehát nagyban befolyásolhatja a diáknak megfelelően adott (téma- idő hely-mód) helyes - vagy egyszerűen csak *pozitív*-visszajelzés.

Seligman és munkatársai (2011) az ausztráliai Geelong Grammar School-ban 2008-ban kidolgozták a pozitív pszichológiai szemlélet oktatásban való alkalmazhatóságának feltételeit. Először a tanárokat képezték ki a pozitív pszichológiai háttérű irodalom gyakorlatba ültetésére az oktatásban, majd tanárok és pszichológusok együtt kezdtek hozzá egy új tanterv kidolgozásához, melynek segítségével a pozitív pszichológiai szemléletet az egész iskolában tudják majd a jövőben alkalmazni. (Vö. Geelong Grammar School honlapja: <https://www.ggs.vic.edu.au/School/Positive-Education/What-is-Positive-Education>)

Seligman (2012) a sikeren felbátorodva könyvének zárszavában olyan kérdéseket fogalmaz meg, mint:

- Tanítható-e a történelem úgy, hogy, az emberi fejlődést hangsúlyozza, mely elképesztően jó, remek, sőt kiváló dolog?
- Vagy tanítható-e úgy a matematika, hogy azt nyomatékosítsa a diákokban, hogy az igazság legtökéletesebb formájának megjelenése ez a tantárgy?
- Sőt, mi több, tanítható-e a biológia egy olyan eszmerendszerbe ágyazva, mely szerint az emberi evolúció nem csak rosszat (háború, fegyverkezés, éhínség); hanem jót is (együttműködés, önfeláldozás, szeretet) eredményezett?

Seligman továbbá a reményét fejezi ki, hogy ez a munkája hozzájárulhat „a világméretű depressziójárvány végének kezdetéhez”. (Seligman, 2012)

Kutatói kérdés-javaslatok

A Nyugat-magyarországi Egyetem kutatói (Holecz- Molnár, 2014) rámutattak tanulmányukban a pozitív pszichológia szemléletmódjának fontosságára, valamint az irányzat által feltárt jóllét-fokozó tényezők szerepének jelentőségére a pedagógusok önfejlesztésében. Továbbá azt is kiemelték, hogy a pedagógus boldogsága és megelégedettségének növekedése pozitív hatással lehetne a felnövekvő nemzedékre is.

Továbbgondolva a kérdéskört alábbiakban néhány, általam relevánsnak vélt kutatói kérdést sorolok fel, amelyek a pozitív pedagógia mint kutatási terület megalapításával, a kutatás kezdeti lépéseivel kapcsolatosak.

- a.) Milyen létező fogalmak emelhetők be a pozitív jelzővel kiegészített pedagógiába a pozitív pszichológiából, és hogy szükséges-e ezeken túl további, új fogalmakat alkotni?
- b.) Jelen van-e a pozitív pedagógia a mai tanári praxisban? Ha igen, milyen arányban, és vajon mennyire tudatosan?
- c.) Mindez függ-e az iskola típusától, a tanár életkorától, a tantárgytól, és egyéb (később beazonosítandó) változóktól?
- d.) Lehet-e változtatni tanári attitűdváltással a fekete pedagógia gyakran akaratlan gyakorlatán?
- e.) Vevők-e a diákok erre egyáltalán? (Vajon biztos-e, hogy minden diáknál sikert lehet elérni szemléletmód váltással, és pozitív hozzáállással? Ha igen miért, és ha nem, vajon annak mi lehet az oka?)
- f.) Lehet, hogy a diákoknak és nevelőiknek egyaránt szükséges lenne *tanítani* ezt a hozzáállást? (vö. Seligman 2011- Geelong-i tapasztalatai, Héjj 2013)

Zárszóként

Seligman (2011) Nietzsche idézi, aki három korszakra osztotta az emberi történelmet. Az elsőt a „teve” korszakának nevezte – aki ül, nyöszörög, és tűr. A második korszakot az „oroszlán” korszakának hívta, aki „nemet” mond (a zsarnokságra, a tudatlanságra). A harmadik korszak véleménye szerint az „újjászületett gyermek” ideje lesz. Ő azt fogja kérdezni: „Mire mondhatunk igent?”

Seligman szerint „Mindannyian „igent” mondhatunk:

- a több pozitív érzelmre.
- a nagyobb fokú elmélyedésre.
- a jobb kapcsolatokra.
- arra, hogy több értelem legyen az életben.
- a több pozitív teljesítményre.
- a nagyobb jól-létre.” (Seligman 2011 p.250)

Mindannyian „igent” mondhatunk a pozitív oktatási-nevelési folyamatok minél szélesebb körű kiterjesztésére is.

A pozitív pszichológia szemléletének és kutatási eredményeinek konvertálása a pedagógia világára szükségesszerű, és tekintettel az ötévente megkétszereződő tudásanyag hatékony feldolgozásának szükségességére (vö. Héjj 2013) előbb utóbb elengedhetlenné válik. Miért ne tárjuk hát fel, és építsük be a mindennapi oktatási-nevelési folyamatba minél szélesebb körben a már meglévő jó gyakorlatokat, hogy azok a jövő generációjának megelégedésére is szolgáljanak?

Lehet, hogy témámat nem minden neveléstudós fogadja majd kitörő lelkesedéssel, de úgy vélem, hogy a neveléstudományak adekvát válaszokat kell adnia korunk sürgető kihívásaira.

Bibliográfia

- Bálint Ágnes (2014): *Towards the Positive Psychology of Adolescence*. HERJ 2014/2. p.4-20.
- http://www.doktori.hu/index.php?menuid=192&lang=EN&sz_ID=8199&popup=1 (letöltés ideje: 2015. január 14.)
- Csíkszentmihályi Mihály (2012): *A megszőlított pszichológia*. In.: A pozitív pszichológia világa. (Szerk. Oláh Attila) Akadémiai kiadó, Budapest. 2012. p.47-57. ISBN: 978 963 05 9355 7
- Gordon, Thomas (1998): *T. E. T. A tanári hatékonyság fejlesztése*. A sikeres tanítás szemlélete és gyakorlati képzégtára. Assertiv Kiadó, Budapest. p.88-125. ISBN: 963 85850 2 1
- Hamvai Csaba-Pikó Bettina (2008): *Pozitív pszichológiai szempontok az iskola világában: a pozitív pedagógia kihívásai*. Magyar Pedagógia, 108. 1. sz. p.71-88.
- Héjj A. (2013): *Mikor figyel a diák? Egy kibernetikai modell és a valóság* In: Andl Helga, Molnár-Kovács Zsófia (szerk.) *Iskola a társadalmi térben és időben 2011-2012.*: I. kötet. Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola. Pécs. letöltés ideje: 2015. június 13. p. 11-28. [1. ábra forrása p. 27.]
- Holecz Anita – Molnár Szandra: *Pedagógusok pozitív pszichológiai tükörben: a jóllétet erősítő tényezők jellemzői a pályán*. p.3-13.
- http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2014/2014_10.pdf (letöltés ideje: 2014. február 2.)
- <https://www.ggs.vic.edu.au/School/Positive-Education/What-is-Positive-Education> (megtekintés ideje: 2014. december 2.)
- Hunyady Györgyné – M. Nádasi Mária – Serfőző Mónika (2006): *„Fekete pedagógia” Értékelés az iskolában*. Argumentum Kiadó, 2006. p. 11-16. ISBN: 963 446 387 8
- Klein Sándor – Soponyai Dóra (2011): *A tanulás szabadsága Magyarországon*. Edge 2000 Kft., Érd. ISBN: 9789639760158
- Klein Sándor (2007): *Gyermekközpontú iskola*. Edge 2000 Kft. Érd. p. 7-77. ISBN: 978 963 9760 02 8
- Klein Sándor (2012): *Tanulni jó. Egy pszichológus a pedagógiáról*. Edge 2000 Kft. Érd. p. 117-160, 262-269, 505-521. ISBN: 978 963 9760 21 9
- Kozma Tamás (1984): *A nevelésszociológia alapjai*. <http://mek.oszk.hu/11200/11283/11283.pdf>. Letöltés: 2014. július 2.
- Martin Seligman (2011): *Flourish – Éljen boldogan! A boldogság és a jól-lét radikálisan új értelmezése*. Akadémiai Kiadó, Budapest. p. 93,250, 11-70. ISBN: 978 963 05 9150 8
- Martin Seligman (2012): *Az optimista gyermek (Védd meg a depressziótól – legyen boldog élete)*. Akadémiai Kiadó, Budapest 307, 316. ISBN: 978 963 05 9269 7
- Maslow, A. (1954). *Motivation and personality*. New York: Harper. p.13. ISBN: 978-0060419875
- Oláh Attila (2004): *Mi a pozitívuma a pozitív pszichológiának?* Iskolakultúra, 2004/11 http://epa.oszk.hu/00000/00011/00087/pdf/iskolakultura_EPA00011_2004_11_039-047.pdf (letöltés ideje: 2014. március 2.) p. 39-47.
- Oláh Attila (szerk.) (2012): *A pozitív pszichológia világa*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest p. 3-12, 20-47, 48-57. ISBN: 978 963 05 9355 7
- Seligman, E. P. (2009): *Positive education: positive psychology and classroom interventions*. In.: Oxford Review of Education vo.35, No.3, June. p. 293-311.

**NÁDASDI ESZTER: A TUDOMÁNYKÖZVETÍTÉS ALTERNATÍV
FELÜLETEI: A KÓRHÁZSOROZATOK SZEREPE AZ ORVOSI
TECHNOLÓGIÁKKAL KAPCSOLATOS ISMERETTERJESZTÉSBEN - BME-GTK
TUD. FILOZÓFIA ÉS TÖRT. D.I. (Lektorálta: Dr. Fejes Zsolt)**

Absztrakt

A laikusok ma már sokkal több forrásból tájékozódhatnak orvosi kérdésekben, mint korábban. Ebben a jelenségben a média és az internet térnyerése mellett érdemes figyelembe venni a populáris kultúra olyan termékeit, melyek műfaji sajátosságaikból adódóan alkalmasak a tudományos információk közvetítésére: ilyenek például a kórházsorozatok. Tanulmányomban elemzem ezeknek a sorozatoknak az információközvetítési potenciálját, és bemutatom, hogy a háromdimenziós nyomtatás technológiája hogyan jelenik meg a nagy nézettséggel rendelkező amerikai sikersorozatban, a *Grace Klinikában*. A sorozat konkrét tartalma azonban csak az első lépést jelenti az orvosi információk közvetítésében: az epizódismertető, valamint a sorozat tudományos tartalmáról szóló médiaanyagok fontos szerepet tölthetnek be a nézők edukációjában. A sorozatok tartalmával kapcsolatos visszajelzések abban segíthetik az egészségügyi szakembereket, hogy jobban értsék a hozzájuk forduló laikusok információszerezési szokásait, és forrásaik jellegét, minőségét, mely segítheti a két fél közötti hatékony információcserét.

Kulcsszavak: tudománykommunikáció, orvostudomány médiareprezentációja, kórházsorozatok, háromdimenziós nyomtatás

1. Bevezetés

Az orvostudomány fejlődésének hatására számos olyan orvosi technológia jött létre, illetve van kialakulófélben, mely komoly pozitív ígéretekkel hordoz, és új távlatokat nyit az egészségről és az emberi testről való gondolkodásban. Ilyenek például a regeneratív eljárások, az orvosi biotechnológiák, az asszisztált reprodukcióhoz kapcsolódó különféle beavatkozások, vagy akár a háromdimenziós nyomtatás alkalmazásának a lehetőségei. Ezek az összetett eljárások mindamellett, hogy figyelemreméltó előnyökkel járhatnak, gyakran kerülnek a bioetikai diskurzusok középpontjába, aminek oka az, hogy alkalmazásuk súlyos, esetenként korábban ismeretlen etikai, jogi, társadalmi, sőt filozófiai kérdéseket vet fel.

Jelen kutatásom egyik központi kérdése az, hogy a laikusok milyen forrásokból szerezhetnek információkat ezekről a technológiákról. Egyik alapvetésem az, hogy a laikusok jelentős része nem tudja értelmezni azokat az információkat, melyek a szakmai folyóiratokban jelennek meg, illetve esetleg egy-egy kutatási projekt nyilvános beszámolójában szerepelnek. Ezekhez a forrásokhoz gyakran nem csak kognitív értelemben, hanem fizikailag sincs hozzáférésük, és ugyanez a helyzet áll fent a szakmai konferenciák, kerekasztal beszélgetések, stb. esetében is. A megértés és a hozzáférés problémája a tudománykommunikáció hagyományos felületeivel kapcsolatban is felmerül: sem az egyirányú, sem a kétirányú kommunikáció esetében nincs egyértelmű biztosíték arra, hogy az üzenet eljut a laikusokhoz. Ennek egyik korlátja például az orvosi szaknyelv használata lehet, melynek értelmezésére korlátozottan képesek a laikus befogadók, és nem minden szakértő alkalmas ennek „lefordítására” akkor, amikor a laikus érdeklődővel, vagy akár nagyobb nyilvánossággal kommunikál.

Az elmúlt évtizedekben több jelenség is átalakította az emberek ismeretszerzési gyakorlatait az orvostudománnyal, egészségüggyel kapcsolatos kérdések területén. Fontos jelenség, hogy a tudományos tájékoztatás hagyományos forrásai mellett – értve ez alatt például az orvosokat és egyéb szakértőket, egészségügyi és tudományos intézményeket-, új, a laikusok számára is

elérhető ismeretszerzési formák jelentek meg. A legszembetűnőbb változás az, hogy a média és az internet terjedésének hatására megtöbbszöröződött azoknak a felületeknek a száma, ahonnan az érdeklődők orvosi kérdésekben informálódhatnak. Természetesen a hagyományos ismeretszerzési forrásokhoz hasonlóan a média és az internet is felvetik azt a kérdést, hogy a laikusok mennyire értik az ott közvetített orvosi információkat. Mindemellett, a különböző médiumoknak és internetes felületeknek megvannak azok a működési mechanizmusai, melyek tartalomformáló hatásúak lehetnek, és meghatározhatják a felületek szelekciós mechanizmusait. Azonban a felsorolt platformokban rejlő tudománykommunikációs potenciálok vizsgálata nem csak a lehetőségek felderítésében meghatározó, hanem az esetleges korlátok, veszélyek, hiányosságok megállapításában is: mindezek megismerése pedig egyéni, szakmai és társadalmi szinten is fontos lehet. Ezekkel a kérdésekkel részletesebben „*A tudományos ismeretterjesztés új lehetőségei a 'poszthumanista orvosi technológiák' korában*” című tanulmányomban foglalkoztam. (Nádasi 2015: 38-47).

Jelen tanulmányban egy olyan kérdéssel foglalkozom részletesen, mely a fent említett írásomban csak érintőlegesen volt jelen. A média és az internet mellett a népszerű kultúra bizonyos műfajai és termékei az orvostudományról szóló hírek és diskurzusok fontos közvetítő felületeivé váltak. Ezek közül a következőkben a kórházsorozatok, vagy más néven az orvosi drámák információközvetítési potenciáljára fókuszálok: ez a televíziós műfaj kifejezetten az orvosok, egészségügyi intézmények mindennapjait állítja a középpontjába, és ahogy azt a következő fejezetben is kifejtem majd, egyfajta alternatív, a hagyományos tudománykommunikációs csatornáktól eltérő ismeretközvetítési felületként funkcionálnak. A műfaj népszerűsége évtizedek óta töretlen, és ahogy azt a következőkben ismertetni fogom, a tudományos tartalom helytállósága és aktualitása a sorozatok készítői számára is cél. Bár az internet egyre inkább elsőszámú információforrásnak számít az egészségügyi témákkal kapcsolatban, nem elhanyagolható tény az sem, hogy a kórházsorozatok nézettsége továbbra is kiemelkedő, egy-egy sikerszéria igen nagy populációt ér el. Ezért is érdemes részletesebben is foglalkozni ezzel a műfajjal.¹

2. A kórházsorozatok, mint egészségügyi információszolgáltatók

A kórházsorozatok készítői között a kilencvenes évektől kezdve egyre több egészségügyi szakember, orvos és kutató jelent meg, akiknek a feladata az, hogy tanácsaikkal segítsék a készítőket, illetve felügyeljék az orvosi tartalom helytállóságát. Erre a jelenségre az amerikai kommunikáció és médiaszakértő, Joseph Turow világít rá, aki már két teljes kötetet írt a kórházsorozatok történetéről és sajátosságairól: az első ezek közül 1989-ben jelent meg, a második, bővített verzió pedig 2010-ben került kiadásra. A szakértők megjelenéséhez a sorozatgyártásban egy műfajon belüli korszakváltás vezetett, mely a mára már klasszikusnak számító *Vészhelyzet* 1994-es debütálásával indult el. A *Vészhelyzet* a korábbi orvosi drámákhoz képest sokkal gyorsabb ütemű volt, több naturalista ábrázolásmódot alkalmazott a betegek, sérültek kezelésének bemutatása során, és mindeközben olyan erősen használta az orvosi szaknyelvet, amelyre korábban szintén nem volt példa. A szakkifejezések pontos használata, az eljárások helytálló és hiteles bemutatása egy idő után műfaji elvárássá vált. (Turow 2010, 347-371). A *Vészhelyzet* műfajra gyakorolt transzformáló hatását Elena Strauman és Bethany Goodier (2008) is elismerik, és felhívják a figyelmet arra is, hogy sokat változott az is, ahogyan a kórházsorozatok az orvosokat ábrázolják. Korábban a tisztán pozitív ábrázolásmódok voltak jellemzőek, ahogy az orvos autoritását és szakértelmét hangsúlyozták a készítők, de a kilencvenes évektől megjelentek azok az ábrázolások, melyekben az orvosok már nem

---

¹ Természetesen nem ez az egyetlen televíziós műfaj, mely kiemelt figyelmet fordít az orvosi, egészségügyi kérdésekre. Míg ezek a sorozatokat a fikció kategóriába kell sorolni még akkor is, ha a bemutatott esetek jelentős része valós történeten alapul, ott vannak az orvosi valóságshow jellegű sorozatok, melyek igazi szakértőkkel és betegekkel dolgoznak. Ezek elemzése azonban túlmutat a jelen tanulmány keretein.

tévedhetetlenek. Azonban nem csak az orvosi tartalom hiteles bemutatásával kapcsolatban fogalmazódtak meg egyre erősebb elvárások, hanem a bioetikai kérdések kezelésében is. Ezt bizonyítja, hogy megemelkedett az etika reprezentációját vizsgáló tanulmányok száma, melyek közül érdemes kiemelni Matthew J. Czarny és szerzőtársai (2010) elemzését a *Dr. House* és a *Grace Klinika* című sorozatokról, melyben a szerzők az az etikai perspektíva vizsgálatát kiegészítik az „professzionizmus” szintjének mérésével is, és számos olyan esetet mutatnak ki, ahol ezek az elvárások sérülnek.

Korábbi kutatások rávilágítottak arra, hogy a kórházsorozatokat hatással vannak arra, ahogyan a nézők az orvosokról, egészségügyi szakértőkről gondolkodnak, továbbá növelhetik a nézők egészségügyi ismereteit, és ráirányíthatják figyelmet bizonyos kérdésekre, például betegségekre, vagy új kezelési eljárásokra. Ahogy azt Kaiser Family Foundation által készített esettanulmányok is bizonyítják, a nézők jelentős része azt állítja, hogy a sorozatból új információt szerzett egészségügyi kérdésekben, és hiszi, hogy a sorozatban bemutatott orvosi tartalom hiteles (Rideout 2008, Murphy et al. 2008). Érdemes ehhez hozzátenni, hogy azok, akik intenzív nézői a sorozatnak, sokkal inkább hajlamosak a tartalmat reálisnak érzékelni, mint az alkalmi nézők. Továbbá, minél kevesebb információforrás áll a néző rendelkezésére a televízió kivételével, annál inkább hajlamos annak tartalmára támaszkodni. A korábbi kutatások szerint tehát a kórházsorozatokat alkalmasak az ismeretközvetítésére, tudománykommunikációs célok betöltésére: bebizonyosodott, hogy a sorozatok nem csak szórakoztató funkciót látnak el, hanem edukációs szerepük is van. Ugyanakkor, bár a készítőik törekednek az adekvát tartalomszolgáltatásra, jelenleg nincs arra vonatkozó kimutatás, hogy a sorozat tudományos tartalmának megválasztása és ábrázolás mögött milyen mértékű edukációs célok húzódnak meg.

A Kaiser Family Foundation azonban az egyik esettanulmányához készített kutatásban tesztelte a szándékos tartalom elhelyezés hatását a nézőkre: azt állapították meg, nem csak azok a történet-szálak lehetnek informatívak, „amik a történet „természetes” részeként kerülnek a képernyőre, hanem azok is, melyeket közvetlenül edukációs céllal helyeznek el a készítőik. A szervezet kutatócsoportja arra kapott lehetőséget, hogy a *Grace Klinika* készítőivel közösen kiválasszanak egy egészségügyi problémát, melyet aztán bemutattak a sorozatban. Az epizód előtt, közvetlenül utána, és néhány hét elteltével egy nézői mintán követték le a nézők ismeretszintjét az adott problémával kapcsolatban. A tanulmány rávilágított arra a befogadói attitűdre is, hogy amennyiben a képernyőn látott tartalom felkelti a néző érdeklődését, akkor az hajlamos a további információkeresésre az adott kérdéssel kapcsolatban. (Rideout 2008, 5).

Murphy és szerzőtársai kiemelik, hogy ez a műfaj azért is lehet kifejezetten alkalmas az információközvetítésre, mert a drámai tartalmaikon keresztül a nézőket érzelmileg és szellemileg is képesek involválni az eseménybe. A drámai és a tudományos tartalom a műfaj sajátosságai miatt nem válnak el: a képernyőn dolgozó orvosok, egészségügyi szakemberek életében fontos eseményt jelent a betegek kezelése, illetve szintén a kilencvenes években bekövetkezett műfaji átalakulás hatására gyakran ők maguk lesznek a páciensek. A nézők ezért egyszerre kapják meg a drámai és tudományos elemeket, és az előbbi iránti érdeklődés növelheti az orvosi tartalmak befogadásának sikerét, illetve figyelemfelhívó hatással van azokra. (Murphy et al. 2008, 1-2). A drámai és tudományos tartalom egyensúlyáról² a műfaj elemzői nem

---

² Ezek az arányok sorozatról sorozatra változhatnak, ahogy azt egy korábbi tanulmányomban kifejtettem, a kórházsorozat egyre kevésbé homogén tematikailag, aminek oka kétség kívül az, hogy újabb és újabb megközelítésekre van szükség a nézők érdeklődésének felkeltéséhez és megőrzéséhez. Jellemző az orvosi szakterületek szerinti szakosodás: a *Vészhelyzet* a sürgősségi ellátásra és a traumatológiára helyezte a hangsúlyt, a *Grace Klinika* a sebészet területeire fókuszál. A *Dr. House* esetében a különleges orvosi esetek állnak a középpontban. (Nádasi, 2015)

egyformán gondolkoznak: például az előbb említett Strauman és Goodier szerint a drámai tartalomnak sokkal központibb szerepe van, mint a tudományosnak, a kórházi környezet inkább csak a körítése a szereplők érzelmi életét, mindennapjait feldolgozó történetszálaknak (Strauman, Goodier: 127-129).

Akár elfogadjuk Strauman és Goodier meglátást, akár nem, érdemes azokra az eredményekre fókuszálni, melyek bizonyítják a sorozatok informáló hatását, és mindezek tekintetében fontos kérdés, hogy ezek a sorozatok hogyan pozicionálják az orvosi innovációkat a nézőközönség felé. Ezt támasztják alá azok a korábbi vizsgálatok is, melyek kifejezetten egy-egy orvosi eljárás, beavatkozás reprezentációját állították középpontjukba. Ezek közül érdemes kiemelni Brian L. Quick tanulmányát (2013), melyből az derül ki, hogy a kórházsorozatok, és konkrétan a *Grace Klinika* című sorozat nem csak a nézők ismeretszintjét befolyásolhatják bizonyos eljárásokkal kapcsolatban, hanem attitűdjeiket is azokkal szemben. Quick egy hatszáz fős csoport esetében vizsgálta, hogy a sorozat hogyan hat a szervadományozásokkal kapcsolatos meggyőződésekre, és a tartalommal kapcsolatban a következőket állapította meg: a sorozat orvosai szinte alig várják, hogy lehetőségük legyen transzplantációs beavatkozást végezni, a donorszervek elosztása során pedig elsőbbséget szeretnének szerezni saját betegeiknek, ismerőseiknek. Ez az ábrázolásmód alááshatja a nézők bizalmát a valós egészségügyi rendszerben, ami talán még nagyobb problémákhoz vezethet, mint a pontos ismeretek hiánya az eljárással kapcsolatban. Quick természetesen azt nem tudta igazolni, hogy a nagy nézettségű sorozat hatására valóban visszaesett volna az Egyesült Államokban a szervadományozási hajlandóság, azonban eredményeit érdemes fontos figyelmeztetésként kezelni.

Ebből kiindulva a következőkben ugyanerre a sorozatra vonatkozó elemzési eredményeimet ismertetem. Kutatásom célja a modern orvosi technológiák reprezentációjának vizsgálata a *Grace Klinika* (eredeti címén: *Grey's Anatomy*) című sorozat tizedik és tizenegyedik évadjában.³ A választás oka, hogy az említett évadokban kiemelt szerepet kapott az orvosi technológiák és kutatások bemutatása. Jelen tanulmányban a modern orvosi technológiákat bemutató történetszálak közül egyet emelek ki, a háromdimenziós nyomtatás felhasználását az orvosi gyakorlatban: erre a technológiára tökéletesen igaz az, hogy komoly előnyöket ígér, ugyanakkor bizonyos területeken és megvalósulási formáiban komoly etikai vitákat is felvet.

3. A háromdimenziós nyomtatás reprezentációja a Grace Klinikában

3.1. A sorozat bemutatása

A *Grace Klinika* című sorozat producere Shonda Rhimes, gyártója az American Broadcasting Company (ABC). A 2005-ben indult sorozat számos szakmai elismerést szerzett az eddigi tizenegy komplett évadával, a legújabb széria szeptember 24.-én indult el az Egyesült Államokban. A kórházsorozatok információközvetítési potenciálját vizsgáló tanulmány szerint a sorozat az első három évében a Nielsen értékelései szerint majdnem mindig a legmagasabb pozícióban volt, és az egyes epizódok átlagos nézettségét húszmillió nagyságrendűre becsülték. (Rideout 2008, 1). Az évek során a nézettség aránya kisebb ingadozásoktól eltekintve nem igazán változott.

A sorozat főszereplője Dr. Meredith Grey (Ellen Pompeo), aki az első évadban sebészeti gyakornok, majd a ranglétrán végighaladva általános sebész szakorvos lesz. A történet helyszínét adó kórházat eredetileg Seattle Grace Klinikának hívják, és a sorozat leginkább az intézmény sebészeti részlegének működését mutatja be. A nézők nagyon sokféle orvosi

---

³ Ezzel a sorozattal már korábban is foglalkoztam: mesterszakos szakdolgozatomban a Vészhelyzet és a *Grace Klinika* összehasonlítását végeztem el abból a szempontból, hogy milyen olyan modern, etikai szempontból gyakran elemzett technológiák jelennek meg a két sorozatban, amik a poszthumanista elméletek orvosi megközelítésében is szerepelnek. (Nádasi 2014). Hasonló válogatási elvvel később elvégeztem a *Grace Klinika* három történetszálának részletes tartalomelemzését is. (Nádasi 2015).

kihívással, egészségügyi problémával, sérüléssel, bonyolult eljárásokkal, ritka betegségekkel, és innovációkkal szembesülhetnek a sorozat által. Az orvosi kutatás, mint téma szintén megjelenik a korábbi évadokban, azonban az új technológiák bemutatásával párhuzamosan ez is a tizedik és tizenegyedik évadra nyer hangsúlyt. Az említett évadokon belül több ilyen történetzálát is azonosítottam, például a genetikai kutatások eredményeinek gyakorlati alkalmazását, a végtagprotézisek fejlesztési folyamatát, illetve a háromdimenziós nyomtatásban rejlő lehetőségeket bemutató eseteket. Ezekben a történetzálakon keresztül nem csak a kutatás tárgyáról és eredményéről kaphatnak információt a nézők, hanem arról is, hogy az orvosoknak milyen motivációi voltak a kutatásra, és betekintést nyerhetnek abba a társas és intézményi környezetbe, ahol ezek a kutatások zajlanak.

3.2. Az elemzés módszerei, szempontjai

A Grace Klinika tizedik és tizenegyedik évada huszonnégy-huszonnégy epizódból áll. Az egyes epizódok átlagos időtartama negyvenhárom perc, ez alól két dupla epizód képez kivételt. Így az elemzés első lépéseként hozzávetőlegesen harmincnégy órányi tartalom megtekintésére volt szükség. A releváns orvosi innovációk és kutatás reprezentáció meghatározásához több tudományterület álláspontját vettem figyelembe arra vonatkozóan, hogy mit lehet olyan technológiának nevezni, melynek komoly hatása lehet az emberi életről, testről való gondolkodásra, valamint az orvostudomány jövőjére. Ezeknek a technológiáknak az ismerete elengedhetetlen ahhoz, hogy pontos elemzés születhessen a technológiák megjelenéséről a tudományos ismeretterjesztési gyakorlatokban, valamint azok reprezentációjáról.

Ebből a szempontból érdemes kiemelni Adele E. Clarke és szerzőtársai biomedikalizációról szóló tanulmányát, valamint a Science and Technology Studies területéről Linda Hogle és Margaret Lock írásait: előbbi az emberi test határainak elmosódásáról ír, mely a fejlődő orvostudomány által biztosított lehetőségek, hatására jön létre. Példái között szerepelnek a biotechnológiák, a regeneratív orvoslás ígéretei, a géntechnológiák, a mesterséges szervek, a modern végtagprotézisek, és több olyan eljárás, ami az emberi szervezet részeit mechanikus elemekkel egészíti ki, ezzel technologizálva az emberi testet. Hozzá hasonlóan Lock is reflektál az emberi és mesterséges anyagok hibridizációjára, kiemelt példája pedig a szervadományozás és a transzplantáció. Az orvostudomány lehetséges fejlődési irányjaival kapcsolatban az orvosi jövőkutatóként dolgozó magyar orvos-genetikus, Meskó Bertalan új könyve (Meskó 2014) volt nagyon informatív. Utóbbi a háromdimenziós nyomtatás működésének, potenciális felhasználási területeinek megismerésében is segítségemre volt: ez a technológia egy azon húsz trend közül, mely Meskó szerint komoly hatással lesz az orvoslás jövőjére.

A sorozat orvosi tartalmának elemzése során arra a következtetésre jutottam, hogy a tartalom elemzése esetében érdemes elválasztani egymástól az objektív tényeket, és a technológia felhasználásával kapcsolatos üzeneteket. A tények csoportjába a működési elvre, lehetséges felhasználási területekre, más technológiákkal szembeni előnyökre és hátrányokra vonatkozó információkat sorolom, míg az üzenet kategóriába kerülnek a felhasználás morális, etikai vonatkozásáról szóló megállapítások. Ide tartozik az is, hogy a sorozat reprezentációján keresztül a készítőik vajon pozitív, vagy negatív képet közvetítenek az új technológiákról, vagy hogyan határozzák meg azok célcsoportját, illetve azok körét, akik profitálhatnak majd abból.

3.3. A Grace Klinikához kapcsolódó információközvetítő felületek

Ahogy azt a korábbiakban említettem, az információszerzésre számos lehetősége adódik azoknak a nézőknek, akik a sorozat hatására kezdenek el érdeklődni bizonyos orvosi, vagy egészségügyi kérdések iránt. A képernyőn megjelenő tartalom állításom szerint azonban csak az egy részét képezi a műfajban rejlő ismeretközvetítési lehetőségeknek, hiszen számos olyan

platform kapcsolódik a kórházsorozatokhoz, ahol fontos diskurzus zajlik azok tudományos tartalmairól: ilyenek például a hivatalos honlap, az epizódleírások, valamint sorozatról szóló médiaanyagok. A következőkbe összefoglaló jelleggel ismertetek ezek közül néhányat.

A *Grace Klinika* készítői a sorozat hivatalos honlapján 2009-2013 között „Medical Case File⁴” címmel egy blogot üzemeltettek, melynek az volt a funkciója, hogy a sorozatban bemutatott betegségeket, kezelési eljárásokat, klinikai és kutatási kérdéseket, stb. elmagyarázza az érdeklődők számára. A hivatalos epizódleírásokat a gyártók a sorozat honlapján teszik közzé: ezek elemzésének konklúziója szerint azonban ezek a szövegek inkább a drámai tartalomra fókuszálnak, az egyes epizódokban feltűnő esetek, kutatási kérdések ugyanakkor megjelennek. Ezzel szemben az IMBD által közölt epizódleírások a tizedik és tizenegyedik évad esetében nagyobb hangsúlyt fektettek a tudományos tartalom interpretálására, mint maguk a gyártók, de a drámai tartalom bemutatása itt is hangsúlyos volt.

A sorozat médiareprezentációjáról összefoglaló jelleggel az mondható el, hogy a médiában megjelenő anyagok tematikailag három csoportba sorolhatóak: az elsőben a színészekkel és készítőikkel kapcsolatos hírek, érdekességek szerepelnek; a második a drámai tartalomra reflektál, a harmadik pedig a szakmai tartalomra. Ez utóbbin belül is több kategória van, az újságírók több esetben támaszkodnak a sorozattal kapcsolatban megjelent tudományos tanulmányokra: a sorozatnézés hatásainak elemzése mellett olyan témák jelennek meg, mint a tartalom hitelességére vonatkozó észrevételek és kritikák, valamint bioetikai problémafelvetések. Mindezek mellett jelen vannak a magyarázó tartalmak is, melyek a képernyőn látott esetekről, problémákról szolgáltatnak többletinformációt a nézőknek, például valós szakértők megszólaltatásával. Az epizódleírásokra és a médiatartalmakra is jellemző, hogy olyan nyelvezetet és megközelítéseket használnak, melyek érezhetően a laikusok tudásszintjéhez vannak igazítva. Összességében azt lehet elmondani, hogy a sorozat készítőin kívül többen is részt vesznek a sorozat tudományos tartalmának interpretálásában, és ez a tevékenység erősíti a sorozat edukációs potenciálját.

3.4. Tartalomelemzés: a háromdimenziós nyomtatás bemutatása a sorozatban

A háromdimenziós nyomtatás lehetőségeire a sorozat tizedik és tizenegyedik évadjában több történeteszmény is reflektál, melyekben a technológia lehetséges felhasználásainak különböző módjai jelennek meg. Ilyenek például az emberi szerv modell létrehozására tett kísérletek, a speciális erek és testszövetek előállítása, illetve a daganat modell kinyomtatása a műtéti beavatkozás előtt a pontos felkészülés céljából. A háromdimenziós nyomtatás lehetséges felhasználási terepeit nem merítik ki ezek az esetek: nincs szó például azokról a végtagprotézisekről, melyek a háromdimenziós nyomtató segítségével, kisebb költséggel előállíthatóak, mint a modern elektronikus protézisek. Megjelenik viszont a technológia orvosi alkalmazásával kapcsolatos legnagyobb ígéret, mely egyben az etikailag egyik legkérdésesebb is: ez pedig az komplex és működőképes emberi szervek nyomtatásának kérdése. A szervnyomtatás, mint lehetőség igen ellentmondásos reakciókat vált ki a valóságban: egyesek az általános szervhiány megoldásaként gondolnak rá, mások komoly etikai viták eredményének függvényévé tennék a technológia alkalmazását annak megvalósíthatósága esetén, míg vannak, akik morális, vallási, vagy egyéb meggyőződésből egyértelműen elutasítják azt. A következőkben röviden összefoglalom azokat az eseményeket, melyek elvezettek ahhoz, hogy a szervnyomtatás lehetősége felmerüljön.

---

⁴ Elérhető: <http://abc.go.com/shows/greys-anatomy/news/medical-case-file>

A szervnyomtatás kérdése abban a történet-szálban jelenik meg, melynek középpontjában a Dr. Cristina Yang (Sandra Oh) klinikai kutatássá fejlődött kísérleti műtéti eljárása áll. Yang eredetileg nem tervezett háromdimenziós nyomtatással kapcsolatos kutatást, a technológia felhasználásának lehetősége egy szívbetegséggel kezelt csecsemőkorú páciens kezelésekor merült fel, amikor annak a szervezete elkezdte kilökni magából a szívébe épített szintetikus vezetőt.⁵ A megoldási javaslat Yang rezidensétől, Dr. Shane Rosstól (Gaius Charles) származik, aki aztán nem csak a főnökét győzi meg az elképzelés helyességéről, hanem az illetékes szervet, az FDA-t is, akiktől engedélyt kell kérni az új eljárás alkalmazására. A kísérleti nyomtatást azonban késleltette az, hogy Dr. Grey, akinek a kutatásához sikerült megszereznie a nyomtatót, éppen használta a gépet. A két fél közötti vita alapja az volt, hogy kinek a tulajdonának kell tekinteni a nyomtatót: gyakorolhat-e tulajdonosi, vagy elsőbbségi jogokat az, aki egy pályázat során szerezte a gépet egy kutatáshoz, amit a kórház falai között folytat, vagy a nyomtató egész egyszerűen a kórház tulajdona, és a vezetőtestület gyakorolhat felette jogokat. A másik kérdés az, hogy mi a fontosabb: egy hosszabb távú kutatás esetleges eredményei, vagy egy beteg életének a megmentése. A beteg életét azonban egyes szakorvosok szerint a hagyományos ellátás megismétlésével is meg lehetett volna menteni, azonban végül mégis az új eljárás kipróbálása mellett döntenek. Dr. Grey kutatása így egy időre háttérbe szorul.

Miután a nyomtatás sikerül, a kísérleti műtét következik, ami iránt akkora a szakmai érdeklődés, hogy online közvetítésre van szükség. A műtét során komplikációk lépnek fel, a beteg állapota nem stabil a beavatkozás után, a későbbi állapotjavulás okára pedig Yang nem tud magyarázatot adni.⁶ Mindezek elvezetnek ahhoz, hogy Yang egy szisztematikus kutatásba, és az ahhoz kapcsolódó kísérletsorozat megtervezésébe kezdjen Ross segítségével.⁷ A sikeres műtét nagy sajtóérdeklődést vált ki, ezen kívül Yang jelölést kap a Harper Avery-díjra, mely a sorozatban úgy van pozicionálva, mint a legrangosabb szakmai elismerés.⁸ Emiatt az egykori sebészeti vezető, Dr. Webber (James Pickens Jr.) az orvostudomány jövőjének nevezi Yangot, majd a díjátadó ünnepségen a Harper Avery Alapítvány vezetője, Catherine Avery (Debbie Allen) arról beszél, hogy az olyan sebészek, mint Yang az emberi élet jövőjét befolyásolják.⁹

Yang azonban mégsem nyeri meg a díjat, ennek azonban nem szakmai oka van: a későbbi epizódokból kiderül, hogy ezen az alapon ő volt a győztes, az alapítvány viszont pontosan annak a kórháznak a tulajdonosa, ahol Yang dolgozik. Az alapítvány tagjai úgy gondolták, hogy az ő győzelme rossz fényt vethetett volna a díjra, ezért nem szavazták meg azt.¹⁰ Nem sokkal később Yang egy svájci magánklinikán tart előadást az eljárásról, ahol találkozik egykori mentorával: Dr. Preston Burke (Isaiah Washington) jelenleg a szívsebészeti vezetője, de magánéleti okokból új jelöltet keres a pozíciójára. Burke körbevezeti Yangot a klinikán, ahol összesen ötven három dimenziós nyomtató van, és amikor a doktornőt a következő szakmai céljairól kérdezi, az bevallja, hogy egy működő szívet szeretne nyomtatni.¹¹ Burke arról biztosítja, hogy ezt ezen a klinikán megkísérelheti, majd felajánlja neki pozícióját. A történet-szál vége az, hogy Yang elfogadja az ajánlatot, és magával viszi Rosst is.¹² Tulajdonképpen ezzel a mozzanattal le is zárul

---

⁵ 'Two Against One', 10:8

⁶ 'Man on the Moon', 10:11

⁷ 'We Gotta Get Out Of This Place', 10:16

⁸ 'I'm Winning', 10:19

⁹ 'Go It Alone', 10:20

¹⁰ 'Change of Heart', 10:21

¹¹ 'We Are Never Ever Getting Back Together', 10:22

¹² 'Fear' 10:24

a háromdimenziós nyomtatás körüli történet, a tizenegyedik évadban csak egy epizód erejéig kerül elő a nyomtató, egy tumor modell létrehozásához.

A következőkben röviden összefoglalom a technológia reprezentációjára vonatkozó megállapításaimat. A sorozatban nem reflektáltak a háromdimenziós szervnyomtatással kapcsolatban felmerülő etikai aggályokra. Összehasonlítva a háromdimenziós nyomtatásról szóló szakértői diskurzusokban megfogalmazott potenciálokat és aggályokat azok sorozatbeli reprezentációjával azt lehet elmondani, hogy háromdimenziós nyomtatás orvosi felhasználása egyértelműen pozitívan volt reprezentálva a sorozatban: csak azok a potenciális lehetőségeket fogalmazták meg azzal kapcsolatban, melyek kedvezőek lehetnek az emberek egészségére nézve. Ez nem csak a szervnyomtatás gondolatának felmerüléséhez vezető történet, hanem a többiben is: a tumor modell egyértelműen egy sikeres műtéti beavatkozást eredményez, és bár bemutatnak egy lassú, és kudarccal teli kutatási kísérletet is, a technológia lehetséges előnyei nem kérdőjeleződnek meg. A nézők a háromdimenziós nyomtatás potenciális felhasználási területeiről kapnak információt a készítőktől, ugyanakkor minden történethez kapcsolódik egy-egy techno-pozitív üzenet is. Ugyanakkor, a klinikai kutatás folyamata és a kísérleti eljárások lefolytatásának bemutatása korántsem elnagyolt, hiszen az engedélyszerezéstől kezdve az adminisztratív feladatokon át, a bürokratikus szakmai döntésekig szinte minden dimenziót felvillantanak a készítők. Mindezzel azonban erősítik a tartalommal kapcsolatos realitásérzetet, és azt sugallják, hogy e lépcsőfokok bejárásával sikeres, és mindenki számára kedvező technológiát nyerhet az emberiség. Nem utolsósorban érdemes kiemelni, hogy a készítők nagyon általánosan beszélnek arról, hogy ki profitálhat egészségügyi szempontból az orvosi technológia fejlődéséből: semmilyen kemény változó mentén nem válogatnak, és ritka az is, hogy azok a páciens csoportok konkrétan meg lennének nevezve, akiken segíthet az adott technológia. Érdekes kérdés az, hogy az ilyen mértékben pozitív reprezentáció vajon nem kelt-e majd túlzott elvárásokat az orvostudomány kapacitásaival kapcsolatban a nézőkben a sorozat, illetve hogy milyen hatása lehet annak, hogy a készítők nem reflektálnak arra, hogy ezek valójában igen drága technológiák, amik egyelőre úgy néz ki, hogy kevés helyen, és kevés ember számára lesznek elérhetőek.

4. Összegzés

Az, hogy egy orvosi technológia mennyire lesz sikeres és elfogadott, nem csak a megvalósíthatóság, a jogi szabályozás, és az etikai jóváhagyás kérdése: mindezek nagyban függenek attól, hogy a társadalom tagjai elfogadják-e az adott technológia használatával szemben. Ezeket az attitűdöket formálhatják a technológiáról szerzett ismeretek: ezért is fontos ismerni azokat a forrásokat, ahonnan a laikusok információt szereznek.

Tanulmányomban azt az álláspontot képviseltem, hogy az orvosi technológiák esetében érdemes figyelembe venni a nagy nézettségű kórházsorozatokat, mint információs felületeket, és megismerni azokat a tényeket és üzeneteket, amiket ezek közvetítenek a befogadó felé. A korábbi kutatások egyértelműen bizonyítják azt, hogy a nézők attitűdjeire és tudásszintjére is hatnak ezek a sorozatok.

A *Grace Klinika* tartalomelemzése során abból indultam, hogy ennek a nagy nézettségű sorozatnak jelentős ismeretközvetítési potenciálja van azokkal az orvosi és egészségügyi kérdésekkel kapcsolatban, amit a történetjeiben megjelenít. A tizedik és tizenegyedik évadban azok a készülő orvosi technológiák és kutatások kerültek a középpontba, melyek jelenleg számos etikai kérdést vetnek fel. A Brian L. Quick szervadományozásról szóló tanulmányához hasonlóan, közvetlen mérési eredmények nincsenek arra vonatkozóan, hogy a sorozatban közölt információk hatására a befogadók milyen konkrét tevékenységbe kezdenek a képernyőn látottak hatására. A tartalomelemzéssel egyelőre csak előrejelzéseket lehet megfogalmazni, azonban a későbbiekben az említett tanulmányhoz hasonlóan érdemes lenne egy szisztematikusan kiválasztott mintán ellenőrizni az információbővülés és attitűdváltozás mértékét a nézők esetében. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy az amerikai körülményeket reprezentáló sorozat

hogyan hat a hazai nézőkre, azonban ezzel érdemes lehet megvárni azt, amikor a sorozat elemzett évadjai elérhetőek lesznek a hazai televíziós csatornákon.

A cikkben bemutatott médiaelemzés egy konkrét orvosi alkalmazással is bíró orvosi technológia, a háromdimenziós nyomtatás reprezentációját vizsgálja. Az elemzés feltárta, hogy a kiválasztott kórházsorozat drámai szálai mellett lehetséges magát a technológiát, az azt övező dilemmákat és az alkalmazás erősen kísérleti jellegét bemutatni. Felidéztem azokat a kutatásokat is, amelyek utókövetéssel kimutatták, hogy egy-egy specifikus téma említése milyen figyelmet, érdeklődést generál a nézők körében. És ne feledjük, hogy óriási nézőszámokról van szó, és a nézők között jócskán lehetnek olyanok is, akiknek a televízió az elsődleges tudásforrás, azaz tipikusan nem tájékozódnak interneten vagy más fórumokon. A kórházsorozatok jelentőségét ez is csak növeli.

Ma már nem ritka az, hogy a beteg olyan kérdésekkel keresi fel a szakembert, amit a televízióban látott, vagy az Interneten olvasott. Az ilyen típusú tartalomelemzések az orvos-beteg kommunikációt segítheti azzal, hogy ezeken keresztül láthatóvá válik az, a páciens honnan, és milyen minőségű forrásból tájékozódik. Így az egészségügyi szakember könnyebben segítséget tudnak nyújtani a páciens számára abban, hogy hogyan kezelje és értelmezze a médiában, az interneten és a népszerű kultúrán keresztül szerzett tartalmakat.

5. Bibliográfia

- Clarke Adele E., and Janet Shim. 2011. 'Medicalization and Biomedicalization Revisited: Technoscience and Transformation of Health, Illness and American Medicine'. In *Handbook of the Sociology of Health, Illness, and Healing: A Blueprint for the 21st Century*, edited by B.A. Pescosolido et al, 173-201. Springer Science + Business Media.
- Czarny, Matthew J., Ruth R Faden, Jeremy Sugarman. 2010. 'Bioethics and professionalism in popular television medical dramas'. *Journal of Medical Ethics* 36: 203-206.
- Hogle, Linda F. 2007. 'Emerging Medical Technologies' In *The Handbook of Science and Technology Studies, Third Edition*, edited by Edward J. Hackett, Olga Amsterdamska, Michael Lynch, and Judy Wajcman, 841-873. Cambridge: The MIT Press
- Lock, Margaret. 2007. 'Biomedical Technologies, Cultural Horizons, and Contested Boundaries'. In *The Handbook of Science and Technology Studies, Third Edition*, edited by Edward J. Hackett, Olga Amsterdamska, Michael Lynch, and Judy Wajcman, 875-900. Cambridge: The MIT Press.
- Meskó, Bertalan. 2014. *The Guide to the Future of Medicine: Technology AND The Human Touch*. Kindle Edition, Webicina Kft.
- Murphy, Sheila T., Heather J. Hether, Victoria Rideout. 2008. 'How Healthy is Primetime? An Analysis of Health Content in Popular Prime Time Television Programs'. In *Kaiser Family Foundation Report*.
- Elérhetőség: <https://kaiserfamilyfoundation.files.wordpress.com/2013/01/7764.pdf>
- Utolsó letöltés ideje: 2015.10.22.
- Nádasi, Eszter. 2014. *Representations of Biomedicine, Medical Research and Bioethics in Medical Dramas*. M.A. Thesis, Budapest, Central European University.
- Nádasi, Eszter. 2015. A tudományos ismeretterjesztés új lehetőségei a 'poszthumanista orvosi technológiák' korában. Tanulmány a Rézler Gyula Alapítvány számára.
- Elérhető:
<https://drive.google.com/a/filozofia.bme.hu/file/d/0B88R87pnmNYxbm9WZXZKcFpOa2M/view>
- Utolsó letöltés ideje: 2015.10.22.
- Nádasi, Eszter. 2015. *Changing the Face of Medicine? Representations of Modern Medical Technologies in Grey's Anatomy*. (Megjelenés alatt).
- Quick, Brian L., et al. 2013. Grey's Anatomy Viewing and Organ Donation Attitude Formation: Examining Mediators Bridging This Relationship Among African Americans, Caucasians, and Latinos. *Communication Research*. doi:10.1177/0093650213475476
- Turov, Joseph (2010): *Playing Doctor- Television, Storytelling and Medical Power*. University of Michigan Press, Michigan: 2010.

- Rideout, Victoria. 2008. 'Television as a Health Educator: A Case Study of Grey's Anatom'
- In *Kaiser Family Foundation Report*.
- <http://kaiserfamilyfoundation.files.wordpress.com/2013/01/7803.pdf>
- Utolsó letöltés ideje: 2015.10.22.
- Strausman, Elena, és Bethany Crandell Goodier. 2008. 'Not Your Grandmother's Doctor Show: A Review of Grey's Anatomy, House, and Nip/Tuck'. *Journal of Medical Humanities* 29 (2): 127-131.

Abstract

Nowadays laypeople have more options and sources to get medical information than ever before. In this phenomenon, beyond the media and the growing importance of the internet it is worth to consider those products of popular culture, which are capable to present scientific information as a result of their genre specific characteristics, such as medical dramas (or hospital series). This paper examines the infotainment potential of medical series in general, and discusses how the technology of three-dimensional printing is presented in the popular American prime-time series, called Grey's Anatomy. Beyond the concrete episodes, recaps and media sources that discuss the medical content of the show might play an important role in the viewer's education. Critical reviews of these sources might help healthcare professionals to understand laypeople's habits regarding to information gathering, and this potentially supports the communication between the two actors.

Keywords: science communication, media representation of medicine, medical dramas, hospital series, three-dimensional printing

NAGYNÉ HEGEDŰS ERIKA: ENYHE FOKÚ INTELLEKTUÁLIS KÉPESSÉGZAVART MUTATÓ TANULÓK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁKBAN - ELTE PPK PSZICHOLÓGIAI DOKTORI ISKOLA (Lektorálta: Gesztelyi Tamás)

Összefoglalás

A cím által körülhatárolt téma megközelíthető az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulók felől, illetve az osztály és osztálytársak bevonásával készített adatfelvételek által. Jelen munkában az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulók osztálytársai állnak a fókuszban. Az elemzésben olyan általános iskolai, felső tagozatos osztályok szerepelnek, melyekben együttnevelés keretében oktatnak enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulót, illetve melyek rendelkeznek olyan párhuzamos osztállyal, melyben nincs enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanuló. Az osztályokban kapott eredmények összehasonlítása az énhatékonyság és az osztályklíma mentén történt, 134 tanuló válaszainak elemzése által. Az eredmények szerint az osztályok között különbségek mutathatóak ki mind az énhatékonyság, mind az osztályklíma tekintetében.

Abstract

The topic described in the title can be approached from the aspect of students with mild intellectual disability, or by the measurement of the class and the classmates, as well. The study focuses on the classmates of the students with mild intellectual disability. The sample consists of senior classes from primary schools that teach children with mild intellectual disability in the frame of inclusive education, and that have parallel classes in which there are not any students with mild intellectual disability. The classes were compared by the analysis of the students' answers (N = 134) in the dimensions of self-efficacy and class climate. According to the results, there are differences between the classes regarding self-efficacy and class climate.

Kulcsszavak

Általános iskola, enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanuló, énhatékonyság, osztályklíma.

Keywords

Primary school, students with mild intellectual disability, self-efficacy, class climate.

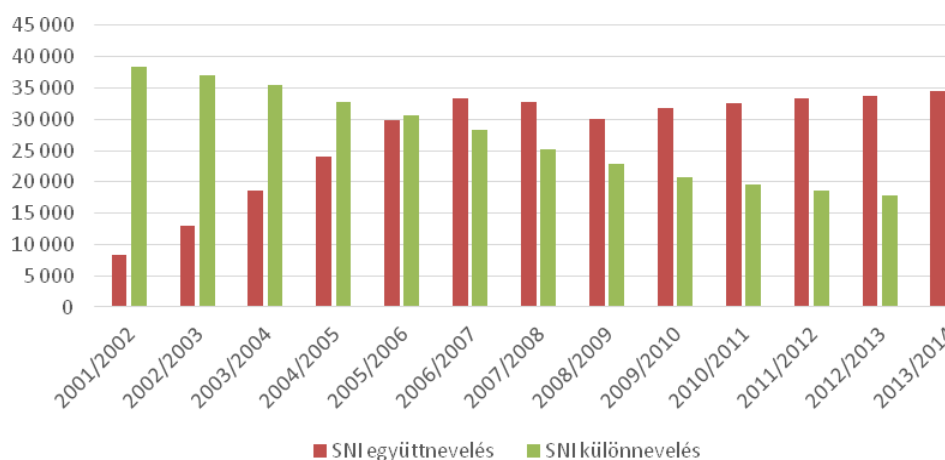
Bevezetés

A többségi általános iskolákban az osztályok összetételét nagymértékben meghatározzák az adott intézmény alapító okiratában, szakmai alapidokumentumában foglaltak. E dokumentum tartalmazza, hogy az adott intézmény fogad-e sajátos nevelési igényű tanulókat, illetve amennyiben igen, akkor kiket (enyhe értelmi fogyatékos, beszéd-fogyatékos, pszichés fejlődés zavarral küzdő, mozgásszervi fogyatékos, érzékszervi fogyatékos, közepesúlyos értelmi fogyatékos, autizmus spektrum zavarral küzdő, halmozottan fogyatékos) és milyen formában (integrált nevelés-oktatás, gyógypedagógiai nevelés-oktatás). *(A fentiekkel kapcsolatban fontosnak tartom megjegyezni, hogy a fenti fogalomhasználat a szakmai alapidokumentumokban megjelent tartalom alapján történt. Témám szempontjából kiemelném, hogy a gyógypedagógiai szakterminológiában az enyhén értelmi fogyatékos gyermek, tanuló kifejezés használata a*

helyénvaló, illetve munkámban – a fogalomhasználat megújulását követve – az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató gyermek, tanuló alkalmazása jelenik meg.)

A jelenleg hatályos 2011. évi CX. törvény a nemzeti köznevelésről adja a nevelési-oktatási lehetőségek kereteit, jogszabályi háttérét. A törvényben megtalálható a fentiekben már megjelent sajátos nevelési igényű tanuló meghatározása is: „az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi (látási, hallási), értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd” (2011. évi CX. törvény 4. §, 25.).

Az alábbi ábra a sajátos nevelési igényű tanulók együttnevelésének változását mutatja az általános iskolák vonatkozásában (4. ábra):

4. ábra: A sajátos nevelési igényű tanulók számarányának alakulása az általános iskolákban (ábra adatainak forrása: Csécsiné Máriás, Hagymásy és Könyvesi, 2015)

A közoktatásban jelenleg megfigyelhető, a fenti ábrán is egyértelműen kirajzolódó, együttnevelésre vonatkozó trendek azt mutatják, hogy a többségi intézményekben egyre inkább teret biztosítanak a sajátos nevelési igényű tanulók nevelésének-oktatásának, mely tanulók közé tartoznak az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulók is. Ezáltal a pszichológiának és a gyógypedagógiai pszichológiának egyik fontos feladata annak feltérképezése, hogy az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulók milyen hatással vannak, lehetnek osztálytársaikra, az osztályközösség alakulására.

Elemzésemben olyan általános iskolai, felső tagozatos osztályok vesznek részt, melyekben együttnevelés keretében oktatnak enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulókat. Az integráló osztályok adatait kontrollosztályokban kapott eredményekkel hasonlítom össze. Az osztályok és a tanulók összehasonlítása az énhatékonyság és az osztályklíma mentén történik.

Énhatékonyság, osztályklíma

Az énhatékonyság az egyén saját észlelt képességeire vonatkozó döntés, ítélet (végre tud-e hajtani egy cselekedetet, el tud-e érni egy célt) (Bandura, 1994). A személyiségfejlődésben, kognícióban, motivációban, érzelmek alakulásában, viselkedésben, adaptív emberi

funkcionálásban befolyással bíró konstruktum (Bandura, 1993, 1994, 1995; Ross, 2007; Rózsa és Kő, é.n.). Az énhatékonyság klasszikus elmélete szerint a vélekedések kialakulásában szerepet játszanak az elsajátítási tapasztalatok (saját korábbi teljesítménytapsztalatok), mások sikerének megfigyelése általi helyettesítő tapasztalatok, a saját képességekbe vetett hittel kapcsolatos társas meggyőzés, valamint a fiziológiai és érzelmi állapot (Bandura, 1977, 1994, 1995, 2009; Bandura és Adams, 1977; Wood és Bandura, 1989). A klasszikus elmélet kiegészítéseként, ötödik információforrásként a képzeleti működés kapcsolódott az énhatékonysági vélekedések forrásainak köréhez (Maddux, 2000). Az énhatékonysági vélekedések kognitív, motivációs, érzelmi, szelekciós folyamatokon keresztül hatnak az egyén mindennapi életére (Bandura, 1993, 1994, 1995). Az első énhatékonysággal kapcsolatos tapasztalatokat a családból hozzák a gyermekek (Bandura, 1994; Schunk és Pajares, 2001). Az életkor előrehaladtával a kortársak szerepe egyre inkább meghatározóvá válik a gyermekek életében, a fiatalok énhatékonyságának alakulásában (Bandura, 1994; Schunk és Miece, 2006; Schunk és Pajares, 2001).

A kortársakkal való kapcsolatépítés, kapcsolattartás egyik meghatározó formája az osztályközösség. Az osztály egy formális csoport, melyben informális alcsoportok alakulnak. „Az iskolai csoportok nagyon sokféle szükségletet elégíthetnek ki a gyerekek életében pl. a tanulás, a biztonság, a szociális szükségletek, a siker igénye stb. Minél többféle funkciónak tud megfelelni, annál inkább fognak a gyerekek ragaszkodni a csoportjukhoz, és mindent megtesznek, hogy a tagjai maradjanak. Azok a gyerekek, akik számára az iskola nem jelenti azt a közeget, amely kielégíti bizonyos szociális kapcsolatok iránti igényüket, már nem fognak olyan erősen kötődni, ezért nehezebb elérni, hogy betartsák a szabályokat, normákat. (...) Sőt vannak olyan gyerekek is, akik számára az iskolai csoport már semmilyen szükséglet kielégítést nem jelent, egyszerűen kötelező oda tartozniuk, mert iskolába kell járni.” (Szabó, 2004. 163. o.) E tények mellett kutatási eredmények is igazolják az osztályközösség meghatározó szerepét a tanulók mindennapjaiban. Józsa (2002) kutatási eredményei az osztályközösség fontos szerepét igazolták a tanulási motiváció alakulásában (idézi Józsa és Fejes, 2012). Az osztályközösség központi jelentőséggel bír a tanulók saját képességeivel kapcsolatos vélekedéseinek, meggyőződéseinek alakulásában is (Fejes, 2012). A fentiek alapján megállapítható, hogy az osztályközösség szubjektív észlelése is meghatározó szereppel bír a tanulók életében. Az osztályklíma a környezet szubjektív észlelése, mely serkentheti vagy gátolhatja az ismeretelsajátítást, jelentős hatással bír az iskolai élet minőségének alakulásában (illetve ennek szubjektív megélésében) (Adelman és Taylor, 2005).

A vizsgálat céljai, mérőeszközök, minta

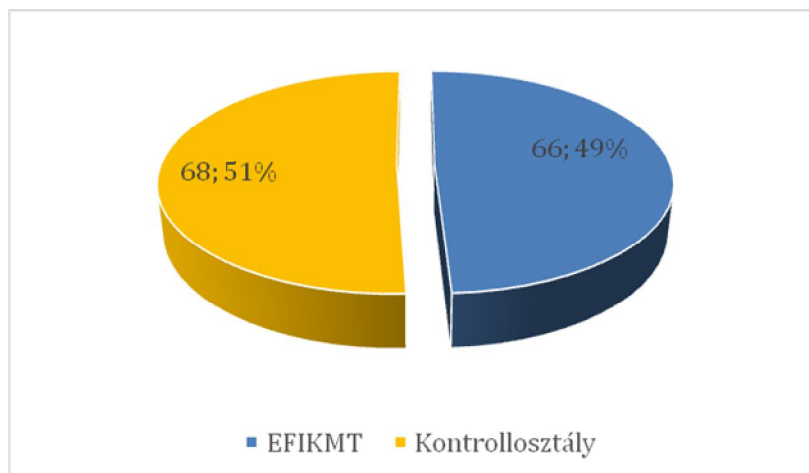
- A vizsgálat célja olyan általános iskolai, felső tagozatos osztályok összehasonlítása,
- melyekben integrált formában oktatnak enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulót, illetve
  - melyekben nem oktatnak ilyen tanulókat, és az előző pontban meghatározott osztályok párhuzamos osztályai egy adott intézményen belül.

Az osztályok és a tanulók összehasonlítása az énhatékonyság és az osztályklíma mentén történik. Alaphipotézisem fő vonulata az, hogy az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanuló hatással van környezetére, befolyásolja az osztálytársak személyiségének (melyet az énhatékonyságon keresztül vizsgálók), illetve az osztály klímájának alakulását is.

Az énhatékonyság vizsgálatára alkalmazott kérdőív alapját Rózsa Sándor és Kő Natasa (kézirat, é.n.) által használt Énhatékonyság Kérdőív (Bandura, 1990) adja, mely kilenc működési

terület felmérését foglalja magába. Az osztályklíma vizsgálata egy öt kérdéses kérdőív alapján történt.

Az adatelemzés 134 Csongrád megyei tanuló válaszai alapján történt. 66 tanuló olyan osztály tagja, melyben oktatnak enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulókat (EFIKMT), és 68 tanuló olyan osztályba tartozik, melyben nem oktatnak enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulókat (kontrollosztály). A minta összetételét az alábbi diagram mutatja:

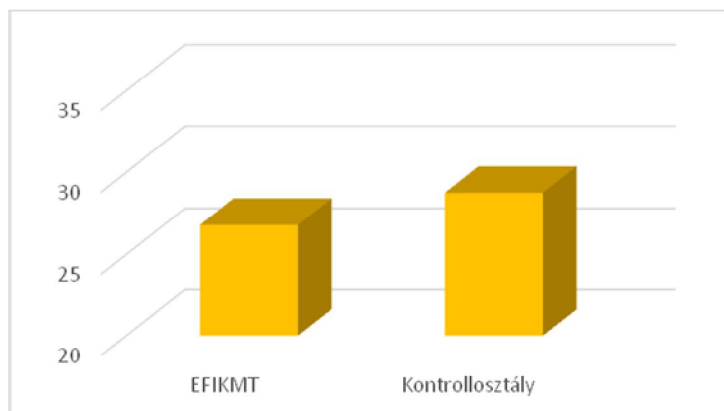
Az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulók eredményei nem szerepelnek az elemzésben.

Eredmények

Énhatékonyság

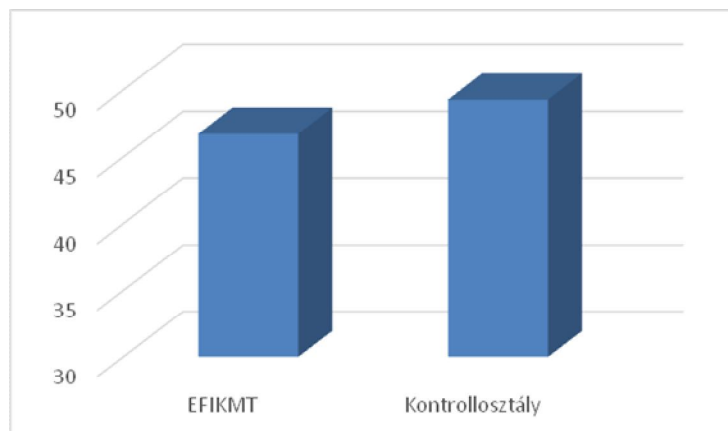
Az énhatékonyság kérdőív eredményei alapján végzett összehasonlítás egy területen mutatott szignifikáns különbséget, és egy területen tendenciaszintű különbséget a két csoport között. Az itemekre 7 fokú skála segítségével adtak választ a tanulók.

Az önszabályozás hatékonyságára vonatkozó kérdések eredményei (min. 5 pont, max. 35 pont) alapján a kontrollosztály szignifikánsan ($p < 0,05$) magasabb értékeket jelölt válaszként (átlagértékek: $m_{\text{EFIKMT}} = 26,8$; $m_{\text{Kontrollosztály}} = 28,75$), mely különbséget az alábbi diagram mutatja:

Az önszabályozás hatékonyságára vonatkozó kérdések például arra keresték a választ, hogy az adott tanuló mennyire tud ellenállni a kortársak csábításának deviáns tettek irányába, vagy, hogy mennyire tud uralkodni önmagán.

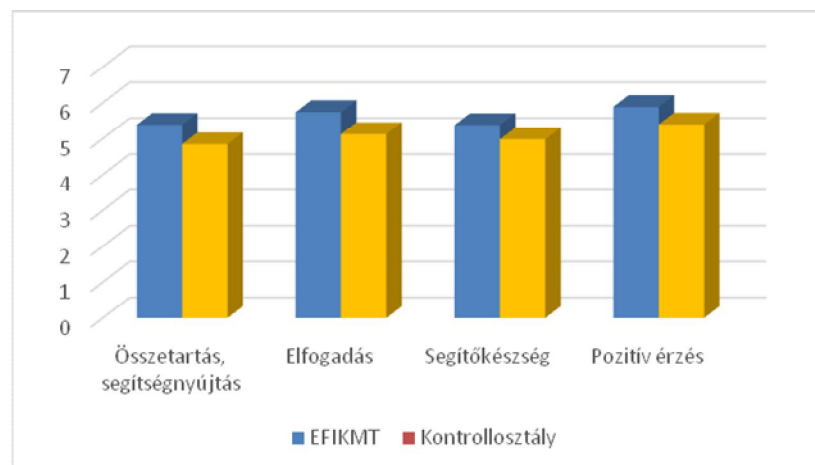
A tanulmányi előmenetelre vonatkozó énhatékonysági kérdésekben (min. 9 pont, max. 63 pont) szintén a kontrollosztály tanulói jelöltek magasabb értékeket, bár a két csoport közötti különbség tendenciaszintű ($p < 0,1$; átlagértékek: $m_{\text{EFIKMT}}=46,74$; $m_{\text{Kontrollosztály}}=49,28$):

A tanulmányi előmenetelre vonatkozó kérdések a tanuló különböző tantárgyak elsajátításában nyújtott sikerességére kérdeztek rá.

Osztályklíma

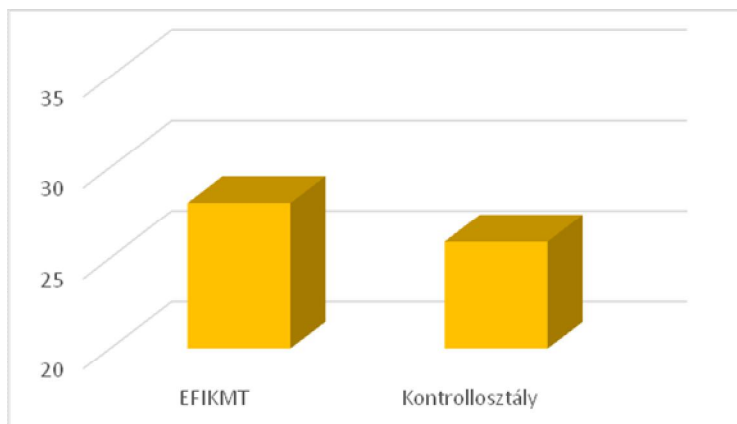
Az osztályklíma feltérképezésére szolgáló öt kérdésből kettőben szignifikáns különbség, kettőben pedig tendenciaszintű különbség mutatkozott a két csoport között. Az alábbi diagramról egyértelműen leolvasható, hogy mind a négy kérdésben az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanuló befogadó osztály tanulói jelöltek magasabb értékeket. Az itemekre szintén 7 fokú skála segítségével adtak választ a tanulók, mind a négy kérdésnél a min. érték 1, a max. érték 7.

Az osztálybeli összetartásra és segítségnyújtási hajlandóságra (átlagértékek: $m_{\text{EFIKMT}}=5,39$; $m_{\text{Kontrollosztály}}=4,85$), valamint az elfogadásra (átlagértékek: $m_{\text{EFIKMT}}=5,74$; $m_{\text{Kontrollosztály}}=5,13$) vonatkozó kérdésekben szignifikáns különbség mutatkozott a két csoport között ($p < 0,05$). A kedvességre, segítőkészségre (átlagértékek: $m_{\text{EFIKMT}}=5,38$; $m_{\text{Kontrollosztály}}=4,98$), illetve az osztállyal kapcsolatban megélt pozitív érzésre (átlagértékek: $m_{\text{EFIKMT}}=5,89$;

$m_{\text{Kontrollosztály}}=5,4$) vonatkozó kérdésekben tendenciaszintű különbség jelentkezett a két csoport között ($p<0,1$).

Az osztályklíma feltérképezésére szolgáló öt kérdés eredményeiből képzett összesített érték (min. 5., max. 35 pont), a fentiekkel összhangban az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulókat fogadó osztály magasabb értékjelölését erősítette meg. A két osztály közötti különbség szignifikáns ($p<0,05$; átlagértékek: $m_{\text{EFIKMT}}=28,3$; $m_{\text{Kontrollosztály}}=25,9$), mely eredményt az alábbi diagram szemlélteti:

Következtetések, összegzés

Az eredmények alapján elmondható, hogy az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulókat befogadó osztályokba járó tanulók pozitívabban értékelik osztályukat, nagyobb mértékű összetartásról, elfogadásról, segítségnyújtási hajlandóságról és az osztállyal kapcsolatos pozitív érzés magasabb szintjéről számolnak be. Az énhatékonyság tekintetében a kontrollosztály magasabb értékeivel szembesülhetünk a tanulmányi előmenetel és az önszabályozás hatékonyságát illetően. Az ismeretelsajátítás és az önuralom, önszabályozás tekintetében az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató tanulókat befogadó osztályokba járó tanulók alacsonyabb pontszámokat választottak, mint a kontrollosztály tanulói, mely eredmények az ő nagyobb mértékű befolyásolhatóságukat, illetve a tantárgyi ismeretek elsajátításában nyújtott alacsonyabb szintű teljesítmény-megítélésüket tükrözi. Ezek az eredmények mindenképpen elgondolkodtatóak, további vizsgálódásokra ösztönzőek.

Jelen elemzés témája a társadalmi szerepvállalás fontos területét öleli fel, a téma fontossága, gyakorlati jelentősége egyértelműen igazolható. Az intellektuális képességzavart mutató személyek esetében fontos cél a társadalmi integráció teljesülésének minél nagyobb mértékű elérése. Az enyhe fokú intellektuális képességzavart mutató személyek esetén a kortársközösségbe való beilleszkedés szempontjából az általános iskolai nevelésnek-oktatásnak kiemelt szerepe van, melynek háttérében elsősorban a hazai oktatási rendszer jellegzetességei húzódnak meg. Természetesen az együttnevelés lehetséges hatásainak megismerése mellett az elemzés, illetve annak kiterjesztése által a pedagógusok is választ kaphatnak számos olyan kérdésre, melyek akár bizonytalanságok forrását jelenthetnék mindennapjaikban.

Irodalomjegyzék

- Adelman, H. S.; Taylor, L. (2005): Classroom climate. In: Lee, S. W.; Lowe, P. A.; Robinson E. (Eds.): *Encyclopedia of School Psychology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bandura, A. (1977): Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, Vol. 84, No. 2, 191-215.

- Bandura, A. (1993): Perceived Self-efficacy in Cognitive Development and Functioning. *Educational Psychologist*, 28 (2), 117-148.
- Bandura, A. (1994): Self-efficacy. In: Ramachaudran, V. S. (Ed.): *Encyclopedia of human behavior*, Vol. 4., 71-81. Academic Press, New York.
- Bandura, A. (1995): Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. In: Bandura, A. (ed.): *Self-efficacy in changing societies*. Cambridge University Press, New York.
- Bandura, A. (2009): Cultivate Self-efficacy for Personal and Organizational Effectiveness. In: Locke, E. A. (Ed.): *Handbook of principles of organization behavior* (2nd Ed.), 179-200. Wiley, New York.
- Bandura, A.; Adams, N. E. (1977): Analysis of Self-Efficacy Theory of Behavioral Change. *Cognitive Therapy and Research*, vol. 1, No. 4., 287-310.
- Csécsiné Máriás Emőke, Hagymásy Tünde és Könyvesi Tibor (2015): *Statisztikai tájékoztató oktatási évkönyv 2013/2014*. Emberi Erőforrások Minisztériuma Köznevelésért Felelős Államtitkársága, Felsőoktatásért Felelős Államtitkársága, Budapest. http://www.kormany.hu/download/c/48/50000/Oktat%C3%A1si_%C3%89vk%C3%B6nyv_2013_2014.pdf
- Fejes József Balázs (2012): *A célorientációk és az osztálytermi környezet összefüggése a matematika tantárgyhoz kötődően 5-8. évfolyamon*. PhD értekezés. Oktatáslélmélet doktori program, Szeged.
- Józsa Krisztián és Fejes József Balázs (2012): A tanulás affektív tényezői. In: Csapó Benő (szerk): *Mérlegen a magyar iskola*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Maddux, J. E. (2000): Self-Efficacy: The Power of Believing You Can. In: Snyder, C. R.; Lopez, S. J. (Eds): *Handbook of Positive Psychology*. Oxford University Press, New York.
- Ross, S. N. (2007): Albert Bandura. In: Kincheloe, J. L.; Horn, R. A. (ED.): *The Praeger handbook of Education and Psychology* (vol. 1.). Praeger Publishers, Westport, Connecticut, London.
- Rózsa Sándor és Kő Natasa (é.n.): *Az észlelt éhhatékonyág szerepe gyermek- és serdülőkorban*. Kézirat.
- Schunk, D. H.; Miece, J. L. (2006): Self-Efficacy Development in Adolescence. In: Pajares, F.; Urdan, T. (Eds.): *Self-Efficacy Beliefs of Adolescents*. Information Age Publishing, Greenwich, CT, 71-96.
- Schunk, D. H.; Pajares, F. (2001): The Development of Academic Self-Efficacy. In Wigfield, A.; Eccles, J. (Eds.): *Development of achievement motivation*. San Diego: Academic Press.
- Szabó Éva (2004): A csoport fejlődésének és működésének alapmechanizmusai. In: Mészáros Aranka (szerk.): *Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Wood, R.; Bandura, A. (1989): Social Cognitive Theory of Organizational Management. *Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 3., 361-384.
- 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV#lbj8idd5e1

NYÁRI TAMÁS: EGY SIKERES ÉS EGY SIKERTELEN KULTÚROTTHON AZ ÖTVENES ÉVEKBEN, PÉCSETT - CISZTERCI REND NAGY LAJOS GIMNÁZIUMA ÉS KOLLÉGIUMA/PTE BTK INTERDISZCIPLINÁRIS DOKTORI ISKOLA (Lektorálta: Dr. Koncz Gábor)

Népművelés kialakulása és a kultúrotthon-mozgalom

1948-tól kezdődött meg a közösségi művelődés államosítása. Feloszlatták az Országos Szabadművelődési Tanácsot, államosították az egész rendszerét, és – jelezve az új idők kezdetét, – magát a szabadművelődés szót is kivették a kommunikációból, és visszatértek a népművelés fogalmához. 1949-től kezdve az iskolán kívüli művelődés irányítása, a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumból kivált, Révai József vezette Népművelési Minisztérium feladata lett.¹ Az új minisztérium hatáskörébe tartozott a kultúra, és az iskolán kívüli nevelés minden eleme: irodalom, zene, képzőművészet, színház, sajtó, rádió; és szintén irányítása alatt állt a népművelés két fontos eleme: a könyvtárhálózat és a kultúrotthon-hálózat. Ideológiai értelemben mindez a népé volt, ezért nevezték népművelésnek.²

A népművelés lényeges infrastrukturális eszköze a kultúrotthon-hálózat volt. A kultúrotthonnak egyirányú csatornaként kellett működnie, melynek során a párt központi akaratát kellett eljuttatnia a tömegekhez, helyi szinten aktualizálva. A központi kultúrpropaganda egyfajta helyi megbízottjaként kellett működnie egy szigorúan központosított hierarchikus rendszerben. A kultúrotthonnak képesnek kellett lennie megszervezni és lebonyolítani tudományos és politikai előadásokat, előadássorozatokat és tanfolyamokat. Helyet és eszközöket kellett tudnia biztosítani a szakköröknek, mindemellett helyet adni olyan művészi előadásoknak, mint színházi előadás, ének- vagy zenekari koncert, továbbá képzőművészeti és történeti-politikai kiállításoknak helyiségeket biztosítani. Rendelkeznie kellett könyvtárral. Mivel mindehhez viszonylag kevés anyagi forrást kaptak, ezért rendezniük kellett italméréssel egybekötött táncos rendezvényeket.³

A 136/1951. sz. kultúrotthonokról szóló minisztertanácsi rendelet, melynek végrehajtásáról az 1/1952. sz. népművelési miniszteri rendelet gondoskodott, szabályozta az intézmények jogállását, melyeknek legfőbb irányítója az 1951-ben létrehozott Népművelési Intézet lett. Fenntartó szempontjából a rendelet elkülönített tanácsi, illetve üzemi, szakszervezeti kultúrotthonokat. A tanácsi kultúrotthonok munkatervét és programját a fenntartónak kellett ellenőriznie és jóváhagynia. Üzemi kultúrotthon esetében a vállalat szakszervezeti bizottsága, a szakszervezeti kultúrotthonok esetében pedig a szakszervezeti illetékes szerv tette ugyanezt.

1951 októberében rendezték meg a Kultúrotthonok Igazgatóinak Országos Értekezletét, amely az intézmények fő feladatává az agitációt és a tömegpolitikai tevékenységet tette.⁴

---

¹ *Koncz Gábor*: Komplex elemzés a művelődési otthonokról (1945-1985) avagy "...a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg..." In: *A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig*. Szerk. Beke Pál és Deme Tamás. Bp. 2003. 43. p.

² *Halász Csilla*: *A nép művelése. Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején*. Bp., 2013. 16. p.

³ *Koncz Gábor*: i. m. 43. p.

⁴ Kimondták, hogy a kultúrotthonoknak fokozottabban szerepet kell vállalni a békéért folyó küzdelemben. Ez a béke-propaganda szorosan összefügg az ötéves terv fokozottabb népszerűsítésével. Fejleszteni kell a termelési propagandát, elősegíteni a munkafegyelem megszilárdulását. Az állampolgári tudatot el kell mélyíteni. Ismeretterjesztő előadásokkal népszerűsíteni kell a termelőszövetkezeteket. Megismertetni a

Ugyanakkor nem merült ki ebben a kultúrotthonok és vezetőik tevékenysége. Tímár Irma a Pécs Városi Tanács Népművelési Osztályának vezetője, a Végrehajtó Bizottság előtt 1955-ben, a következőket mondta: „Kultúrotthonaink akkor töltik be feladataikat, ha dolgozóink második otthonává válnak. A tavalyi Magyar Szovjet Barátsági Hónap alkalmával városunkban járt Leszjuk elvtárs [a kultúrotthon-főosztály vezetője ekkor a Szovjetunióban – szerző] a kultúrotthonok hármas feladatáról beszélt, melynek megvalósítása minden kultúrotthon-vezető feladata. E hármas feladat az eszmei-politikai nevelés, a dolgozók nemes szórakoztatásának biztosítása és a termelés elősegítése.”⁵ E hármas feladat lényegében megegyezik a tanácsok népművelési feladataival is.⁶

A pécsi kultúrotthonok hálózata

A pécsi népművelés, – hasonlóan az országoshoz, – tekintélyes előzményekkel rendelkezett. A két világháború között a Janus Pannonius Társaság ismeretterjesztő tevékenysége érdemel említést,⁷ melyet 1945 után Batsányi János Társaság néven folytatott.⁸

A kultúrotthon-hálózat kiépülése is a mozgalom országos meghirdetése előtt már megkezdődött, pl. több bányász kultúrotthon szerveződni kezdett,⁹ illetve 1947-ben felavatták a Doktor Sándor Kultúrotthont.¹⁰

1950-ben Pécs város területén a Doktor Sándor Kultúrotthonon kívül 7,¹¹ majd október közepén 6¹² üzemi kultúrotthon létezett. Az ezt követő években felgyorsult a kultúrotthonok szervezésének a folyamata. Ebben rész vállalt a városi tanács, az üzemek és a szakszervezetek is. Ha csak a számokat nézzük, szép fejlődést tapasztalunk.

---

dolgozókkal a Szovjetuniót, népszerűsíteni tapasztalataikat. Tovább kell fejleszteni a természettudományos ismeretterjesztő munkát. Javítani kell a kultúrotthon-vezetők munkáját, a programoknak ki kell elégíteni a dolgozók művelődési és szórakozási igényeit, továbbá ismeretterjesztő köröket kell szervezni számukra. A kultúrotthonok igazgatóinak országos értekezlete 1951. okt. 13-14. Bp. 1952. 46-48. p.

⁵ MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek. 1955.04.08-i ülés jegyzőkönyve. Beszámoló a város területén folyó kulturális munkáról, különös tekintettel a kultúrotthonok működésére. Előadó: Tímár Irma osztályvezető.

⁶ Hencz Aurél: A művelődési intézmények és a művelődésigazgatás fejlődése 1945-1961. Bp. 1962.. 148. p. Hencz forrása: *Bognár György*: A tanácsok népművelési munkájáról. Állam és Igazgatás 1955/5. 263. p. Henczre hivatkozik: *Halász Csilla*: i. m. 97. p.

⁷ Az irodalmi esteken túl munkásmatinékat is szerveztek. *Lovász Pál*: Emlékeim a Janus Pannonius Társaságról. In: Három Évtized Pécs irodalmából 1931-1963. Pécs 1963. 3. p.

⁸ A Batsányi János Társaság előadássorozatára, mint népművelési előzményre Baló István, a Doktor Sándor Kultúrotthon későbbi vezetője is hivatkozott. Az előadássorozaton olyan neves előadók léptek fel, mint pl. Kopányi György, Csorba Győző, Takács Gyula, Kelle Sándor, stb. *Baló István*: A név kötelez. Pécs 1977. 8. p.

⁹ A mecsekszabolcsi Puskin Kultúrotthon és a pécsbányatelepi Zalka Máté Kultúrotthon szervezése már 1945-ben megkezdődött. *Csóka Magda*: A mecseki szénbányászok művelődési intézményeinek működése. In: Mecseki tükör. Szerk. Gyevi Károly. Pécs 1970. 213-214 és 217. p.

¹⁰ *Csorba Tivadar*: Közművelődés. In: Pécs a szocialista fejlődés útján. Megjelent a város felszabadulásának 40. évfordulójára. Szerk. Rákos János, Báling József, Szederkényi Ervin, Györki Judit, Berhardt István. Pécs 1984. 87. p. és Ez a kultúrház a magyar dolgozók kultúrájának lesz a fellegvára. Felavatták a dr. Doktor Sándor kultúrházat és leleplezték névadójának arcképét. Dunántúli Napló. 1947. szept. 30. 4. p.

¹¹ MNL-OL 276/89. Agitációs és Propaganda Osztály iratai (1951-1956) 367. öe. Feljegyzés a beindult szakszervezeti és üzemi kultúrotthonokról. A lista szerint a következő kultúrotthonok indultak be: 3 bányász (Pécsújhegy, Mecsekszabolcs, Vasas II.), vegyész (Pécs Nitrogén), építőipari (Magasépítés), KPDSZ és a vasutas

¹² MNL-OL 276/89. Agitációs és Propaganda Osztály iratai (1951-1956) 367. öe. Működő kultúrotthonok. Ez a lista az előzővel egyezik, mindössze a vegyész kultúrotthon hiányzik. Erről az intézményről nem esik szó a pécsi levéltári iratokban.

A tanács 1952-ben két kultúrotthont is avatott: a Doktor Sándort az új helyén, illetve a gyárvárosi József Attila Kultúrotthonot.¹³ 1954-ben Málom, Mecsekalja és Vasas, 1955-ben pedig Nagyrápad Pécshez csatolásával¹⁴ új területek kerültek Pécs közigazgatása alá, így ezeken a városrészekben is megindult a kultúrotthonok megszervezése, vagy a meglévők átvétele. A Rákosi-korszak végéig összesen 8 tanácsi kultúrotthonban indult meg a kulturális munka.¹⁵

A tanács mellett az üzemek és a szakszervezetek is sorra alapították a kultúrotthonokat. Míg 1950-ben még csak hat üzemi-szakszervezeti intézmény működött, egy 1955-ös, ceruzával írt jelentés¹⁶ 9 kultúrotthonot, és 11 kultúrszobát említ. A jelentés csak számokat tartalmaz, beazonosításuk még nehezebb, mint az előbbi esetben. A forrás mennyisége alapján a kilenc legtöbbet szereplő kultúrotthon többé-kevésbé beazonosítható,¹⁷ de a 11 kultúrszoba valószínűleg túlzás. A jelentés bizonyára beleszámolta a csak papíron létező helyiségeket is.

A Rákosi-korszak végére *papíron* közel 30 többé-kevésbé működő kultúrotthonot és kultúrszobát hoztak létre. A működésük között számtalan különbség figyelhető meg, melyek közül a legszembevetőbb a két első tanácsi kultúrotthon, a Doktor Sándor, illetve a József Attila nevével jelzett intézmény közötti. Az alábbiakban a működésük eltérő feltételeinek vizsgálatával indítva megnézzük, miben tért el a két intézmény működésében, majd elemezzük, mi lehet az ennek az oka, mi tette az egyiket sikeresé, mi okozta a másik bukását. Arra is választ keresünk, hogy a kultúrpolitikai célok mennyiben valósultak meg működésük során.

A Doktor Sándor és a József Attila Kultúrotthon összehasonlítása

Személyi feltételek (1956)

Doktor Sándor Kultúrotthon	József Attila Kultúrotthon
Egy alkalommal vezetőváltás	Évente vezetőváltás
Pedagógus végzettségű népművelő vezető	Változó és ismeretlen végzettségű vezetők
Függetlenített gazdasági vezető	Mellékfoglalkozású gazdasági vezető
8 alkalmazott, egy főelőadó, két előadó 5 karbantartó	1 vezető és egy 1 házfelügyelő
62 fő nem állományi alkalmazott: 15 szakkörvezető (ebből 5 művészi csoport) 3 balett és táncoktató 3 zongorista 2 dekoratőr	17 fő nem állományi alkalmazott: 8 szakkörvezető (ebből 4 művészi csoport) 1 mellékfoglalkozású gazdasági vezető 1 zongorista 1 pénztáros

¹³ MNL-BML XXIII/101. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsának iratai. a) Tanácsülési jegyzőkönyvek. 1952.11.18-i ülés jegyzőkönyve. Millasin Teréz VB elnökhelyettes beszámolója

¹⁴ *Novák Zoltán*: Pécs főbb demográfiai jellemzőinek változásai a felszabadulástól napjainkig. In: Változó Baranya. Tanulmányok a megye történetéből 1945–1985. Szerk. Antal Gyula és Sándor László. Pécs 1985. 350 p.

¹⁵ A korábban megnyílt két kultúrotthon mellett a következő helyeken indult munka: Mecsekalja, Patacs, Úrög, Rácváros, Vasas I. és Málom. MNL-BML XXIII/101. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsának iratai. a) Tanácsülési jegyzőkönyvek. 1955.04.02-i ülés jegyzőkönyve. Az 1955-ös községpolitikai terv megvitatása. Berki Fülöp VB elnökhelyettes beszámolója. MNL-BML XXIII/162. Pécs Megyei Jogú Város III. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülészegyzőkönyvek. 1955.04.01-i és 1955.06.24-i ülés jegyzőkönyvei. MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai 1955. 04.29. [rendezetlen]

¹⁶ MNL-BML XXXV/49 MDP Pécs Városi Bizottság iratai. 2. cs. 56. öe. Jelentés a tömegszervezetek kulturális munkájáról. 1955. töredékes, ceruzával írott

¹⁷ A jelentésekben és a sajtóban legtöbbet szereplő üzemi-szakszervezeti kultúrotthonok: November 7 (SZOT), Zsolnay (porcelángyár), Ybl Miklós (Magasépítési Vállalat), KPDSZ, Vasutas, és a négy bányász kultúrotthon: Puskin (Mecsekszabolcs), Zalka Máté (Pécsbányatelep), Gorkij (Pécsújhegy) és Petőfi (Vasas II.)

1 könyvtáros 1 balettiskolai gazdasági vezető 15 helymutató 8 jegyszedő és jegyellenőr 4 világosító 5 takarító 1-1 gondnok, ruhatáros, fűtő, pénztáros és mellékfoglalkozású átalánybéres	1 vetítőgépész 5 jegyellenőr
---	---------------------------------

A két kultúrotthon személyi állományában jelentős különbségeket tapasztalhatunk. Míg a Doktor Sándor viszonylag stabil vezetéssel rendelkezett, addig a József Attila vezetősége évente változott. Előbbi esetében mindössze egyszer történt vezetőváltás, 1953-ban, amikor a villanszerelő végzettségű vezetőt sikkasztás miatt fegyelmivel eltávolították.¹⁸ Utóda a pedagógus végzettségű népművelő, Baló István lett.¹⁹ Szakértelme és kitartása következtében már vezetése első évében felpozícióba került az intézmény élére, néhány év alatt vezetésével a város legjelentősebb kultúrházává nőtte ki magát. Ezzel szemben az utóbbi esetében általában ismeretlen nevekkkel találkozhatunk. Az egyetlen kivétel ez alól az író Zsíkó Gyula, aki 1954 februárjától 1955 februárjáig vezette az intézményt.²⁰ Vezetése alatt érzékelhető volt, hogy legalább kísérletek történtek a kultúrélet beindítására, és az erről szóló beszámolók is rendszeresebbek lettek.

Függetlenített gazdasági vezetővel csak a Doktor Sándor Kultúrotthon rendelkezett,²¹ vele szemben a József Attila Kultúrotthon működésének első évében egyáltalán nem rendelkezett ilyen pozíciót betöltő személlyel. 1954-ben már gazdasági vezetővel dolgoztak, működésének szükségességét egy 1954-es irat is megerősítette.²² 1956-ban egy mellékfoglalkozású gazdasági vezető állt a kultúrotthon nem állományi alkalmazásában.

Az alkalmazottak²³ tekintetében is jelentősek a különbségek. A Doktor Sándor Kultúrotthonban az állandó alkalmazottak száma folyamatosan nőtt. Míg a kezdetekben egy házfelügyelő volt mindössze a kultúrotthon-vezető mellett alkalmazásban,²⁴ addig 1954-ben 4-re, 1956-ra már 8-ra emelkedett a számuk. Ezzel szemben a gyárvárosi intézményben, bár 1954-ben még három alkalmazott volt, addig 1956-ra ebből vezető mellett csak egy házfelügyelő maradt.

¹⁸ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] 149-17/1953. sz. ügyirat, 145-17/1953. sz. ügyirat, 140/1953. sz. irat, 313/1953. sz. büntető eljárás

¹⁹ A népművelés műhelyében 5. A szocialista ember formálásáért. (Kísérletek – tapasztalatok – dokumentumok a pécsi Doktor Sándor - Zsolnay Művelődési Központban). Szerk. Baló István. Pécs 1985. 114. p. és Baló István, a Dr. Doktor Sándor Művelődési Ház nyugdíjas igazgatója beszél életéről és Pécs város kulturális életéről. Hangfelvétel. Riporter: Nádor Tamás. Pécs. 1988.03.23. és 1988.05.17. Janus Pannonius Múzeum. Hangtár K275-276

²⁰ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] 14-6/1955. X. sz. irat, illetve az 1954. február havi jelentés

²¹ Baló István: i. m. 15. p.

²² MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] 5023055. Kultúrházak, kultúrotthonok. 1954. 12.08.

²³ Amennyiben külön lábjegyzet nem szerepel, úgy az állandó és az állományban nem levő alkalmazottak számának forrásai: MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] Doktor Sándor Kultúrotthon, József Attila Kultúrotthon 1954-es és 1956-os költségvetései

²⁴ Baló István: i. m. 13. p.

Az állományban nem levő, de fizetett alkalmazottak létszáma a Doktor Sándor Kultúrotthonban 1954-ben 60, 1956-ban 62 volt, Gyárvárosban ugyanekkor 13, illetve 17. Ezen alkalmazottak összetétele rámutat a két kultúrotthon közötti működési különbségekre is. A Doktor Sándor Kultúrotthonban közel kétszer annyi szakkörvezető volt, több zongoristát alkalmaztak, voltak tánc- és balett oktatók, továbbá könyvtáros. Ez sokkal szélesebb kínálatot sejtet, mint a gyárvárosi intézményben, amely egyedül a mozi tekintetében nyújtott többet. Ez azonban nem lemaradást jelent a Doktor Sándor Kultúrotthon részéről, egyszerűen csak más volt a profilja. A technikai dolgozók, jegyszedők, takarítók, és más segítő nem állományi alkalmazottak esetében a különbség még nagyobb. A Doktor Sándor 37 alkalmazottjával szemben a József Attila Kultúrotthonban mindössze 7 személy került időnként foglalkoztatásra.

Anyagi feltételek²⁵

Doktor Sándor Kultúrotthon	József Attila Kultúrotthon
550-650.000 forint éves költségvetés, függetlenített gazdasági vezető irányításával	150-200.000 forint éves költségvetés, mellékfoglalkozású gazdasági vezetővel
Tervezett bevételek kevésbé maradtak el	Tervezett bevételek rendszerint elmaradtak
Jelentősen megemelt állami támogatás, de a korszak második felében csökkenés	Állami támogatás stagnált
A források nem szólnak hitelekéről	Több esetben hitelre szorult
Felújított épület, melyet az intézmény egyedül használt	Új építésű ingatlan, de a gyárvárosi iskolával és a Városi Tanács közigazgatási kirendeltségével megosztva használta. Később, kényszerű kiköltözés után, bérelték a kultúrotthonnak alkalmatlan épületet
További ingatlanok a kultúrotthon kezelésében: Szabadtéri Színpad (3.000 férőhely) Liszt Ferenc Hangversenyerem (600 férőhely)	-
Az induláskor kezdetleges eszközök, hiányos technikai felszerelés, de folyamatosan javuló feltételekkel	Az infrastruktúra is gyenge, pl. 1954 januárjában nem volt fűtés, befagytak a csapok, és a wc-k is használhatatlanok voltak. Sok rongálás

Nem csak személyi, de anyagi feltételekben is jelentős különbség mutatkozik a két kultúrotthon között. A Doktor Sándor Kultúrotthon több mint háromszor akkora költségvetéssel dolgozott. A létesítmények ünnepélyes 1952-es megnyitása előtt, az első elfogadott költségvetés ugyanakkor még nem számolt ekkora különbséggel.²⁶ Az arányok eltolódása összefüggésben áll az 1954-es időszakban történt bővüléssel, amikor átvette Liszt Ferenc Kórus irányítását.²⁷ alárendelték a Szabadtéri Színpadot, egy balettiskolával is gazdagodott.²⁸ Ennek köszönhető, hogy az állami támogatást felemelték 80.000 forintról 250.000 forintra. Ez a 400.000 forintos bevétellel együtt már 650.000 forintos költségvetést jelentett az 1954-es évre. A költségvetés nagysága működési szempontból nem változott lényegesen, annak ellenére sem, hogy a

²⁵ A források töredékes volta miatt a pénzügyi helyzetről a kultúrotthon 1953-56-os költségvetései, zárszámadásai és indoklásai nyújtanak csak támpontot

²⁶ MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülészegyzőkönyvek. 1952.03.24-i ülés jegyzőkönyve

²⁷ Baló István: i. m. 17. p.

²⁸ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai 1954. 12.08. [rendezetlen]

következő évben pl. 58.000 forinttal csökkentették az összeget.²⁹ Ugyanakkor a József Attila Kultúrotthon éves költségvetése legfeljebb 200.000 körül mozgott, havi 6.000 forintos állami dotációval.³⁰

Eltérés van a tervezett bevételek alakulásával kapcsolatosan. A József Attila Kultúrotthon rendszeresen számol be elmaradt bevételekről. A Doktor Sándor Kultúrotthon esetében is előfordult,³¹ de nem volt jellemző. Ezért találhatunk a jelentésekben többször utalást arra, hogy a József Attila Kultúrotthont ki kellett segíteni hitellel, hogy fenn tudja tartani a működését.

A 136/1951. sz. kultúrotthonokról szóló minisztertanácsi rendelet előírta, hogy kultúrotthon csak megfelelő helyiséggel és felszereléssel ellátva működhetett. Ez gyakorlatban sokszor azt jelentette, hogy a létesítendő kultúrotthonok olyan épületbe kerültek, – gyakran „átcímkezés” után, – melyek azelőtt is kulturális célokat szolgáltak.³² A Doktor Sándor Kultúrotthon is előbb a volt Nemzeti Kaszinó, majd a Jótékony Nőegylet épületében működött. Mivel az új intézmények 83%-a hasonló épületben jött létre,³³ így a József Attila Kultúrotthon új építésű ingatlanba kerülése inkább kivételesnek számított. Ez azonban nem jelentette azt, hogy ne adódtak volna problémái. A Rákosi-korszakban mindkét kultúrotthon beszámolt valamilyen jellegű problémával az ingatlanok kapcsán. A Doktor Sándor Kultúrotthon a Belvárosban helyezkedett el, az épületben volt egy 400 férőhelyes előadóterem, mely alkalmasnak bizonyult az ismeretterjesztő előadások, illetve a bevételek növelését szolgáló „össztáncok” megtartására is. Ezen felül több helyiség, köztük játék- és olvasóterem is rendelkezésre állt.³⁴ Mégis megkíséreltek nagyobb épülethez jutni, amiben a Városi Tanács is partner volt, de a források tanúsága szerint ebben több volt a kapkodás, és az ad- hoc ötletek felvillantása. (Először kiszemelték a szemben levő, használatlan rendőrségi ingatlant,³⁵ megszerzése érdekében VB határozatot is hoztak.³⁶ Fél év múlva újra tárgyaltak az ingatlancsereéről, eredménytelenül.³⁷ A későbbiekben szó volt – nem létező – 1 millió forintos kormányzati segítségről,³⁸ megpróbálták

---

²⁹ MNL-BML XXXV/49 MDP Pécs Városi Bizottság iratai. 2. cs. 56. öe. Jelentés a Doktor Sándor Kultúrotthon helyzetéről. 1956.04.29.

³⁰ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] Doktor Sándor Kultúrotthon, József Attila Kultúrotthon 1953-56-os költségvetései, zárszámadásai és indoklásai

³¹ Ilyen eset volt, amikor a botrányosra sikeredett 1954. december 5-i ösztánc után az intézmény vezetősége bevezette a látogatói jegyet a „jampecek” kiszűrésére. Az intézkedés következtében lecsökkent az ösztáncok látogatottsága. MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] 1/1955. számú December havi jelentés és 1955.04.29-i irat.

³² *Andrássy Mária*: A művelődési otthonok hatékonyságának vizsgálata. In: Tanulmányok a közművelődés helyzete és fejlődésének távlata című kutatási főirány 1978-1980. évi vizsgálatairól. Bp. 1982. 336. p. és *Andrássy Mária*: A közösségi művelődés színterei. Bp. 1991. 15. p.

³³ uo.

³⁴ *Debitzky István*: Látogatás a Doktor Sándor kultúrotthonban. Dunántúli Napló 1954. február 14. 6. p. Interjú Baló Istvánnal

³⁵ MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek. 1953.12.04-i ülés jegyzőkönyve

³⁶ „Utasítja a végrehajtó bizottság az oktatási- és népművelési osztályt, hogy a Doktor Sándor Kultúrotthon bővítése ügyében járjon el, hogy a kultúrotthon kibővítve még eredményesebben szolgálja a dolgozók kulturális és szórakozási igényét. Hi: 15 nap. F.: Rónaszékiné elvtársnő” VB határozat. uo.

³⁷ MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek. 1954.06.04-i ülés jegyzőkönyve

³⁸ MNL-BML XXIII/101.. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsának iratai. a) Tanácsülési jegyzőkönyvek. 1954.08.13-i ülés jegyzőkönyve

az MSZT-székházat meg-,³⁹ illetve a Király utcai volt Nemzeti Kaszinó épületét visszaszerezni.⁴⁰ Ha új központi épületet nem is, de egy 3.000 férőhelyes szabadtéri színpadot és egy 600 férőhelyes hangversenytermet megszerzett az intézmény, az említett bővítés kapcsán.⁴¹ Ezzel szemben a József Attila Kultúrotthonnak osztoznia kellett az épületen a gyárvárosi iskolával, továbbá három helyiségét a Városi Tanács közigazgatási kirendeltsége használta.⁴² A kerületi tanácsok létrehozásával az épületet is el kellett hagyniuk,⁴³ és egy, az erre a funkcióra nem igazán alkalmas pártszékházba kellett költözniük.⁴⁴

A felszerelés – főleg a kezdetekben – mindkét intézetben hiányos volt.⁴⁵ Míg azonban a Doktor Sándor Kultúrotthonban folyamatos volt a berendezések beszerzése, addig a József Attila Kultúrotthonban ez akadozott. Volt tél, amikor maga az (eredeti, új építésű) épület is használhatatlan volt, mert nem működött a fűtés. A rongálások is folyamatosak voltak.⁴⁶

A programok kínálata és látogatottsága⁴⁷

Doktor Sándor Kultúrotthon	József Attila Kultúrotthon
15.000 fő körüli havi látogató (1954)	1.500 fő körüli havi látogató (1954)
Rendszeres kultúrműsor hetente, majd hetente többször, növekvő számú önálló műsoros est, magas nézőszámmal	Esetleges, havi 1-2 kultúrműsor, elenyésző számú önálló műsoros est, alacsony nézőszámmal
Havi 5-6 táncest magas részvétellel	Havi 2-3 táncest alacsony részvétellel
Művészeti szakkörök: Folyamatosan újak alakulnak Növekvő taglétszám Rendszeres fellépés	Művészeti szakkörök: Kevés alakul, zöme többször megszűnik Alacsony taglétszám Ritka fellépés
Professzionális művészet: Liszt Ferenc Kórus Szabadtéri Színpad Amatőrökből professzionálissá alakult együttesek:	Professzionális művészet: - Az amatőr együttesek fennmaradni sem képesek, a professzionálissá alakulásra esély

³⁹ MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek. 311/1954. sz. VB határozat

⁴⁰ MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek. 1954.10.15-i ülés jegyzőkönyve. Ezen az ülésen Asztalos Ferenc VB elnökhelyettes tényként közölte a költözést. Ehhez kapcsolódik MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai 1954. 11.02. [rendezetlen] Baló Sándor kultúrotthon vezető kérelme. Két oldalon keresztül bizonyítja, hogy a Molotov utcai ház kevésnek bizonyul a kultúrotthon pezsgő életéhez képest.

⁴¹ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai 1954. 12.08. [rendezetlen]

⁴² MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. A József Attila Kultúrotthon 1952. december havi jelentése és 1953. IV. negyedévi munkaterve

⁴³ MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek. 1954.11.05-i ülés jegyzőkönyve

⁴⁴ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. 1954.11.08.

⁴⁵ *Bécsy Tamásné*: Művészeti nevelés a 20 esztendő Doktor Sándor Művelődési Központban. Kézirat. 4. p.

⁴⁶ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. József Attila Kultúrotthon 1954. január havi jelentés és az 1954. augusztus 25-i igazgatósági ülés jegyzőkönyve

⁴⁷ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] Sajnos a fennmaradt statisztikák csak 1953-54-re vonatkozóan maradtak fenn. A kultúrotthon-vezetők beszámolóik töredékesek, sok esetben megbízhatatlanok, vagy éppen semmitmondóak.

Mecsek Táncegyüttes Bábszakkör, később Bóbita Bábszínház	sincs
Ismeretterjesztés: Hetente előadás Szakkörök száma növekszik Szakkörök általában tartósan működnek Heti foglalkozások Rendszeres kiállítások Tanulmányi kirándulások	Ismeretterjesztés: Elenyésző számú előadás Szakkörök száma enyhén növekszik A legtöbb szakkör rövid életű Heti foglalkozások, de nagy szünetekkel Kevés kiállítás Elhanyagolható

Az összehasonlítás önmagáért beszél. Annak ellenére, hogy sajnos kevés pontos adattal rendelkezünk, a tendencia mindenképpen megfigyelhető. A Doktor Sándor Kultúrotthon látogatóinak száma havi átlagban a József Attilának közel a tízszerese. A különbség valamivel kisebb, ha nem vesszük figyelembe a kiugróan magas 1954. júniusi 28.000-s létszámot, ami annak volt köszönhető, hogy Liszt Ferenc Hangversenyterem és a Szabadtéri Színpad is helyszínt biztosított az I. Pécsi Zenei Hét rendezvényeinek⁴⁸ Ebben az esetben „csak” 8,4-szerese. A számok azonban önmagukban keveset jelentenek. Ebben benne vannak a sakkozni és biliárdozni járók. Jellemző mondat a beszámolókból: „A biliárd és sakk-terem állandóan tele.”⁴⁹

A látogatottságot növelte a kínálat növekedése és fordítva. A Doktor Sándor Kultúrotthonban rendszeres programokról, növekvő számú önálló műsoros estekről számolnak be a jelentések. Ezek lehettek művészeti, pl. a szakkörök bemutatói, vagy éppen kiállítás megnyitó. Ugyanakkor tény, hogy a Szabadtéri Színpad és a hangversenyterem programjai javították ilyen szépre a mutatókat. Ezzel szemben Gyárvárosban gyakran hetek teltek el műsor nélkül.

A táncestek esetében is kimutatható a két intézmény közötti különbség. Nem csak az események számában múlta felül a Doktor Sándor Kultúrotthon a József Attila Kultúrotthont, de azok látogatottságában is. A fennmaradt statisztikai adatok arról tanúskodnak, hogy az előbbinél egy estre átlagosan 390, míg az utóbbinál csak 200 vendég érkezett. Ez azonban nem volt egyetlenes: a gyárvárosi táncestek látogatottsága 1954 folyamán meredeken esett.⁵⁰

Hasonló a helyzet a művészeti szakkörök esetében. Növekvő taglétszámú, állandó csoportok jellemzőek a Doktor Sándor Kultúrotthonban, amelynek a szakköri élete helyi szinten egyedülálló, de országos szinten is figyelemreméltó volt. Táncszakköre pl. kettő is volt, de működött párhuzamosan több képzőművész szakkör is. Volt színjátszó csoport, énekkar, zenekar, és egy bábcsoport is. Ezek az amatőr csoportok rendszeres fellépési és kiállítási lehetőséget kaptak az otthontól. Ezzel szemben a gyárvárosi intézményben csak egy változó összetételű színjátszó és tánccsoport létezett huzamosabb ideig, időnként egy-egy énekkar is összeállt.

⁴⁸ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] A József Attila Kultúrotthon 1952. június havi jelentése

⁴⁹ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] 29/1954. sz. irat. A Doktor Sándor Kultúrotthon február havi jelentése.

⁵⁰ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] Összesítő kimutatás 1954. április és június havi művészeti munkáról és a József Attila Kultúrotthon 1954. október havi jelentése. Az adatok szerint áprilisban egy táncmulatságra 56-an jöttek el, júniusban kettőre már csak 49-en. Egy októberi táncest tartja a negatív rekordot 12 (!) vendéggel

Az előbbi intézményben előfordult, hogy amatőr műkedvelő csoportok professzionálisakká váltak. Ilyen csoport volt a Mecsek Táncegyüttes,⁵¹ illetve a bábszakkör,⁵² mely később Bóbita Bábszínház néven vált híressé. Az 1954-ben a kultúrotthon kezelése alá került Liszt Ferenc Kórus⁵³ szintén a professzionalizmust képviselte. Színvonalas előadásai országos hírűvé tették, 1954. december 12-én, a Zeneakadémián felléptek a Kodály esten, előadva a Psalmus Hungaricust.⁵⁴ A József Attila Kultúrotthonból senkinek sem sikerült hasonló színvonalat elérni.

Az ismeretterjesztés terén szintén a gyárvárosi intézmény szerepelt gyengébben. Míg a sikeresebb intézmény lényegében hetente rendezett – témától függően – változó sikerű előadásokat, addig Gyárvárosban mindössze néhányat tartottak meg a korszakban, több érdeklődés hiányában elmaradt. Az ismeretterjesztő szakkörök sem működtek rendszeresen, egy gazdasszony kört nem tudtak rendszeresen megszervezni. Ezzel szemben a Doktor Sándor Kultúrotthonban sorra jöttek létre ismeretterjesztő szakkörök, viszonylag sikerrel működtek, rendszeresek voltak a bemutatóik, kiállításai. Hozzá kell tenni azonban, hogy inkább az volt a jellemző, hogy az ilyen szakkörök kevésbé működtek a kultúrházakban, és ez országos jelenség volt.⁵⁵

A különbségek értelmezése

Az előbbieken felvázolt különbségek alapvetően két nagyon fontos tényezőre vezethetők vissza. Az egyik a kultúrotthonok társadalmi-földrajzi elhelyezkedése, a másik a városvezetés részéről eltérő megítélésük.

Doktor Sándor Kultúrotthon	József Attila Kultúrotthon
Belváros	Külváros
Megközelíthető minden irányból, tömegközlekedési eszközök (pl. villamos) járnak a közelében	Csak a keleti városrészek irányából közelíthető meg, máshonnan körülményes odajutni
Polgári társadalmi hagyományok a közvetlen környezetében lakóknál	Munkáskörnyék: gyári munkások és bányászok laknak a környezetében

A Doktor Sándor Kultúrotthon a Belvárosban helyezkedett el. Ide futottak minden irányból az utak, erre vezettek az akkor már létező tömegközlekedési eszközök.⁵⁶ Az utakat nagyobb arányban fedte szilárd burkolat, mint másutt, vagyis a környék infrastruktúrája arányaiban jó volt. Ezzel szemben Gyárváros Pécs keleti részén helyezkedett el, és bár a környező falvak Pécshez csatolása, továbbá Meszes kiépítése után messzebb került a közigazgatási határtól, megőrizte peremterületi jellegét. Mindez magyarázza, hogy miért nem volt jellemző, hogy más városrészekből ide jártak volna kikapcsolódni vagy művelődni. A kultúrotthon csak szűkebb környezetére támaszkodhatott, míg a Doktor Sándor Kultúrotthon látogatásába más városrész lakossága is bekapcsolódhatott.

⁵¹ Baló István: i. m. 17. p.

⁵² Bécsy Tamásné: i. m. 5. p.

⁵³ Zenei életünk büszkesége a Liszt Ferenc Kórus. Dunántúli Napló 1955. április 3. 6. p.

⁵⁴ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] 1/1955. sz. irat. A Doktor Sándor Kultúrotthon december havi jelentése.

⁵⁵ Egy hetvenes években történt országos felmérés szerint a művelődési otthonok mindössze 42%-ban működött legalább egy ismeretterjesztő szakkör, és mindössze 8%-nál volt 3-nál több. A statisztikák megbízhatatlansága ellenére azt megállapíthatjuk, hogy ez a Rákosi-korszakban sem lehetett kedvezőbb. *Andrássy Mária*: A művelődési otthonok. Adottságok, lehetőségek, eredmények a hetvenes években. Bp. 1985. 47. és 139. p.

⁵⁶ Pécs térképe utcajegyzékkel. Pécs 1957.

Pécs hagyományos polgári lakossága a belvárosban élt.⁵⁷ A polgári szórakozásnak eleme volt a színházba, hangversenyre járás, a kiállítások megtekintése. A város hangversenytermeként is funkcionáló Liszt Ferenc Hangversenyterem, a Szabadtéri Színpad, mind a polgárság hagyományos művelődésének voltak a helyszínei. Így a belváros lakosság értelemszerűen a kultúrotthon közönségévé válhatott. A jelentésekből egyértelműen kiderül, hogy az ilyen jellegű, valóban színvonalas rendezvények voltak a legnépszerűbbek. Egy jelentés megemlíti, hogy a rendszeresen megrendezésre kerülő havi hangversenyek közönségének 70%-a értelmiségi volt.⁵⁸ Ezzel szemben Gyárváros lakosságának mások voltak az igényei. A jelentésekből kiderül, hogy a legnépszerűbbek a sportfoglalkozások voltak, művészeti igényekkel kevésbé léptek fel. Egy alkalommal az Országos Filharmónia szervezésében két országos híró operaénekes, Gencsi Sári és Ilosfalvy Róbert érkezett az intézménybe, de előadásukra csak nagyon kevesen voltak kíváncsiak.⁵⁹

Hasonló helyzet volt az ismeretterjesztés terén. Első jelentésben Zsikó Gyula leírta: *„A sajátos gyárvárosi viszonyokra tekintettel az ismeretterjesztő előadások rendezésével nem kísérleteztünk, mert az volt a célunk, hogy a közösséget – elsősorban szórakozás biztosításával visszacsalogassuk”*⁶⁰ Ez a „visszacsalogatás” folyamán ingyen mozijegyeket, hanglemezeket osztogattak, de mindhiába.

A két kultúrotthon közötti különbség másik oka az eltérő városvezetési attitűd. A Doktor Sándor Kultúrotthont a város kultúrotthonaként kezelték, inkább városi kultúrközpontként működött. Ezzel magyarázható az 1954-es bővítés, ezzel magyarázható, hogy a gyárvárosival ellentétben, minden szükséges személyi és anyagi feltételt biztosítottak a működéséhez.

A személyi feltételek elemzésekor megállapíthatjuk, hogy a Doktor Sándor Kultúrotthon számokban kifejezhetően jobb feltételekkel rendelkezett, a dolgozók képezését, végzettségét tekintve is, mely magasan felülmúlta a gyárvárosi, de más városi kultúrotthon lehetőségeit is. Az anyagi feltételrendszer, kapcsán ugyanilyen, jelentős különbségeket fedezhetünk fel. Biztos anyagi háttérrel, minden más intézménynél több, saját használatú ingatlannal, függetlenített gazdasági vezetővel, és a Városi Tanács nagyobb támogatásával rendelkezett. Így ki tudta szolgálni közönsége igényeit.

A kultúrpolitika megvalósulása

Összességében megállapíthatjuk, hogy míg a belvárosi kultúrotthon esetében adott volt a nézőközönség, akik vevők voltak az ott működő színvonalas kultúrára, addig a peremterületi munkásnegyedben lényegében még bevonni sem sikerült a lakosságot. Így pedig hiábavaló a

---

⁵⁷ Bár a városrészenkénti kimutatás csak 1980-tól áll rendelkezésünkre, az akkori adatokból utalni lehet az 1950-es évek viszonyaira is. 1990-ben a belváros lakosságának 17,4%-a rendelkezett főiskolai vagy egyetemi diplomával, a Gyárvárosra jellemző városrészekben ez csak 6,1% volt. *Németh Zolt: Pécs népességének főbb demográfiai és társadalmi jellemzői a második világháború befejezésétől 1990-ig.* In: *Tanulmányok Pécs történetéből* 1. Pécs népessége 1543-1990. Az 1993. december 15-én rendezett konferencia előadásai. Szerk. Vonyó József. Pécs 1993. 151. p.

⁵⁸ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. A Doktor Sándor Kultúrotthon 1953. február havi jelentése.

⁵⁹ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. A József Attila Kultúrotthon 1954. január havi jelentése.

⁶⁰ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen] A József Attila Kultúrotthon 1954. február havi jelentése.

kultúrpolitika azon törekvése, hogy emelje a dolgozók műveltségi színvonalát.⁶¹ Az fontos kérdés ugyanakkor, hogy ugyanez a Doktor Sándor Kultúrotthon esetében megvalósult-e. Hiszen a volt polgári lakosság részvétele hangversenyeken, előadásokon, nem hoz emelkedést a fizikai dolgozók műveltségi színvonalában. Az előbbieken szó volt róla, hogy a hangversenyek látogatóinak 70%-a értelmiségi, tehát megállapítható, hogy kisebb arányban vesz részt benne a kultúrpolitika által megcélzott nézőközönség. Egy későbbi kimutatás⁶² viszont abba enged betekintést, hogy az amatőr, majd az ebből professzionálissá alakult együttesekben, mennyiben vettek részt fizikai dolgozók. Ez alapján a Liszt Ferenc Kórus tagjainak 5%-a, a Mecsek Táncegyüttes 6%-a volt fizikai dolgozó, a Bóbita Bábszínház tagjai között pedig nem volt. Ha feltételezzük is, hogy az 50-es években ez másképpen volt, komolyabb arányeltolódásokra nemigen számíthatunk.

A kultúrotthonokat ugyanakkor nem elsősorban a művészeti élet fejlesztése érdekében hozták létre, hanem azért, hogy egyirányú csatornaként a párt központi akaratát jutassák el a tömegekhez⁶³ Ennek egyik eszköze lett volna az eszmei-ideológiai nevelés.⁶⁴ Ez azonban a Doktor Sándor Kultúrotthon esetében sem működött maradéktalanul. Mert bár az ismeretterjesztő előadások akár 4-500 hallgatót is bevonzottak, a jelentések arról tudósítanak, hogy eszmei-politikai témájúaknál rendszeresen 100 alatt volt a hallgatóság létszáma.⁶⁵ A József Attila Kultúrotthonban az előadás megtartása is kérdéses volt. Ami az ismeretterjesztő szakköröket illeti, a sikeresebb, Doktor Sándor Kultúrotthon említett kimutatásai⁶⁶ alapján a szabász-varrász szakkört vizsgáltuk meg, azt feltételezve, hogy ez viszonylag közelebb állhat a fizikai dolgozók érdeklődéséhez. Az eredmény, – bár kedvezőbb az előzőekhez képest, – itt sem volt pozitív a kultúrpolitikai célokra nézve: a résztvevők mindössze 27%-a volt fizikai, és több mint fele szellemi dolgozó. A Doktor Sándor Kultúrotthon szakkörének arányai egyúttal rámutatnak arra is, hogy a lényegében munkáskerületnek számító Gyárvárosban miért nem sikerült egy ehhez hasonló gazdaszönyökört rendszeresen megszervezni.⁶⁷

A látogatószám elemzésénél utaltam rá, hogy a közönség ugyanakkor nem elsősorban az ismeretterjesztő vagy művészeti programokra volt kíváncsi, hanem leginkább szórakozni járt az intézményekbe. Egy 1977-es felmérés eredményei szerint országos szinten a művelődési és szórakozási alkalmak látogatottságát tekintve, a vendégek több mint 2/3-a inkább szórakozott.⁶⁸ Ez a Rákosi-korban sem lehetett másként. Baló István is beszámolt arról, hogy a fiatalok elsősorban szórakozni, táncolni jártak a Doktor Sándor Kultúrotthonba.⁶⁹ A rendelkezésünkre álló, hivatalosan leadott statisztika szerint, – melyről sejtethető, hogy szépített, – 1953-ban a látogatók 29%-a, 1954-ben a látogatók 18%-a a táncmulatságra érkezett. Ha az önálló műsoros esteket is hozzászámoljuk, akkor már 40, illetve 50% körüli eredményt kapunk. A többi látogató jelentős része sakkozni és biliárdozni járt a kultúrotthonba, így összességében elmondható, hogy

---

⁶¹ „Mit jelent a kultúrforradalom? [...] Jelenti azt, hogy emelnünk kell dolgozóink általános műveltségét...” Az MDP II. kongresszusán mondott beszéd. 1951.02.26. In: Révai József: Kulturális forradalmunk kérdései. Bp. 1952. 5. p.

⁶² Baló István: i. m. 84. p.

⁶³ Koncz Gábor: i. m. 43. p.

⁶⁴ Lásd. Tímár Irma idézett beszámolóját Leszjuk előadása alapján

⁶⁵ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. A Doktor Sándor Kultúrotthon havi jelentései

⁶⁶ Baló István: i. m. 84. p.

⁶⁷ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. A József Attila Kultúrotthon havi jelentései

⁶⁸ Andrassy Mária: A művelődési otthonok. i. m. 62. és 136. p.

⁶⁹ Baló István: i. m. 17-18. p.

a szórakozni vágyók a látogatók többségét tették ki.⁷⁰ Hasonló a helyzet a József Attila Kultúrotthon esetében is. A rendkívül hiányos (és nyilván szépített) statisztikák szerint a látogatók több mint fele moziba vagy táncolni járt oda, a többiek pedig zömmel sportolni, így itt a szórakozni vágyó közönség aránya még nagyobb lehetett.⁷¹

Mindez összességében azt mutatja, hogy a sikeresebb intézmény jelentősen gazdagította ugyan a Pécs kulturális életét, de nem kimondottan a deklarált kultúrpolitikai célok mentén. A hagyományosan művelt rétegek – legalább részben – megtalálták az igényeiket, de mind a Doktor Sándor Kultúrotthon, és főleg a József Attila Kultúrotthon munkás látogatóközönsége elsősorban szórakozni járt a művelődés házába.

Irodalomjegyzék

Levéltári források

- MNL-OL 276/89. Agitációs és Propaganda Osztály iratai (1951-1956)
- MNL-BML XXIII/101. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsának iratai. a) Tanácsülési jegyzőkönyvek
- MNL-BML XXIII/102. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek
- MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai
- MNL-BML XXIII/162. Pécs Megyei Jogú Város III. kerületi Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. a) Ülésjegyzőkönyvek.
- MNL-BML XXXV/49 MDP Pécs Városi Bizottság iratai

Sajtó- és hanganyag, térkép

- Baló István, a Dr. Doktor Sándor Művelődési Ház nyugdíjas igazgatója beszél életéről és Pécs város kulturális életéről. Hangfelvétel. Riporter: Nádor Tamás. Pécs. 1988.03.23. és 1988.05.17. Janus Pannonius Múzeum. Hangtár K275-276
- *Debitzky István*: Látogatás a Doktor Sándor kultúrotthonban. Dunántúli Napló 1954. február 14. 6. p.
- Ez a kultúrház a magyar dolgozók kultúrájának lesz a fellegvára. Felavatták a dr. Doktor Sándor kultúrházat és leleplezték névadójának arcképét. Dunántúli Napló. 1947. szept. 30. 4. p.
- Pécs térképe utcajegyzékkel. Pécs 1957.
- Zenei életünk büszkesége a Liszt Ferenc Kórus. Dunántúli Napló 1955. április 3. 6. p.

Feldolgozások

- A Dr. Doktor Sándor Művelődési Központ kiváló együttese. Szerk. Baló István. Pécs 1973.
- A népművelés műhelyében 4. Tanulmányok. (Kísérletek – módszerek – tapasztalatok a pécsi Doktor Sándor Művelődési Központban). Szerk. Baló István. Pécs 1981.
- A népművelés műhelyében 5. A szocialista ember formálásáért. (Kísérletek – tapasztalatok – dokumentumok a pécsi Doktor Sándor - Zsolnay Művelődési Központban). Szerk. Baló István. Pécs 1985.
- A kultúrotthonok igazgatóinak országos értekezlete 1951. okt. 13-14. Bp. 1952.
- A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig. Szerk. Beke Pál és Deme Tamás. Bp. 2003.
- *Andrássy Mária*: A közösségi művelődés színterei. Bp. 1991.

---

⁷⁰ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. A Doktor Sándor Kultúrotthon havi jelentései

⁷¹ MNL-BML XXIII/113. Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa V.B. Művelődési Szakigazgatási Szervének iratai. c) Népművelési Osztály iratai [rendezetlen]. A József Attila Kultúrotthon havi jelentései és az 1954. augusztus 25-i igazgatósági ülés jegyzőkönyve

- *Andrássy Mária*: A művelődési otthonok. Adottságok, lehetőségek, eredmények a hetvenes években. Bp. 1985.
- *Andrássy Mária*: A művelődési otthonok hatékonyságának vizsgálata. In: Tanulmányok a közművelődés helyzete és fejlődésének távlatára című kutatási főirány 1978-1980. évi vizsgálatairól. Bp. 1982. 325-350. p.
- *Beke Pál*: Művelődési otthonon innen és túl. Bp. 1987.
- *Beke Pál*: Méltóságkereső. Önéletrajz és szakmatörténet. Kaposvár 2001.
- *Baló István*: A név kötelez. Pécs 1977.
- *Bécsy Tamásné*: Művészeti nevelés a 20 esztendő Doktor Sándor Művelődési Központban. Kézirat. Megjelent: A népművelés műhelyében 4. Tanulságok. (Kísérletek – módszerek – tapasztalatok a pécsi Doktor Sándor Művelődési Központban). Szerk. Baló István. Pécs 1981. 82-91. p.
- *Csóka Magda*: A mecseki szénbányászok művelődési intézményeinek működése. In: Mecseki tükrök. Szerk. Gyevi Károly. Pécs 1970. 209-234. p.
- *Csorba Tivadar*: Közművelődés. In: Pécs a szocialista fejlődés útján. Megjelent a város felszabadulásának 40. évfordulójára. Szerk. Rákos János, Báling József, Szederkényi Ervin, Györki Judit, Berhardt István. Pécs 1984. 87-96. p.
- Dozso. 1951-1991. Szerk. Zsíkó János. Pécs 1991.
- *Halász Csilla*: A nép művelése. Agitáció és propaganda a népművelésben a Rákosi-rendszer idején. Bp., 2013.
- *Hencz Aurél*: A művelődési intézmények és a művelődésigazgatás fejlődése 1945-1961. Bp. 1962.
- *Koncz Gábor*: Komplex elemzés a művelődési otthonokról (1945-1985) avagy "...a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg..." In: A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig. Szerk. Beke Pál és Deme Tamás. Bp. 2003. 31-102. p. Megjelent még: Szín 2002. február-április 15-56. p.
- *Kovalcsik József*: A kultúra csarnokai. A közösségi művelődés színterei – utópiák, mozgalmak, társadalomszervezés: a művelődési otthonok kialakulása. Bp. 2003.
- *Lovász Pál*: Emlékeim a Janus Pannonius Társaságról. In: Három Évtized Pécs irodalmából 1931-1963. Pécs 1963. 2-5. p.
- *Németh Zsolt*: Pécs népességének főbb demográfiai és társadalmi jellemzői a második világháború befejezésétől 1990-ig. In: Tanulmányok Pécs történetéből 1. Pécs népessége 1543-1990. Az 1993. december 15-én rendezett konferencia előadásai. Szerk. Vonyó József. Pécs 1993. 117-159. p.
- *Novák Zoltán*: Pécs főbb demográfiai jellemzőinek változásai a felszabadulástól napjainkig. In: Változó Baranya. Tanulmányok a megye történetéből 1945-1985. Szerk. Antal Gyula és Sándor László. Pécs 1985. 349-367. p.
- Pécs a szocialista fejlődés útján. Megjelent a város felszabadulásának 40. évfordulójára. Szerk. Rákos János, Báling József, Szederkényi Ervin, Györki Judit, Berhardt István. Pécs 1984.
- Pécs Város Dr. Doktor Sándor Művelődési Háza kitüntetett együttese. Fel. Kiad. Baló István. é. n. [1968]
- *Pesoldt Ferenc*: Egy városi kultúrotthon életből. Bp. 1954.
- *Révai József*: Kulturális forradalmunk kérdései. Bp. 1952.
- *Romsics Ignác*: Magyarország története a XX. században. Osiris, Bp., 2003.
- *Romsics Ignác*: Oktatás, kultúra, művelődés a rákosista diktatúrában. Korunk 1999/3. 105-113.p. és 1999/4. 104-109. p.

PAP ANNA: SZAKKÉPZÉS A TANULÁSI ZAVARRAL KÜZDŐ FELNŐTTEK SZOLGÁLATÁBAN - ELTE PPK NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA - ANDRAGÓGIA PROGRAM (Lektorálta: Dr. Koncz István)

Bevezetés

Végzett andragógusként és gyógypedagógusként, jelenleg doktorandusz hallgatóként az érdekel, hogy a felnőttképzés hogyan tud hozzájárulni a leszakadó, a tanulás szempontjából hátrányokkal küzdő rétegek felzárkóztatásához, hogyan tudja kezelni azokat a speciális igényeket, melyekkel a tanulási zavarokkal küzdő, sajátos tanulási igényű felnőttek az oktatás világába lépnek (vissza).

Hazánkban a felnőttképzés és a szakképzés területén az utóbbi évtizedekben folyamatos változások zajlottak és zajlanak, ezt jelzi a jogszabályok és a szakképzés intézményrendszerének átalakulása. A változások célja mindig az, hogy közelebb hozza a munka világát a tanulás világához, ezt az igényt azonban a munkaerőpiac gyors változása miatt nehéz kivitelezni az oktatás területén, ahol egy-egy változtatás maradéktalan megvalósításához hosszabb időre van szükség. Egy ilyen változás történt 2015-ben a szakképzési rendszer újragondolásával, amelynek része a szakképzési centrumok létrehozása.

Véleményem szerint az átalakuló intézményrendszerben hangsúlyos szerepet kell, hogy kapjon az a kérdés, hogy a tanulási zavarokkal küzdő személyek támogatottsága hogyan tehető hatékonyabbá, az átalakult intézmények hogyan tudnak alkalmazkodni a célcsoport speciális szükségleteihez, sajátos tanulási igényeihez. Kulcskérdés ez, hiszen az ő szükségleteikhez, igényeikhez alkalmazkodó képzések hatékonyabbá teszik oktatásukat, amivel növelni lehet a munkaerőpiacon való elhelyezkedésük sikerességét. Ez nem csak a célcsoport saját életvitele szempontjából fontos, de a gazdaság és a társadalom számára is előnyös lehet.

Mivel a szakképzési centrumok intézményrendszere, mely szakképző iskolákat egyesít, egészen új Magyarországon, 2015 nyarán alapították őket, így jelenleg még nem kutatott terület. Ezért különösen érdekes és szükséges megvizsgálni a kezdetektől, hogy ezek az új intézmények hogyan küzdenek meg a sajátos tanulási igények, ezen belül a tanulási zavarok okozta nehézségekkel. Kutatásom eredményeire alapozva javaslatcsomagot alkotok meg, mely a későbbiekben beépülhet az intézmények mindennapi gyakorlatába, ezzel segítve a tanulási nehézségekkel küzdő felnőttek tanulását, valamint az őket oktató személyek mindennapi munkáját is.

Korábban több kutatásban is vizsgáltam azt, hogy hogyan lehetne a sajátos tanulási igényekkel rendelkező személyeket a felnőttképzés által segíteni, ugyanis hiszem, hogy a tanulás a kulcsa a munkaerő-piaci kompetenciák fejlődésének, a munka világába való bekapcsolódásnak és az ottani sikereknek, így az életminőség javításának is. (Pap, 2013; Pap, 2015)

Sok más országhoz hasonlóan hazánkban is nehézséget okoz a leszakadó rétegek, a hátrányos helyzetű csoportok integrálása a társadalomba, a munkaerőpiacra és az oktatásba. A tanulási nehézségekkel, zavarokkal küzdők magas száma (Klasen, Bachmann, Lemp, 1974; Illyés, 1987; Vassné, 1988; Fazekasné, 2011; Sós, 2011; Hódi, 2012; Gerebenné, 2012) mutatja, hogy a felnőttképzésben és a szakképzésben is foglalkoznunk kell a sajátos tanulási igényekkel, hiszen a tanulási folyamat sikeressége ezen is múlik. Eddig azonban sajnos csak alig kutatott a tanulási zavarokkal küzdő felnőttek tanulása, a felnőttképzés felkészültsége. A gyógypedagógia bőséges

és széleskörű ismereteket nyújt a tanulási zavarok köréről, de jelenleg még csak kevesen foglalkoznak mindezeknek a felnőttkori tanulásra történő adaptálásával.

A felnőttképzésben és a szakképzésben jelentkező tanulási zavarok okozta nehézségek megoldásának lehetőségét az andragógia és a gyógypedagógia közötti együttműködésben látom, melynek megalapozásához szükséges felmérni a tanulási zavarokkal küzdő, sajátos tanulási igényű felnőttek jelenlegi helyzetét a felnőttképzés terén.

Doktori munkámmal is ehhez a felméréshez kívánok hozzájárulni. Kutatásom célja, hogy megvizsgáljam a tanulási zavarokkal küzdő felnőtt, fiatal felnőtt tanulók helyzetét és létszámát a szakképzési centrumokban, feltérképezem, hogy milyen módszertárral, eszközrendszerrel, szolgáltatásokkal segítik őket, hogy van-e bármiféle szűrés, van-e különbség a diagnosztizált és a nem diagnosztizált tanulási zavarral küzdő személyek között, a tanulás és a tanulási eredményesség, a tanulás hasznosulása szempontjából. A szakképzési centrumok és a profitorientált felnőttképző intézmények együttes vizsgálata által összehasonlítom az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli képzésekben a tanulási zavarok enyhítésének lehetséges módjait, feltárom a jó gyakorlatokat. A kérdések vizsgálatához a releváns irodalmak bemutatásán túl a dokumentumelemzés módszerét használom, valamint fókuszcsoportos interjút és papíralapú kérdőívet készítek a tanulási zavarral küzdő felnőtt, fiatal felnőtt tanulókkal, félig strukturált interjút pedig a felnőttképzési intézmények vezetőivel, oktatóival, oktatásszervezőivel, valamint kutatókkal és gyakorlati (andragógiai és gyógypedagógiai) szakemberekkel.

Kutatási tervem része, hogy kidolgozzak egy olyan *komplex andragógia módszertani javaslatcsomagot*, amely segítheti a tanulási zavarokkal küzdő fiatalok és felnőttek eredményes tanulását, figyelembe veszi speciális szükségleteiket. A javaslatcsomag kitérne a szűrésre, a javasolt módszertanra, az eszközrendszerre és a korszerű és kedvező tanulási környezetre is. Ezáltal a képzések hatékonysága növelhető, amivel növelni lehet a célcsoport munkaerő-piaci elhelyezkedésének sikerességét, mely a gazdaság számára is előnyös lehet.

Jelen dolgozatom bemutatja doktori kutatásom elméleti háttérének *két fő területét*, a szakképzési centrumokat és a tanulási zavarok körét.

Szakképzési centrumok

A szakképzési centrumokat 2015. július elsejétől alapította meg a szakképzésért és felnőttképzésért felelős miniszter, a 120/2015 (V. 21.) Korm. rendelet és a 146/2015. (VI. 12.) Korm. rendelet alapján. Ez is egy olyan változtatás a felnőttképzés területén, melynek célja, hogy az oktatás-képzés világát közelebb hozza a gazdasághoz és a munkaerőpiachoz.

A „Szakképzés a gazdaság szolgálatában” c. koncepció bemutatja, hogy milyen változtatások zajlottak le eddig a szak- és felnőttképzés területén, annak érdekében, hogy közelítse egymáshoz a gazdaság igényeit, a munkaerő-piaci keresletet, valamint a szakképzésből és felnőttképzésből kilépő munkaerő-kínálatot. A koncepció szerint a szakképző iskolai intézményrendszer szakmai irányítását és fenntartását egy kézbe kell helyezni az eredményes működés és a változásokra és gazdasági igényekre való rugalmas reagálás érdekében. Ennek érdekében a Nemzetgazdasági Minisztérium kapja meg a szakmai irányítás mellett a fenntartás lehetőségét is, mely eddig a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) kezében volt. „Jelenleg a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ (KLIK) által fenntartott és működtetett szakképző intézményeket vizsgálva Magyarországon 170 tisztán szakképzési, 66 tisztán szakképzési profilú és kollégiumot fenntartó, 238 vegyes szakképzési profilú intézmény található. A tiszta profilú intézmények

teljes körűen átvételre kerülnek, míg a vegyes profilú intézmények esetén az átvétel módjáról az EMMI és az NGM közötti megállapodásban szükséges rendelkezni.” (Szakképzés a gazdaság szolgálatában, 2015)

A koncepcióban megfogalmazott célok megvalósításáról és végrehajtásáról a fentebb említett két kormányrendelet ad részletes leírást és útmutatást.

Ebben az esetben intézmények összevonásáról van szó, melynek során 44 központot hoztak létre, szakképzési centrum elnevezéssel. A központok szakképző iskolákat és szakközépiskolákat (a 120/2015. (V. 21.) Korm. rendelet 1. és 4. mellékletében megnevezett köznevelési intézményeket és többcélú intézményeket) fognak össze, irányításuk a szak- és felnőttképzés hatálya alá tartozik, ezzel is segítve a munkaerőpiac és a szakképzés összhangját.

Hazánk minden régiójában van a 44 új intézmény közül minimum egy, melyek nagyvárosokban alakultak. A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal oldalán található „Szakképzési centrumok és tagintézményeik elérhetőségi adatai” c. listából azonban látható, hogy ezek a szervezetek nem egyenlő nagyságúak, hiszen egy-egy központ alá különböző számú tagintézmény tartozik. Magyarország területi egyenlőtlenségeit tükrözi az a tény is, hogy míg a különböző nagyvárosokban egy-egy szakképzési centrum található, addig a fővárosban öt is van, ágazatok szerint.

A dokumentumokból látszik, hogy az átalakítási folyamat még egészen friss, a végrehajtás csak nemrég indult meg, így a változások eredményeit, hatását mérni még nem tudjuk. A cél, hogy a gazdaság és az oktatás közelebb kerüljön egymáshoz, már évek óta jelen van az oktatáspolitikában (Czomba, 2013), a Regionális Képző Központok, később a Térségi Integrált Szakképző Központok is területi centrumai voltak a felnőttképzésnek (Vámosi, 2010), melyek alapításakor és átszervezésekor hasonló célok jelentek meg. Minden változtatás sikerességét csak bizonyos idő elteltével lehet mérni.

Kutatásomban nem céloztam, hogy a szakképzési centrumok teljes működésének minden aspektusát felmérjem, azonban vizsgálom, hogy ezek az új intézmények mennyire felkészültek a tanulási zavarok jelenségére és hogyan csökkentik a tanulási nehézségek okozta hátrányokat.

Ennek érdekében dolgozatom következő fejezetében a tanulási zavarok fogalomkörével foglalkozom, ugyanis a speciális igényekhez való alkalmazkodás kötelezettsége a szakképzési centrumoknak is. A szakképzési törvény 11. §-a is azt erősíti meg, hogy a sajátos nevelési igényű tanulóknak, így a tanulási zavarral küzdő fiataloknak, felnőtteknek is, jár a szükségleteikhez igazodó segítség, mind a felkészítés, mind a vizsgázás során. (2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről)

A tanulási zavar jelenségeköre

Az interdiszciplináris kutatásokban nehézséget okozhat a különböző tudományterületek fogalmainak közös használata. Így van ez kutatásomban is, ugyanis a tanulási zavarok fogalma világosan tisztázott a gyógypedagógiában, ahol főként gyermekkorra vonatkozó információkkal találkozhatunk, azonban nincs körülhatárolva az andragógiában, holott a felnőttképzés számára ez kiemelkedő jelentőséggel bírna. Éppen ezért tanulmányom fő célja, hogy tisztázzam a jelenség körében felmerülő fogalmakat és érthető definíciókkal szolgáljak, melyeket a gyógypedagógia terminológiájából veszem át, de szükséges lenne ezeket a fogalmakat adaptálni a felnőttkorra, hiszen a tanulási zavarokkal küzdő fiatalok és felnőttek kutatásom célcsoportját alkotják.

Tanulási zavar

A tanulási zavar a tanulási képesség nehezített voltát, fejlődésének zavarát vagy gátját jelenti, általános értelemben azok a tünetek és megjelenési formák összessége, amik a tanulás eredménytelenségében mutatkoznak meg. A jelenség által érintetteknek tanulási nehézségeik vannak, fejlesztő segítségre van szükségük. A speciális tanulási nehézségek (a diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia) bármelyik intelligencia-övezetben jelentkezhetnek, főként az olvasás, írás, helyesírás, számolás megtanulásának nehezítettségét eredményezik. (*Mesterházi, 1998*)

Illyés Sándor a tanulási zavarokkal küzdőket a „kudarcot vallók” körébe sorolta, akik ép értelem mellett „egy vagy több alapvető képesség területén kórosan gyenge teljesítményt” (*Illyés, 1987, 283. o.*) mutatnak. Megfogalmazása szerint „olyan készségek kialakulása szenved zavart, melyek a továbbiakban biztosítékai a sikeres előrehaladásnak.” (*Illyés, 1987, 285. o.*) Kulcskérdés a megelőzés, a korai felismerés, mert az idejében elkezdett rehabilitáció sokat segíthet, még felnőttkorban is. A tanulási zavar lehetséges okai lehetnek külső okok, például különböző fertőzések, a kémiai vagy fizikai ártalmak, táplálkozási- és anyagcserezavarok, az anya különböző betegségei, légzési, keringési zavarok, agyi trauma, stb., de előfordulhatnak familiáris okok is. (*Illyés, 1987*)

Gerebenné Dr. Várbíró Katalin (1995) tanulmányában két szerzőtől idéz, *Kirk* és a *Sarkady-Zsoldos* definícióját. *Kirk* egy kizáró jellegű definíciót alkalmaz „... nem vonatkoznak azokra a tanulási problémákra, amelyek elsődlegesen a látás, hallás, a mozgás, az intelligencia és az emocionalitás zavarával, vagy környezeti eredetű zavarokkal állnak összefüggésben.” (*Gerebenné, 1995, 218. o.*) *Sarkady-Zsoldos* emlékeztet, hogy a részképesség zavarból adódó teljesítménykudarok másodlagos neurotizációhoz vezetnek. A szakképzésben és a felnőttképzésben fontos tudnunk, hogy a tünetek felnőttkorban is jelentkezhetnek. (*Gerebenné, 1995*)

Spaller és munkatársa (2006) a tanulási zavarokat különböző eredetű jelenségnek tartja, mely az egyes képességeknek jelentős eltérését eredményezi. A tanulási zavar fogalmát kapcsolatba hozták a figyelemzavarral, melyre a koncentrációképesség és a figyelem könnyű elterelhetősége, az impulzivitás és a túlmozgások jellemzőek, de ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a személy hiperaktív lenne. A tanulási zavar funkciózavar, mely minden esetben más készséget, képességet érinthet és az életkori normától eltérő tanulási és szociális magatartást jelez. Az érintett személyek értelmi képessége átlagos vagy átlag feletti, mégsem felelnek meg az elvárt követelményeknek. A későbbi életút szempontjából nem elhanyagolható, hogy az alulteljesítés és a sorozatos kudarcok hatnak a személyiségre is. (*Spaller és mtsa, 2006*)

A tanulási zavarok fajtái

A tanulási zavarok egyik fajtája az *olvasási gyengeség* (diszlexia), melyet *Illyés* (1987) részleges fejlődési retardációnak tart. A több okra is visszavezethető, ám a speciális módszerekkel korrigálható diszlexia miatt létrejövő sorozatos iskolai kudarcok és kisebbségi érzés akadályozza az érintett intellektuális teljesítményét. A szerző felhívja a figyelmet, hogy az olvasási gyengeség eredménye lehet a helyesírási gyengeség is. Az *írásstudás nehézségéről* (diszgráfia) úgy tartja, hogy a mozgásfejlődés elmaradása okozza. A számfogalom kialakulatlanságát, a diszkalkuliát a környezeti hatások is befolyásolják, *Illyés Sándor* szerint ez a tanulási probléma gyakrabban jelentkezik az ingerszegény környezetben élőknél, ebben az esetben a mennyiség elvont fogalma nem alakul ki, erre külön ösztönözni kell a személyt. (*Illyés, 1987*)

Gordosné (1981) szerint a diszlexia jellemzője, hogy az ép intellektusú személy a hasonló formájú vagy hangzású betűket téveszti, szótagok hangjait felcseréli, nem tud összeolvasni. A diszgráfia legtöbbször együtt jelentkezik a diszlexiával. Az érintett összetéveszti, felcseréli és kihagyja a betűket, önálló fogalmazás során sok hibát vét. (Gordosné, 1981)

Fazekasné Gönczi Rita (2011) tisztázza a matematika tanulási nehézség és a matematika tanulási zavar fogalmát, mint a tanulási akadályok különböző fokozatait. Az első a matematika teljesítményében mutatkozó nehézség; míg a második a matematika teljesítményében mutatkozó zavar, ez a diszkalkulia. A diszkalkulia esetében az általános intelligenciaszintben nincs változás, a matematika teljesítmény zavara állapítható meg, melynek oka lehet a neurológiai funkció vagy struktúra sérülése, öröklött sérülés, de a környezet csak az erősségét vagy a terjedését határozza meg, nem oka a jelenségnek. (Fazekasné, 2011)

A tanulási nehézségek fokozatai

Gráf Rózsa (2011) a tanulási zavar alatt a tanulásban felmerülő problémákat, nehézségeket érti, azt a jelenséget, amikor a tanuló teljesítménye eltér intelligenciaszintje alapján elvárhatótól, az átlagos oktatási körülmények között sikertelen. A tanulási zavarok, problémák körét súlyossági fokozat szerint három, viszonylag jól elhatárolt nagy csoportba lehet besorolni:

- A tanulási nehézség a legenyhébb fokozat, ez elég gyakori jelenség. Iskoláskorban egy tantárgyból, rövid ideig tartó, egyszeri problémát jelent. Nincs szükség szakvéleményre, a nevelési tanácsadó diagnosztizálja, az iskolai fejlesztő pedagógus pedig elláthatja. A felnőttképzésben ez szinte nem is érzékelhető, nem feltűnő a képzés során az oktató számára.
- A tanulási zavar az általánosan ismert és széles körben használt SNI (=sajátos nevelési igény) fogalma alá tartozik, ennek egyik formája. Hosszabb ideig tartó, mélyebb nehézséget generál, de az is előfordulhat, hogy nem intenzív jellegű és a fejlesztés sem tart hosszú ideig. Ennek válfajai például a diszlexia, a diszgráfia, vagy a diszkalkulia. Az érintettek nehézségeinek enyhítését szakszerű segítség tudja biztosítani, de ezt nem feltétlenül csak speciális szakember végezheti, így beletartozik akár a pszichopedagógia hatáskörébe is. Sajnos a tanulási zavarok nem szüntethetőek meg teljesen, de a tünetek jelentős mértékben enyhíthetők fejlesztéssel. Az oktatással kapcsolatos törvényekben, dokumentumokban (ld. Például a 2011. évi CXC törvény a nemzeti köznevelésről) leginkább az SNI megnevezés az elterjedt, azonban ezt gyakran minden fogyatékoság típus szinonimájaként használják, holott ez gyógypedagógiai szempontból nem helytálló és különösen nem azonos a tanulási zavarok körével, hiszen, mint láthattuk, a tanulási zavarok csak egy szelete az SNI-nek.
- A tanulási akadályozottság a legsúlyosabb fokozat, ahol csak a speciális szakember, a tanulásban akadályozottak pedagógiája szakirányon végzett gyógypedagógus tud valódi segítséget nyújtani. Ez egy hosszú ideig tartó, masszív rendellenesség, melybe az enyhe értelmi fogyatékoság is beletartozik. Az érintett személy 70 alatti, de 50 feletti intelligenciaszinttel rendelkezik, a tanulásba sok energia és idő befektetése ellenére sem tud eredményesen tanulni. Ezért rossz énkép alakul ki, csökken az önbizalma. A tanulási akadályozottságnak több oka is lehet, így örökletes tényezők, részképesség kiesés, egyes területek fejlődésbeli elmaradása, melyek tünetei a tanulás több területén, de lelki tényezőkben is megjelenhetnek.

Mesterházi Zsuzsa (1998) is alkalmazza ezt a fajta hármas felosztást:

- Ő tanulási gyengeségnek nevezi azt a jelenséget, mely fentebb tanulási nehézségként szerepelt. Ennek tüneteiként sorolja fel a kultúrtechnikák nehezített megtanulását, a feltűnő és problémát okozó tanulási és szociális viselkedést, az iskolai munka és a tanulás átmeneti, enyhébb eredménytelenségét. Megerősíti, hogy megelőző intézkedésekkel, kompenzáló neveléssel, fejlesztő oktatással, az oktatás szervezeti-metodikai változtatásával kedvezően befolyásolható, akár meg is szüntethető a jelenség, de szükséges az összefogás a különböző szakemberek és a környezet részéről. (*Mesterházi, 1998*) Éppen emiatt létfontosságú, hogy a felnőttképzés ismerje ezeket a jelenségeket, tudja, hogy mire utalnak ezek a tünetek, és hogy hogyan lehet a nehézségeket hatékonyan legyőzni.
- A *Mesterházi* (1998) által különböző időtartamúnak tartott tanulási zavar tünetei a tanulás egyes részterületein jelennek meg (írás, olvasás, helyesírás, számolás), más területeken azonban jó eredményeket produkálhat az érintett. Fejlesztő foglalkozások, terápiás eljárások (koncentrációs tréning, feszültségoldás, viselkedésterápia, stb.), valamint különböző szakemberek (oktató, gyógypedagógus, pszichológus, terapeuta) együttműködése szükséges a hatékony és eredményes tanulási-tanítási folyamathoz.
- A tanulásban akadályozottság *Mesterházi* (1998) értelmezésében is generalizált, átfogó, súlyos, tartós, a tanulás minden területén jelentkező probléma, mely során gyógypedagógus által végzett, hosszantartó fejlesztés, terápiás eljárás szükséges. Ebben az esetben is elengedhetetlen a szakemberek összefogása (szakorvos, pszichológus, fejlesztő terapeuta, stb.). *Mesterházi Zsuzsa* ugyan gyermekekre vonatkozóan fogalmazta meg a tanulásban akadályozottság definícióját, de ugyanez igaz a felnőttekre is: „A tanulásban akadályozottak csoportjába tartoznak azok a gyermekek, akik az idegrendszer biológiai és/vagy genetikai okokra visszavezethető gyengébb funkcióképességei, illetve a kedvezőtlen környezeti hatások folytán tartós, átfogó tanulási nehézséget, tanulási képességzavart mutatnak.” (*Mesterházi, 1998, 54. o.*) Látható tehát, hogy ez a súlyossági fok már nem az általános felnőttképzés kompetenciaköre, azonban fontos, hogy a szakképzésben dolgozók ismerjék a jelenséget, hiszen a tanulásban akadályozott felnőtt és fiatal felnőtt tanulók egy része a speciális szakképző iskolák tanulói.

Sajátos tanulási igény

A sajátos tanulási igény fogalma az andragógia szempontjából (*Kraiciné, 2012*) merült fel, egy olyan kifejezésként, mely összefoglalja azoknak az akadályoknak, gátaknak, problémáknak a széles halmazát, amik különböző okokból ugyan, de nehezítik az érintett személy tanulási folyamatát. Olyan egyedi probléma, mely a tanulási folyamat sikerességét meggátolja vagy hátráltatja az érintett számára. A felnőttképzés nem diagnosztikai aspektusból közelíti meg ezeket a nehézségeket, hiszen itt a legfontosabb kérdés a képzés hatékonysága és munkaerőpiaci relevanciája, így nem az okokat vagy a gyógypedagógiai megsegítést tekintjük legfontosabb kiindulópontnak, hanem a kompetenciafejlesztést és a tudásátadást. Így született meg ez az átfogó szókapcsolat, mely a tanulás oldaláról közelít, az egyéniességet, a speciális igényeket hangsúlyozza azonban nem tér ki a gyógypedagógiai vonatkozásokra.

Orvosi értelemben a *sajátos tanulási igényű személyek* (STI) nem tartoznak a fogyatékos személyek körébe, de akadályozottságuknak oka lehet életvitelük, alul-iskolázottságuk,

személyes- és szociális kompetenciáik hiánya. Mindez meggátolja őket abban, hogy segítő szolgáltatásokat vagy a felnőttképzés intézményrendszerének támogató funkcióit igénybe vegyék. Az andragógiában erre a csoportra a sajátos tanulási-tanítási igény (STI) elnevezést célszerű használnunk. (Kraiciné, 2012)

A sajátos tanulási igény a munkában és tanulásban akadályozott, nehézségekkel küzdő csoportokra utal, akik többek között tanulási zavarai, alacsony önbecsülésük, negatív tanulási tapasztalataik és motivátlanságuk következtében aluliskolázottak, munkaerő-piaci kompetenciáik hiányosak lehetnek, kieshetnek a munka világából. Ide tartoznak a tanulási nehézségek és zavarok is. (Pap, 2013; Kraiciné, 2012)

A tanulási nehézségekkel küzdők aránya a hazai számadatok tükrében

A tanulási zavar arányának, számadatainak vizsgálatánál nehézséget okoz, hogy nem minden esetben beszélhetünk feltárt, diagnosztizált tanulási zavarról, nem minden akadályal küzdő személyről derül ez ki, az érintettek az enyhébb fokú tanulási nehézséget, zavart, ha tehetik, nem vallják be. A dolgozatomban bemutatott szakirodalmi adatokban legtöbbször gyermekekre utalnak, azonban vannak szerzők, akik a felnőtteket is beleértik a számokba, így mindig az adott forrás szerint kell értelmezni a leírt arányokat.

Illyés Sándor (1987) a tanulási zavarral küzdő személyek hazai arányát 10-11%-ra becsülte, de hozzátette, hogy a hátrányos helyzetű rétegekben a 20%-ot is meghaladhatja ez az arány. Papp Gabriella a tanulásban akadályozott gyermekekre vonatkozóan 10-15%-os arányról beszélt. (Hódi, 2012) A legtöbb szerző 10 és 20 % közé helyezi az előfordulási gyakoriságot. (Klasen, Bachmann, Lemp, 1974)

Látható tendencia, hogy jelentősen nő azoknak a száma, akik valamilyen nehézséggel küzdenek a tanulási folyamat során. Elég csak a felgyorsult világ információszerzési útjának alapvető változásaira, könnyebbé válására gondolnunk. Gereben Ferencné Dr. Várbíró Katalin szerint „jelentősen megnőtt azoknak a gyerekeknek a száma, akik diszlexiával küzdenek”. (Gerebenné, 2012)

Sósné Pintye Mária cikkében a diszlexia számadatait említve így fogalmaz: „legalább 22 750 000 európai polgárt érint” (Sósné, 2011) valamint „hazánkban a lakosság 3-5%-a küzd a súlyosabb olvasászavarral, ezt nevezzük diszlexiának.” (Sósné, 2011) Ugyanitt a szerző kitér a jelenség gazdasági vonatkozásaira is, kiemelve, hogy ez nem csak egy személy problémája, hanem a társadalomnak is hátrányokat okozhat. Angol adatok ajánl: „a fel nem ismert diszlexia az angol gazdaságnak évente körülbelül 1 milliárd fontjába kerül (a Dyslexia Institut UK adata; idézi: Neurodys)” (Sósné, 2011) Vassné (1988) szerint az olvasás-helyesírás gyengeség 1/5 -20 % közötti arányban fordul elő, de felhívja a figyelmet arra, hogy más a számadat, ha az enyhe értelmi fogyatékoságot bele vesszük az értelmezésbe. A sajátos írás-olvasási gyengeség gyakorisága 2-25% között van. (Vassné, 1988)

A diszkalkulia nemzetközi arányszámairól Fazekasné Gönczi Rita tanulmányában találunk utalásokat: az általános iskolás gyerekeknél 3-6%, de ez országonként eltérő. Angliában 3,6 % a speciális számtani nehézséggel küzdő, Izraelben 6,4 % a diszkalkuliás, Norvégiában 10,9 % a matematikatanulási képességzavarral küzdő személy. (Fazekasné, 2011)

Gyarmathy Éva (2013) a gyermekekre vonatkozóan ad meg adatokat, de mivel ezek a gyermekek felnőttként bekapcsolódhatnak a szakképzés világába is, így a felnőttképzés számára is relevánsak ezek a számok. A diszlexia fajtái közül a mély diszlexia a gyerekek 3-4 %-át érinti, a felszíni diszlexia pedig 10-15 %-ot, pedig ez utóbbi a környezeti hatásoktól függ. A diszlexián

kívül a diszkalkuliában is vannak olyan helyzetek (ún. másodlagos diszkalkulia), amely valójában csak a kultúrától függ. Ilyen a figyelemzavar és hiperaktivitás okán kialakult számolási nehézség, a tanítási hibákból eredő akadályok vagy a szorongás és motivációhiány keltette lemaradás. Ezekben a helyzetekben sokkal nagyobb a környezet és a tanítási módszerek segítő szerepe. (Gyarmathy, 2013; Pap 2014)

Diszlexia a digitális korszakban c. könyvében Gyarmathy Éva (2013) arra hívja fel a figyelmet, hogy a specifikus tanulási zavarok számának növekedése korunk kultúraváltásának következménye. Az eddigi literalitás, vagyis az írás-olvasás készségére épülő kultúra helyett beléptünk a digitális-információs korba, és a kultúra változásával együtt jár a képességek és az idegrendszer átalakulása is. Azok, akik lemaradnak a tanulás, a kompetenciafejlesztés folyamatában vagy nem tudnak bekapcsolódni az egész életen át tartó tanulás világába, önhibájukon kívül kerülnek hátrányba és a különböző diagnózisokkal való felruházás, megcímkezés nem jelent megoldást erre a problémára. Pedig a diagnózisok nagy részét kitevő diszlexia fajták fejlesztéssel, az új tanulási-tanítási kultúra eszközeivel (például számítógépes programok, prezentációs technikák, stb.) és speciális, e célra kifejlesztett oktatási módszerekkel megelőzhetőek lennének. (Gyarmathy, 2013) Az oktatási rendszernek fel kell ismernie és kezelnie kell a digitális világ következtében kialakult új helyzetet, meg kell előznie a tanulási akadályok halmozódását és a tanulási nehézségekre valódi megoldást kell nyújtania. (Pap, 2014) Ebben pedig kulcsszerepe van a felnőttképzésnek is, hiszen nem csak a közoktatásban, hanem a szakképzésben is igaz a szerző gondolata, mely szerint „egyre több diák nem tud megfelelni az elvárásoknak, egyre nő a sajátos nevelési igénnyel küzdőnek minősítettek száma.” (Gyarmathy, 2013, 26.)

Összegzés a tanulási zavarokról

Összevetve az eddigieket látható, hogy a tanulási zavarok fogalomköre igen tág, a különböző szerzők, különböző korokban másként fogalmazták meg a jelenséget, így nincs egy egységes definíció a tanulási zavarokról. Az értelmezések tartalmilag azonosak vagy nagyrészt hasonlóak, de a megfogalmazásban vannak eltérések. Azonban kutatásom során szükségesnek látom elkülöníteni a tanulási nehézség, a tanulási zavar és a tanulásban akadályozottság fogalmát, melyhez Mesterházi (1998) meghatározásait használom majd.

A jelenségre vonatkozó számokból kitűnik, hogy nem elhanyagolható hányadú, a legtöbb általam bemutatott forrásban 10-20 % közötti a sajátos tanulási igénnyel küzdők csoportja. Ezek az adatok már önmagukban elgondolkodtatóak és cselekvésre készítőek, főleg, ha a felnőttképzés speciális célcsoportjának számadataként tekintjük. (Pap, 2013)

Befejezés

Összefoglalásként elmondható, hogy a szak- és felnőttképzés egészének és ebben az új szervezésű szakképzési centrumoknak, mint az iskolai rendszerű szakképzés kulcsszereplőinek fontos feladata a tanulási zavarok megismerése, hogy a gyanújeleket fel tudja ismerni, szükség esetén az érintett tanulót szakemberhez tudja irányítani, annak érdekében, hogy hatékonyabb legyen a szakképzés és a munka világa közötti átjárás.

A tanulási zavarok jelen vannak a felnőttoktatás világában, így kutatásom több szempontból is releváns kérdéseket vet fel, és várhatóan az eredmények jól hasznosíthatóak lesznek a felnőttképzés gyakorlata szempontjából is. A tanulási zavarral küzdők magas számban jelennek meg a felnőttképzésben, gyakran azonban problémáik feltáratlanok maradnak, a tanulási zavarok köre jelenleg még kevésbé kutatott ezen a területen, az érintettek nehézségei

még csak kevéssé ismertek, így a felnőttképző intézmények csak kis mértékben tudnak rá hatékonyan reagálni. Azonban az említett csoport sajátos tanulási igényeinek vizsgálata és tanulmányozása által a felnőttképzés egy nagy számú célcsoportjának képzését tudnánk hatékonyabbá tenni, munkaerő-piaci kompetenciáikat eredményesebben fejleszteni, ezáltal jobban képzett személyeket tudnánk a munka világába engedni, ami társadalmi és gazdasági előnyökkel jár. Munkám során *feltérképezem* a tanulási zavarokkal küzdő felnőttek, fiatal felnőttek tanulástámogatásának helyzetét az új szakképzési centrumokban, mely intézmények központi szerepet kapnak a szakképzésben. Kutatásom eredményeképpen *javaslatcsomagot dolgozok ki* az intézmények számára arról, hogy hogyan tudják eredményesen figyelembe venni a tanulási zavarokkal küzdő felnőtt tanulók speciális szükségleteit, ezáltal a képzések hatékonysága is növelhető.

Vizsgálatomat erősíti, hogy az andragógia és a gyógypedagógia határterületén álló, interdiszciplináris kutatásról van szó, melyet végzettségeimnél fogva mindkét tudományterület szempontjából megalapozok. Ezenkívül mind a résztvevők oldala (tanulási zavarokkal küzdő felnőttek), mind a képzők, intézmények oldala (oktatók, igazgatók, oktatásszervező munkatársak), mind pedig a tudomány és a gyakorlat oldala (kutatók, gyakorlati szakemberek) megjelenik. Várhatóan lehetőségem nyílik majd az iskolai rendszerű és az iskolarendszeren kívüli képzések összehasonlítására, a tanulási zavarok figyelembevétele alapján. Ehhez szükség van a profitorientált felnőttképzési intézménynek vizsgálatára. A továbbiakban longitudinális, utánkövetéses vizsgálattal lehetne mérni a kidolgozott javaslatcsomag hatását, eredményességét, valamint a kutatást nemzetközi szinten kiterjeszteni.

Jelen tanulmányom célja volt, hogy doktori munkám elméleti háttérének két fontos alappillérét mutassam be, így a szakképzési centrumok intézményét és a tanulási zavarok fogalomkörét felvázoltam. Ezenkívül célom volt, hogy *az andragógia tudományának széleskörű ismereteit bővítsem* azzal, hogy betekintést nyújtok a tanulási nehézségek összetett fogalomrendszerében, mely a gyógypedagógia oldaláról már kidolgozott, rendszerezett definíciókkal van megalapozva.

Szükséges lenne a tudományterületek közötti *szoros együttműködés*, mely által mind a gyógypedagógia, mind az andragógia gazdagodhat. A tanulási akadályok együttesének ismerete által a felnőttképzés fel tud készülni a sajátos igényekkel és speciális szükségletekkel rendelkező tanulóinak és potenciális résztvevőinek egyéni igényeihez jobban alkalmazkodó oktatására, a főként gyermekekre koncentráló gyógypedagógiai tudást pedig bővíthetné a felnőttkorra vonatkozó különleges ismeretekkel, kompetenciákkal, módszertannal.

Elméleti összefoglalóm zárásaként megállapítható, hogy a gyógypedagógia tudományterületén belül is eltérő terminusok közül nem emelkedett ki egy egységes definíció a fogalmi sokszínűségéből, ahogy a tanulási zavar jelensége még nem hatolta át igazán az andragógia és a gyógypedagógia határait. Tanulmányomban bemutattam a tanulási zavar fogalomkörét, és ezzel megtettem az első lépést a gyógypedagógia és az andragógia közeledéséhez, annak érdekében, hogy a szak- és felnőttképzés hatékonyabban vegye figyelembe a tanulási nehézségeket.

Bibliográfia

- 120/2015 (V. 21.) Korm. rendelet a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ fenntartásában működő egyes szakképzési feladatot ellátó köznevelési intézmények fenntartóváltásával összefüggő intézkedésekről
- 146/2015. (VI. 12.) Korm. rendelet a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ fenntartásában működő egyes szakképző intézmények átadásáról, valamint egyes kormányrendeleteknek a szakképzés intézményrendszerének átalakításával összefüggő módosításáról
- 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
- 2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről
- 2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről
- Czomba Sándor (2013): *Az átalakuló szakképzés szerepe a gazdasági növekedésben*, In: *Szak- és felnőttképzés*, 2013., II. évf. **7-8.** szám
- Fazekasné Gönczi Rita (2011): *Diszkalkulia – terminológiaváltás, a diagnosztika forradalma, a terápia megújulása*, In: Papp Gabriella (szerk.): *A diagnózistól a foglalkoztatási rehabilitációig*, ELTE-BGGYK, ELTE Eötvös Kiadó, 197-224.
- Gerebenné Várbíró Katalin (1995): *A tanulási zavar jelenségkörének gyógypedagógiai pszichológiai értelmezése*, In: Zászkaliczky Péter (szerk.): *"...Önmagában véve senki sem..."*, 216-245. o.
- Gordosné Szabó Anna (1981): *Gyógypedagógia*, Tankönyvkiadó, Budapest
- Gráf Rózsa előadása ELTE-BGGYK, *Bevezetés a pszichopedagógiába*, 2011. nov. 23.
- Gyarmathy Éva (2013): *Diszlexia a digitális korszakban*, Műszaki Kiadó, Budapest
- Hódi Adrienn: *A tanulásban akadályozott gyerekekről*, Interjú Dr. Papp Gabriellával I-II. rész, *Online Pszichológia*, 2012. 01. 20., 2012. 02. 09., URL: <http://www.onlinepszichologia.hu/hirek/a-tanulasban-akadalyozott-gyerekekrol-interju-dr-papp-gabriellaval>, <http://onlinepszichologia.hu/hirek/a-tanulasban-akadalyozott-gyerekekrol-interju-dr-papp-gabriellaval-ii-resz>
- Illyés Sándor (szerk., 1987): *Gyógypedagógiai alapismeretek*, Tankönyvkiadó, Budapest
- Klasen, E. (1974): *A tanulási képességek zavarai – új feladat korunk pedagógusai számára*, *Gyógypedagógia*, XIX. évf. **3.** szám
- Kraiciné Szokoly Mária (2004): *Felnőttképzési módszertár*, Új Mandátum Könyv- és Lapkiadó, Budapest
- Kraiciné Szokoly Mária (2006., szerk.): *Felnőttképzési kísérlet a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok felzárkóztatásában*, PTE FEEK, Pécs
- Kraiciné Szokoly Mária (2011): *Sajátos tanulási-tanítási igényű felnőttek*, In: Henczi Lajos (szerk.): *A szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata*, Raabe Kiadó, Budapest
- Kraiciné Szokoly Mária (2012): *Sajátos tanulási igényű felnőttek: a diszlexiások*, Raabe Kiadó, Budapest

- Mesterházi Zsuzsa (1998): *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*, Bárczi Gusztáv gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest
- Pap Anna (2013): *A felnőtt tanulók sajátos tanulási igényei*, In: *A szak- és felnőttképzés-szervezés gyakorlata*, 2013. április, Raabe Tanácsadó és Kiadó Kft.
- Pap Anna (2013): *Andragógia szakos hallgatók vélekedései a felnőtt tanulók sajátos tanulási igényeiről*, In: *Tudományperspektíva*, 2013, **1.** sz.
- Pap Anna (2014): *A digitális-információs kultúra a hiperaktivitás kultúrája*, In: *Kultúra és Közösség*, V. évf., 2014. **I.** szám
- Pap Anna (2015): *Az andragógia és a gyógypedagógia kapcsolódási lehetőségei*, szakdolgozat, ELTE PPK, Budapest
- Sósne Pintye Mária (2011): *Diszlexia útmutató felnőtteknek az élethosszig tartó tanulás jegyében*, In: *Gyógypedagógiai Szemle*, **3-4.** szám, URL: http://www.prae.hu/prae/gyosze.php?menu_id=102&jid=37&jaid=550, Utolsó letöltés: 2012. február 29.
- Spaller Árpád és Spaller Katalin (2006): *Gyógypedagógiai ismeretek tára*, Timp Kiadó, Budapest
- „Szakképzés a gazdaság szolgálatában” c. koncepció kivonat, 2015, Nemzetgazdasági Minisztérium, URL: <http://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/szakmai-dokumentumok-reszletes-informaciok>, Utolsó letöltés: 2015. október 20.
- Vámosi Tamás (2010): *A térségi integrált szakképző központok szerepe és funkciója a magyar középfokú iskolarendszerű szakképzésben*, In: *Tudásmenedzsment*, XI. évf., **1.** szám
- Vassné Kovács Emőke (szerk., 1988): *Szemelvények a dyslexia köréből*, Tankönyvkiadó, Budapest

**POZSGAI ANDREA: ÖKOLÓGIAI GAZDÁLKODÁS A SZIGETKÖZBEN - NYME
KÖRNYEZETTANULMÁNYI D.I. (Lektorálta: Dr. Tariszka Éva)**

Pozsgai Andrea által készített posztert mellékletként csatoltuk.

SÁRKÖZI FERENC: „AZ EMBERI TERMÉSZET JÓ. ÉN EBBEN HISZEK.”AZ EURÓPAI NEMZETÁLLAMOK ELŐTT ÁLLÓ ÚJ KIHÍVÁS: A MIGRÁCIÓ - ELTE-TÁTK, NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK (Lektorálta: Dr. Nagy László)

(A kép forrása:

<http://4cdn.hu/kraken/image/upload/s--ldPcxgxK/6mLVNy419guMKeDIs.jpeg>)

A téma érdekessége az, ami elgondolkodtatott, s így esett választásom erre a témára. 2015 júliusában és augusztusban megnövekedett a migránsok száma. Én a XIII. kerületben lakom a Kerekes utcában és itt van egy panzió. Itt lakott egy csoport, az utcában körülbelül

ötvenen lehettek. Volt olyan család, amely szállás keresett, de nem kapott, vagy már előre le volt foglalva. A rendőrség a délutáni órákban kijött és ellenőrizte őket, hogy milyen okirattal rendelkeznek. Persze ettől nagyon megijedtek és általában elfutottak a migránsok. Találkoztam olyan esettel is, amikor egy család rendelkezett útlevelel, őket lehet, hogy visszatoloncolták, közben az egyik gyerekük eltűnt.

Nagyon drasztikus volt azt látni, hogy a Keleti pályaudvarnál több ezren ott vannak és csak arra várnak, hogy Németországba tudjanak utazni, és a jegyet meg tudják venni. Nem mindenkinek sikerült jegyet vásárolnia a MÁV pénztáraiban. Aztán közölték velük, hogy nem utazhatnak tovább. Majd miután elindulnak gyalog, és ezzel zavarják a közlekedést, rájönnek a politikusok, hogy ez így nem lesz jó. Részükre biztosítottak több buszt, így jutottak el Ausztriába és Németországba, ahol fogadták őket.

Fölmerült a kérdés, hogy az EU- határait meg kell védeni a bevándorlólóktól. Van is erre rendelet. A Dublin III.-ként emlegetett jogszabály az Európai Parlament és az uniós tagállamokat megjelenítő Tanács 2013. június 26-án kihirdetett, 604/2013/EU számú közös rendelete, amely megállapítja azokat a feltételeket és eljárási szabályokat, amelyek annak a meghatározására irányulnak, hogy egy "harmadik országbeli" unión kívüli - állampolgár vagy hontalan személy által az EU-tagállamok valamelyikében nemzetközi védelem iránt benyújtott kérelem megvizsgálásáért melyik tagállam felelős. Főszabály szerint ezt a felelősséget az a tagállam viseli, melyen át a menedékkérő belépett az EU területére.¹ A Schengeni egyezmény 1985-ben jött létre Helmut Kohl és François Mitterrand idején és azt a célt szolgálta, hogy a belső határok védelme megszűnt, és csak külső határokat kell megvédeni. Kezdetben öt állam csatlakozott ezek a következők voltak, Belgium, Hollandia, Luxemburg, Franciaország valamint Német Szövetségi Köztársaság. Ez azt a célt is szolgálta, hogy az Európai Unió gazdaságát hatékonyabbá tegye, gondolok itt a vámokból származó bevételekre.

Erre mi volt a válasz: Magyarország szögesdrótkerítést is húzott a déli határra, valamint a készenléti rendőrséget is levezényelte a határra. Később a hadsereget is, amit az Országgyűlésnek előbb el kellett volna fogadnia, mert ez sarkalatos törvény. Hiába mondták azt,

---

¹<http://inforadio.hu/hir/kulfold/mit-tartalmaz-a-dublin-iii-rendelet-736869>

hogy Ausztria is a határra vezényelte a katonaságát, nekik ezt az alkotmány lehetővé teszi. (Ausztria ide vonatkozó alkotmányi pontjára gondolok.)

Nyilván elhangozottak ilyen nyilatkozatok Magyarországon, hogy az ország lakosságának 70% támogatja a kormány döntését. Igen ez valószínű, hogy így van, hiszen ez az állam nem befogadó. De azért azon érdemes lenne elgondolkodni, hogy ha mi, magyarok, kerülnénk ilyen helyzetben akkor mi lenne? Felvetődik az a kérdés is, hogyan tudnak, majd integrálódni más országokban a bevándorlok? Vajon külön oktatási intézményt biztosítanak-e nekik? Megtudják-e őrizni saját kultúrájukat, szokásaikat? Vagy miután jobb helyzet áll be abban az államban, ahonnan elmenekültek, akkor esetleg visszatérnek-e? A nyár folyamán felmerült bennem az a kérdés, hogy a tudósok mért nem tesznek semmit? Hiszen egy igen komoly válsággal állunk szemben. A civil szervezetek miben tudnak segíteni? Gondolok itt az élelmezésre, orvosi ellátásra. Később már létrejött egyfajta összefogás...

Később a Magyar Tudományos Akadémia is nyilvánosságra hozta tudományos eredményeit. Ezekből a statisztikai eredményekből tudom azt, hogy melyik államokból érkeztek Magyarországra ezekből az adatokból most idézek. A vizsgált időszakban regisztrált menedékkérők között – saját bevallásuk alapján – a szír állampolgárok alkotják a legnagyobb csoportot (31,1%), őket az afgánok (25,7%) és koszovóiak (17,0%) követik. E három csoport adja a menedékkérők csaknem háromnegyedét (73,8%-át). A negyedik legnagyobb csoportot a pakisztáni állampolgárok (9,0%), az ötödiket pedig az irakiak (5,0%) adják. A szubszaharai afrikai államok állampolgárainak aránya a regisztráltak körében 4,1% (a földrajzi távolság és a jellemző migráció útvonalak ismeretében még ezt az arányt is meglepően magasnak tarthatjuk), 6,1% egyéb állampolgárságú, 2% állampolgársága pedig ismeretlen. Ez utóbbi főleg a származási országok adminisztrációs és anyakönyvezési problémáira vezethető vissza: az ismeretlen állampolgárságúak a várhatónál nagyobb arányban (66,8%) származnak Szíriából vagy Afganisztánból, és jóval nagyobb arányban (50,1%) vannak köztük 18 évesnél fiatalabb gyerekek. A különböző állampolgárságú csoportok életkori és nem összetétele is jelentősen eltér. A férfiak aránya a pakisztáni állampolgárok körében jelentősen magasabb: a pakisztáni menedékkérők 99,6%-a férfi. Ugyancsak magasabb a férfiak aránya a főbb csoportokba nem tartozó, egyéb állampolgárok körében (91,4%). A nők aránya a koszovóiak körében a legmagasabb (30,5), a szír állampolgárok között megközelítőleg minden negyedik nő, akárcsak a szubszaharai² országok állampolgárai körében, az irakiak közül minden ötödik, az afgánok között pedig 17,8% a nők aránya. A menedékkérők egészére vonatkozó férfitöbblet – különösen a fiatal férfiaké – az egyes származási csoportokban külön-külön is érvényesül, azaz egyetlen csoport nemi összetétele sem közelíti a globális 50-50 százalék körüli megoszlást.³

Most nézzük meg, hogy a szír lakosságnak miért is kellett elhagynia az országát. Az esemény sorozat 2011-ben az arab tavasszal indult. A lakosság tüntetett a korrupció, munkanélküliség, szólásszabadság korlátozása ellen, és ez átterjedt más államokra is. Egy forradalom akkor „jó”, ha az társadalmi változást hoz, ebben az esetben pedig nem így történt. A tüntetések több halálos áldozatot követeltek, ez a szám változó, például; Szíriában 160 000, Líbiában, 25 000 - 30 000 fő volt.

² http://mta.hu/data/cikk/13/70/8/cikk_137008_europabairanyulo.pdf 12-13 oldal. - A Szaharától délre eső területek, korábbi nevén Fekete-Afrika.

³ http://mta.hu/data/cikk/13/70/8/cikk_137008_europabairanyulo.pdf 12-13 oldal. - A CIA World Factbook adatai szerint a főbb menedékkérő csoportok származási országaiban a férfi/nő arány a következő: Afganisztán 1,03; Irak 1,02; Kosovo 1,06; Pakisztán 1,06; Szíria 1,01. Forrás: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Jelenleg Szíriában polgárháború zajlik, szinte romokban állnak a városok. Bassár el-Aszad elnök ellen tüntetett a lakosság, de közben megjelent az is ISIS is, akik támadásokat hajtottak végre. Ennek hatására az Egyesült Államok és szövetségesei elkezdtek bombázni a terroristák állásait több-kevesebb sikerrel. Közben kiderült, hogy Oroszország is megjelent a térségben Bassár el-Aszad oldalán. Ez azért is jó, mert legalább létre jött a hatalmi egyensúly, azt még nem látom, hogy ez meddig tartható fent? Azt nem értem, hogy a XXI. században kinek érdeke az, hogy egy államot tönkre verjen?

Valószínű, hogy nagyon komoly gazdasági érdek áll emögött, és a harc az erőforrások miatt. Már a nyáron megfogalmaztam magamnak, hogy ebből egy nagyon komoly háború lehet, és tulajdon képpen a Közel-Kelet „egy puskaporos hordó”, ami bármikor felrobbanhat. A lakosság száma 22 millió fő, ebből már körülbelül 4 millióan elhagyták az országot. Kezdetben a szomszédos államokba menekültek. Majd később más országokat vettek célba. Elsősorban Törökországot, Görögországot és Olaszországot.

Forrás: http://mta.hu/data/cikk/13/70/8/cikk_137008/europabairanyulo.pdf

Itt sajnos azt is meg kell jegyezni, hogy a menekülők sokasága lelte halálát a tengerekben, vagy ép a szárazföldön. Ez köszönhető az embercsempészeknek, ami később megjelenik Közép-Kelet Európában, és nyugaton is. 2015 nyarán folyamatosan lehetett a különböző hírportálokon hallani ezeket a megrázó híreket.

Most nézzük meg azt, hogyan jöttek Európába. Miután Törökországban eltöltöttek pár évet, tovább indultak Görögországon át Macedóniában, majd Szerbián át Magyarországra. Továbbá felmerült az a kérdés is, hogy Görögország határait is meg kell védeni. Hogyan valósítható meg? Tenger veszi körül, szögesdrótkerítést nem lehet emelni, ez nem megoldható. Így maradt a hadsereg levezénylése a határra. Továbbá felmerült az a kérdés, hogy mi lenne, ha görög-szigeteken helyeznék el a menekülteket. A nagy kérdés az, hogy erre az Európai Unió ad-e támogatást. Ez a jövőben majd kiderül, én már csak abban tudok reménykedni, hogy valamilyen módon sikerül megállítani ezt a hullámot. Hans Morgenthau azt mondta, hogy az emberi természet rossz, de van egy antropológiai megközelítés, miszerint az emberi természet jó. Én ebben hiszek.

Bevezetés

Az andragógia tudományának fő célja a felnőtt emberek képzése, fejlesztése, ami napjainkban elengedhetetlen a gyorsan változó és fejlődő világban. Az aktív munkavállaló felnőttek számára kiváltképp a multinacionális vállalatok esetében a munkahely biztosít képzéseket dolgozóik számára különböző céllal, melyeknek feltérképezése kutatásunk egyik vizsgálati pontja.

A tanulási motivációk vizsgálata meglehetősen kevésbé kutatott hazánkban a piaci szektorban, holott minden szervezet számára hasznos információ az, hogy megértsék munkavállalóik kapcsolatát a munkahelyi képzésekkel. A kutatással célunk, hogy elősegítsük a munkahelyi környezetben megvalósuló informális tanulást, s ehhez kutatjuk fel azokat a motivációs tényezőket, amelyek elősegítik a képzésekben való részvételt. A tanulást ösztönző tényezők mellett feltárjuk azokat az elemeket is, amelyek hátráltatják, gátolják a munkahelyi tanulásra történő jelentkezőt.

Elméleti háttér

Az elvégzett, illetve megkezdett kutatásban a munkavállalók munkahelyi tanulási motivációit és az ehhez kapcsolódó fontosabb kontextusbeli lehetőségeket és egyéb befolyásoló tényezőket vizsgáltuk. Ehhez fontos kiindulópont volt a szakirodalom előzetes áttekintése, felépíthettük az elméleti háttérrel a kutatáshoz és rábukkanhattunk a témával kapcsolatos legfontosabb és legérdekesebb fogalmakra, melyeket egy fogalomtérképen rendszereztünk. (1. sz. melléklet)

Fontos kijelentés, hogy a tanulási motiváció nem lehet egy személyes jellemző, hanem csakis a személyes környezetben létező egyén tulajdonsága, ezen új nézőpont által az oktatási környezet kialakítása során nagyobb hangsúlyt szükséges fektetni a tanulás környezetre az eredményesség érdekében. (*Fejes, 2014*)

Ebből következik, hogy amellet, hogy érdemes központi figyelmet szentelni a „a tanulás affektív-szociális, kognitív és morális motívumainak”, elengedhetetlen hangsúlyozni „az érzelmi-szociális motiváció” kérdését is. (*Csibi, 2006*)

Sz.Tóth János átfogó képet ad a felnőttképzés nemzetközi, hazai cél- és feladatrendszeréről, annak változásairól a mai modern társadalmakban. A tanulást az alapkészségek szintjén vizsgálja, nagy hangsúlyt fektet az élethosszig tartó tanulás munka világába való beépülésére európai és magyarországi szinten egyaránt. Többek között beszél a hatékony tanulás feltételeiről, amelyet a munka világának kontextusában vizsgál. (*Sz. Tóth, 2006*)

A munkahelyi tanulás jellemzőinek, folyamatainak leírása és elemzése által gazdasági dilemmákra világít rá, és felvázolja a téma aktualitását bizonyítandó a nemzetközi tendenciákat, kutatásokat a munkahelyi képzések témájában. „A dolgozat célkitűzése, hogy bemutassa a munkahelyi tanulás- és képzés helyét, szerepét és jelentőségét az andragógiai kutatások rendszerében.” (*Tózsér, 2009*)

Az aktív munkavállalók számára a munka és a tanulás folyamata szinte elválaszthatatlan, legalábbis Szabó Katalin írása szerint. Írásában megismerkedhetünk a hipertanulás fogalmával is, miszerint egy szervezet tagjainak a „túlélés” érdekében kell rendkívül gyorsan, hatékonyan és széles spektrumban a tudást elsajátítani. Ez túlmutat a belső képzések, tréningek fogalmán is, hiszen egyetemi körülmények között ismerkedhetnek meg a résztvevők az üzleti világgal, annak érdekében, hogy a szervezet folyamatosan fenn tudja tartani fejlődését. (Szabó, 2008)

Egy szervezetben elengedhetetlen a kölcsönös, egymástól való tanulás; ezt bővebben kifejti Kocsis Éva. Hogy mit tartalmaz a tudásmegosztás piaci koordinációja, a tudásmegosztás bürokratikus koordinációja, a reciprok tudásmegosztás, és ezek hogyan befolyásolják a tudás átadás hatékonyságát. (Kocsis, 2004)

Végezetül, de nem utolsó sorban Horváth László szakdolgozata társadalmi és gazdasági kontextusban mutatja be, hogy milyen nagy jelentősége van manapság az információs és tudásalapú társadalmakban magának a tudásátadásnak. A tudás átadásról mint kompetenciáról beszél, amelyet kérdőíves kutatással vizsgált. Kiemeli az informális tanulás, valamint a munkahelyi tanulás felértékelődését, amely egyre nagyobb szerepet tölt be a tudásátadás, tanulás világában. Mindemellett szó esik a tudásmenedzsment működéséről és azok funkciójáról a szervezetek világában. (Horváth, 2014)

Kutatási kérdések és hipotézisek

Kutatási kérdések:

1. Mi a motiváció?
2. Melyek a munkahelyi tanulás motivációi?
3. Mennyire és milyen eszközökkel támogatják a munkáltatók a munkahelyi tanulást?
4. Mik a legfontosabb motivációs tényezők?
5. Milyen módszereket vetnek be arra, hogy részt vegyenek a dolgozók egy tanfolyamon?
6. Hogyan értesülnek a tanfolyamokról?
7. Mennyire befolyásolja a munkahelyi tanulás a munkaidőt vagy a szabadidőt?
8. Kik vehetnek részt rajta?
9. Milyen tanulási formák léteznek egy munkahelyen?
10. Befolyásolja-e a résztvevőket az, ha a munkahely teljes mértékben támogatja a képzéseket?

Hipotézisek:

1. A legfontosabb motiváció a munkahelyi tanulásban a munkahely megtartása és az előrelépés.
2. Nem minden munkahely nyújt ingyenesen hozzáférhető eszközöket az ismeretanyag elsajátításához.
3. A munkahelyek leginkább a nyelvi és a szakmai képzésekre fektetik a hangsúlyt.
4. Nagyban befolyásolja a részvételt a képzettség.
5. A magasabb képzettségűek inkább részt vesznek egy továbbképzésen, mint az alacsonyabb képzettségűek.

Kutatásmódszertan és az eredmények bemutatása

A kutatás során az volt a célunk, hogy általános, számszerű eredményeket kapjunk a munkahelyi tanulási szokásokról és jellemzőkről. Ezért döntöttünk a kvantitatív módszer alkalmazása mellett. Kritériumot nem adtunk meg sem a nemek, sem a kor vagy a munkavégzés jellegével kapcsolatban sem, mivel ezek nélkül szélesebb körből kaphattunk képet. A kérdőívet összesen 50 fő töltötte ki.

Általános adatokra adott válaszok

A kutatás résztvevőinek nemét tekintve az 50 főnek 72%-a, vagyis 36 fő nő volt, míg a férfiak a válaszadók csupán 28%-át tették ki, 14 fővel. Az életkorukat tekintve a következőképp alakult a célcsoport: a kitöltők több mint fele a 21 és 30 év közötti korosztályba sorolható, ez pontosan 31 főt jelent. Jelen vizsgálat során ez lesz a leginkább meghatározó, hiszen a válaszok nagy része ebből a korosztályból származik. Azonban mindössze 8 fő tartozik a 31 és a 40 évesek közé, további 7 fő pedig a 41 évnél idősebbek, de az 51. évet be nem töltők közé. Mindössze 2 fő az, aki 51 éves vagy azon felüli. A 18 és 20 év közötti kitöltők száma 2 fő.

A következő kérdés a válaszadók legmagasabb iskolai végzettségére vonatkozott, ami a munkahelyi tanulás témájához elengedhetetlen információ. Ez alapján választhattak a 8 általános, szakközépiskola, gimnázium, főiskola, egyetem és PhD közül. A válaszadók közül nem volt olyan, aki csak általános iskolai vagy szakiskolai végzettséggel rendelkezik. 9 válaszadó volt, akik szakközépiskolát végeztek, ez az 50 főből 18%-ot jelent, illetve 10 fő gimnáziumban szerzett bizonyítványt. Meglehetősen magas a felsőfokú végzettségűek aránya. A főiskolát végzettek száma 11 fő, míg az egyetemi diploma meglétét 19 fő jelölte meg. Ezen kívül volt 1 fő, aki PhD képzésben vett részt. A kapott adatok alapján látható, hogy a felsőfokú végzettségűek vannak többségben, hiszen pontosan 60%-ban alkotják a válaszadók létszámát.

A vizsgálat részét képezte a válaszadók jelenlegi foglalkoztatásának formájára utaló kérdés is. Arra is szerettünk volna választ kapni, hogy a kérdőív kitöltésének idejében milyen formában foglalkoztatják őket. A kitöltők több mint fele teljes munkaidőben foglalkoztatott, míg 4 fő csak félállással rendelkezik. Továbbá 7 fő diákmunka keretein belül dolgozik, de vannak szakmai gyakorlaton résztvevők is. Ezen belül vannak szerződéses szakmai gyakorlatok, amiben a 50 főből 8% vesz részt, míg a fizetés nélküli gyakorlatban mindössze 6%. Az egyéb opciót is megjelölték 4%-ban, ide tartoztak azok, akik főállás mellett még dolgoztak vagy egyéni vállalkozást vezettek.

Már említettem, hogy nem lett a célcsoport foglalkozási kör alapján sem leszűkítve, ezért szükségét éreztük egy erre utaló kérdésnek is. A kérdőívben a választható foglalkozások meghatározásához az OKJ szakmacsoportjait (18) használtuk fel. A résztvevők 18%-a dolgozik az oktatásban, 14% pedig a kereskedelem, marketing területén. Ezen kívül vannak az ügyvitel és egészségügy területén dolgozók is, ők 6-6%-ban vannak jelen. Az élelmiszeripart és a vendéglátást valamivel többen, 8-8%-ban jelölték meg jelenlegi munkahelyükként. Érdekesség volt számunkra, hogy a gépészet területén dolgozók is töltötték ki kérdőívet. Nagyon alacsony százalékban voltak jelen a nyomdaipar, közszolgálat és közgazdaság területéről. Az egyéb kategóriát jelölték meg a tanulók, a kutatói, illetve HR tevékenységet folytatók. Elmondható, hogy a kérdőívet kitöltők jelentős része szellemi területen dolgozik.

A munkahelyi tanulás vizsgálata során mindenképpen érdekes a munkahely tudásintenzitását felmérni. Esetükben a válaszadók véleményéből lehet következtetni a tudásintenzitás mértékére. Ezt egy 1 és 5 közötti skálán mértük, melyen az 1 az egyáltalán nem, az 5 pedig a nagyon tudás intenzív munkahelyre vonatkozott. Segítségképpen megadtuk a tudásintenzitás fogalmát a kérdőívben. A résztvevők többsége elmondásuk szerint nagyon tudás-intenzív munkahelyen dolgozik, ami azt jelenti, hogy a munkahelyek nagy része fontosnak tartja a tudás és az információk előállítását. Úgy gondolom az is nagyszerű, hogy az emberek ezt képesek felismerni a közvetlen környezetükben. Azonban a munkavállalók 12%-a szerint ennek pontosan az ellenkezője valósul meg a munkahelyén: egyáltalán nem tartják tudás-intenzívnek a jelenlegi munkakörnyezetüket, ami a tudástársadalom szempontjából létfontosságú lenne.

Nyelvismeret

Napjainkban szinte elengedhetetlen a különböző idegen nyelvek ismerete, éppen ezért már gyerekkortól kezdve fontos szerepet tölt be az életünkben. Az iskolák, munkahelyek pedig egyre inkább szorgalmazzák a különböző nyelvi képzéseket, támogatják dolgozóikat a nyelvtanulásra. Ebből kifolyólag a munkahelyi tanulás vizsgálata során mindenképp ki kell térni a kérdőívben résztvevők nyelvi képzettségére.

Az első, nyelvismerettel foglalkozó kérdés az aktív nyelvtudás meglétére vonatkozott. A válaszok alapján a 50 főből 44-en igennel válaszoltak erre a kérdésre, 88% legalább egy idegen nyelvet ismer és használ. Ez az eredmény kapcsolatban állhat azzal a ténnyel, hogy a kérdőívet kitöltők többsége a 21-30 éves korosztályba tehető, és az iskolai végzettségek fokával, miszerint magas a felsőfokú képesítéssel rendelkező válaszadók száma. Itt megjelenik a felsőoktatás követelményrendszere a nyelvismerettel kapcsolatban. Mindössze 12% válaszolt nemlegesen. Ők feltehetően a középiskolai végzettséggel rendelkezők köréből kerültek ki.

A következő kérdés a nyelvek népszerűségét mérte fel, vagyis akik rendelkeznek aktív nyelvtudással, az(ok) mely nyelv(ek)ből van(nak). Választhattak az angol, német, francia, olasz, orosz és a spanyol nyelv közül, de természetesen megjelölhették az egyéb opciót is. A legtöbben az angol nyelvet ismerik és használják a mindennapokban, az 50 főnek 72%-a. A második legismertebb nyelv a kitöltők körében a német volt, ezt az angol nyelvet beszélők közel felét tette ki. A megadott nyelvek közül az olasz volt a harmadik legismertebb, ezt 6%-ban jelölték meg. Az orosz és a spanyol nyelv 4-4%-ban használt nyelv, végül pedig a franciát ismerték a legkevésbé a célcsoportban, hiszen csak 2% válaszolta ezt. Az egyéb kategóriában 28%-ban a szlovák nyelvet jelölték meg ismert és beszélt nyelvként, de szerepelt a portugál, cseh és a katalán nyelv is. A válaszokat összesítve a kitöltők 48%-a jelölt meg 2 vagy több nyelvet. Az adatok alapján látszik, hogy főként az angolt, és kissé lemaradva a német nyelvet részesítik előnyben, illetve szívesen választanak mellé legalább még egy nyelvet.

Az, hogy valaki rendelkezik nyelvtudással, nem feltétlenül jelenti azt, hogy azt a munkája során használhatja is, bár a legtöbb munkahelyen a munkavégzéshez kell egy idegen nyelv, de van, ahol eltekintenek tőle. Ennél a kérdésnél azt mértük fel, hogy a munkavégzéshez mennyire szükséges az idegen nyelvismeret. Ezt egy 1-től 5-ös skálán válaszolták meg, ahol az 1 az egyáltalán nem szükséges, az 5 pedig a rendkívül szükséges opciót jelentette. A többség szerint a munkavégzéshez elengedhetetlen legalább egy idegen nyelv ismerete. 16% válaszolt úgy, miszerint egyáltalán nem kell nyelvtudás a munkához, és további 22% nyilatkozott akként, hogy nem igazán követeli meg a munkahely a nyelvtudást, mivel a munka e nélkül is elvégezhető. Természetesen ezt mind befolyásolja az, hogy milyen munkakörben dolgoznak a megkérdezettek.

Az előző kérdéshez szorosan kötődik az, hogy amennyiben a munkavégzéshez szükség van legalább egy idegen nyelvre, a képzését a munkahelynek, vagy a munkavállalóknak maguknak kell megszervezni a nyelvtanulást. A kérdőívben arra az eldöntendő kérdésre kellett válaszolni, hogy a munkahely biztosít-e nyelvi képzést számukra. A válaszok sajnos nagyon negatív képet mutatnak ahhoz képest, hogy az előző kérdés szerint a válaszadók nagy részének szükséges a munkájához az idegen nyelv. Ehhez képest a válaszok alapján csupán 34%-nak biztosítják a munkahelyén a képzést, míg a maradék 66%-nak magának kell megoldania a nyelvtanulást. Nagyon magas az utóbbi arány, főként ahhoz képest, hogy az előző válaszok alapján milyen sokan és milyen sokféle nyelvet sajátítottak el.

Munkahelyi tanulással kapcsolatos válaszok

A munkahelyi tanulás egyik legismertebb formája a munkahelyi képzés. A kérdőívet megválaszolók körében a munkahelyi képzéseken való részvételt is vizsgáltuk. Először is azzal, hogy vettek-e már részt egyáltalán munkahelyen történő képzésben. Erre 60%-uk igennel válaszolt, azonban a maradék 40%-nak még soha nem volt része képzésen fejleszteni tudását.

A vizsgálat során kitértünk a különböző munkahelyi képzések formáira: szakmai képzések, nyelvi képzések, tréningek, illetve betanító jellegű gyakorlatok. Számos tanulási forma közül válogathattak a megkérdezettek, amelyekben már volt szerencsájük részt venni. (1. sz. ábra)

A válaszok alapján a leggyakoribb képzési típus a munkához szorosan kapcsolódó, szakmai képzések (például új eszköz működését elsajátító képzés, stb.) voltak. A nyelvi képzésekben nem túlságosan magas a részvételi arány, bár ez sejthető volt az előző, Nyelvtanulással foglalkozó részben kapott adatok miatt. A betanításban való részvétel ugyanannyi volt, mint a nyelvi képzésben. Úgy vélem, ez meglehetősen alacsony, hiszen mindenki esett már túl valamilyen betanító jellegű folyamaton, munkakörtől függetlenül. A különböző tréningek kevésbé népszerűek a diagram szerint, kb. 10% körül mozognak a különböző készségek, kompetenciák elsajátítására irányuló gyakorlatok. Összességében a kérdőív válaszai alapján a kitöltők munkahelye inkább a szakmai képzéseket helyezik előtérbe, amelyek szorosan kapcsolódnak a munkához, feltehetően gyorsan, a munkafolyamat során meg is térülnek.

Egy munkahelyen nemcsak formálisan lehet tanulni, hanem informálisan és non formálisan is. Azonban a munkahelyi tanulás kapcsán valószínűbb, hogy a formális tanulásra esik nagyobb hangsúly, így a következő kérdésben ezekből is választhattak a résztvevők. (2. sz. ábra)

Rendkívül magasan, 76%-ban van jelen a munkatársakkal folytatott beszélgetések során megvalósuló tanulás. Úgy gondolom már az is rendkívüli, hogy a kitöltők ráeszméltek arra, hogy valóban ilyen formában is tudáshoz jutnak. Emellett az adatok szerint gyakran az internet segítségével jutnak naprakész tudáshoz a munkavállalók, ez a forma 64%-ot ért el az 50 fő esetében. Természetesen az előző kérdéshez kapcsolódó képzéseket is magas arányban választották, ez a harmadik leggyakoribb forma volt 52%-kal. Figyelemreméltó, hogy a tudásmenedzsment eszközök (intranet, belső megosztó portálok) nem igazán jellemzőek a munkahelyeken, a megkérdezetteknek csak 20%-a találkozott már vele. A napjainkban egyre népszerűbb mentor programokkal és coachingekkel a kérdőív során nagyon kevesen találkoztak: az előbbivel 18%, az utóbbival pedig csak 2%. Ezekből is látszik, mennyire fontosak a nem is annak tűnő beszélgetések, hiszen sokkal többet tanulhatnak a munkavállalók belőle, mint gondolnák.

A kvantitatív módszerbe szükséges volt egy mélyebb, kifejtendő kérdés is, ez pedig a munkahelyi képzésekhez való hozzáállásra irányult. Röviden kifejthette az 50 fő, hogy hogyan viszonyulnak egy képzéshez. Mindössze 2% vélekedett negatívan a képzésekről, a következőkkel indokolva: nem hasznosak, drágák, elveszi az időt a munkától, a munkahely nem fektet elég energiát a képzésbe. Sajnos a résztvevők közel 40%-a nem válaszolt a kérdésre, de a fennálló 58% pozitívan gondol a képzésekre. Válaszukat ekképp indokolták: hasznosak, sok az újdonság, fejlődhetnek, szükséges a jó munkavégzéshez, jól szervezettek, jó a közösség, ingyenes, munkaidő kedvezményel jár, de volt olyan is, aki elmondása szerint maga választhatja ki, hogy

milyen képzésben vehet részt. Akármilyen tanulásról is legyen szó, nagyon pozitív képet mutat az, hogy nem negatívan állnak képzésekhez, a tanuláshoz.

A következő kérdés azt vizsgálta, hogy azok, akik már vettek részt képzésben, azok a kérdőív kitöltésének időpontjában vesznek-e részt valamilyen munkahelyi képzésben. A válaszok azt mutatták, hogy a kitöltéskor mindössze 20% volt képzésben. A válaszadók röviden kifejezheték jelenlegi képzésüket, s a következőket fogalmazták meg: nyelvtanulás, egészséges életmóddal kapcsolatos képzés, belső auditív képzés, szoftverfejlesztés, szaktanácsadás, kommunikáció, konfliktuskezelés, szakmai fejlődést elősegítő képzés. A legtöbbször a nyelvtanulással kapcsolatos képzések jelentek meg, de az új eszközökre irányuló képzések is népszerűek voltak.

Tanulással kapcsolatos eredmények

A válaszadók többsége, pontosabban a válaszadók 34%-a a képzések során a szakmai fejlődést tartotta személyes céljának. Hasonlóan magas értéket kapott még a mindennapos munkavégzés könnyebbé tétele, amelyet a válaszadók 28%-a jelölt meg személyes céljaként a képzésben való részvételnél. A karrierépítést, előléptetést mint személyes célt a válaszadók 22%-a jelölte meg, a munkahelymegtartás pedig a válaszadók 13%-ánál fordult elő. Az eredményekből jól látható, hogy a munkavállalók nagy része a képzések során leginkább a személyes fejlődésre helyezi a hangsúlyt. Számunkra ez mindenképpen érdekes eredmény, hiszen a munkavállalóknak a munkahelymegtartás mellett intrinzik motivációjuk is van a képzéseken való részvételre, amely kiemelkedően fontos tényező a tanulási folyamat során.

A kérdőív további része 30 főre értendő.

A kérdőív munkahelyi tanulásra vonatkozó részét az 50 főből összesen 30 fő töltötte ki. A továbbiakban, az adatok elemzése során a 100%-ot a 30 fő képezi.

Egy munkahelyi képzés esetében nagyon fontos kérdés, hogy ki az, aki a képzés költségeit állja. A kérdőív megválaszolóinak körében megvizsgáltuk, hogy azt a képzést, amelyen jelenleg részt vesznek, ki finanszírozza. Mivel egy képzéshez gyakran különféle segédeszközök, taneszközök is társulnak, ezért azt is megvizsgáltuk, hogy a képzéshez tartozó egyéb költségek kit terhelnek. Az eredmények alapján elmondhatjuk, hogy a vállalatok számára kiemelkedően fontos, hogy a munkavállalók képzésekben vegyenek részt, amelyek finanszírozását maguk állják. A válaszadók több mint a fele, összesen 60%-uk válaszolta azt, hogy a jelenlegi képzésüket a munkahelyük finanszírozza, míg a válaszadók mindössze 13%-a finanszírozza önerőből képzését.

Azon kérdés kapcsán, hogy ki finanszírozza a képzéshez tartozó egyéb költségeket, amelyek főként a taneszközök finanszírozását jelentik, 14 válaszadó az önerőből történő finanszírozást jelölte meg, és szintén 14 fő a munkahely általi finanszírozást jelölte meg. Az eredmények alapján elmondható, hogy habár a kitöltők többségének esetében a képzést a munkahelye finanszírozza, de az egyéb költségek már nagyobb részben érintik a munkavállalókat. A finanszírozás mellett nagyon fontos kérdés, hogy egy adott képzés lefolyása milyen időtartamú. A munka világában a képzések fajtáinak és időtartamának széles spektrumából válogathatunk, amelyet a kitöltők válaszai is jól tükröznek (pl. 1-2 nap, 60 óra, 120 óra, évi 100 tanóra, 4 hét, 6 hónap, on-the-job típusú képzés, stb.) A képzés teljes időtartamán kívül fontosnak tartottuk, hogy választ kapjunk egy képzési alkalom időtartamára is. A kitöltők válaszai alapján jól látható, hogy a képzések esetében egy képzési alkalom általában hosszabb időtartamú. A válaszadók 50%-a jelölte meg válaszként, hogy saját képzésének

esetében egy képzési alkalom időtartama 120 percnél több, tehát tömbösített, míg a 45 perces képzési alkalmat a válaszadók mindössze 7%-a jelölte meg. A válaszadók 20% jelölte meg azt az opciót, hogy esetében egy képzési alkalom a lehetséges válaszoktól eltérő időtartamú. Az előző kérdésekhez szorosan kötődik a képzés időpontjának problematikája.

A legtöbb munkavállaló motivációját erősen befolyásolhatja, hogy az őt érintő képzést mikor kívánják lebonyolítani. A válaszadók több mint fele, pontosan 60%-a hétköznap munkaidőben vesz részt a képzéseken, és ennél lényegesen kevesebben, mindössze a válaszadók 13%-a vesz részt hétvégén megrendezésre kerülő képzéseken. A kitöltők 27%-a adta azt a választ, miszerint a képzését hétköznap a munkaidőn kívül végzi. Láthatjuk tehát, hogy a munkavállalók nagy része hétköznap, a munkaidejében végzi képzését.

A vizsgálat részét képezte, hogy a válaszadók mennyire elégedettek jelenlegi képzésük oktatójával. Ezt egy 1-től 5-ig terjedő skálán válaszolták meg, ahol az 1 az elégedetlen, az 5 pedig a nagyon elégedett opciót jelentette. A 30 kitöltő közül 12 személy válaszolta azt, hogy elégedett, és 10 kitöltő válaszolta azt, hogy nagyon elégedett a képzés oktatójával. A kérdésre adott válaszadók alapján elmondhatjuk, hogy a válaszadók pozitívan értékelték a képzésük oktatóját, amely mindenképpen kedvező lehet a képzés és a tanulási motiváció szempontjából. A válaszadók közül mindössze egy személy vélekedett úgy, hogy kevésbé van megelégedve az oktatójával. A kitöltők közül 7-en választották a középső értéket, ez esetben egyenlő arányban társul az elégedettség az elégedetlenséggel.

Arra is szerettünk volna választ kapni, hogy a válaszadók a képzésük során kapnak-e visszajelzéseket tudásukról, teljesítményükről. Az eredmények a következőképp alakultak: a válaszadók 43%-a rendszeresen kap visszajelzést, 30%-uk szintén kap visszajelzést, de csak néha. A válaszadók 10%-a csak a képzés végén kap visszajelzést, 17%-a pedig egyáltalán nem kap visszajelzést a képzése során. Számunka nagyon pozitív eredmény, hogy a kitöltők 73%-a eltérő rendszerességgel, de kap visszajelzést teljesítményéről a képzés folyamán.

Az előző kérdésekhez szorosan kötődik, hogy a képzés végén a résztvevők kapnak-e bizonyítványt, esetleg tanúsítványt a képzésben való részvételükről. A kérdésre adott válaszok eloszlása, pontosabban az igenek és a nemek száma egyenlő, tehát a válaszadók 50%-a kapott bizonyítványt a képzés végén, a másik 50%-a pedig nem.

A vizsgálat részét képezte, hogy a válaszadók mennyire tudják hasznosítani a képzéseken tanultakat a munkájuk során. Ezt egy 1-től 5-ig terjedő skálán válaszolhatták meg, ahol az 1 a semennyire, az 5 pedig a nagyon opciót jelentette. A 30 kitöltő közül 14-en nagyon jól tudják hasznosítani azt a tudást, amelyre a képzésen szert tettek. A kitöltők közül 7-en jelölték meg, hogy tudásukat jól tudják hasznosítani, és szintén 7-en jelölték meg, hogy tudásukat fele-fele arányban tudják hasznosítani, tehát vannak olyan ismeretek, amelyeket igen és vannak olyanok, amelyeket nem tudnak használni a munkavégzésük során. Az adatokból jól látható, hogy a képzéseken olyan ismereteket elsajátítására van lehetőség, amelyet a későbbi munkavégzés során is hasznosítani lehet. (4. sz. ábra)

A kérdőívben fontosnak találtuk megvizsgálni, hogy a válaszadók munkahelyén milyen gyakorisággal szerveznek képzéseket. Az eredmények a következőképpen alakultak: a válaszadók 33%-ának munkahelyén havonta szerveznek képzéseket, 27%-ának munkahelyén fél évente és 17%-ának munkahelyén évente van lehetőség a képzésben való részvételre. Az adatok alapján kevésbé jellemző, hogy hetente, ill. kéthetente szervezzenek képzéseket egy adott munkahelyen a munkavállalók számára. (5. sz. ábra)

A vizsgálat kiemelkedően fontos részét képezte, hogy a válaszadók mennyire tartanak fontosnak bizonyos szempontokat egy képzésre történő jelentkezés mérlegelésekor. A kitöltők a kérdőívben előre meghatározott szempontok között mérlegelhettek. Ezeket a kérdéseket egy 1-től 5-ig terjedő skálán válaszolhatták meg, ahol az 1 az egyáltalán nem fontos, a 2 a fontos, a 3 a semleges, a 4 a kevésbé fontos, és az 5 pedig a nagyon fontos opciót jelentette. A kérdőívben a következő szempontokat határoztuk meg:

- munkatársak részvétele,
- ingyenes lehetőség,
- előléptetés,
- szakmai fejlődés,
- igazodás a mindennapokhoz,
- elszámolás túlóráként,
- munkaidő csökkentése,
- munkavégzés megkönnyítése,
- bizonyítvány megszerzése.

A kérdőív kitöltése során 9 személy ítélte semlegesnek a munkatársak részvételének fontosságát, 6 személy fontosnak ítélte és 7 személy kevésbé tartotta fontosnak ezt a tényezőt. A kitöltők válaszai alapján a munkatársak részvételének fontossága semlegesnek mondható, tehát a képzésre történő jelentkezéskor nem ez lesz a legbefolyásosabb tényező, de semmiképpen sem elhanyagolható szempont. (6. sz. ábra)

A munkatársak részvétele mellett sokkal fontosabb szempontnak bizonyult a tanulás ingyenes lehetősége, amelyre a kitöltők a következőképpen válaszoltak: a kitöltők közül 13 személy nagyon fontosnak ítélte az ingyenes lehetőséget, 10 személy fontosnak ítélte, míg semlegesnek és kevésbé fontosnak csak 3-3 személy ítélte azt. Láthatjuk hát, hogy a tanulás ingyenes lehetősége kiemelkedően fontos szempontnak felel meg a válaszadók körében.

A kérdőív kitöltése során 12 személy ítélte fontosnak és 7 személy ítélte nagyon fontosnak az előléptetés szempontját a képzésre történő jelentkezéskor. Az előléptetést 6 válaszadó nevezte semleges szempontnak, míg kevésbé fontosnak mindössze 3 fő. A válaszokból kiderült, hogy az előléptetés fontos szempontként jelenik meg a válaszadók többségénél. (7. sz. ábra)

A szakmai fejlődés szempontjánál meglepően magas eredményeket kaptunk, hiszen a kitöltők több mint a fele, pontosabban 20 személy nagyon fontosnak titulálta azt a képzésre történő jelentkezés mérlegelésénél. Az általunk meghatározott szempontok közül kétség kívül a szakmai fejlődés áll a legbefolyásosabb szempontok élén. Nagyon pozitív képet mutat, hogy a munkavállalók számára fontos a saját képességeik és szakmai készségeik fejlődése, fejlesztése. (8. sz. ábra)

A válaszadók számára az előléptetés mellett hasonlóan fontos szempont a mindennapokhoz való igazodás, hiszen ez kihat a munkavégzés minőségére és hatékonyságára egyaránt. A kitöltők közül 14 fő jelölte meg fontosnak és 8 személy jelölte meg nagyon fontosnak a mindennapokhoz való igazodás fontosságát a képzésre történő jelentkezéskor. (9. sz. ábra)

A képzés túlóráként való elszámolása, valamint a munkaidő csökkentését semleges szempontként ítélték meg a válaszadók, amely a válaszok számát tekintve, mindkét esetben hajlik a kevésbé fontos szempontként való feltüntetés irányába. A képzés túlóráként való elszámolását 2 fő tartotta nagyon fontosnak, míg 8 fő semlegesnek és 7 fő egyáltalán nem tartotta fontos szempontnak azt a képzésre történő jelentkezés mérlegelése során. Ehhez

hasonlóan a munkaidő csökkentését mindössze 1 személy tartotta nagyon fontosnak, 12 személy semlegesnek és 8 fő egyáltalán nem tartotta azt fontosnak a jelentkezésnél.

A képzésre történő jelentkezés mérlegelése kapcsán a munkavégzés megkönnyítését a válaszadók csaknem fele, vagyis 14 fő határozta meg fontos szempontnak. Hasonlóan magas számban, összesen 12 fő ítélte meg nagyon fontos tényezőnek a munkavégzés megkönnyítését. Véleményem szerint ez a szempont szorosan összeköthető a személyes készségek fejlesztésével.

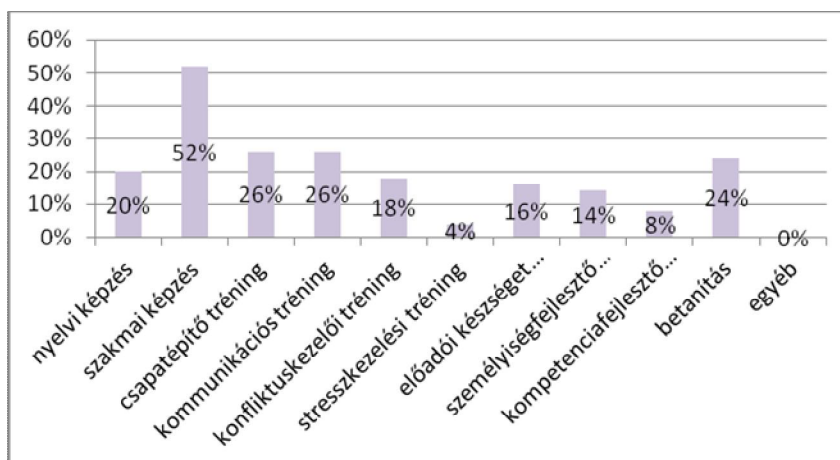
A bizonyítvány megszerzésének szempontjánál a válaszok meglepő eloszlását tapasztalhattuk, hiszen míg 9 kitöltő számára fontos a bizonyítvány megszerzése, addig összesen 7 fő ítélte egyáltalán nem fontos tényezőnek magát a bizonyítványt. A semleges és a nagyon fontos kategória mellett ugyanannyian döntöttek, pontosan 5-5 személy. Fontos belátnunk, hogy a bizonyítvány sokak számára fontos egy képzésbe való jelentkezés során, de magas azoknak a száma is, akiknek egyáltalán nem fontos a képzést igazoló tanúsítvány. (10. sz. ábra)

Arra a kérdésre, hogy a munkavállalókat mely tényezők gátolják abban, hogy részt vegyenek egy képzésben az összes kitöltő közül (50 fő) 43-an válaszoltak. Az eredmények a következőképpen alakultak: a válaszadók 32%-a a képzés finanszírozását, 21%-a pedig azt jelölte meg gátló tényezőként, vagyis ami miatt nem jelentkezik egy képzésre, hogy nem érdekli a képzés témája. A válaszadók 19%-a az egyéb kategóriát jelölte meg, 14% a munkaidőn kívül megtartott képzéseket, 12% pedig a képzés kötelező jellegét ítélte gátló tényezőnek. A kitöltők mindössze 2%-a jelölte meg a vizsgaszituációt, mint gátló tényezőt a képzésre való jelentkezéskor. (11. sz. ábra)

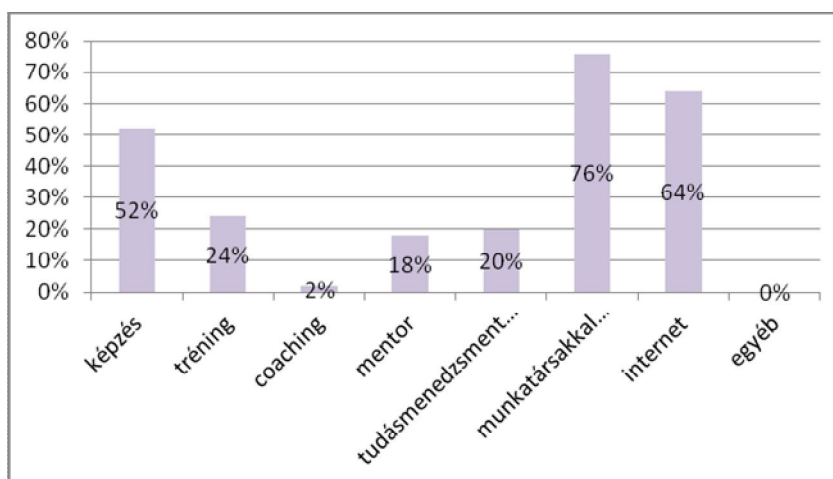
Összegzés

Szeretnénk a jövőben a kutatást tovább folytatni és interjúkkal kiegészíteni: munkavállalókkal, esetleg munkaadókkal, akik még részletesebb információkat tudnak szolgáltatni a közvetlen környezetükben végbemenő informális tanulás folyamatáról és motivációiról. Emellett a kutatás jó irányt adhat egy-egy cég-specifikus, esetleg szektor-specifikus vizsgálatra is. Ez azért lehet fontos, mert a tanulási motivációk meglehetősen kevésbé kutatott hazánkban a piaci szektorban, holott minden szervezet számára hasznos információ az, hogy megértsék munkavállalóik kapcsolatát a munkahelyi képzésekkel.

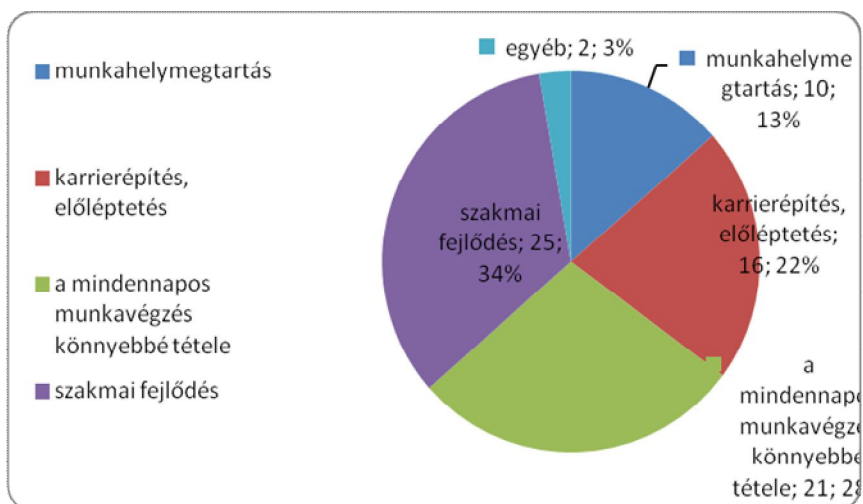
Ábrajegyzék

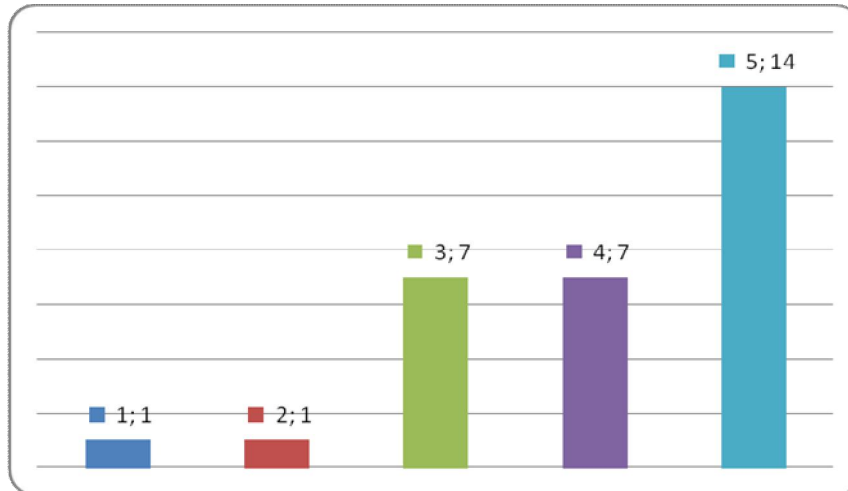
1. sz. ábra A képzési típusok eloszlása

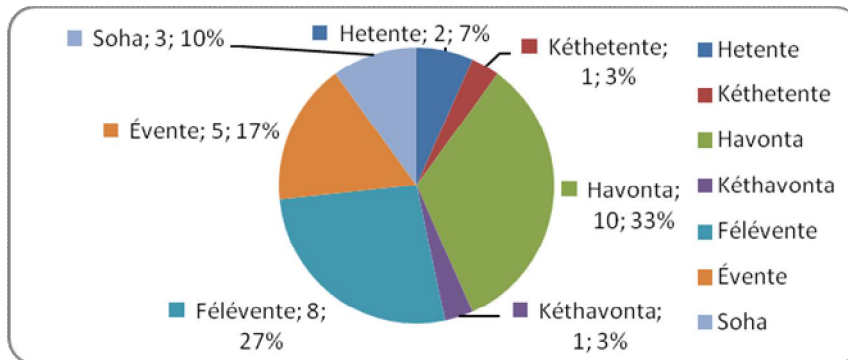
2. sz. ábra Egyéb tanulási formák a munkahelyen

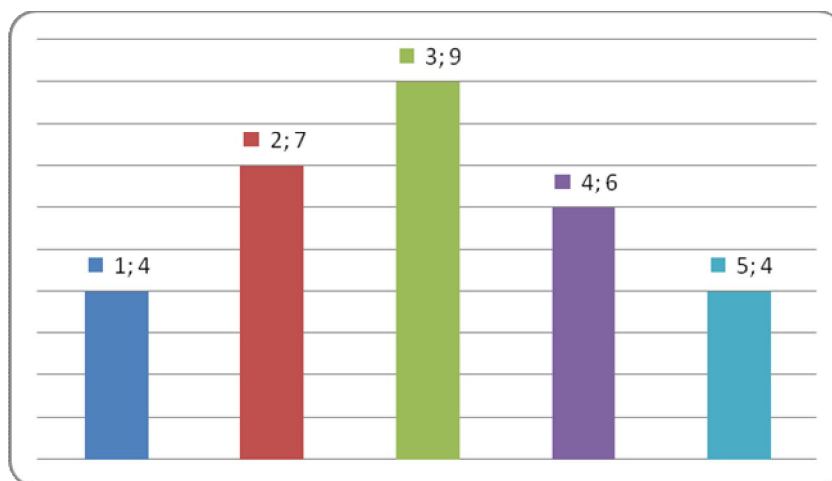
3. sz. ábra: A képzésben való részvétel személyes célja

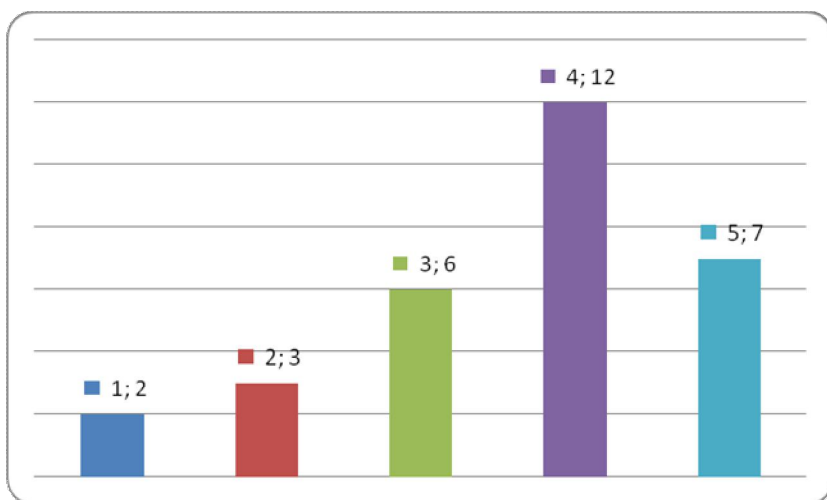
4. sz. ábra: A képzésen szerzett tudás használhatósága a munka során

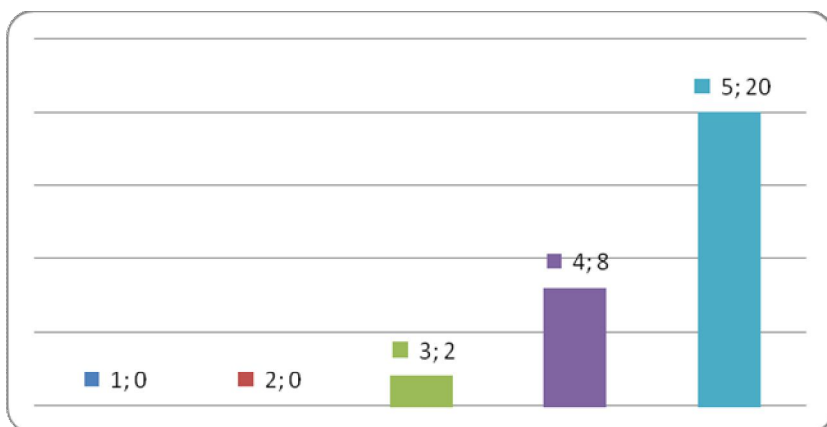
5. sz. ábra: A képzések szervezésének gyakorisága a munkahelyen

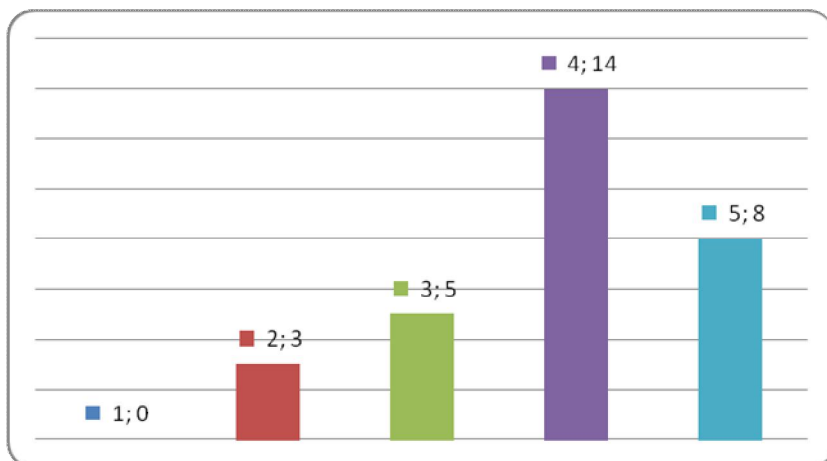
6. sz. ábra: Munkatársak részvételének fontossága a képzésre történő jelentkezéskor

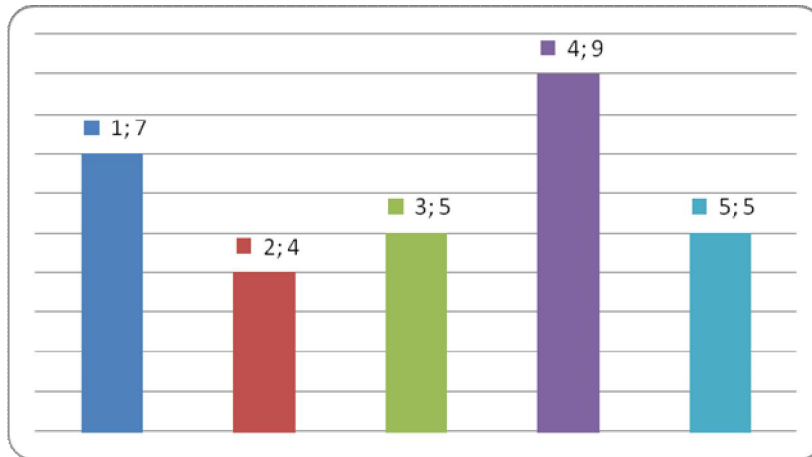
7. sz. ábra: Előléptetés fontossága a képzésre történő jelentkezők körében

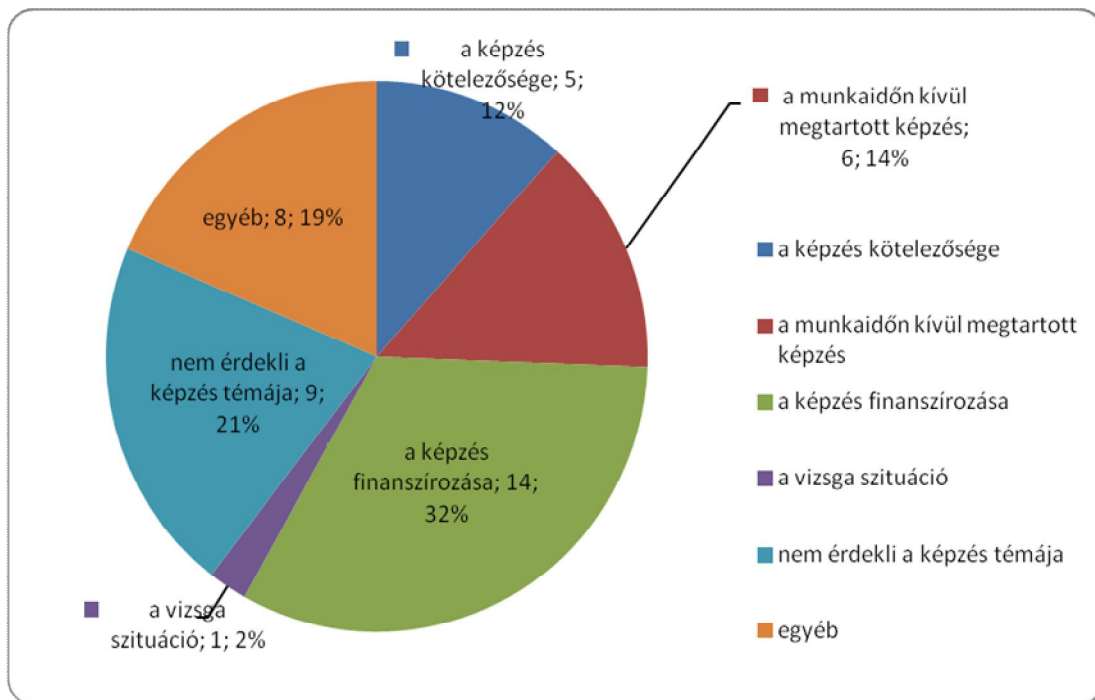
8. sz. ábra: Szakmai fejlődés fontossága a képzésre történő jelentkezők körében

9. sz. ábra: A mindennapokhoz való igazodás fontossága a képzésre történő jelentkezők körében

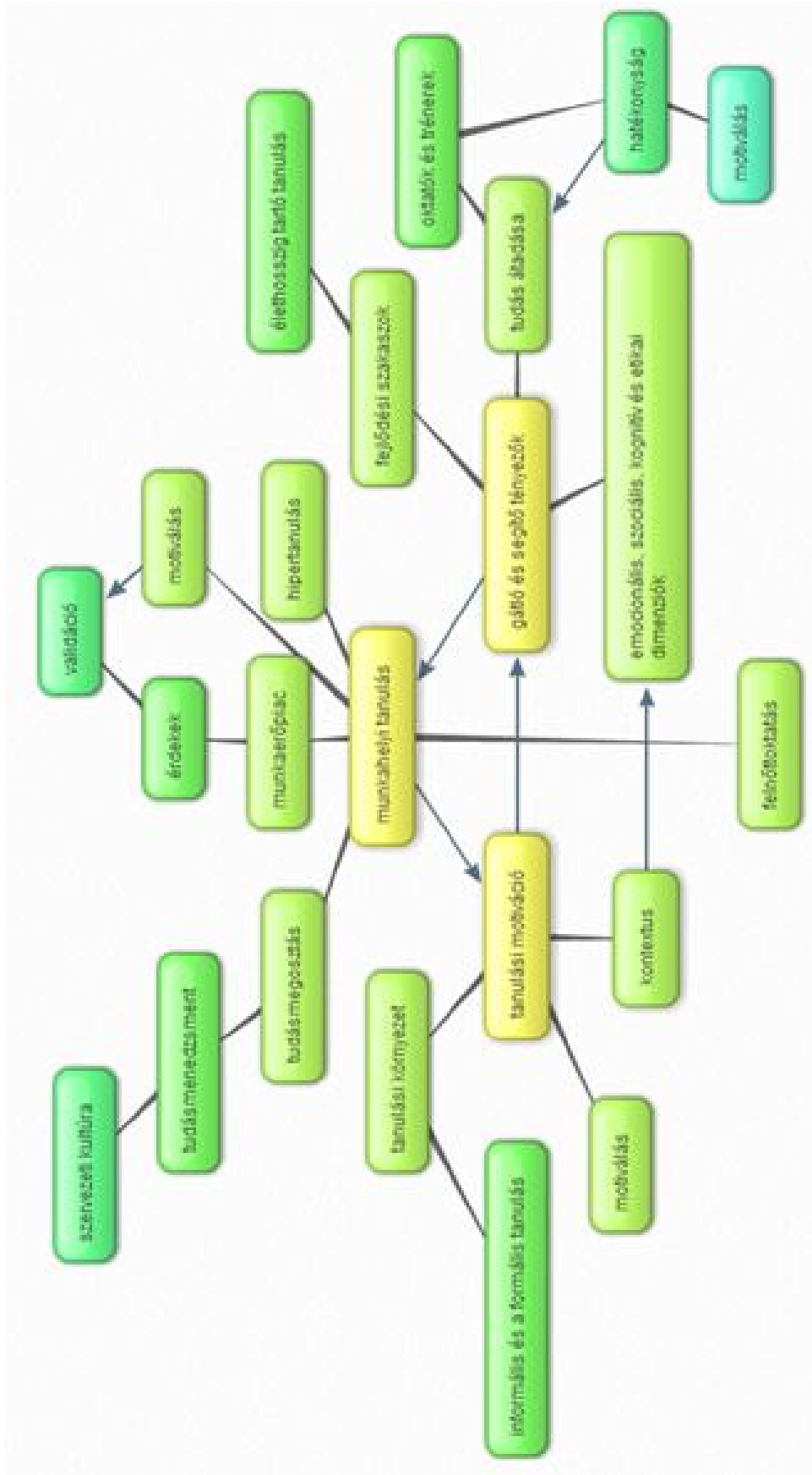

10. sz. ábra: A bizonyítvány megszerzésének fontossága a képzésre történő jelentkezéskor

11. sz. ábra: Gátló tényezők a képzésre történő jelentkezéskor

Mellékletek

Felhasznált irodalom

- Csibi Mónika (2006): A tanulási motiváció pszichoszociális tényezői In: Magyar Pedagógia 106. évf. 4. szám, Budapest. 313-327. p., URL: http://www.magyarpedagogia.hu/document/Csibi_MP1064.pdf
- Fejes József Balázs (2011): A tanulási motiváció új kutatási iránya, A célorientációs elmélet In: Magyar Pedagógia 111. évf. 1. szám, Szegedi Tudományegyetem, Budapest. 25-51. p., URL: http://www.magyarpedagogia.hu/document/Fejes_MP1111.pdf
- Fejes József Balázs (2014): A kontextus szerepe a tanulási motiváció kutatásában, Az elmélet és a gyakorlat távolságának egy megközelítése. In: Magyar Pedagógia, 114. évf. 2. szám, Szegedi Tudományegyetem, Budapest. 115–129.p., URL: http://www.magyarpedagogia.hu/document/3_Fejes_MP1142.pdf
- Horváth László (2014): Informális tanulás a munkahelyen: a tudásmegosztás kompetenciájának fejlesztése. Budapest URL: <http://hu.scribd.com/doc/230433853/Informalis-tanulas-a-munkahelyen-a-tudasmegosztas-kompetencianak-fejlesztese>
- Kocsis Éva (2004): A tudásmegosztás hatékonysága, Menedzseri szemlélet versus gazdaságelméleti megközelítés In: Társadalom és Gazdaság - Society and Economic 26. évf. 1. sz., p. 39-55
- Sz. Tóth János (2006): Európai kihívások – magyar lehetőségek. A felnőttkori tanulás jövőképeinek körvonalai. Nemzeti Felnőttképzési Intézet. Budapest URL: <http://mek.niif.hu/06400/06495/06495.pdf>
- Szabó Katalin (2008): Tanulás a munkahelyeken és a munkahelyekért URL: <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00044/pdf/713.pdf>
- Tózsér Zoltán (2009): Munkahelyi tanulás, új irány az andragógiai kutatásokban. Debreceni Egyetem, Debrecen. URL: http://cherd.unideb.hu/dok/kutkoz/Tozser_Zoltan_Kutszem08_.pdf

**TURÓCI JOLÁN. DR. SPENIK SÁNDOR: A VILÁG ALAPVETŐ ÉPÍTŐKÖVEI,
AVAGY AZ ATOMOKTÓL A KVARKOKIG - UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM,
HUMÁN- ÉS TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR, FIZIKA ÉS MATEMATIKA
TANSZÉK (Lektorálta: Dr. Demetrovics János)**

Bevezetés

Témaválasztásomat főként az motiválta, hogy az utóbbi években az elméleti fizika egyik legaktívabban fejlődő tudományága az elemi részecskék fizikája, amely újból a világ figyelmének központjába került a Genfben működő Nagy Hadron ütköztető (LHC) beindításával. Ezzel az elemi részecskék közötti kölcsönhatások kísérleti és elméleti vizsgálata nagy energiáknál új aktualitást nyert. A kötött állapotok relativisztikus leírása mindig fontos feladata volt a magfizikának és az elemi részecskék fizikájának. Ez a feladat különösképpen aktuálissá vált a kvarkfizika rohamos fejlődésével, amelyben fontos szerepet játszanak a kvarkok relativisztikus tulajdonságai. A részecskegyorsítók által nagy mennyiségű új adat ismert, amely jellemzi a fent említett elemi részecskéket és azok tulajdonságait, többek között az élettartamukat, az új részecskék születését (pl. Higgs-bozon), a gluonokat és hibrideket. Ezért az említett folyamatok vizsgálata fölöttébb aktuálissá vált. Mivel minden ilyen folyamat a fénysebesség közelében megy végbe, ezért leírásukra különböző relativisztikus egyenleteket és megközelítéseket szükséges alkalmazni.

A külföldi kutatók közül e részecskéket főként Joshua F. Whitney és Horace W. Crater vizsgálták. Ők kidolgoztak egy olyan relativisztikus modellt, melynek segítségével le tudták írni a barionok különböző relativisztikus tulajdonságait. Ez azért fontos, mert nagyon nehéz felállítani egy olyan egyenletet vagy modellt, amely le tudná írni a három részecske közötti kölcsönhatást.¹ Rajtuk kívül Joseph P. Day, Willibald Plessas és Ki-Seok Choi egy olyan kvarkmodellt tanulmányoztak, amely az invariáns tömegoperátoron alapszik. E modell segítségével meg tudjuk érteni a barionok különböző tulajdonságait, valamint meg tudjuk jósolni néhány barion gerjesztett állapotát, amelyek még hiányoznak az adatbázisból. A fent említett kutatók munkájukban főként a Dirak-egyenletet használták. Joseph P. Day és Papp Zoltán a kétkomponensű Faggyev modellt felhasználva kiszámolták a „strange” barionok tömegspektrumait. Főleg olyan barionokat tanulmányoztak, amelyek két könnyű és egy „strange” kvarkból állnak.²

Ebben a munkában a fő célunk az volt, hogy kidolgozzunk egy olyan modellt, melynek alapján jó pontossággal le tudjuk írni a félnehéz barionokat, valamint ki tudjuk számítani tömegspektrumaikat és spin-spin kölcsönhatásainkat.

A standard modell

A Mengyelejev által alkotott modell túlságosan sok elemet tartalmazott ahhoz, hogy ezek a világ végső, alapvető építőköveit jelentsék. Az elemek nagy száma, tulajdonságaik periodicitása egy mélyebb struktúra létezésére engedett következtetni. Az elemek Mengyelejev féle periódusos rendszerében tapasztalt szabályos ismétlődések vezettek az atom szerkezetének felismeréséhez, mely szerint az atom atommagból áll, az atommag pedig protonokból és neutronokból (közös

¹ Joshua Franklin Whitney – Horace Crater: *Baryon Spectrum Analysis...*, Phys. Rev., D. 2014, 89. 014023.

² Joseph P. Day – Zoltán Papp: *Treatment of broken symmetry...*, Phys. Rev. D. 2012, 85. 114042.

néven nukleonok), amelyeket az erős kölcsönhatásnak nevezett erő ragaszt össze atommagokká. Az atommagok az elektromágneses erő révén elektronokat kötnek magukhoz létrehozva a kémiai elemeket.³

Azonban felmerült a kérdés: ha a részecskéket egyre nagyobb energiákkal ütköztetjük, különböző részecskék száza keletkeznek és újra a kémiához hasonló zűrzavar közepén találjuk magunkat. Részletesebben megvizsgálva azonban a részecskék sokaságát újra azt látjuk, hogy csoportokba rendezhetjük őket úgy, hogy egy csoporton belül hasonló tulajdonságú részecskék lesznek. Ez a csoportokba sorolás – ahogyan a kémiában periódusos rendszer – segítséget nyújt annak felismeréséhez, hogy a részecskék szerkezettel rendelkeznek. Így az anyag strukturáltságának egy újabb szintjére érkeztünk, ahol ismét néhány részecske és néhány kölcsönhatás építi fel az anyagot.

Korábban a ma standard modellnek nevezett kép csak egy volt az anyag alapvető felépítéséről szóló elméleti javaslatok közül. A standard modell szerint az anyag protonokból, neutronokból és elektronokból áll. A protonok és neutronok u és d kvarkokból építhetők fel. Világunkat tehát felépíthetjük két elemi részecskepárból, az u és d kvarkpárból és az e és ν_e leptonpárból. E párok elektromos töltése egy egységnyit különbözik.⁴

Mai tudásunk szerint a világot felépítő elemi részecskék a kvarkok és leptonok. Ezen részecskék mindegyike feles spinű részecske, azaz fermion. A részecskék egységnyi elektromos töltéskülönbségű párokat alkotnak, amelyek három generációba (családba) rendezhetők. Ezt az 1. számú táblázat szemlélteti.

Az atommagok nukleonjai kvarkokból épülnek fel. A barionok három kvark kötött állapotai. A mezonok kvark-antikvark párokból épülnek fel. A proton egy uud, a neutron egy udd, a π^+ mezon pedig egy $u\bar{d}$ kötött állapot.

A hadronok komplikált, belső szerkezettel rendelkező elemi részecskék. A kvantumelektrodinamika mintájára felépülő kvantumtérelméletek azonban csak pontszerű, szerkezet nélküli részecskéket képesek leírni (mint pl. az elektron). A kvarkok bevezetése lehetővé tette, hogy kölcsönhatásaikat a kvantumelektrodinamikához hasonló hatékony elméleti módszerekkel írjuk le.

1. táblázat. Alapvető fermionok ($s=1/2$)

	1. család	2. család	3. család	töltés
Leptonok	$\begin{pmatrix} \nu_e \\ e \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \nu_\mu \\ \mu \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} \nu_\tau \\ \tau \end{pmatrix}$	0 -1
Kvarkok	$\begin{pmatrix} u \\ d \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} c \\ s \end{pmatrix}$	$\begin{pmatrix} t \\ b \end{pmatrix}$	$+\frac{2}{3}$ $-\frac{1}{3}$

Az ismert részecskéket a kvarkmodellben felépítve a Δ^{++} barion esetén nehézségekbe ütközünk, mert ezt az állapotot a kvarkok eddig ismert sajátosságai alapján az uuu kombináció szimmetrikus alapállapotának kellene feltételeznünk, amely ellentmond a kvarkok feles spinű természetének és a Pauli elvnek.⁵

³ Давидов Александр Сергійович: *Квантовая механика*. Москва, Наука, 1973. 704 с.

⁴ Jörn Bleck-Neuhaus: *Elementare Teilchen...*, Berlin, Springer, 2010. 750 S.

⁵ Tursunov, E. M.: *Spectrum of the excited N^* and Δ^* baryons...*, Phys. Rev. D. 2012, 90. 074015.

Ezt a problémát úgy sikerült kiküszöbölni, hogy bevezették a kvarkoknak egy új tulajdonságát, egy új kvantumszámot: a színtöltést. Ez azt jelenti, hogy minden kvark a három szín valamelyike: piros, zöld vagy kék. Ennek megfelelően a Δ^{++} barion most már három különböző színű u kvarkból áll.

Az antikvarkok a komplementer színek (antipiros, antizöld vagy antikék). Színtelen részecskéket úgy kapunk, ha egyenlő mennyiségű pirost (antipirost), zöldet (antizöldet) és kéket (antikéket) keverünk össze, illetve, ha egy adott színből és antiszínből egyforma mennyiséget keverünk össze. Például a proton egy piros, egy zöld és egy kék színtöltésű kvarkból áll, míg az antiproton egy antipiros, egy antizöld és egy antikék kvarkból; π mezon pedig egy kék és egy antikék kvarkpárból.⁶

1964-ben M. Gell-Mann és G. Zweig javasolta, hogy a barionok és mezonok elemibb részecskékből, kvarkokból épülnek fel, amikor a nagyszámú elemi részecske osztályozása közt érdekes szimmetriamintázatokat fedeztek fel. Ezen modell szerint a mezonok két, a barionok három kvarkból épülnek fel, és három kvark és antikvark létezik. 1968-ban Taylor és munkatársai ki is mutatták a kvarkokat. Kezdetben azt hitték, hogy csak háromféle kvark van, ma már tudjuk, hogy számuk hat. A kvarkfajtákat a kvark "zamatának" vagy "ízének" szokták nevezni. Minden kvarknak töredék töltése van $1/3$, $2/3$ stb. A kvarkok alapvető tulajdonságait a 2. számú táblázat szemlélteti.

2. számú táblázat. A kvarkok alapvető tulajdonságai

Kvark		Töltés	Spin	Nyugalmi tömeg (MeV) $\approx$
Up	U	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{2}$	$4,5 \pm 1,4$
Down	D	$-\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$	$7,9 \pm 2,4$
strange	S	$-\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$	155 ± 50
Charm	C	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{2}$	1270 ± 50
Bottom	B	$-\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$	4250 ± 100
Top	T	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{2}$	172000

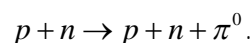
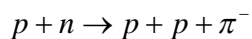
A kvarkmodell segítségével a részecskék tulajdonságai is meghatározhatók, azonban sikere ellenére a kvarkok létezését a szabad kvarkok kimutatása bizonyítaná igazán. Szabad kvarkot nem sikerült megfigyelni, az viszont kiderült, hogy pl. a protonban három kis kemény "mag" van.

⁶ Armin Wachter – Henning Hoerber: *Repetitorium Theoretische Physik*. Berlin, Springer, 1998. 538 S.

Részecskék családjai

A legkorábbi rendszerezés a részecskéket tömegük alapján osztotta kategóriákba. A kis tömegű, könnyű részecskéket a görög „kis” szót felhasználva leptonoknak nevezték. Ezen család legjellemzőbb tagja a 0.511 MeV tömegű elektron. A nagy tömegű, nehéz részecskéket a görög „nehéz” szóból kiindulva, barionoknak nevezték el. Ezen család legjellemzőbb tagja a 938 MeV tömegű proton, és az ettől alig eltérő tömegű neutron. A részecskefizikai kísérletek korai szakaszában találtak olyan – akkor eleminek gondolt – részecskéket, amelyek az elektron és a proton tömege közötti tömeggel rendelkeztek, s e részecskéket a görög „közepes” szóból kiindulva mezonoknak nevezték el. Ezen család legismertebb tagja a 140 MeV tömegű π mezon.⁷

A mezonok erős kölcsönhatásban részt vevő, egész spinű, nyugalmi tömeggel rendelkező részecskék. A mezonok általában az erős kölcsönhatás révén keletkeznek, ugyanakkor erős, elektromos és gyenge kölcsönhatás révén bomlanak el más mezonokká és leptonokká. Mezonok keletkeznek például az alábbi nukleonreakciókban:

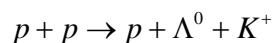

A mezonok családjának nevezetesebb tagjait és tulajdonságait a 3. számú táblázat tartalmazza.

3. számú táblázat. A mezonok alapvető tulajdonságai

mezon	anti-mezon	töltés (e)	spin (h)	ritkaság	tömeg (MeV)	életidő (s)
π^+	π^-	+1	0	0	140	2.4×10^{-8}
π^0	π^0	0	0	0	135	8.4×10^{-17}
K^+	K^-	+1	0	+1	494	1.2×10^{-8}
K^0	K^0	0	0	+1	498	0.9×10^{-10}
η	η	0	0	0	549	8.0×10^{-19}
ρ^+	ρ^-	+1	1	0	769	4.5×10^{-24}
η'	η'	0	0	0	958	2.2×10^{-21}
D^+	D^-	+1	0	0	1869	1.1×10^{-12}
ψ	ψ	0	1	0	3097	1.0×10^{-20}
B^+	B^-	+1	0	0	5278	1.2×10^{-12}
Y	Y	0	1	0	9460	1.3×10^{-20}

A barionok erősen kölcsönható félegész spinű részecskék. A legismertebb barionok a proton és a neutron. A barionok részt vesznek az elektromos és gyenge kölcsönhatásban is. A barionok mindegyikének van saját antirészecskéje. A nehéz barionok (pl. a Λ^0) nukleon-nukleon reakciókban jönnek létre, mint például a:

reakció, amelyben a Λ^0 barion mellett egy K^+ mezon is keletkezik. A barioncsalád néhány nevezetes tagját és tulajdonságait a 4. számú táblázat tartalmazza.⁸

⁷ Jörn Bleck-Neuhaus: *Elementare Teilchen...*, Berlin, Springer, 2010. 750 S.

⁸ Horváth Árpád: *Lássuk a részecskéket*. Fizikai szemle. 2005, 8. 261

4. számú táblázat. A barionok alapvető tulajdonságai

barion	anti-barion	töltés (e)	spin ($\hbar$)	ritkaság	tömeg (MeV)	élettípus (s)
p	$\bar{p}$	+1	1/2	0	938	∞
n	$\bar{n}$	0	1/2	0	940	889
Λ^0	$\bar{\Lambda}^0$	0	1/2	-1	1116	$2,6 \cdot 10^{-10}$
Σ^+	$\bar{\Sigma}^+$	+1	1/2	-1	1189	$0,8 \cdot 10^{-10}$
Σ^0	$\bar{\Sigma}^0$	0	1/2	-1	1192	$5,8 \cdot 10^{-20}$
Σ^-	$\bar{\Sigma}^-$	-1	1/2	-1	1197	$1,5 \cdot 10^{-10}$
Ξ^0	$\bar{\Xi}^0$	0	$\frac{1}{2}$	-2	1315	$2,9 \cdot 10^{-10}$
Ξ^-	$\bar{\Xi}^-$	-1	1/2	-2	1321	$1,6 \cdot 10^{-10}$
Δ^*	$\bar{\Delta}^*$	+2,+1,0,-1	3/2	0	1232	$6 \cdot 10^{-24}$
Σ^*	$\bar{\Sigma}^*$	+1,0,-1	3/2	-1	1385	$2 \cdot 10^{-23}$
Ξ^*	$\bar{\Xi}^*$	-1,0	3/2	-2	1530	$6 \cdot 10^{-23}$
Ω^-	$\bar{\Omega}^-$	-1	3/2	-3	1672	$8,2 \cdot 10^{-11}$

A kvarkok közötti erő

A kvarkokat a mezonok és a nukleonok belsejében az erős erő alapvető formája tartja össze, amely gluonoknak nevezett részecskék cseréje révén hat a kvarkok között. Ahogyan a molekulák közötti Van der Waals erő az elektromágneses erő következménye, ugyanúgy a nukleonok közötti erő az erős erő következménye.⁹

A nukleonokat úgy képzelhetjük el, mint három kvarkból összetett szerkezetet, amelyet gluonok cseréje tart össze. A nukleonban a kvarkok a gluonokban úszkálnak.¹⁰

Az erős erő egyik különös tulajdonsága, hogy a kvarkoknak a nukleon méreténél nagyobb távolságokra való szétválasztásához nagyon nagy energia szükséges. A nukleonba pumpált energia kvark-antikvark párok létrehozására fordítódik, amelyek mezonokká alakulnak megegyezésben a kísérleti tapasztalattal. Az erős erő másik sajátossága, hogy a nukleon belsejében a kvarkok lényegében szabadon mozognak, kis távolságok esetén az erős erő zérushoz tart. Az erős erőnek ezt a különös tulajdonságát úgy érthetjük meg, ha összehasonlítjuk az elektromágneses kölcsönhatással. Az elektromágneses kölcsönhatást közvetítő foton nem hordoz töltést. A foton kibocsátás nem változtatja meg a részecske töltését. A kvarkok kibocsátotta gluonok azonban kölcsönhatnak a kvarkokkal, ezáltal újabb gluonokat hoznak létre. A gluon valamilyen formában magával viszi a kvark erősen kölcsönható képességének, kvarktöltésének, színtöltésének egy részét. Az úgynevezett szín a kvarkok kölcsönhatásában hasonló szerepet játszik, mint az elektromos töltés az elektromosan töltött részecskék kölcsönhatásában. Az elektromos kölcsönhatásnál elegendő volt feltételezni kétféle töltést. A kvarkok közötti kölcsönhatás leírásához a kvarkok háromféle erősen kölcsönható

⁹ Шпеник Олександр – Фекете Юрій – Кіс Ярослав: *Застосування теорії потенціальних моделей.*, Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Фізика. 2001, 9. 144-149.

¹⁰ Шпеник Олександр – М. Меліка: *Електромагнітна різниця мас мезонів.* Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Фізика. 2001, 9. 150-154.

képességforrást kellett feltételezni. A gluonok színt hordoznak (színesek) ezáltal megváltoztatják az elhagyott kvark színét.

Kétrészecskés kvazirelativisztikus egyenlet

Jelen kutatásunk során mi főleg a félnehéz barionokat vizsgáltuk meg, amelyhez már ki kellett dolgoznunk egy háromrészecskés modellt is. Ehhez a Todorov-Bogoljubov egyenletből indultunk ki, amely a következőképpen írható fel:

$$W = \sum_{i=1}^3 \sqrt{\vec{p}_i^2 + m_i^2} + \sum_{i < j} U_{ij}, \quad (1)$$

ahol p_i és m_i – az "i" részecske impulzusai és tömegei, a U_{ij} – a kölcsönhatás potenciálja, amelyet az erősen kölcsönható részecskék esetében célszerű a következő alakban felírni¹¹:

$$U_{ij} = \frac{1}{2}(S_{ij} + V_{ij}), \quad (2)$$

ahol S_{ij} – a potenciál skaláris része, míg V_{ij} – a vektoros.

Figyelembe véve azt, hogy az energia felírható a következő formában:¹²

$$E_i = \sqrt{\vec{p}_i^2 + m_i^2} = \vec{\alpha}_i \vec{p}_i + \beta_i m_i \quad (3)$$

és felhasználva az $\vec{\alpha}$ és β mátrixokat¹³:

$$\vec{\alpha}_i = \begin{pmatrix} 0 & \vec{\sigma}_i \\ \vec{\sigma}_i & 0 \end{pmatrix}, \quad \beta_i = \begin{pmatrix} I_i & 0 \\ 0 & -I_i \end{pmatrix}, \quad (4)$$

megkapjuk a következő kifejezést, amely már tartalmazza a spin-spin és spin-orbitális kölcsönhatásokat három részecskére:

$$(W - U_{ij})^2 = \begin{pmatrix} ((\vec{\sigma}_1 \vec{p}_1) + (\vec{\sigma}_2 \vec{p}_2) + (\vec{\sigma}_3 \vec{p}_3))^2 + (I_1 m_1 + I_2 m_2 + I_3 m_3)^2; & 0; \\ 0; & ((\vec{\sigma}_1 \vec{p}_1) + (\vec{\sigma}_2 \vec{p}_2) + (\vec{\sigma}_3 \vec{p}_3))^2 + (I_1 m_1 + I_2 m_2 + I_3 m_3)^2; \end{pmatrix} \quad (5)$$

Mi azokat a barionokat vizsgáltuk, amelyek két nehéz és egy könnyű kvarkból állnak. Mivel a nehéz kvarkok sokkal nagyobb tömegűek, mint a könnyű, ezért feltételeztük, hogy ez utóbbi mozog az előző kettő körül. Ennek az egyszerűsítésnek köszönhetően a háromrészecskés barion modellünk átmegy egy kétrészecskés kvarkmodellbe, amelyet a következő egyenlet ír le:

¹¹ Рубіш Василь – Лазур Володимир – М. Меліка: *Метод ВКБ і релятивістичні потенціалні моделі*. Вісник Львів. УН-ТУ. 2003, 36. 67-76.

¹² Claude Semay – Fabien Buisseret – Florian Stancu: *Charm and bottom baryons masses...*, Phys. Rev., D. 2008, 78. 076003.

¹³ Eyvind Wichmann – Ferdinand Cap – Charles Kittel: *Quantenphysik*. Braunschweig, Vieweg, 1985. 265 S.

$$(W-U_{ij})^2 = \begin{pmatrix} (\bar{\sigma}_1 - \bar{\sigma}_z)^2 \bar{p}^2 + (I_1 m_1 + I_z m_z)^2; & 0; \\ 0; & (\bar{\sigma}_1 - \bar{\sigma}_z)^2 \bar{p}^2 + (I_1 m_1 + I_z m_z)^2; \end{pmatrix}. \quad (6)$$

Ahhoz, hogy átmenjünk a $\bar{\sigma}_1, \bar{\sigma}_z$ -től az $\bar{S}_1, \bar{S}_z$ -ig felhasználjuk a következő kifejezéseket:¹⁴

$$\bar{\sigma}_1 \bar{\sigma}_z = \frac{4\bar{S}_1 \bar{S}_z}{\hbar^2}, \quad \bar{S}_1 \bar{S}_z = \begin{pmatrix} -3 \\ 4 \\ 1 \\ -4 \end{pmatrix}. \quad (7)$$

Így megkapunk két egyenletet a hullámfüggvényekre, megfelelően a szinglet és triplet nem gerjesztett állapotokra:

$$(W-V)^2 \Psi_1 = \left(9\bar{p}^2 + (m_1 + m_2 + m_3 + S)^2 \right) \Psi_1 \quad (8.a)$$

$$(W-V)^2 \Psi_2 = \left(13\bar{p}^2 + (m_1 + m_2 + m_3 + S)^2 \right) \Psi_2 \quad (8.b)$$

Ahhoz, hogy megoldjuk ezeket az egyenleteket, át kellett mennünk szférikus koordinátarendszerbe, ahol megkaptuk a következő radiális egyenleteket:

$$\frac{d^2}{dr^2} R_1(r) - \left(\frac{9l(l+1) - \alpha^2}{r^2} + M^2 + A_0^2 r^2 - W^2 \right) \frac{R_1(r)}{9} = 0, \quad (9.a)$$

$$\frac{d^2}{dr^2} R_2(r) - \left(\frac{13l(l+1) - \alpha^2}{r^2} + M^2 + A_0^2 r^2 - W^2 \right) \frac{R_2(r)}{13} = 0. \quad (9.b)$$

Az egyenletek analitikus megoldását bemutatjuk a 19.a számú egyenleten. A következő megjelölés segítségével:

$$E(r) = \frac{9l(l+1) - \alpha^2}{r^2} + A_0^2 r^2 \quad (10)$$

átírjuk a 19.a számú egyenletet:

$$\frac{d^2}{dr^2} R_1(r) = \left(E(r) - (W^2 - M^2) \right) \frac{R_1(r)}{20}. \quad (11)$$

Az energiát Furié sorba fejtjük:

¹⁴ Киселев Владимир – Лиходед Александр: *Бариионы с двумя тяжелыми кварками. Успехи физических наук.* 2002, 172/5. 497-550.

$$E(r) = E(r_m) + \frac{1}{2} \frac{d^2 E(r_m)}{d^2 r} (r - r_m)^2 + O\left((r - r_m)^3\right) = K + F(r - r_m)^2 + O\left((r - r_m)^2\right) \quad (12)$$

ahol

$$K = E(r) = \frac{9l(l+1) - \alpha^2}{r_m^2} + A_0^2 r_m^2, \quad F = \frac{1}{2} \frac{d^2 E(r)}{d^2 r} = \frac{27l(l+1) - 3\alpha^2}{r_m^4} + A_0^2. \quad (13)$$

Figyelembe véve, hogy $E(r) = M^2 - W^2$ és az r_m értékét, megkapjuk a következő megoldást a szinglet állapotra:

$$W_1 = \sqrt{12\left(K_1 + 2\sqrt{F_1}(n+1)\right) + M^2} - M \quad (14.a)$$

ahol $K_1 = 2A_0 \sqrt{9l(l+1) - \alpha^2}$, $F_1 = 4A_0^2$;

valamint a triplet állapotra:

$$W_2 = \sqrt{17\left(K_2 + 2\sqrt{F_2}(n+1)\right) + M^2} - M, \quad (14.b)$$

ahol $K_2 = 2A_0 \sqrt{13l(l+1) - \alpha^2}$, $F_2 = 4A_0^2$.

Eredmények

A kidolgozott modell alapján kiszámoltuk több félnehéz barionnak a tömegspektrumát. A kapott eredményeket az 5. számú táblázat tartalmazza. Kiszámítottuk a barionok tömegspektrumait szingulett és tripllett állapotokban, valamint szintén megállapítottuk a spin-spin hasadást. Látható, hogy az általunk kapott eredmények jó pontossággal egybeesnek a kísérleti eredménnyel (vastaggal kijelöltek).¹⁵

Több barion még hiányzik az adatbázisból. Mivel ezek esetében nincsenek kísérleti adataink, nem tudtuk összehasonlítani eredményeinket velük, azonban az előzőek alapján bizakodhatunk, hogy az általunk kidolgozott modell itt is jó eredményeket fog adni.

5.számú táblázat. A barionok tömegspektrumai

Barion	$^3S_{1/2}$ (MeV)		$^1S_{1/2}$ (MeV)		$^3S_{3/2}$ $^1S_{3/2}$ (MeV)		$^3P_{3/2}$ (MeV)		$^1P_{1/2}$ (MeV)		$^3P_{1/2}$ $^1P_{3/2}$ (MeV)	
	n=1	n=2	n=1	n=2	n=1	n=2	n=1	n=2	n=1	n=2	n=1	n=2
Ξ^{++}_{cc} (ccu)	3513 3512	4732	1745 1740	2416	1768 1772	2316	-	5604	-	2881	-	2723
Ξ^+_{cc} (ccd)	3512 3518	4730	1744 1748	2415	1768 1770	2315	-	5603	-	2879	-	2724
Ω^+_{cc} (ccs)	3441 3739	4650	1695 1987	2356	1746 1752	2294	-	5518	-	3629	-	1889

¹⁵ Claude Amsler: *Review of Particle Physics. Particle Data Group*. Physics Letter B. 2008, 667. 1-5.

$\mathcal{E}_{bb}^0$ (ccd)	1510	2238	625	934	885	1304	–	2808	–	1168	–	1640
$\mathcal{E}_{bb}^a$ (bbd)	1509	2237	624	933	885	1304	–	2807	–	1167	–	1640

Összefoglalás

Az elemi részecskék vizsgálata a mai tudományos világ egyik kihívása közé tartozik. Hisz ahhoz, hogy ezeket a részecskéket vizsgáljuk, újabb és újabb modelleket és megközelítéseket kell kidolgozni. Úgy gondolom, hogy kitűzött célunkat sikeresen megvalósítottuk, hisz sikerült kidolgozni egy olyan kvazirelativisztikus modellt, melynek a segítségével ki tudtuk számítani néhány félnehéz barion tömegspektrumát és spin-spin hasadását. Mint azt láthatjuk a táblázatokból, a kapott eredmények nagyon jó pontossággal egyeznek a kísérleti adatokkal, vagy más kutatók által kidolgozott modell eredményeivel. Az általunk bemutatott megközelítésnek egyik legnagyobb előnye, hogy a spin-spin és spin-orbitális kölcsönhatások már a legelejétől fogva be voltak építve az egyenleteinkbe, így semmilyen új paraméter bevezetésére nem volt szükség.

Mivel most olyan barionokat vizsgáltunk, amely két nehéz és egy könnyű kvarkból állnak, ezért fontosnak tartom az elmélet kibővítését, hogy a továbbiakban bármilyen barion tömegspektrumát is le tudjuk írni, függetlenül attól, milyen kvarkokból áll.

A részecskefizika nemcsak az elemi részecskék leírásáról szól, hanem ezen elemi részecskék között ható erők vizsgálatáról is. Ezért további céljaim közé tartozik egy olyan relativisztikus modell kidolgozása, amely alkalmas arra, hogy leírjuk a kvarkok közötti kölcsönhatás hordozóit: a gluonokat és a hibrid részecskéket.

Irodalomjegyzék

- Armin Wachter – Henning Hoerber: *Repetitorium Theoretische Physik*. Berlin, Springer, 1998. 538 S.
- Claude Amsler: *Review of Particle Physics. Particle Data Group*. Physics Letter B. 2008, 667. 1-5.
- Claude Semay – Fabien Buisseret – Florian Stancu: *Charm and bottom baryons masses in the combined $1/N_c$ and $1/m_Q$ expansion versus the quark model*. Phys. Rev., D. 2008, 78. 076003.
- David Alba – Horace Crater – Luca Susanna: *Hamiltonian Relativistic Two-Body Problem: Center of Mass and Orbit Reconstruction*. J. Phys. A: Math. Theor. 2007, 40. 9585.
- Давидов Олександр Сергійович: *Квантовая механика*. Москва, Наука, 1973. 704 с.
- Eyvind Wichmann – Ferdinand Cap – Charles Kittel: *Quantenphysik*. Braunschweig, Vieweg, 1985. 265 S.
- Horace Crater – Cheuk-Yin Wong: *Magnetic states at short distances*. Phys. Rev., D. 2012, 85. 116005.
- Horace Crater – Jin-Hee Yoon – Cheuk-Yin Wong: *Singularity Structures in Coulomb-Type Potentials in Two Body Dirac Equations of Constraint Dynamics*. Phys. Rev. D. 2009, 79. 034011.
- Horváth Árpád: *Lássuk a részecskéket*. Fizikai szemle. 2005, 8. 261.

- Joseph P. Day – Zoltán Papp: *Treatment of broken symmetry in the Faddeev approach to the strange baryon spectra*. Phys. Rev. D. 2012, 85. 114042.
- Joshua Franklin Whitney – Horace Crater: *Baryon Spectrum Analysis using Dirac's Covariant Constrain Dynamics*. Phys. Rev., D. 2014, 89. 014023.
- Jörn Bleck-Neuhaus: *Elementare Teilchen. Bd. 2: Von den Atomen über das Standard-Modell bis zum Higgs-Boson*. Berlin, Springer, 2010. 750 S.
- Киселев Владимир – Лиходед Александр: *Барионы с двумя тяжелыми кварками*. Успехи физических наук. 2002, 172/5. 497-550.
- Marek Karliner – Shmuel Nussinov: *The doubly heavies: $\bar{Q}\bar{Q}qq$ and $Q\bar{Q}q\bar{q}$ tetraquarks and QQq barions*. Journal of High Energy Physics. 2013, 1307. 153.
- Рубіш Василь – Лазур Володимир – М. Меліка: *Метод ВКБ і релятивістичні потенціальні моделі*. Вісник Львів. УН-ТУ. 2003, 36. 67-76.
- Шпеник Олександр – Фекете Юрій – Кіс Ярослав: *Застосування теорії потенціальних моделей до розрахунків спектру мас глюболів*. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Фізика. 2001, 9. 144-149.
- Шпеник Олександр – М. Меліка: *Електромагнітна різниця мас мезонів*. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Фізика. 2001, 9. 150-154.
- Tursunov, E. M.: *Spectrum of the excited N^* and Δ^* baryons in a relativistic chiral quark model*. Phys. Rev. D. 2012, 90. 074015.

VARGA BENCE: PÉNZINTÉZETI BUKÁSOK A XX. SZÁZADFORDULÓ IDŐSZAKÁBAN MAGYARORSZÁGON - SZTE-GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR, KÖZGAZDASÁGTANI D.I. (Lektorálta: Dr. Melles Hagos Tewelde)

---

1. Bevezetés

A pénzügyintézetek fizetéseképtelenségének, bukásának vagy csődhelyzetének előfordulása nem új jelenség. Magyarországon az első pénzügyintézeti bukások között említhető a Győri Takarékpénztár, mely már 1847-ben elzálogosította értékpapírjait az Osztrák Nemzeti Banknál, majd az 1848. évi szabadságharc alatt bekövetkezett tömeges betétkivonások következtében értékpapírjainak eladására kényszerült, tartaléktőkéjét és részvénytőkéjét pedig teljes egészében elvesztette. Ezen, részben külső körülmény mellett természetesen számos egyéb tényező (pl. kockázatvállalási hajlandóság túlzott megnövekedése, külső- és belső csalás, nem kellően hatékony „önellenőrzés” stb.) is hozzájárult a pénzügyintézetek bukásához, melyekkel kapcsolatban megelőző szerepet tölthetett volna be egy intézményesült felügyeleti szerv jelenléte. A XIX. század közepén azonban a pénzügyi felügyelés gondolata még nem talált széles körű támogatásra (Vargha, 1896:122), hiszen intézményesült formában elsőként az 1892-ben létrejött Magyar Takarékpénztárak Központi Jelzálogbankja rendelkezett felügyeleti funkcióval, ti. tevékenysége során kizárólag olyan takarékpénztárral létesített üzleti kapcsolatot, amely vállalta, hogy a Jelzálogbank éves rendszerességgel felülvizsgálhatja teljes üzletvitelét, mérlegét (Botos, 2002:39). Ezen „kizárólagosság” ugyanakkor azt is jelentette, hogy amely takarékpénztár nem létesített a Jelzálogbankkal kapcsolatot, az nem is tartozott revízió alá. Az első integrált felügyeleti „csúciszerv”, a Pénzügyintézeti Központ létrehozatalára pedig még hosszú éveken (1916) keresztül kellett várni, és akkor is – legalábbis kezdetben – működését a Jelzálogbank „önkormányzati” jellegű működése jellemezte.

Bukások ugyanakkor nem kizárólag a takarékpénztáraknál, hanem más pénzügyi intézménytípus (pl. bank, földhitelintézet, szövetkezet) esetében is előfordultak, és főként a „Gründerzeit” időszakát követően váltak számottevővé. A pénzügyi felügyelés kialakításához természetesen a pénzügyintézeti bukások mellett számos más tényező hozzájárult, melyek közül megemlíthető, hogy a bankok tekintetében a XIX. század második felében megkezdődött egyfajta koncentrációs folyamat, amely a bankok méretének, gazdasági súlyának növekedése által hatott sürgetőleg a felügyelés megszervezésére. A koncentrációs folyamat eredményeként 1913-ra már a legnagyobb ipari-, bányá-, kereskedelmi-, és közlekedési vállalatok néhány hazai nagybank érdekkörébe tartoztak; az öt legnagyobb budapesti bank érdekkörébe ugyanebben az évben 225 nagy ipari részvénytársaság tartozott mintegy 711 millió korona alaptőkével, amely az összes részvénytársasági formában működő bányá- és iparvállalat tőkéjének összegéhez viszonyítottnak 51%-ot jelentett, így a magyar bankszféra jelentősen megnövelte befolyását a hazai gazdaság irányításában (Tomka, 1999:47 és Botos, 1994:25). A felügyelés kialakítását támogatta továbbá azon körülmény is, hogy ebben az időszakban a külföldi tőke számottevő megjelenése és a megnövekedett alapítási hajlandóság folytán számos pénzügyintézet alakult, és 1901-re már 987 bank és takarékpénztár működött hazánkban, melyek száma 1905-re elérte az 1183-at (Müller et al., 2014:9). Az 1911. évben mintegy 200 új pénzügyintézet alakult, összehasonlításként megemlíthető, hogy Ausztriában ugyanebben az évben összesen 67 pénzügyintézet működött (Éber, 1911:797). Mindezen tényezők jelentős hatást gyakoroltak a felügyelés megszervezésére, a Székelyegyleti Első Takarékpénztár 1901. évi csődjét követően Udvarhely vármegye képviselői a parlament pénzügyi bizottságában már egyenesen követelték a pénzügyintézetek állami ellenőrzését (Szász, 1966:136).

A következőkben kíséreljük meg bemutatni, hogy milyen okokra visszavezethetően, milyen intézményeknél következtek be bukások, a vizsgálat fókuszát elsősorban a XX. század fordulójának időszakára, illetőleg az azt megelőző néhány évtizedre helyezve. A tanulmány arra törekszik, hogy a korabeli gazdasági viszonyokat, a pénzüintézetek helyzetét elsősorban a korabeli szellemiségnek megfelelően a kor szakértőinek vonatkozó véleménye alapján mutassa be.

2. Pénzüintézeti bukások előfordulása

Az 1869-1887-ig tartó időszakban mintegy 32 takarékpénztár került csődhelyzetbe, melyek között voltak méretüket tekintve kisebb intézmények (pl. Cservenkai-, Eszék-Alsóvárosi-, Püspökladányi Takarékpénztár stb.), valamint nagy múltra visszatekintő, jelentékeny méretű takarékpénztárak egyaránt (pl. Aradi-, Máramarosszigeti-, Újvidéki Takarékpénztár stb.), melyek természetesen eredményeztek egyfajta bizalomcsökkenést is (Blum, 1899:745). Pénzüintézeti bukások a későbbi években is előfordultak, pl. a Székelyegyleti Első Takarékpénztár jutott csődhelyzetbe 1901-ben (Szász, 1966:123), ezzel összefüggésben a többi pénzüintézettel kapcsolatos bizalom megrendülését szemléltetik id. Daniel Gábor főgondnok, Udvarhely vármegye főispánjának az 1903. évi vargasi zsinat megnyitó beszédében elhangzott szavai, melyek szerint: „A székely-egyleti első takarékpénztár bukása érzékenyen érintvén egyházunkat, főképp a sz.-kereszturi egyházkörünket, ez ösztönzött engemet a kolozsvári pénzüintézetekbe, akkor nagy összegű betéteinknek részbeli felmondása iránt az Egyh. képv. tanácshoz előterjesztést tenni”, majd később hozzáteszi: „Különbent azt hiszem, most is osztják azon nézetemet, a mely szerint legbiztosabb a tőkepenzeinknek birtokba való befektetése, részben pedig biztos állami értékpapírokba” (Daniel, 1903:251). Mindazonáltal még 1912-ben is voltak olyan nézetek, melyek szerint nagyszabású visszaélések, bukások nem fordultak elő, és a new-york-i tőzsdekrach évét (1907) is relatíve kedvezően zártuk (Éber, 1912:64 és Domány, 1926:433).

Fizetéseképtelenség közeli állapotba kerültek az Aradon, Máramarosszigeten és Érsekújváron működő takarékpénztárak, melyek közül gazdaságtörténeti szempontból kiemelendő a Pesti Hazai Első Takarékpénztár megalakulását követően, a működését 1840. március 19. napján megkezdő, első takarékpénztárak között alapított Aradi (később Első Aradi) Takarékpénztár fizetéseképtelenség közeli állapotba kerülése (Vargha, 1896:102). Az 1848-ban létesített Érsekújvári Takarékpénztár az éveken keresztül kimutatott fiktív nyereségét, valójában pedig teljes alap- és tartaléktőkéjét, valamint a betétek egy részét is kifizette osztalékként (Blum, 1899:762). Az 1866-ban alapított Újvidéki Takarékpénztár és az 1869-ben megalakult Kiscelli Takarékpénztár bukását egyaránt a hűtlen kezelés, valamint spekuláció okozta. További példa az 1872-ben létesült és 1901-ben megbukott Soproni Építő és Földhitelbank, mely a tőzsdei spekulációk következtében már 1883-ban elveszítette saját tőkéjét, ennek ellenére további 11 évig működött jelentős összegű nyereséget kimutatva és ennek megfelelő osztalékot fizetve. Egyes pénzüintézetek olyan ügyleteket is kötettek, amelynek fedezeteként esetenként a szükséges összeg mindössze 10%-val rendelkeztek (Horváth, 1995:3).

A lakosság körében mindezek feszültséget eredményeztek, különösen nagy felháborodást válthatott ki a „Pápai Közlöny” 1899. október 22-i számában, a Kiscelli Takarékpénztár csődjére vonatkozóan megjelent hír, mely szerint „Tavaly, mikor a kiscelli takarékpénztár közel félmillió passzívával csődbe jutott, a szombathelyi törvényszék a két fővádlottat: Rosenberg Lajos igazgatót

és Ritt Károly könyvvezetőt letartóztatta. A kir. tábla ezt a határozatot megerősítette. Most, kilenc hónap mulva, a kuria elrendelte, hogy a két vádlottat bocsássák azonnal szabadon¹.

A „Magyar Paizs” 1901. december 19-i száma „Egy fűszerkereskedő szökése” címmel így számol be az Újvidéki Takarékpénztárnál elkövetett visszaéléseiről: „Nagy port vert föl a minapában Gutmann Arnold újvidéki fűszerkereskedő szökése, ki igen jelentékeny összeggel károsította meg a hitelezőit és számos hamis váltót helyezett el az újvidéki pénzügyintézeteknél. Eltűnése előtt egy újvidéki tőkepénzestől 8000 ke(o)ronát vett föl s ezenkívül mindenütt szerzett pénzt, ahol csak hajlandók voltak pillanatnyi pénzzavarából kisegíteni. A legerősebben érdekelt újvidéki takarékpénztár most egyik igazgatósági tagját ültette az üresen hagyott pénztárhoz, a többi érdekeltek pedig nyakrafőre leltároznak. A fedezetlen követelések meghaladják a 150 ezer koronát².”

A fentiekből láthatóan pénzügyintézeti bukások nagy számban előfordultak, melyek részben felháborodást, részben pedig bizalmatlanságot eredményeztek a lakosság és a gazdasági szereplők részéről. A következőkben mutatjuk be a bukások okait, az azokat előidéző belső és külső körülményeket.

3. Pénzügyintézeti bukások okai

A takarékpénztári bukások számos okra voltak visszavezethetők, melyek közül külső tényezőként említhető, hogy az 1848. évi szabadságharc következtében az úrbéri terhek megszüntetéséről szóló 1848. évi IX. törvénycikk 5. §-a³ kimondta a jelzálogkölcsönök jelentős részére a visszafizetési moratóriumot, mely rendelkezés a takarékpénztárak helyzetét rendkívül érzékenyen érintette, így azok egy része meglévő értékpapír állományát próbálta a megnövekedett kínálat következtében csökkent árfolyamon értékesíteni, illetőleg néhány takarékpénztár (köztük a Pesti Hazai Első Takarékpénztár is) rendkívüli segélyhez folyamodott, újabb hitelkihelyezéseket pedig szigorúbb hitelbírálati rend alapján, vagy némely takarékpénztár átmenetileg egyáltalán nem folyósított. Az 1873. Évi bécsi dózsdekrach szintén jelentős hatással volt a pénzügyintézetek helyzetére. A második búr háború (1899-1902) kitörésének híre kapcsán bekövetkező nemzetközi pénzszűke és ennek következményeként a hazánkban is jelentkező tovagyrúzó hatás, a külföldön elhelyezett záloglevelek hazaáramlása, valamint a külföldi tőke általánosan jellemzővé váló kiáramlása az ipari- és kereskedelmi vállalatok helyzetének ellehetetlenülése által a hazai pénzügyintézeti szektorra is jelentős nyomást gyakorolt. A pénzügyintézetek számára szintén külső tényezőként jelentkezett, hogy azok működésére az állam lényeges, érdemi befolyást nem gyakorolt (Halász, 1890:768). Szabályozásbeli hiányosságra utal, hogy az 1875. évi kereskedelmi törvény nem kellően proaktív, a pénzügyintézetek alapítására és működésére vonatkozóan túlzottan megengedő előírásokat tartalmazott. Így az ennek következtében létrejött, egyes esetekben a gazdasági létjogosultságot is nélkülöző nagyszámú pénzügyintézeti szereplő, a pénzügyintézetekre jellemző kedvezőtlen saját tőke-idegen tőke arány, az eszközök és források lejáratí összhangjának hiánya szintén

¹ A „Pápai Közlöny” XXVI. évfolyamának 6. száma (1899. október 22.), 5. o. alapján.

² A „Magyar Paizs” II. évfolyamának 51. száma (1901. december 19.), 5. o. alapján.

³ „Oly földbirtokos ellen, kinek birtokához e törvény kihirdetése előtt urbériség volt kapcsolva, a kereskedési viszonyokból eredő váltók kivételével, egyéb adóssági követelések, a törvény további rendeleteig fel nem mondhatók, és csupán a törvényes kamatok nem fizetése iránti követelések hajtathatnak be ellene bírói eljárás útján”. Az „urbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről” szóló 1848. évi IX. törvénycikk 5. § alapján.

hozzájárult a pénzüzetek bukásához, melyek mind erősítették egy intézményesült felügyeleti szerv létrehozásának szükségességét (*Teleszky, 1927:356 és Hantos, 1916:8*).

A pénzüzetekre vonatkozó szabályozásbeli diszkrepanciából következően a hazai pénzüzeti működésre jellemző volt, hogy a takarékpénztár és betéti bank üzleti tevékenysége sok esetben nem volt kellően elhatárolva (*Sugár, 1899:405 és Domány, 1926:435*), így előfordult, hogy a takarékpénztár a takarékbetétekből iparvállalatot is finanszírozott (*Teleszky, 1927:356*), ti. „...az azonban, hogy a mi takarékpénztáraink nem valódi takarékpénztárak, igazán nem szorul hosszas bizonyításra. De ép mert nem azok, mert a jelzálogos, az agrárhitel, a mobilier, a magánbankári és a depositüzletet egyesítve látják el [...] ökonomikus viszonyainak továbbfejlődését kiváló módon az ő jövőbeli gestiójuk fogja befolyásolni” (*Blum, 1899:745*). Példaként említendő a Pozsonyi Takarékpénztár, mely már működésének korai szakaszában két iparvállalat finanszírozásában is jelentős szerepet vállalt, a Pozsony vonzáskörzetében található Malomvölgy-társulat több malom építéséhez annak hiteleit vette igénybe, valamint a Pozsony-Nagyszombat közötti vasútvonal kiépítéséhez is aktívan hozzájárult (*Vargha, 1896:117*).

A pénzügyi intézmények jelentős meghatározásbeli hiányosságára utal azon vélemény, mely szerint: „Azt se tudjuk jóformán, hol kezdődik a pénzüzet és hol végződik a magánbankári tevékenység” (*Hantos, 1916:7*). Mindezekből következően a lakosság körében sem jelentkezhetett különbségtétel ezen pénzügyi intézmények tekintetében: „tapasztaljuk, hogy népünk a takarékpénztár, bank és hitelintézet elnevezések között nem distingvál és teljes bizalommal viszi pénzét a legközelebbi intézethez” (*Blum, 1899:758*). „A bankok rávetik magukat a takarékbetéti üzletágra, a takarékpénztárak a bankszerű üzletre. A csoportosítás, amely földhitelintézetek, bankok és takarékpénztárak között különböztet, történeti reminiscencia csupán...” (*Hantos, 1930:677*) A fogalmak tisztázatlanságára utal továbbá, hogy: „a pénzüzet fogalmát, mibenlétét [...] mély homály fedi. Részvénytársasági, szövetkezeti formát, közkereseti társaságot vagy csak egyszerű természeti személyt tételez-e fel a pénzüzet? Nem tudjuk.” (*Hantos, 1916:23*)

A pénzüzeti bukások okait a közgazdász *Berényi Pál (1899:240-250)* három tényezőre vezette vissza. Egyrészt a felügyelet és ellenőrzés hiányára, melynek következtében a könyvelés valódisága nem volt biztosított, másrészt a felületességre és „vétkes tudatlanságra”, melyek alapján az igazgatóság az irányítást, a felügyelő bizottság pedig az ellenőrzést nem végezte megfelelően, harmadrészt pedig a vezérigazgató felé irányuló „vak bizalomra”, mely az előbbiekhöz hasonlóan szintén a „hamis ügyletek” megkötéséhez járult hozzá. Mindezek következtében a takarékpénztárak reformjának legfontosabb elemeit *Berényi* a „tudatlanság” kiküszöbölésében és az ellenőrzés fokozásában látta. Hasonlóan fontosnak ítélte a felügyeleti ellenőrzést a jogász, közgazdász *Halász Sándor* (a Magyar Királyi Postatakarékpénztár korabeli titkára és a Magyar Közgazdasági Társaság igazgatója) is, a takarékpénztárakkal kapcsolatos reformkérdések elemzésénél megjegyzi, hogy: „S tényleg az ellenőrzés hatályossága képezi nézetünk szerint a takarékpénztári reform sikerének kulcsát” (*Halász, 1890:783*).

A pénzüzetek irányában megjelenő felügyeleti bizalommal kapcsolatban *Hantos Elemér* államtitkár, a Pénzüzetek Országos Egyesületének korabeli elnöke is felhívta a figyelmet annak túlzott mértékben való érvényesülésének veszélyeire, ti. a „bizalom csak [...] emberi vonás és nem munka”, továbbá meghatározta a jelenleg is érvényes proaktív pénzügyi felügyelés lényegét: „Az igazi, az ideális revízió feladata nem a visszaélések okainak utólagos megállapítása, hanem azok megelőzése és csírájukban való elfojtása, legértékesebb része pedig az a kioktatás, melyben a központból jövő, sokat látott és tapasztalt szakértő, az intézet tisztikarát, igazgatóságát és felügyelő-bizottságát részesíti” (*Hantos, 1916:19*). *Halász* a takarékpénztárak

által kezelt betétek nagyságának, illetőleg a takarékpénztárak alaptőkéjének (és tartaléktőkéjének) egymáshoz viszonyított arányának elégtelenségére, valamint a betétek elhelyezésének nem megfelelő módjára világított rá, mellyel kapcsolatos felügyeleti beavatkozás azonban több tekintetben is nehezen kivitelezhetőnek bizonyult, illetőleg kérdéseket vetett fel. Egyfelől a kezelt betétek és tőkeelemek aránya esetleges meghatározásának szükségességével kapcsolatban kételyek merültek fel, másfelől – éppen az előzőek következményeként – ilyen jellegű beavatkozás fontossága másodlagosnak volt tekinthető a betétek elhelyezésének módjával szemben (*Halász, 1890:773*). Ellentétben például az angol vagy francia takarékpénztárakkal, a hazai, de a német és olasz takarékpénztárak esetében sem volt követelmény a megtakarítások állampapírba való elhelyezése. Ezen megfontolásnak kevésbé a megengedőbb, liberális gazdaságfilozófiai megközelítés, mint inkább az érzékelhető politikai-gazdasági bizonytalanság nyújtott alapot, melynek következtében a takarékpénztárak prudens működésére kedvezőtlen hatást gyakorolt volna az állampapírokba történő elhelyezés, így a takarékpénztárak számára közvetlenül is kínálkozott a kockázatosabb befektetések felkutatása iránt, esetenként túlzott kockázatot vállalva és fizetéseképtelenséget idézve elő. Természetesen a kockázatkerülő elhelyezés nehézsége a takarékpénztárak mellett valamennyi pénzügyintézetnél megjelent, esetükben azonban az állampapírokba történő elhelyezés követelmény jellegű előírása nyilvánvalóan nem merülhetett fel.

Tekintettel arra, hogy a szövetkezeti háttérű intézmények esetében is jelentékeny számban előfordultak bukások, a relatíve nagyobb lakossági bizalom kialakulásának nem a szövetkezetek más pénzügyi intézményekhez képest stabilabb működése, hanem inkább társadalmi háttere (helyi gazdaságfejlesztés, társadalmi-szociális célok támogatása stb.) lehetett az oka. A szövetkezeti háttérű intézményeknél tapasztalt nagyobb lakossági bizalom vezethetett el arra, hogy a felügyelési igény elsősorban inkább eltérő típusú pénzügyi intézményeknél jelent meg. A szövetkezeti bukások tényével kapcsolatban ugyanakkor – tekintettel a szövetkezetek magas számára – nem fogalmazódott meg egyértelmű negatív érzet, Éber Antal politikus, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara, valamint a Magyar Közgazdasági Társaság későbbi elnöke 1912-ben így írt a bekövetkezett szövetkezeti bukásokról: *„...a nagy pénzcrisis szerencsére elsöpört egynehányat, a melyeket feltámasztani nagyon felesleges”* (Éber, 1912:58).

A szövetkezeti háttérű intézményekhez hasonlóan a takarékpénztárak esetében is magasabb bizalom mutatkozott, melynek oka szintén a takarékpénztárak alapvető funkciójában keresendő. Ahogyan azt a nürnbergi példára, a hazai alapítású pénzügyintézetek tekintetében az elsők között⁴ létrehozott Brassói Általános Takarékpénztár működésének 1836. január 1-i megkezdése kapcsán alapelveként megállapították, ti. hogy a takarékpénztár *„kizárólag emberbaráti céllal életre hívott intézet a takarékoskodást a szegénység elleni küzdelem eszközének tekintette, üzleti nyereségét pedig segélyekre és a brassói kórház támogatására fordította”* (Soós, 1993:115); továbbá a rászoruló lakosság számára jótékonyági alap került létrehozásra. A takarékpénztárak mindezek mellett *„nem szegényeket, kórokat ápoló intézetek, hanem inkább az elszegényedésnek,*

---

4 Nem önálló, fióktelep formájában működő takarékpénztárak már korábban, 1827-től megjelentek, ezen takarékpénztárak az 1818-ban Bécsben alapított Első Osztrák Takarékpénztár fiókjai voltak (jellemzően a nagyobb városokban, pl. Eszéken, Érsekújvárott, Győrött, Pozsonyban, Szegeden, Zólyomban összpontosulva), melyeknek többsége ugyanakkor az igénybevétel alacsony szintje, vagy önálló takarékpénztár létesítése miatt néhány éven belül megszűnt. A hazai takarékpénztárak „fiókosodására” nem volt példa, egyedül a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár alapszabálya tartalmazott erre vonatkozó utalást, mely szerint Hódmezővásárhelyen, Szentesen és Csongrádon fog felállítani fiókpénztárat, erre azonban a gyakorlatban jelentősebb igény hiányában nem került sor. A fiókok felállítása hozzájárulhatott volna a takarékpénztári működési forma terjesztéséhez és népszerűsítéséhez különösen a kisebb, önálló takarékpénztár létrehozásához nem kellően előkészített vidéki városokban. Ezen cél ugyanakkor a takarékpénztárak számának későbbi növekedéséből következően megvalósult (Vargha, 1896:83-125).

inségnek óvó eszközei..." (Vargha, 1896:88). Ugyanakkor ezen alapvető funkció a takarékpénztári működést elsősorban annak kialakulása kezdeti időszakában jellemezte, Fáy András korabeli Pest megyei táblabíró, a már földrajzilag az ország központi részén működő Pesti Hazai Első Takarékpénztár alapítója által megfogalmazott elvek, melyek szerint a takarékpénztár egy „közép számára felállítandó takarékpénztár” és „emberbaráti célokat megvalósító intézet” legyen, valamelyest elhalványultak a későbbi években, és inkább az üzleti nyereséget előtérbe helyező működés térhódítása vált jellemzővé (Soós, 1993:115-116 és Berényi, 1899:240). Az üzleti jellegű működés térnyerését, a humanisztikus jelleg fokozatos háttérbe szorulását Vargha (1896:102) arra vezette vissza, hogy Ausztriával és Németországgal szemben, ahol a takarékpénztárak többnyire községi alapon szerveződtek, nálunk ezzel szemben a községi jellegű, önálló működés nem alakult ki és a szabad királyi városainknak sem volt valódi autonómiájuk, hanem a királyi kamara ellenőrzése alatt álltak. Ebből következően az adók mértékére, költségvetésre vonatkozóan sem rendelkeztek semmiféle befolyással, így önállóságuk fokozására és bevételeik növelésére a takarékpénztárakat vették igénybe.

A bekövetkezett bukásokkal kapcsolatban általánosságban az a vélemény alakult ki, hogy a pénzügyintézeteket a „hűtlen kezelés, a tudatlansággal karöltve járó meghunyászkodó bizalom, a vezetők és ellenőrző faktorok könnyelműsége meg lelkiismeretlensége, végül annak a kellő bírálatnak a hiánya, a mely nélkül nem lehet arányban tartani valamely pénzügyintézet szorgalmazta üzletágak hitelszükségeit, döntötte pusztulásba” (Berényi, 1899:238). Ezekben az években a felügyeleti ellenőrzés gondolata még a gyakorlati megvalósítás oldaláról visszhang nélkül maradt annak ellenére, hogy 1876-ban Széll Kálmán korabeli pénzügyminiszter is hangsúlyozta a pénzügyintézeti szabályozás szükségességét (Hantos, 1916:70), az elkövetkező években bekövetkező sorozatos pénzügyintézeti bukások következtében azonban ezen gondolatok ismételtelen előtérbe kerültek.

A további pénzügyintézeti bukások előfordulásának megelőzése érdekében a miskolci Kereskedelmi és Iparkamara az 1889. évben értekezletet tartott a vonzaskörzetébe tartozó pénzügyintézetek bevonásával. Az értekezleten több pénzügyintézeti reformot érintő kérdés merült fel, úgymint a pénzügyintézetek tőkehelyzetének (pl. jegyzett tőke, tőketartalék), valamint igazgatósága, felügyelő bizottsága ellenőrzésének szükségessége, illetve egyes számviteli kérdésekkel (pl. mérleg összeállítás) kapcsolatban felmerült javaslatok kerültek megvitatásra. A napirend keretében tárgyaltak egy önálló ellenőrző szerv felállításáról és a miskolci, alapvetően regionális szintű értekezlet országos szintre történő kiterjesztéséről. Az értekezleten azonban valamennyi felmerült kérdésre egyhangúan elutasító döntés született, a vidéki pénzügyintézetek működését megfelelőnek, kockázatoságukat működésük szempontjából alacsonynak ítélték. A miskolci értekezlet ugyan végeredményét tekintve felügyelési szempontból nem nyújtott előrelépést, a pénzügyintézeti résztvevők több olyan felismerésre jutottak, melyek meghatározók voltak későbbi fejlődésük tekintetében, és így közvetett módon felügyeleti történeti szempontból is. Az értekezleten ugyanis nyíltan megfogalmaztak több olyan problémát, melyek fennállásában a bukások kialakulását látták. A pénzügyintézetek bukásának okát több tényezőre, így különösen a lejáratí összhang hiányára, a takarékpénztárak létrehozásának eredeti szándékától eltérő működésére (társadalmi-szociális célok háttérbe szorulása a nyereségszerzéssel szemben), valamint a nagyszámú piaci szereplő következtében kialakuló éles verseny miatti relatíve magas fizetett kamatokra vezették vissza. Mindazonáltal az „értekezlet mindenféle állami beavatkozást nemcsak szükségtelennek, hanem egyenesen károsnak tartott” (Jirkovsky, 1945:172-175). A résztvevő pénzügyintézetek mindössze egyes ügykezelési és könyvelési szabályokat kidolgozó és

ellenőrző, autonóm módon szervezett központi intézmény létesítését tartották elfogadhatónak, amely a javaslatokat nem teljesítő pénzügyi tagokat szervezetéből kizárja.

4. Összegzés

Számos pénzügyi intézmény került fizetésképtelenség, vagy fizetésképtelenség közeli állapotba a XX. századforduló időszakában Magyarországon. A fizetésképtelenség okai között találhatunk külső, pénzügyi intézményektől független tényezőket, mint például a(z) (korábbi évtizedekben kitört) 1848. évi szabadságharc, az 1873. évi bécsi tőzsdekrach az 1899-1902 között lezajlott második búr háború vagy az 1907. évi new-york-i tőzsdekrach. A relatíve fiatal pénzügyi szereplők nyilvánvalóan nem lehettek felkészülve ilyen méretű gazdasági sokkokra, hiszen számos pénzügyi intézmény mindössze néhány éves múlttal rendelkezett. Szintén külső okként említendő a pénzügyi felügyelet, ellenőrzés és a megfelelő pénzügyi szabályozás hiánya. A korabeli forrásokból olvashatjuk, hogy a lakosság (és a gazdasági szereplők) számára nem volt egyértelmű a bank, takarékpénztár és szövetkezet közötti működésbeli különbség, melyhez hozzájárult, hogy ezen pénzügyi intézmények tevékenysége sem volt elhatárolt, hanem az eredendően „szétválasztott” tevékenységek összemosódtak, melyben már tetten érhetők bizonyos etikai kérdések is. Gazdaságtörténeti munkánál ebben a tekintetben érdemes lehet párhuzamot vonnunk a jelenkori eseményekkel, hiszen a 2008-as gazdasági-pénzügyi válság egyik fő okaként a Glas-Steagall törvény hatályaon kívül helyezése említhető, mely törvény korábban biztosította a kereskedelmi bankok és befektetési bankok tevékenységének külön választását. Magyarországon a XX. századforduló időszakában, vagy azt megelőzően sem volt szabályozva a bankok, takarékpénztárak és szövetkezetek által végezhető tevékenység, mégis, az eredetileg konkrét működési céllal létrehozott pénzügyi intézményeknél a későbbiekben (külső és belső körülmények hatására) megváltoztatott üzleti modell rendkívül súlyos következményekkel járt.

A pénzügyi intézményi bukások számos esetben ugyanakkor belső működési okokra voltak visszavezethetők, melyek közül kiemelendő a felügyelő bizottság, belső ellenőrzés nem megfelelő működése, valamint az igazgatóság és az ügyvezetés nem kellően felelős tevékenysége. Így kerülhetett sor a spekulációkra, nagyobb kockázatvállalási hajlandóság térnyerésére, túlzott (és indokolatlan) osztalékfizetésre, melyekkel kapcsolatban szintén megjelenhetnek etikai vonatkozások is.

A bukások belső működési okai tekintetében korlátot szabhatott volna egy intézményesült felügyeleti szerv, melynek létrehozatalára azonban csak lassan, több lépésben került sor.

Felhasznált irodalom

- Berényi Pál (1904): *Recenzió Halász Sándor: A pénzügyi betétek biztonsága, különös tekintettel a takarékpénztárakra c. könyvével kapcsolatban.* Közgazdasági Szemle, Budapest. XXVIII. évfolyam, pp. 395-398.
- Blum Brúnó (1899): *Pénzgazdaságunk és a vidéki intézetek.* Közgazdasági Szemle, Budapest. XXIII. évfolyam, pp. 740-764.
- Botos János (1994): *A magyarországi pénzügyi intézmények együttműködésének formái és keretei.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Botos János (2002): *A magyarországi jelzálog-hitelezés másfél évszázada.* Szaktudás Kiadó Ház Rt., Budapest.

- Daniel Gábor (1903): *id. Daniel Gábor főgondnok megnyitó beszéde*. Keresztény Magvető, XXXVIII. évfolyam, 5. füzet, pp. 249-253.
- Domány Gyula (1926): *Bankpolitika, különös tekintettel a hitelpolitikára*. Közgazdasági Szemle, Budapest. L. évfolyam, pp. 432-457.
- Éber Antal (1911): *A pénzügyintézetek revidiójáról*. Közgazdasági Szemle, Budapest. XXXV. évfolyam, pp. 795-805.
- Éber Antal (1912): *Közlemények és ismertetések: A pénzügyintézetek revidiója. Vita*. Közgazdasági Szemle, Budapest. XXXVI. évfolyam, pp. 55-65.
- Halász Sándor (1890): *Takarékpenztári reformkérdések*. Nemzetgazdasági Szemle, Budapest. XIV. évfolyam, pp. 767-783.
- Hantos Elemér (1916): *A pénzügyintézeti reform: A Pénzügyintézeti Központ törvényének és alapszabályainak jegyzetes szövegével*. (2. bővített kiadás) Kiadta: Pénzügyintézetek Országos Egyesülése, Budapest.
- Hantos Elemér (1930): *Hitelszervezetünk változásai a háború után*. Közgazdasági Szemle, Budapest. LIV. évfolyam, pp. 675-685.
- Horváth Zoltán (1995): *ifj. Fiandorffer Ignác élete és munkássága (1816–1891)*. II. rész. Soproni Szemle, Sopron. XLIX. évfolyam, 2. szám.
- Jirkovsky Sándor (1945): *A magyarországi pénzügyintézetek története az első világháború végéig*. Athenaeum Kiadó, Budapest.
- Müller János ☒ Kovács Tamás ☒ Kovács Levente (2014): *A Magyar Bankszövetség története*. Tarsoly Kiadó, Budapest.
- Soós László (1993): *Az Osztrák Nemzeti Bank, 1816-1851*. In: Bácskai Tamás (szerk.): *A Magyar Nemzeti Bank története I.: Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig (1816-1924)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, pp. 81-154.
- Sugár Ignác (1899): *Pénzügyintézetek reformja*. Közgazdasági Szemle, Budapest. XXIII. évfolyam, pp. 403-425.
- Szász Zoltán (1966): *A magyar kormány tervei a nemzetiségi pénzügyintézetek állami ellenőrzésére (1902-1904)*. Századok, Budapest, pp. 118-137.
- Teleszky János (1927): *A magyar állam pénzügyei a háború alatt*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Tomka Béla (1999): *Érdek és érdektelenség. A bank-ipar viszony a századforduló Magyarországon, 1892-1913*. Multiplex Media – Debrecen U.P., Debrecen.
- Vargha Gyula (1896): *A magyar hitelügy és hitelintézetek története*. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest.

**VARGA SZAMANTA JUDIT: A ROMÁK ÉS A TÖBBSÉGI MAGYAR
TÁRSADALOM A KEZDETEKTŐL A NAPJAINKIG - ZSKF KOMMUNIKÁCIÓ
(Lektorálta: Dr. Nagy László)**

Tézis: A Holokausztot követően a társadalom magába itta a fajelméletet, megszületett a szólásszabadsága és ez ettől kezdve felerősíti a társadalomban a náci ideológiát, melyet a felvilágosult és a nyugati mintát követő ember sem tud teljesen levetkőzni.

1., A roma/cigány, mint kisebbség szerepe, helye a háború(k) előtti Európában.

A romák egyik csoportja évszázados vándorlásaik során, magyar területen az 1400 évektől mérhető letelepült etnikumként. Két teória létezik az eredendő származásukról: az egyik elmélet Indiából származtatja, a másik elmélet szerint indoeurópai eredet is létezhet (ez a nyelvre hivatkozik). A vándorló életforma miatt ebben az időben kialakultak olyan mesterségek, melyeket csak a romák sajátítottak el, ebből következik, hogy a társadalomban a romáknak lett volna szerepük, azonban ezt a helyet a nem roma vagy többségi társadalom úgy próbálta zsigerből betölteni, hogy azt maguk sem tudták, érthették. A megkülönböztetési kényszer, mint tulajdonsága az embernek rákényszerítette önmagát a kirekesztésre, ami a nem ismerésből és a féltékenységből fakad. Valójában már a megérkezés pillanatától kezdve elkezdődött a kirekesztés az emberi eredendő (nem tanult) tulajdonságok következtében. A cigányok belekényszerültek a következő évszázadokban az „alantas” munkába, amit a nem roma társadalom nem végzett el, a szerencsésebbek zenészként, vándoréletmódot tovább folytatva éltek, a legrosszabbul jártak pedig a ma már „megélhetési bűnözés”-nek nevezett életmódot választották.¹

2., Romák az 1. világháború előtt és idején

Kutatások és az irodalom is alátámasztja, hogy a romák részt vettek a Mohácsi csatában, a Bocskai szabadságharcban, az 1848-49-es forradalomban és szabadságharcban. Ennek ellenére még mindig nem alakult ki a „Mi” tudat, még mindig az a társadalmi tudat létezett, hogy mi, mint magyarság és ők, mint „betolakodó” cigányság. Az első fordulópont, amikor egy szervezett társadalomként működött a magyar, az I. világháború volt. Nem számított az etnikai-, kulturális különbség. Egységként harcoltunk. A romákat is behívták a frontra és harcoltak a közös cél érdekében.² Számomra érdekes, hogy a kényszerhelyzet hogyan változtatja meg az identitását egy népnek. A cigánykérdés korántsem volt olyan horderejű tényezője a közbeszédnek, mint a zsidókérdés. Bár idénymunkásként, vándoriparosként, kereskedőként vagy éppen muzsikusként sok tízezer roma kapott fontos szerepet a helyi közösségek életében, a többségi társadalom egy része rasszista előítéletekkel viseltetett a cigányokkal szemben. A Horthy-korszak cigánypolitikája sokban hasonlított a német helyzetre. A romaügy magyar területen is közbiztonsági kérdésnek számított, a politikai elit alig törődött vele. A rendészeti fellépés itt is az úgynevezett "kóbor cigányokra", azaz vándorló, állandó munkával nem rendelkező romákra

---

¹ Binder Máttyás: "Elképzelt kultúra". A roma/cigány kultúra egy lehetséges értelmezése és félreértelmezései. In: Eszmélet. 22. évf. 86. sz. (2010. nyár) 172-195. o.; Ligeti György: A cigányok Magyarországon. In: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/altalanos/kortanc_sorozat/magyarorszag_i_ciganyok/pages/002_tortenelem.htm; Nagy László: „Roma identitás – Roma Történelem Magyarországon” c. kerekasztal-beszélgetés az MTA Jakobinus termében. In: Történelempedagógiai Füzetek. 29.szám, 101-107.o., Bp., 2009 és <http://vilagszabadsag.hu/index.php?f=667>

² D. Szakács Anita: Egy cigányprímás naplója az első világháború borzalmairól - http://multkor.hu/20090903_egy_ciganyprimas_naploi_az_első_vilaghaboru_borzalmairól

korlátozódott. A húszas években hazánkban is születtek új, cigányellenes rendeletek. 1928-tól évente kétszer előírt országos "cigányrazzia" keretében gyűjtötték össze a vándorcigányokat, majd kitoloncolták, vagy szigorított dologházakba zárták őket. 1931-ben megnehezítették számukra az iparendélyek kiadását. ³ Radikális javaslatokból Magyarországon sem volt hiány. ⁴ Szándékosan nem engedték a cigányokat az oktatás és az ipar területeire.

3., A romák helyzete a két világháború között

A két világháború közötti időszak abszolút kaotikus és zavart. Szenvedünk a lecsatolt területek miatt. Hatalmas veszteség ért minket, elkezdődik a „bűnbak” keresése és lassan világossá válik a nép számára, hogy a zsidóság hatalmas veszélyt jelent gazdasági szempontból a magyarságra. Mindeközben Adolf Hitler Németországban hatalomra jut az ottani gazdasági válság és a nép által megalkotott „megváltó” kép tükrében. Hitler már az Európánéző veszélyként látja a zsidóságot. Elkezdődik a zsidók nevén nevezése, fajként titulálják őket, kutatják, hogy milyen területeken dolgoznak. Hitlerben megfogalmazódik a kényszer és megírja a Mein Kampf-ot és itt születik meg a Numerus Clausus, ami: A törvény alapján a „magyarországi nemzetiségek és népfajok” tagjai csak a formálisan kimutatható számarányuknak megfelelő mértékben vehettek részt a felsőoktatásban. A jelenkori történetírás az úgynevezett zsidótörvények előzményének tekinti, mert bár a zsidó kifejezés nem szerepel benne a törvény egyértelműen a zsidóság ellen irányult. A hitleri fajelmélet a XX. században kialakult felsőbbrendű faj kutatására alapult. A náci okkultisták, akiknek Heinrich Himmler az SS-Reichsführer volt a vezetője, úgy gondolták, hogy létezik egy felsőbbrendű faj. Ez a faj őrzi a tudást és a tisztaságot, tőlük ered minden. Hitlernek nem volt nehéz dolga elérni, hogy ideológiáját elhitesse több millió emberrel. Hitler propaganda gyártása mondhatni üzemi gyorsasággal söpört végig Európán, olyan kommunikációs eszközökkel és tiszta stratégiával építette fel image-ét, hogy Hitler a „tökéletes megváltó” szereppel tudott azonosulni a nép szemében. Himmler 1942 decemberében elrendelte, hogy a cigányokat deportálják Auschwitz-Birkenaubá. Az első roma csoport 1943. február végén érkezett meg. A következő másfél évben 15 országból összesen 23 ezer európai cigányt hurcoltak ide, közülük legfeljebb négyezren távoztak élve. Bár a romákat elvileg azért hozták a lágerbe, hogy ott halálra dolgoztassák őket, valójában egy újabb családi táborot hoztak létre. A többi fogolytól eltérően a cigányokat nem szelektálták (azaz érkezéskor nem ölték meg a gyerekeket és a munkaképteleneket), a családok együtt maradhattak. Auschwitz parancsnoka, Rudolf Höss szerint Himmler egy további faji kutatásokra használható cigányrezervátumot akart itt berendezni. A terv totális kudarcba fulladt. A rendőri szervek igyekeztek minél több romától megszabadulni. Még negyed- és nyolcad cigányokat is deportáltak. ⁵

4., Média szerepe az antiszemita ideológiától napjainkig

A médiára, mióta létezik, hatott és korlátozta a politika. Így jutunk el napjainkra is levetítve ezt az örök igazságot. Vége lesz a II. világháborúnak, Európát a győztes hatalmak felosztják kétfajta politikai ideológiára. Beköszönt a szocializmus szele, diktatórikus államirányítás. Mindenki

³ Nagy László: „Roma identitás – Roma Történelem Magyarországon” c. kerekasztal-beszélgetés az MTA Jakobinus termében. In: Történelempedagógiai Füzetek. 29.szám, 101-107.o., Bp., 2009 és <http://vilagszabadsag.hu/index.php?f=667>

⁴ Nagy László: Mindszenty József tevékenysége a cigányság integrációja érdekében. In: <http://www.peme.hu/userfiles/T%C3%B6rt%C3%A9nelem%20-%20Szoci%C3%B3l%C3%B3gia%20-%20Szoci%C3%A1lpszichol%C3%B3gia.pdf>

⁵ Az Auschwitz-jegyzőkönyv. Bp., 2005, Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó - http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/au_jegyz_1.html ; Nagy László: A roma holocaust, mint identitás-meghatározó tényező a magyarországi szépirodalmi alkotásokban. In: Történelempedagógiai Füzetek. 29.szám, 108-114.o., Bp., 2009 és <http://www.vilagszabadsag.hu/index.php?f=668>

dolgozik, beleértve zsidókat, cigányokat, tótokat stb.. De a szándékos népvezetés továbbra is él. A roma származású emberek ne tanuljanak, ne legyen önálló gondolatuk. Nem volt szabad a romáknak öntudatos életet élni, és ezzel a kényelmessé alakított szocialista államban a benne élők robotként funkcionáltak. A cigány jó kétkezi munkásnak, fizikailag jól terhelhető. Leginkább az újjáépítésben/építőiparban és a bányászatban dolgoznak. A jól kiépített, besúgóhálózattal, tervutasítással működő gazdasági-politikai rendszer úgy tűnt ebben a formájában nagyon sokáig fenntartható. ⁶ A nyolcvanas évekre azonban egyre világosabbá vált, hogy sok a hiba a rendszerben. A puha szocializmus időszaka megengedte a nép fiának, hogy maszekoljon, fusizzon vagy ne adj Isten saját kis vállalkozásba kezdjen és így egy kicsit „megcsapva a nyugat szele” érzéssel kielégíthetővé válhat az individuum gazdasági-politikai szabadság vágya, ergo nem lázad fel a rendszer ellen, mert az jó. Amikor a mesterségesen megteremtett munkahelyek és szociális háló fenntartása már csak komoly hitelekkel volt finanszírozható csődbe jutott a magyar állam. A vezetés engedett a politikai nyomásnak, bekövetkezett a rendszerváltás. A kapitalizmus profitorientált és nyitott társadalomszemléletére nem volt felkészülve a magyar társadalom, főleg nem a cigányság. A 90-es évek elején a cigányság ott állt szellemi, anyagi és kapcsolati tőke nélkül. ⁷

Napjainkra lassan eléri az 600 éves szellemi lemaradást. Ennyi idő sem volt elég arra, hogy megtörténjen a megismerés folyamata. A média és a politikai élet által formált képet kapjuk mind a mai napig a cigányságról. De kik Ők valójában? Miért nem tudnak asszimilálódni a többségi társadalommal? Kell e integrálódni? Integrálni kell e őket?

A választ a megoldásra elsősorban az oktatási rendszerben találok. A XXI. században a rendszerváltoztatás következményeként valamint a már kissé felvilágosult gondolkodásmódnak köszönhetően a romák is bekapcsolódhattak a közép- és felsőoktatás rendszerébe. Mára már kötelezővé vált az állami intézményekbe járás 16 éves korig.

Napjainkra kialakult egy roma értelmiségi réteg a "roma harcosoknak" köszönhetően. A holokauszt alatt Bihari Hermann ⁸, majd a 60-es évektől kezdődően mind a mai napig – a teljesség igénye nélkül – Lakatos Menyhért, Daróczi Ágnes, Nagy Gusztáv, Choli Daróczi József, Bari Károly, Száva Vince, Kovács Edgár azon dolgoztak vagy dolgoznak, hogy a többségi társadalom megismerjen bennünket és ezzel párhuzamosan a cigány kisebbségnek példát mutasson arra, hogy van kiút. Az első- majd második generációs diplomás roma értelmiség, továbbá az egyre több érettségizett cigány tanuló mind saját mikrokozmoszára-, mind távolabbi rokonokra, barátokra, ismerősökre az évek előre haladtával exponenciálisan pozitív hatással bír. ⁹ Véleményem szerint, az oktatásban az alábbiak szerinti változtatásokkal lehetne az előítéletek megszüntetését és az integráció folyamat tényleges elindítását kezdeményezni:

⁶ Ständeisky Éva: Antiszemitizmus az 1956-os forradalomban. In: <http://regi.sofar.hu/hu/node/13396>

⁷ Binder Máttyás: A cigányokról alkotott történelmi kép változása a rendszerváltás tükrében Szlovákiában és Magyarországon. In: http://www.academia.edu/11060430/A_cig%C3%A1nyokr%C3%B3l_alkotott_t%C3%B6rt%C3%A9neti_k%C3%A9p_v%C3%A1ltoz%C3%A1sa_a_rendszerv%C3%A1lt%C3%A1s_t%C3%B3kr%C3%A9ben_Szlov%C3%A1ki%C3%A1ban_%C3%A9s_Magyarorsz%C3%A1gon; Binder Máttyás: A roma nemzetépítés – történelmi és kulturális antropológiai keresztmetszetben. Eszmélet, 2008. 77. sz. (2008. tavasz) 130–160. o.

⁸ Nagy László: Mindszenty József tevékenysége a cigányság integrációja érdekében. In: <http://www.peme.hu/userfiles/T%C3%B6rt%C3%A9nelm%20-%20Szociol%C3%B3gia%20-%20Szoci%C3%A1lpszichol%C3%B3gia.pdf>

⁹ Binder Máttyás: A cigányokról alkotott történelmi kép változása a rendszerváltás tükrében Szlovákiában és Magyarországon. In: http://www.academia.edu/11060430/A_cig%C3%A1nyokr%C3%B3l_alkotott_t%C3%B6rt%C3%A9neti_k%C3%A9p_v%C3%A1ltoz%C3%A1sa_a_rendszerv%C3%A1lt%C3%A1s_t%C3%B3kr%C3%A9ben_Szlov%C3%A1ki%C3%A1ban_%C3%A9s_Magyarorsz%C3%A1gon

- a hírműsorok, a hírérték növelése szempontjából ne emelhesék ki a származást, legyen ez pozitív vagy negatív tartalom,
- a médiában egy olyan arányszám felállítása a roma és nem roma szereplők tekintetében (talkshow, sorozatok vagy akár műsorvezető, riporter) ahol, reprezentatíván tud megjelenni és, ezáltal egyrészt pozitív képet sugározni, másrészt az elfogadást, „befogadást” a társadalomba is jelképezi. Ez a folyamat nem drasztikusan, de megfelelően kidolgozott folyamatossággal képes lesz a beidegződött, sztereotíp, rabló, tolvaj, segélyen élő, felékszerezett maffiózó képet leváltani
- a szegregáció minden formájának megszüntetése az oktatásban
- iskolai, tanodai felzárkóztató programok kiterjesztése
- felnőtt oktatás, felnőtt átképzés a romák körében

Felhasznált irodalom:

- Az Auschwitz-jegyzőkönyv. Bp., 2005, Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó és http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/au_jegyz_1.html
- Binder Mátyás: A cigányokról alkotott történeti kép változása a rendszerváltás tükrében Szlovákiában és Magyarországon. In: http://www.academia.edu/11060430/A_cig%C3%A1nyokr%C3%B3l_alkotott_t%C3%B6rt%C3%A9neti_k%C3%A9p_v%C3%A1ltoz%C3%A1sa_a_rendszerv%C3%A1lt%C3%A1s_t%C3%B3lkez%C3%A9ben_Szlov%C3%A1ki%C3%A1ban_%C3%A9s_Magyarorsz%C3%A1gon
- Binder Mátyás: A roma nemzetépítés – történeti és kulturális antropológiai keresztmetszetben. *Eszmélet*, 2008. 77. sz. (2008. tavasz) 130–160. o.
- Binder Mátyás: "Elképzelt kultúra". A roma/cigány kultúra egy lehetséges értelmezése és félreértelmezései. In: *Eszmélet*. 22. évf. 86. sz. (2010. nyár) 172-195. o.
- Szakács Anita: Egy cigányprímás naplói az első világháború borzalmairól - http://mult-kor.hu/20090903_egy_ciganyprimas_naploi_az_első_vilaghaboru_borzalmairól
- Ligeti György: A cigányok Magyarországon. In: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/altalanos/kortanc_sorozat/magyarorszagi_ciganyok/pages/002_tortenelem.htm
- Nagy László: A roma holocaust, mint identitás-meghatározó tényező a magyarországi szépirodalmi alkotásokban. In: *Történelempedagógiai Füzetek*. 29.szám, 108-114.o., Bp., 2009 és <http://www.vilagszabadsag.hu/index.php?f=668>
- Nagy László: Mindszenty József tevékenysége a cigányság integrációja érdekében. In: http://www.peme.hu/userfiles/T%C3%B6rt%C3%A9nel%C3%A9s_Szoci%C3%B3l%C3%B3gia%20-%20Szoci%C3%A1lpszichol%C3%B3gia.pdf
- Nagy László: „Roma identitás – Roma Történelem Magyarországon” c. kerekasztal-beszélgetés az MTA Jakobinus termében. In: *Történelempedagógiai Füzetek*. 29.szám, 101-107.o., Bp., 2009 és <http://vilagszabadsag.hu/index.php?f=667>
- Rác Lajos: Nagy Gusztáv. In: http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=245:arckepcsarnok-nagy-gusztav&catid=48:sorsfordito-talalkozasok&Itemid=99
- Ständeisky Éva: Antiszemitizmus az 1956-os forradalomban. In: <http://regi.sofar.hu/hu/node/13396>

A1ban_%C3%A9s_Magyarorsz%C3%A1gon ; Binder Mátyás: A roma nemzetépítés – történeti és kulturális antropológiai keresztmetszetben. *Eszmélet*, 2008. 77. sz. (2008. tavasz) 130–160. o. ; Rác Lajos: Nagy Gusztáv. In: http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=245:arckepcsarnok-nagy-gusztav&catid=48:sorsfordito-talalkozasok&Itemid=99 ; Nagy László: „Roma identitás – Roma Történelem Magyarországon” c. kerekasztal-beszélgetés az MTA Jakobinus termében. In: *Történelempedagógiai Füzetek*. 29.szám, 101-107.o., Bp., 2009 és <http://vilagszabadsag.hu/index.php?f=667> ; Nagy László: „Roma identitás – Roma Történelem Magyarországon” c. kerekasztal-beszélgetés az MTA Jakobinus termében. In: *Történelempedagógiai Füzetek*. 29.szám, 101-107.o., Bp., 2009 és <http://vilagszabadsag.hu/index.php?f=667>